

200
Škokljev Antonije Škokljev Ivan

BOGOVI OLIMPA IZ SRBIJE

Nazivi Panonije koreni duhovne kulture Evrope

BEOGRAD 1998.

Autori:

Antonije Škokljev

Ivan Škokljev

Bogovi Olimpa iz Srbije

Nazivi Panonije koreni duhovne kulture Evrope

Recenzenti:

1. Prof. dr. Miloje Rakočević

2. Prof. dr. Đuro Koruga

Izdavač:

Izdavačko preduzeće **Nauka**

Bulevar Revolucije 314/25, 11 000 Beograd

tel-fax (011) 421-834

Za izdavača:

Nikola Dončev, direktor i glavni odgovorni urednik

Urednik:

Marija Dončeva

Lektor:

Mr. Tatjana Đurović

Tehničko uređenje i likovno grafička obrada:

Mateja Opačić i Ljubiša Petrov

Korice:

Tode Rapaić i Mateja Opačić

ISBN 86-7621-017-9

CIP – Каталогизacija y публикации

Народна библиотека Србије, Београд

903(4979)

Шкоклјев, Антоније

Bogovi Olimpa iz Srbije: nazivi Panonije koreni duhovne kulture Evrope / Škokljev Antonije i Škokljev Ivan. – Beograd: Nauka, 1998 (Beograd: "Reprograf") . – 186 str. : ilustr. ; 24cm

Tiraž 1000. – Bibliografija: str. 163-166.

1. Шкоклјев, Иван

292.11

a) Праисторија – Балканско полуострво b) Митологија, античка с)
Хипербореји

ID=68102412

Štampa: "Reprograf"

SADRŽAJ

SADRŽAJ	1
PREDGOVOR.....	3
HIPERBOREJI ILI SEVERI SRBIJE	5
1. GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE BALKANA	9
2. ARHEOLOŠKI NALAZI PRAISTORIJSKIH KULTURA BALKANA.....	13
3. ISTORIJSKA REKONSTRUKCIJA PALEOBALKANSKIH I EGEJSKIH POPULACIJA	27
4. HIPERBOREJCI (SEVERCI)-DANUNI (PODUNAVCI) I NJHOVI SAVREMENICI	29
BRIGI.....	42
TRAČANI	43
ENHELEJI.....	44
PELAGONCI	45
PEONCI.....	46
MAKEDONCI.....	48
MINIJCI	49
PELAZGI	53
JONJANI.....	56
MINOJI-KRIT I KIKLADE.....	56
AHEJCI U PELAZGIJI.....	58
LELEZI ILI LELEGI.....	61
KARCI.....	61
LIKIJCII	62
LUVIJCI.....	62
LIDANI	62
HETITI.....	63
5. VELIKE SEOBE NA BALKANU U BRONZANO-GVOZDENO DOBA	65
ILIRI.....	68
MIGRACIJA DORACA U PELAZGIJI	69
KELTI	72
6. PALEOGLOSOLOGIJA BALKANA	77
ONOMASTIKA GRČKE.....	78
ONOMASTIKA CENTRALNOG BALKANA.....	79
7. ONOMASTIKA SRPSKIH PROSTORA	83
ADE NA DUNAVU.....	88
HORONIMI PANONIJE I ĐERDAPA.....	95
ORONIMI	99

8. REKONSTRUKCIJA ANTIČKOG MITOLOŠKOG SISTEMA BALKANA NA OSNOVU PANONSKIH HIDRONIMA IZ MITOLOŠKIH SADRŽAJA	105
9. OLIMPIJSKI PANTEON U PANONIJI.....	113
10. HERAKLOVA PUTOVANJA DUNAVOM	123
11. EVOLUCIJA PALEOGLOSOLOGIJE BALKANA	135
12. ISTORIJSKI RAZVOJ GRČKOG JEZIKA	139
13. ZAKLJUČAK	147
14. ABSTRACT	149
INTRODUCTION.....	149
HYPOTHESIS, AIM, AND METHOD	149
SCANNING THROUGH EVIDENCE: ARCHEOLOGICAL EVIDENCE IN SERBIA	151
ONOMASTICS IN SERBIA AS A SOURCE OF PALEOGLOSSOLOGY OF BALKANS.....	151
MYTH AS A SOURCE	151
HISTORICAL FACTS	152
ONOMASTICS.....	152
ONOMASTICS OF SOUTHERN BALKANS	152
ONOMASTICS OF SERBIA	152
LEFT TRIBUTARIES OF THE MIDDLE DANUBE.....	153
RIGHT TRIBUTARIES OF THE MIDDLE DANUBE	153
SCREENING OF NAMES AND THEIR READINGS.....	156
DISCUSSION AND CONCLUSION	156
15. LITERATURA	159
16. SPISAK PRILOGA	163
POGOVOR	167
REFERENCE	184
GLOSSARY-OBJAŠNJENJE GLAVNIH POJMOVA	185
INDEKS (REGISTAR IMENA, GEOGRAFSKIH I ETNIČKIH POJMOVA) ..	189

PREDGOVOR

Svest o sebi i stvaralaštvo su dve osnovne karakteristike kako individualne jedinice, tako i ljudskog roda kao celine. Najznačajnije inovacije ljudi, kao osnova za formiranje istorije čovečanstva, su jezik, vatra, umetničko i tehničko stvaralaštvo.

U ovom procesu, u raznim razdobljima praistorije i tokom vremena, iz nagomilanih ideja, znanja i iskustava, došlo je do izdvajanja i osamostaljivanja raznih tehnika, umetničkih dostignuća, mitova, religija, pisama, ideologija, nauke i tehnologije.

Najznačajnija odlika ljudskog roda je svest (individualna i kolektivna), koja ima univerzalni značaj u svim duhovnim aktivnostima. Zato je fenomen svesti jedan od najstarijih problema i centralna tema rasprava od samih početaka filozofskih misli Istoka i Zapada, koji se do danas tretira kroz razne mitološke, mističke i filozofske sisteme. Prvi naučni pokušaj objašnjenja fenomena svesti pojavljuje se tek u psihologiji druge polovine XIX veka. Nov impuls za istraživanje fenomena svesti, kao najkompleksnije moždane funkcije, dat je od strane Ujedinjenih nacija, gde se poslednja decenija XX veka označava kao decenija istraživanja mozga i svesti.

U uslovima moderne informatike i buđenja regionalnih nacionalizama, želja je autora ovih istraživanja, da poniranjem u paleobalkanski svet, ukažu na značaj najnovijih arheoloških, lingvističkih i istorijskih informacija o jednom kulturnom nasleđu, koje se zloupotrebljava za oblikovanje svesti. Pored toga, cilj je da se istakne kako je Evropa rođena i imenovana na ovim meridijanima i da se pokaže da paleobalkanska kultura predstavlja prapočetak, "arhetip" svetske civilizacije. Ova razmatranja su komplementarna sa teorijama o etnogenezi raznih naroda Balkana, a umanjuju isključivost mnogih teorija, što je preduslov i zalag za opstanak budućih generacija na ovim prostorima.

Model osnivača kompleksne psihologije dr. Junga o arhetipskom kolektivnom nesvesnom, poslužio nam je kao paradigma da bi razotkrili celokupan program arhetipskog kolektivnog nesvesnog po pitanju arheologije, lingvistike, praistorije i mitologije iz paleobalkanologije. Pisana istorija je samo vršak ledeno sante, a nepisana istorija je glavnina koja arhetipski dopire duboko natrag do pojave ljudske vrste na Zemlji. Arheolozi, lingvisti, antropolozi i istoričari proširili su naše znanje o prošlosti za više hiljada godina.

Na sadržaj ove monografije uticala su istraživanja koja su ustanovila da:

-Onomastika srpskog Podunavlja sadrži elemente iz paleoglosologije Balkana, koji su uneti u antički grčki jezik i predstavljaju supstrat savremenog grčkog jezika.

-Hidronimi Dunava i njegovih pritoka u Panoniji predstavljaju mitološki sistem grčkih Olimpijskih bogova iz Hesiodove kozmogonije i teogonije.

-Heraklova junačka dela van Helade predstavljaju njegove mitološke pustolovine Dunavom od Ada Kale (Eritije) uzvodno do Nestinske Ade kod Novog Sada. One obuhvataju događaje kao što su krađa Gerionovog stada, pljačka Hesperidinih jabuka, hvatanje Kerbera, gigantomahija i dr.

Monografija je napisana sa željom da izazove debatu naučnika, pre svega istoričara i lingvista na nekonformističku analizu praistorije na osnovu novih izvora informacija. Pored toga, ona je pisana da bi čitaocima širih interesovanja pružila sliku praistorijskih zbivanja sačuvanih u mitologiji i lingvistici. Pojedinačna obrada onomastike uslovlila je i delimično ponavljanje zbog često isprepletane materije.

Autori žele da se najtoplije zahvale pokojnom akademiku Dragoslavu Srejoviću i njegovoj saradnici arheol. Ljubinki Babović, akademiku Dobrici Čosiću na korisnim savetima, kao i dragom profesoru dr. Đuri Korugi za prijateljsku podršku, saradnju i svestranu pomoć. Zahvaljujemo se i likovnim umetnicima Miliću od Mačve i Draganu Mojoviću na tematskim slikama koje su nam ustupili za ilustraciju ove knjige, kao i apsolventu Mašinskog fakulteta Ljubiši Petrovu i istraživaču-saradniku IHIS-a Mateji Opačiću na tehničkoj obradi ove monografije.

Ovo delo posvećujemo našoj dragoj unuci i ćerci Mariji.

4. avgusta 1998.
Beograd

Autori

Neka bude što biti ne može!

P.P. Njegoš

HIPERBOREJI ILI SEVERI SRBIJE

Putevi civilizacije su vrlo zamršeni, ali oni se čuvaju i s vremena na vreme vaskrsavaju u sećanjima preživelih naraštaja. Prethodni istorijski događaji iz tih "potonulih" svetova postaju mitološke ili fragmentarne priče u nastupajućim obnovljenim civilizacijama. Ljudska svest kao da postaje pomućena u trenu kataklizme, ona se seća isključivo trajanja sreće ili fragmenta neprijatnog naglog prekida toka svesti kao kosmičkog šoka bića, potrešenog iz temelja.

Sreća je kad se čovek nečega i seća, barem podsvesno. Jer događaj koji se odigrao, u momentu prekida postaje bljesak smrti: ishodište pepela. A gde je prekinuto u najtragičnijem momentu, tu prestaje individualno pamćenje, ali ne i kolektivno. Zadnja veća kataklizma koja je zadesila čovečanstvo, svakako je ona od pre 5800 godina (Nojev potop) i 11667. godine-atlantidska. Tada je poveći pojas meridijanske širine na zemljinoj kugli naspram Atlantide bio prekriven atlantidskom rasprskavajućom lavom u vidu kiše-ceda, dok su vetrovi potom razvejavali osušeni pepeo po celoj površini planete. Oni slojevi ilovače, na koje nailazimo prilikom kopanja bunara u našim dvorištima, uvek označavaju odigranu kataklizmu, vraćanje čoveka u Kameno doba, iznova na prapočetak svih čovekovih zbivanja.

"Muka i jad nama su dobro znani"-svedočim i sam u jednoj svojoj pesmi o *ILINIM*, zemaljskim jadima. *Il, ila, ilovača* često je prekrivala zemljinu površinu, negde sa debljim, negde sa tanjim slojevima, ali je istina da mi svi imamo podsvesni strah, a mali broj nas i svesni, neće li ponovo nebo da se svali na zemlju. To bukvalno padanje nebesa, podkačivanje neba sa zemljom, jeste pomračenje naše svesti, i svi mitovi su protkani pamćenjem lucidnosti odigranog događaja, od blistavosti opisivanja života koji nam je oduzet. Jedan od tih svetova u vidu naknadnog sećanja jeste svet Hiperborejaca Antonija i Ivana Škokljeva u delu "*BOGOVI OLIMPA IZ SRBIJE*"-suviše se skoro odigrao da bi ga mogli zaboraviti. Opet, on je toliko daleko od pisanog dokaza da se stvarno odigrao, da ne možemo proveravati njegovo zbitije. Kao krajputaši tog istorijskog događaja ostaje nam Đerdap, kao pozornica borbe vode i kamena utisnuta u pamćenje naše podsvesti i jezička informaciona matrica, naziva reka i planina podunavske Srbije, koja se kao usmeno predanje spustila u antičku Grčku gde je ostavila pisanog traga. Tu je naravno i arheološko nalazište Lepenski vir koji naš *mentalni svet* uvek iznova podstiče na stvaralaštvo, spajajući naše nesvesno i svesno, kao što munja spaja Nebo i Zemlju, najavljujući plodonosnu kišu.

Uostalom, zar je Istorija (naše svesno znanje o prošlosti) toliko važna da je moramo uvek stavljati ispred Mitologije (našeg znanja o prošlosti pohranjenoj u nesvesnom). Ako je mitološka priča toliko česta u našim

sećanjima i našim literarnim i umetničkim čežnjama i nadahnućima, zašto ne bi prihvatili mit kao sasvim realan prostorno-vremenski događaj? Svuda unaokolo nas lebdi kvantno-mehanički hologram odigranog događaja iz tih prolaznih svetova, i mi tom naboju nikako ne možemo umaći, iako on nije nigde zabeležen sem u našoj podsvesti. Sve što se želi može, dakle, i da se "uhvati" vizuelnom i mentalnom-tehnološkom predstavom već odigranog.

Spor uvek nastaje zbog toga što trenutno mislilac nije u stanju da skrene punu pažnju savremenici na koji način bezbolnije da se podnese sledeća kataklizma, zapravo da se izbegnu sve pogubne posledice po preživljavanje čoveka. Jer, kad ostane veći procenat stanovništva, više ljudi će i da pamti događaje iz prethodne civilizacije, a to znači da je sačuvan kontinuitet događaja i njihovog pamćenja. Samo ono što se zabeleži i sačuva kao dokaz materijalne kulture nazivamo Istorijom.

Zemlja je bila zadnji put ozbiljnije potrešena između geoloških perioda Krede i Tercijera, pre 63 miliona godina, kada je pretrpela udarac gigantskog meteora u severnu obalu poluostrva Jukatan (oblast Meksičkog zaliva), a kojom prilikom je prekinuta era dinosaurus. To znači da je tek od tada moglo doći do nekog smirenijeg života flore i faune, a sa sitnijim vrstama životinja moglo se ići u pripitomljavanje.

A inteligentno biće zvano čovek, da li je on igde postojao i pre Altamire, Kromanjona ili Krapine? Pre neki dan slikar Miša Nagorni pokaza mi u Vlasotinačkom muzeju lobanju vola sa ogromnim rogovima koji je živeo u Podunavlju pre 16 miliona godina. Ne znam zašto, ali tada mi kao bljesak munje sinu kroz glavu ideja, da je moglo to goveče biti i pripitomljeno. Poznata nam je mitološka priča o kradi Gerionovih goveda od strane snažnog Herakla koja je plastično izneta u istraživanjima autora ove monografije. Odatle su oterali Heleni najbolje primerke goveda koje je svet u to mitološko doba mogao imati. Zar tim govedima nije mogao sami Gerion biti tvoritelj, to jest, stvoritelj kloniranim ukrštanjem? Sve mi se prividalo gledajući kostur lobanje izloženog govečeta da ih je, ako ništa drugo, morao držati na štranjki pripitomljene. A ako to jeste istina, onda se postavlja i suštinsko pitanje: koliko li je samo puta od tada čovek bivao vraćen u svoje novo Kameno doba, koliko je puta Prometeju bilo potrebno da pali nove prve vatre? Ne pamtimo podjednako mi sve svoje protutnjale civilizacije, koje su mogle biti prekidane uvek novim lokalnim kataklizmama.

Zar nam se ne čini da je isuviše mala vremenska distanca od nas do Sumerske civilizacije (5200. g.) ili od one nešto starije Lepenske (10000. g.), da bi smo mogli ostati ravnodušnim pred našom budućnošću? Samo je mit još u stanju da sve te segmente poveže kao nejasne delove celine, kao u onoj priči u kojoj se spominje "sedam brda i sedam dolina" preko kojih se moralo proći da bi se konačno stiglo do zamka Sreće, gde se vreme meri svetlosnim rastojanjem, do našeg zadnjeg isterivanja iz Izgubljenog raja. A to je, u stvari, bila zemlja Hiperboreja, tlo današnje Srbije.

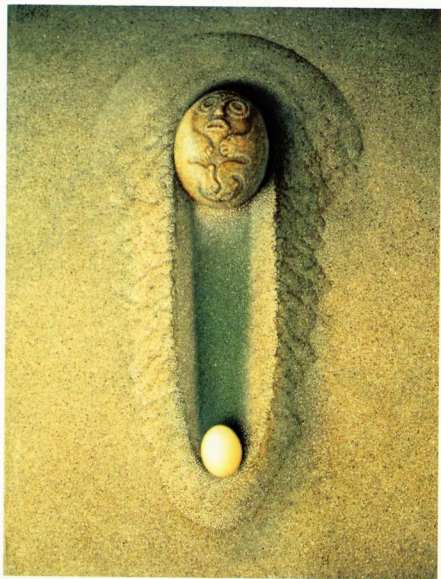

GEOGRAFIJA I ARHEOLOGIOJA BALKANA

Za arheologiju Lepenski Vir nije više tajna. Danas se pouzdano zna da je ovo mesto pre osam milenijuma, negde između 7 000 i 6 000 godina stare ere, bilo središte jedne od najsloženijih kultura praistorije i da je tu, u divljem predelu, na stežnjenj i kamenitoj obali velike reke, ostvarena najstarija nama poznata sakralna arhitektura i monumentalna skulptura Evrope.

D. Srejšović

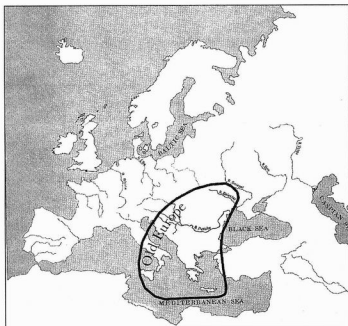

Dragan Mojović:
Radanje Lepenskog Vira iz Eurinominog jaja, 1998

1. GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE BALKANA

Na jugoistoku Evrope nalazi se Balkansko poluostrvo, koje u istorijskom i civilizacijskom pogledu predstavlja "Staru Evropu", maticu evropske civilizacije. Prostire se između 35° i $46^{\circ}53'$ severne geografske širine i $13^{\circ}23'$ i 30° istočne geografske dužine. Drevni naziv za Balkan je Hem (Haimos) po planini na severu Trakije. Prema jednoj legendi, planina Hem je nazvana po tračkom tiraninu Hemu, koga je u dvoboju ubio Posejdonov sin Bizant, koji se smatra osnivačem istoimenog grada na Bosforu. Po drugom kazivanju, Hem je sin boga Severnog Vetra Boreje, najjačeg od svih vetrova i personifikacija tračke planine. Bio je oženjen Rodopom, koja mu je rodila sina Hebra (reka Marica ili Hebar). Zbog svađe sa bogovima, oni su pretvoreni u planine. (Prilog 1).

Prilog 1. Karta "Stare Evrope" (Gimbutas, M. 1982)

Naziv "Balkan" je kasnijeg datuma po starom italском bogu vatre Vulcanus-u, prvenstveno bogu vulkanske vatre, a kasnije i bogu kovačke veštine. Ovaj naziv odnosi se na planinu Hem i čitavo poluostrvo. Pogrešno se smatra da je turskog porekla. Nauka o Balkanu je balkanologija, koja je osnovana u XVIII veku, radi izučavanja društveno-političkih, kulturno-istorijskih, filozofskih, folklornih i drugih osobenosti Balkana.

Geografske granice Balkana su: na severu Dunav i Sava, na jugu Sredozemno more, na istoku i jugoistoku Crno, Mramorno i Egejsko more, na zapadu Jonsko i Jadransko more. Njegove južne obale su jako razudene. Poluostrvo presecaju veliki planinski sistemi sa severa prema jugu i jugoistoku, koji teže da se od Alpa, preko Egejskih ostrva spoje sa planinskim sistemom Male Azije. To su Dinarsko-Šarsko-Pindski, Karpatški, Balkanski i Rodopski sistemi, sa planinskim visovima do 3000 m. (Rila 2925 m, Olimp 2918 m, Pind 2914 m, Korab 2764 m, Šara 2748 m, Prokletije 2694 m, Durmitor 2522 m itd.).

Još u antičko doba opisane su i opevane mnoge planine Balkana, najviše svakako Olimp, zatim Hem i Rodopi, ali i Pind, Tajget, Parnas i druge. Filozof i geograf Strabon (66. g. p. n. e-19. g. n. e.) Šar planinu (Skardus) naziva "Verigom sveta" (Catena mundi). Dolaskom Slovena na to područje, dobila je sadašnji naziv-Šara.

Među rekama dominiraju Dunav, Sava, Morava, Drina, Drim, Timok, Ibar, Neretva, Bojana, Vardar, Bistrica, Struma, Marica, Pinej i dr.

Jezera su Ohridsko, Prespansko, Skadarsko, Ostrvsko, Kostursko itd.

U unutrašnjosti poluostrva klima je umereno kontinentalna, sa visokim temperaturama na jugu do 40° u toku leta i sušom, i planinska sa visokim snežnim padavinama. U primorju klima je mediteranska. Pogodni klimatski i plodološki uslovi pružaju dobre uslove za razvoj poljoprivrede, stočarstva, ribarstva i dr.

Između planina formirane su manje ili veće široke ravnice, od kojih je najveća Panonska nizija u slivu Dunava, Save, Drave, Tise i Morave. Ona predstavlja najniži deo zemljišta u Panonskom bazenu, između Alpa, Karpata, Dinarskih i Rodopskih planina. Nastala je povlačenjem i oticanjem Panonskog jezera (mora) kroz Đerdapsku klisuru. Jezero je bilo najveće za vreme pliocenske geološke epohe, a postepeno je oteklo krajem pleiocena i početkom holocena, kada se završava poslednje glacijalno (ledeno) doba na Balkanu oko 10000. g. p. n. e. Za to vreme bile su pod ledom mnoge planine, kao što su Olimp, Pind, Šar-planina, Pirin, Rila, Jakupica, Prokletije, Durmitor, Prenj i dr.

Ostale nizije u Srbiji, Bosni, Hrvatskoj, Bugarskoj, Makedoniji, Tesaliji, Peloponezu i dr. iznose oko 29% ukupne površine zemljišta. Pretežno na jugu i zapadu Balkana, između strmih planina, ravnice se međusobno spajaju jedino preko uskih prelaza-obično klisura. Ovakva konfiguracija zemljišta uticala je u prošlosti na oblikovanje manjih ljudskih zajednica, koje su kasnije prerastale u manje etničke grupe po sistemu polis-država.

Razučene obale Balkanskog poluostrva, mnoge reke, ravnice i prevoji, pružale su pogodne uslove ranog naseljavanja sa juga prema severu i sa istoka prema zapadu, duž velikih reka i plodnih ravnica.

Svojim geografskim položajem Balkansko poluostrvo je od pamtiveka bilo most i glavna saobraćajnica između Azije i Evrope, Istoka i Zapada, što je doprinelo multietničkom sastavu, raznovrsnosti kulturnih i političkih uticaja i nemirima u istoriji. To ubedljivo potvrđuju arheološki nalazi raznih drevnih kultura. Ni manjeg prostora ni više istorije. Poimanje Balkana, Evrope i sveta u celini u antičko doba najbolje je opisao Herodot (IV, 36), "otac istorije", koji naglašava, da se čovek mora smeјati kako su mnogi naučnici nacrtali zemlju. Oni su prikazali da je zemlja okrugla kao krug, da oko nje teku okeani i da postoje svega tri kontinenta: Evropa, Azija i Libija (Afrika), koji su međusobno spoјeni.

Po tom shvatanju Evropa je najveća i najduža, te otuda i njen naziv od kovanice evris-širok, prostran i ops, opos-veoma je nalik, lice, oko, tj. Evropa. Nju okružuje Severno more; Evropa nije imala ime, a sada se tako zove po Kadmoј sestri iz Fenikije (Liban) po imenu Evropa. Međutim, prema Hesiodu (između 800.-700. g. p. n. e.) u Teogoniji (357) o stvaranju sveta i mitovima o bogovima Evropa je Okeanova i Tetina kći, sestra Trakije, Azije i Libije. Zevsu je rodila sina Dodona, eponimnog heroja Dodone, prvog hrama na Balkanu. Najseverniji narodi Evrope bili su u početku Boreјi, koji su stanovali u Trakiji i u dolini Strimona, a kasnije Hiperboreјci, koji su živeli na krajnjem severu, sa one strane Severnog Vetra, tj. Hema. Herodot dalje iznosi da je najveća reka Evrope Istar (Danubius) i da je okružuju okeani, kako na istoku, tako i na zapadu.

U geografskom pogledu Podunavlje je velika oblast koja povezuje Istočnu i Zapadnu Evropu, Crnomorske regije i Mediteran, preko svojih pritoka i severne delove kontinenta sa centralnim oblastima Balkana. Gigantski Alpski i Karpatski planinski sistemi dele Podunavlje na Alpski ili zapadni, Panonski ili središnji i Pontski ili istočni deo. Reka Dunav takođe deli Srednje Podunavlje na Zapadni deo koji gravitira Dinaridima, Jadranskom moru i Apeninskom poluostrvu i na veliki Panonski bazen na istoku. Ova nizijska oblast, koja predstavlja najmarkantniju crtu reljefa Evrope, oivičena je sa istočne strane lučno planinskim sistemom Karpata, Transilvanskih Alpa i Starom planinom.

U predelu Južnih Karpata, Dunav prolazi kroz Đerdapsku klisuru i time spaja Panonsku i Vlaško-Pontsku niziju. Đerdap je najveća klisura u Evropi, duga oko 100 km, između Golupca i Kladova. Deli se na mali i veliki Đerdap. Najuži deo Đerdapa je kod Kazana, gde u dužini od 9 km ima širinu 150-170 m i dubinu od 20-50 m, a najveća dubina mu je 74 m. U Đerdapskoј klisuri Dunav ima veliki pad, ukupno oko 30 m, brzinu do 3 m/s, sa prosečnom količinom proticanja vode oko 5800-6000 m³/s. Klisurske strane izdižu se oko 600-700 m iznad rečnog toka. U ovom delu Dunav je veoma bogat raznovrsnom ribom, a pre svega morunom, koja ikru baca u proleće.

Inače, Karpatski luk pripada grupi Alpskog orogenog sistema, sa visinama do 2500 m. On je obezbeđen zbijenim naborima, koji se sastoje od raznovrsnih petroloških materijala, kao što su kreda, glinovito-peskovitih škriljaca itd., koji predstavljaju sastavne delove kamena u vidu oblutaka u rečnim dolinama. Oni će biti glavni materijali za alatke i umetnička ostvarenja najstarije kulture Srednjeg Podunavlja kamenog doba.

---

2. ARHEOLOŠKI NALAZI PRAISTORIJSKIH KULTURA BALKANA

Arheološki nalazi (arhaios, arhi-od pamtiveka, prastar, prapočetak i logija-nauka tj. pričanje starih priča) su arhetipske, kulturno-istorijske manifestacije ljudskog duha. Dugogodišnja arheološka istraživanja prostora Balkana i šire u Jugoslaviji, Makedoniji, Bugarskoj, Rumuniji, Mađarskoj, Hrvatskoj, Bosni, Grčkoj i Ukrajini, ustanovila su bogato prisustvo materijalne kulture, kontinuitet populacije autohtonih zajednica i talase kretanja Indoevropskih naroda.

Homo sapiens se prvi put pojavio na zemlji u pleistocensko doba (pleistos je superlativ od polis-mnogo, najviše i kenos-prazan), koje je trajalo oko 2500000 godina do holocena (holos-sav, potpun), kada se završava poslednje ledeno doba. Balkan je u to vreme bio sporadično naseljen.

U starijem paleolitu (palaios-star i lithos-kamen, krš), između 350000. i 25000. g. p. n. e., Balkan je gotovo ostao pusta zemlja na planu likovnog umetničkog stvaralaštva osim u Srednjem Podunavlju. Ovo je trajalo sve do pred kraj poslednjeg ledenog doba, do X milenijuma p. n. e., kada se na Dunavu uspostavlja proto (prva, najranija)-kultura Balkana, na čijim će se tradicijama razviti umetnost Lepenskog Vira.

Kultura Srednjeg Podunavlja u mezolitu

Prema dosadašnjim arheološkim saznanjima, prava ljudska aktivnost u Srednjem Podunavlju počinje pre početka poslednjeg ledenog doba, pa sve do njegovog kraja u XI milenijumu p. n. e. To je u području Srednjeg Podunavlja na Đerdapu datovano metodom C-14 između 10650.-10100. g. p. n. e. Ljudska delatnost se ispoljava arhaičnom obradom alatki, gravura, raznim dekoracijama mamutskih zuba obojenih crvenim i žutim okerom, kao i skulptura od oblutaka. Ovi predmeti predstavljaju prvi korak u tehničkoj i likovnoj diferencijaciji misli čoveka Srednjeg Podunavlja određenog perioda. To su takođe dokazi da su njeni tvorci poznavali likovni jezik koji se negovao u tadašnjim sličnim kulturnim centrima Evrope i da Balkan nije bio duboka provincija. Od posebnog su značaja brojne složene kompozicije gravura na kostima i rogu đerdapskih tvoraca sa obe obale Dunava između XIII i X milenijuma p. n. e. One, pored toga, predstavljaju prve grafizme, odnosno, neku vrstu "sintetičkog pisma"

(Srejšović i Babović, 1983., 27) i umetnost lovačko-sakupljačkih zajednica mezolita, čime se potvrđuje da je Srednje Podunavlje bilo središte umetnosti. Poslednje ledeno doba na ovim prostorima završilo se u IX milenijumu p. n. e., ali samo u istočnom delu Balkana, jednim lukom, koji je išao južno od Karpatu i istočno od Dinarida i Pindskog sistema. Klimatska kolebanja primorala su ljudske zajednice da se prilagode novim uslovima života.

U vremenu između 8330.-6700. g. p. n. e. u ravničarskim delovima Balkana, reke su često menjale svoje tokove, stvarale su se bare i močvare, te nisu postojali adekvatni uslovi za život. Zbog toga, do sada nisu otkriveni pouzdani arheološki nalazi življenja. Međutim, u brdovitim predelima, Centralnobalkanskog istočnog područja, posebno u vletima Đerdapske klisure, loše klimatske promene bile su izražene u manjem stepenu i na Dunavskim terasama postojale su mikroekološke zone adekvatnije za život. Savremena arheološka istraživanja ustanovila su osobenu kulturu lokalne populacije od XI milenijuma, do 5500. g. p. n. e., koja je dobila svoj naziv kultura Lepenskog Vira, prema lokalitetu na kome je dostigla svoj najveći procvat.

Kultura Lepenskog Vira

Epohalnim arheološkim istraživanjima od strane rodonačelnika arheologije Lepenskog Vira, akademika Dragoslava Srejšovića (1931.-1997.) na Dunavskoj terasi Lepenski Vir u Đerdapu, između 1965.-1970. godine, otkriveni su umetnički spomenici arhaične i do tada nepoznate kulture. Ova otkrića iznenadila su ceo kulturni svet i predmet su stalnog interesovanja.

Zbog svoje arhetipnosti u arheologiji i istoriji, umetničkim prototipovima, sakralnim graditeljskim ostvarenjima naselja, monumentalnim skulpturama, obilatim gravurama i grafizmima, kultno-religijskim i lingvističkim ostvarenjima, kulturi Lepenskog Vira biće dat veći prostor. (Prilog 2).

Ovakav pristup uzet je iz više razloga, a pre svega, što kultura Lepenskog Vira može poslužiti i kao nova paradigma, odnosno model arhetipskog kolektivnog nesvesnog, ali i kao izvor informacija da je središte umetnosti kamenog doba na Balkanu bilo na najvećoj dunavskoj klisuri u Đerdapu, na Lepenskom Viru, odakle se proširila preko centralnog Balkana do Peloponeza i Krita. Pored toga, možda će arheološki nalazi kulture Lepenskog Vira i njena onomastika hidronima i oronima bližeg i daljeg prostora, koja će biti izneta kasnije, potvrditi hipotezu da se paleolingvistika Balkana "rodila" u Đerdapu, a ne u Heladi.

Od ne manjeg značaja je i lingvistička intriga, (ali i činjenica), da li su "kumovi" sadašnjeg naziva Dodekaneškog ostrva Karpati (Karpathos) i Karpatskog mora (Karpathio Pelagos) drevni stanovnici kulture Lepenskog Vira, smeštenih u Karpatskoj klisuri na Dunavu ili obrnuto?

Najbolji opis značaja kulture Lepenskog Vira dao je sam autor prof. Srejšović u uvodu velikog dela "Umetnost Lepenskog Vira" (Srejšović i Babović, 1983.): "Umetnost Lepenskog Vira ne usaglašava se sa opštim prilikama i duhom epohe u kojoj je nastala ... nije imala takmaka među savremenicima i ... da je tokom jednog celog milenijuma-od 7000. do 6000. g. p. n. e. Đerdap bio središte umetnosti kamenog doba."

Istraživanja kulture Lepenskog Vira bila su dugotrajna, mnogobrojna i multidisciplinarna. Proučavani su antropološki ostaci, pravljene su analize poleni i faune, pribavljeni su neprocenjivi podaci o korišćenju sirovina i njihovoj preradi, istraživana je graditeljska delatnost, organizacija naselja, pogrebnih rituala. Stratigrafijom naselja, praćena je hronologija umetničkih spomenika Lepenskog Vira.

	arhitektura	skulptura			gravura	žrtvenici
		figuralna	fig.-ornamentalna	ornamentalna		
prato LV						
LV Ia						
LV Ib						
LV Ic						
LV Id-e						
LV II						

Prilog 2. Arheološki nalazi kulture Lepenskog Vira (Srejšović i Babović, 1983.)

Ispitano je 50 arheoloških nalazišta raznih stratigrafija paleolitskog i mezolitskog perioda raznih lokaliteta. Na lokalitetu Proto-Lepenski Vir, zatim, Lepenski Vir I i II, koja su matična područja Đerdapske kulture, ispitano je 7 sukcesivnih naselja lovaca i ribolovaca. Tom prilikom je otkriveno, da je pod vedrim nebom bilo 136 staništa i sakralnih objekata. Površina najvećeg naselja iznosila je 2500 m², sa terenom ekonomskog zahvata od 3-5 km. Ustanovljena su i manja naselja od po 2 do 3 porodice, ali i do 15, zavisno od konfiguracije terena.

Osnove staništa bile su trapezoidne, trouglaste ili okrugle, sa ukošenim stranama šatorskog izgleda i krovom koji dodiruje osnovu. Trouglaste baze staništa imale su stroge matematičke proporcije u vidu zarubljenog kružnog isečka, čime se dobija trapezoid, što nije poznato ni u jednoj praistorijskoj kulturi sveta. Prosečna širina pročelja iznosila je 6,8 m, začelja 1,8 m, dužina 4,25 m sa ukupnom površinom od oko 18 m² stambenog prostora. Podovi staništa obloženi su isitnjenim i dobro nabijenim crvenim krečnjakom. Na ulazu staništa nalazilo se ukopano ognjište četvrtastog oblika (oko 50 × 100 cm), ograđeno monolitima, a u začelju veći kameni sto.

Kod projektovanja staništa najpre se uvek određivao raspon pročelja, a posle toga ova dužina prenosila se na bočne strane koje se spajaju na začelju, čime se dobija ravnostrani trougao, čije se pročelje moglo uvek produžiti.

Po svojoj strukturi staništa su ličila na pećinu, dok je njihov raspored bio radijalan, sa komunikacijama koje se široko otvaraju prema Dunavu, dok bočne strane i pozadinu naselja čine stene klisure. Tako izolovana i zaštićena naseobina ima pristup jedino preko velike reke, što obezbeđuje funkcionalnost životnog prostora. Ova arhitektonska forma, kao specifičan građevinski stil, utvrđena je u svim naseljima kulture Lepenski Vir. (Prilog3).

U iskopinama, iza ognjišta staništa, otkriveni su jajoliki, piramidalni ili paralelopipedni oblutci od kamena, sa uklesanim ornamentima i figurama ljudskog, ribljeg i drugog životinjskog izgleda, kao i predmeti od kosti, roga i kamena. Ustanovljeno je da je do ovog uzleta umetnosti u kulturi Lepenskog Vira došlo oko 6500. g. p. n. e., kada naselja imaju i po 100 žitelja. Tada je došlo i do pojave sedelačko mobilnih ekonomija, tako da se pored bazičnih naselja u Đerdapskoj klisuri, osnivaju i sezonski logori u okolini. Ove okolnosti su uticale i na promenu nekih tradicija i na stvaranje i drukčijih društvenih odnosa, na pojavu religije, pogrebnih rituala, izgradnju prvih svetilišta.

Sve veće posvećivanje u tajnosti Đerdapske prirode dovelo je do raslojavanja i do specijalizacije populacije sa pojavom šamana, vrača, građevinara, skulptora, ribara, drvoseča, alatničara, stočara, ratara, trgovaca i dr. Vremenom je Lepenski Vir postao kulturni i verski centar svih zajednica Đerdapa (Srejić, Babović, 1983., 50).

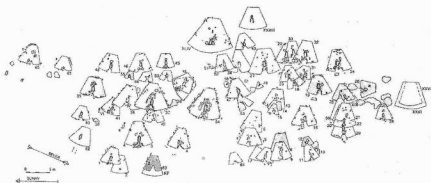
U kulturi Lepenskog Vira otkrivene su 53 skulpture raznih formi i stilova. Na pojavu skulptura uticali su religijski i socijalni činioci.

U evoluciji umetnosti Lepenskog Vira, sadržaji su pretežno kulturne prirode. U početku to su totemski iskazi (ribe, ljudi-riba, jelen), a zatim, sa

antropološkim crtama, kultno-magijskim obličjima, sa bogatim ornamentalnim predstavama.

Od ostalih umetničkih dela, ustanovljene su igle, gravire, anuleti, skiptri, ogrlice, muzički instrumenti, svrdla i drugi kultno-umetnički materijali.

Prilog 3. Situacioni plan svetilišta na Lepenskom Viru (Babović, 1997.)

Skulpture su napravljene od kamena, krupnozrnastog kvarcnog peščara, prirodnog oblika valutka-oblutka, koji mu određuje značajno mesto u svim fazama umetnosti Lepenskog Vira. Obrada ove vrste materijala je lakša, dok je kamen u vodi, ali je veoma teška kad je oblutak suv. Obluci su jajolikog ili poliedričnog oblika, visine 16-75 cm.

Najveći broj skulptura ili 68% nađen je u okviru svetilišta, dok su 32% bile locirane u naselju. Veći broj skulptura imao je tragove premaza crvenim pigmentom i pečenja pojedinih mesta.

Najranija pojava svetilišta u kulturi Lepenskog Vira datira oko 6000. g. p. n. e. Svetilišta imaju osnovu kao i porodična staništa, ali pored ognjišta sadrže kamena sedišta, žrtvenik i skulpture sa strogim unificiranim unutrašnjim rasporedom. Oblutak skulpture označava epicentar staništa, što čitav kompleks podseća na stilizovanu ljudsku figuru. Raspored skulptura u okviru svetilišta bio je različit. Najviše je bilo u začelju svetilišta 48,64%, u predelu ognjišta 24,32%, krila svetilišta 16,21% i pepeljišta 10,83%. Najstarija figuralna skulptura sa Lepenskog Vira datirana je oko 6500.-6000. g. p. n. e. i predstavlja čoveka promera $23,2 \times 16$ cm sa detaljima njegovog lica.

Skulptura iz svetilišta koja predstavlja vulvu pred početak porođaja, sa intenzivnom crvenom bojom zbog pečenja, upućuje na važnost žene u matrijarhalnoj zajednici Lepenskog Vira, zasnovanoj na krvnom srodstvu. Među umetničkim ostvarenjima u kulturi Đerdapa i Srednjeg Podunavlja iz XI milenijuma p. n. e., grafizmi, kao svojevrсни zapisi, predstavljaju značajni deo u razvoju simbolizma vezanog za vode Dunava. Gravure na rogu i kosti pokazuju

likovni jezik, koji se negovao i u tadašnjim kulturnim centrima Srednje i Zapadne Evrope negde oko 25000. g. p. n. e. Grafizmi su geometrijski ukrasi sastavljeni od punih linija (Linearno pismo?), odvojenih u vidu monograma, dijagrama, trigrama i poligrama.

Linije su položene vertikalno, horizontalno ili koso. Pored toga, postoje cik-cak motivi, trake, lestvice, rombovi, trouglovi i drugi šrafirani ili negeometrijski oblici. Ukupno je utvrđeno 12 osnovnih znakova sa oko 40 njihovih varijanti (Srejović, Babović, 1983., 30). Iz ovoga sledi i pitanje, da li su grafizmi Đerdapske kulture, pismo njenih stanovnika i šta se sve ovim saopštava? To je teško dešifrovati

Isto tako, iz arheoloških ostataka kulture Lepenskog Vira nije se mogao ustanoviti jezik njenih žitelja, onomastika hidronima, toponima i oronima.

Neolitska kultura Centralnog Balkana i Egeja (6500.-5500.)

Na ruševinama kulture Lepenskog Vira, kao i duž Srednjeg Podunavlja, Morave, Vardara, Bistrice, Pineja i Egeja, od sredine VI milenijuma p. n. e. niču prva zemljoradnička naselja, sa proizvodnjom raznih predmeta od pečene zemlje umesto oblutaka. Ova nova kultura u arheologiji označena je kao neolitska kultura ili kultura mlađeg kamenog doba. Osim Balkana ona obuhvata još Mađarsku, Rumuniju i Moldaviju. U Srbiji je poznata kao Starčevačka kultura, u Makedoniji kao Porodinska, u Bugarskoj kao Karanova, a u Grčkoj kao Proto-Sesklo kultura. Radi pojednostavljenja u terminologiji ove kulture nose jedinstven naziv "Neolitska kultura Centralnog Balkana i Egeja." (Prilog 4).

Nosioci ove kulture nisu poznati sa sigurnošću. Postoje dve verovatnoće. Prva je, da je ova kultura podsticana iz Anadolije i Bliskog Istoka, pa preko Egejskih obala dalje duž velikih reka sve do Dunava, Centralnog i Zapadnog Balkana, ritmom nestajanja ledenih zona. Sledeća je, da su zemljoradnici Srednjeg Podunavlja neposredni potomci lokalne populacije i da nije bilo priliva novog stanovništva. Dalje, da su se prva seoska naselja razvila na istoj lokaciji gde i naselja kulture Lepenskog Vira, a da su uz gajenje stoke i obradu zemlje, stanovnici negovali lov i ribolov. Atlanska i Crnomorska klima bila je ta koja je omogućila lokalnim zajednicama da pristupe proizvođačkoj ekonomiji i utemelje novu kulturu (Srejović, Babović, 1983., 62).

U Starčevačku kulturu, nazvanu po naselju Starčevo pored Beograda, spadaju još nalazi u Tečiću pored Kragujevca, Rudnik kod Prizrena, Padine kod Đerdapa, Gladnice kod Prištine, Obrez na Savi i dr.

U Bosni je Obre I kultura kod Kaknja, Kakanj kod Visokog, Gornja Tuzla i dr.

U Bugarskoj je Karanovo I i II kultura kod Nove Zagore, Banjata kod Pazardika i dr.

Prilog 4. Neolitska kultura Centralnog Balkana (Gimbutas, 1982.)

U Makedoniji je kultura Porodin, pored Bitolja, Anza i Vršnik pored Štipa, Zelenikovo pored Skoplja, Nea Nikomedea kod Soluna, Sitagroi kod Drame i dr.

U Tesaliji, pod imenom Sesklo ili Proto-Sesklo kultura po lokalitetu pored Volosa, dolaze još Pirosasos, pa Ahilon, Agrissa, Otzaki, Sufli i Tsani kulture. Slede kulture Elatia u Fokidi, Heronea u Beotiji, Nea Makri u Atici, Korint, Sparta i Lerna na Peloponezu, Knos i Kato Ierapetra na Kritu, Amorgos, Lemnos itd. na Egejskim ostrvima.

Arheološki nalazi neolitskih kultura na Balkanu otkrivaju veoma bogato stvaralaštvo prvih zemljoradničkih zajednica u trajanju od oko 1500 godina. Pored alati vezanih za zemljoradnju, ustanovljeno je obilje predmeta od keramike, roga, kosti i kamena. Većina njih i dalje simbolizuje vodu i bujanje života u plodnim ravninama.

Keramičke posude su raznih oblika, veličine i stilova, sa manje ili više istaknutim trbuhom, sa ili bez drške, pretežno sa ornamentima. One služe u različite svrhe, od čuvanja hrane do njene pripreme i kuvanja.

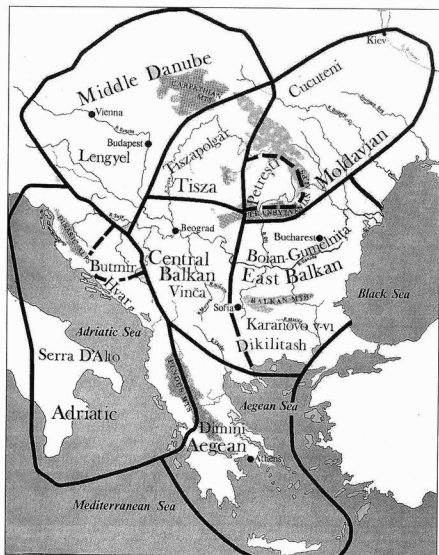
Oružja i oruđa su: bodeži, noževi, sekire, testere, brijači od brušenog ili glačanog kamena, a za odbranu i lov kao i u kulturno-religijske svrhe koriste se luk i strela, kasnije i koplje. Prva stalna naselja "Tell" kolibe od granja i pruča, obložena su blatom ili od opeke iz blata. Stvaranjem stalnih naselja, zajednice neolitske epohe postaju svesnije svojih rodbinskih veza. One ne žive u hordama, nego u matrijarhalnim zajednicama, zasnovanim na krvnom srodstvu. Dokaz su kultovi ženskih božanstava iz kulture Đerdapa, Rudnika, Azmak, Nea Nikomedeia, Sesklo, Sparte, Amorgosa i dr.

Halkolitska ili bakreno-kamena kultura (5500.-3100.)

Prelaz iz neolitskog u eneolitski period (5500.-3100. g. p. n. e.) označava se u arheologiji kao mlađe kameno ili bakarno-halkolitsko doba. Na osnovu dominantnosti pojedinih arheoloških nalaza izvršena je regionalizacija Balkana i susednih prostora u devet kulturnih sfera (Gimbutas, 1982., 22). Na prvom mestu je kultura Vinče za Centralni Balkan, slede kulture Dimini (5630.-4450. g. p. n. e., za Južni Balkan i Egej), Karanovo V i VI (5840.-4800. g. p. n. e., za Istočni Balkan), Butmir za Bosnu, Danilo-Hvar kompleks za Jadran, Tisa, Petreši itd. (Prilog 5).

Kultura Vinče dobila je svoje ime po lokalitetu na Dunavu Vinča, oko 14 km jugoistočno od Beograda. Istraživač ove kulture i jedan od osnivača arheologije u Srbiji je akad. prof. Miloje Vasić (1869.-1956.). Iskopine su trajale od 1906.-1934. god. na dubini od 7-12 m. Utvrđeno je veoma bogato nalazište sa oko 2000 predmeta.

Nađeni su stambeni objekti sa 2-3 sobe u urbanom rasporedu. Slični objekti ove kulture utvrđeni su na Banjici pored Beograda, kao i na lokalitetima duž Morave i Save: Selevac, Medvednjak, Drenovac, Crna Bara, Gradac, Pločnik, Pavlovac, Čaršija i dr. Slede nalazišta pored Vardara u Makedoniji: Vršnik, Anza i sl.

Prilog 5. Halkolitska kultura "Stare Evrope" (Gimbutas, 1982.)

Za kulturu Vinče, od posebnog su značaja znakovi i natpisi urezani u keramici. To su S i C spirale, kao i linearni grafizmi. (Prilog 6).

Smatralo se da Vinčanska kultura pripada srednjem eneolitu tj. oko 2500. g. p. n. e. i da potiče iz Egejskog bazena i Anadolije, a ne iz nordijskih zemalja. Međutim, pedesetih godina primenom radiokarbonske metode, kultura Vinče je datovana oko 6190.-4800. g. p. n. e. Pored toga, ona je autohtona i originalna.

Eneolitska kultura (3100.-1900.)

Period između neolita i bronzanog doba nazvan je eneolit, od reči eneos-glav ili nem i lithos-kamen. Proces eneolizacije centralnih i zapadnih prostora Balkana, bio je postepen, u početku autohton i nezavisan, ali kasnije pod primarnim uticajem snažnih kulturnih centara Lepenske kulture, Vinče, Karpatskog i Egejskog bazena, kao i Severnopontskih oblasti. Ova faza trajala je oko jednog milenijuma. Za to vreme, kulturne grupe centralnog i zapadnog dela Balkana integrisale su se i formirale nove kulturne oblasti. Jedna od ovih je i Vučedolski kulturni kompleks.

Vučedolski lokalitet pored Vukovara na Dunavu, najbolje je obrađen u savremenoj publikaciji akad. Tasića (1995.). On eneolitski period od 3100.-1900. g. p. n. e. deli na rani, srednji i pozni, sa oko 400 godina svaki. Studija obuhvata oko 50 lokaliteta. U eneolitskoj kulturi Balkana rudarstvo i rana metalurgija dostižu punu afirmaciju i čine prekretnicu za sledeće faze, gde najpre bronza, a zatim gvožđe pokazuju svoju nadmoćnost pri izradi oružja, nakita i oruđa, nad prethodnim kulturama od kamena, kosti i bakra.

Bazu ove kulture čine najstariji rudnici na Balkanu kod Majdanpeka, gde se razvila metalurgija Podunavskog bazena sa jedne i kultura Egejskog bazena sa druge strane. Vremenom se eneolitska kultura širila ka jugu Balkana Moravsko-Vardarskom dolinom, sve do Pelagonije, Makedonije, Trakije, Jadrana i Helade. Na obalama Egeja eneolitska kultura se razvija kao Minojska (rana, srednja i pozna), Kikladska, Mikenska ili opšta Heladska kultura (rana 2500.-1900., srednja 1900.-1550. i kasna 1500.-1200. g. p. n. e.). Eneolitska kultura u Maloj Aziji poznata je po Troji I (2700. g. p. n. e.) i Troji II (2500.-2300. g. p. n. e.). Iz dosadašnjih analiza arheoloških nalaza po epohama se može konstatovati da je umetnost Lepenskog Vira najstarija, najkompleksnija, autohtona i arhetipska. Pored toga, ona je dominirala čitavih 1000 godina i predstavljala središte umetnosti kamenog doba od 7000.-6000. g. p. n. e., ne samo na Balkanu, nego u Evropi i u svetu. Sa Đerdapom kao epicentrom, ona se oplemenjena, u toku neolita (6500.-5500. g. p. n. e.) širila zrakasto većim delom Poluostrva, da bi u toku halkolita (5500.-3100. g. p. n. e.) dostigla svoju kulminaciju sa kulturom Vinče i Srednjeg Podunavlja. U periodu eneolita (3100.-1900. g. p. n. e.) javljaju se multicentrične kulturne oblasti, od Vučedola

na Dunavu, do najjužnijeg dela Balkana i čitavog Egeja, sa znamenitom "Egejskom kulturom" prehelenskog doba.

Prilog 6. Vinčanska kultura (Gimbutas, 1982.)

"Upravo ovom svojom dimenzijom umetnost Lepenskog Vira ukida vreme i prostor tako da doseže i do nas, do složenog istorijskog trenutka u kome danas čovečanstvo živi. Svet oblutaka u kome je ponikla umetnost Lepenskog Vira se odavno rastočio, ali sećanja na njega kao da se još uvek ispoljavaju u ponekom obličju, stihu ili vajarskom delu. Možda ovo nije privid jer se još ne može ni naslutiti na koje se sve načine prošlost preliva u sadašnjost i prenosi u budućnost" (Srejskić, Babović, 1983., 64).

PRAISTORIJA BALKANA

Ukratko *sвето* je samo element strukture svesti, a ne neki stupanj istorije te svesti.

M. Eliade

Milič od Mačve:
Svet Lepenskog Vira, 1987

---

3. ISTORIJSKA REKONSTRUKCIJA PALEOBALKANSKIH I EGEJSKIH POPULACIJA

Od antike do danas, proučavanje paleobalkanskih i egejskih populacija zauzima značajno mesto u istraživanjima arheologa, istoričara i lingvista. Istorija (povest, priča o poznatom, istraženom), kao nauka, proučava razvitak ljudskog društva. Njeni počeci, arhetipski se javljaju sa prvom pismenošću.

Najstarije istorijske podatke zabeležili su bliskoistočni narodi, Egipćani, Hetiti, Vavilonci i dr. To su učinili najpre na kamenim, glinenim i bronzanim pločicama, a zatim na papirusima.

Prve informacije o "Severnim" narodima ("Borejcima") sačuvane su u egipatskim spomenicima, koji datiraju oko 1400. g. p. n. e., gde se javljaju imena naroda Danuna, Sakalaša, Šaradana i dr. (Childe, 1926., 63, 72). U hetitskim dokumentima za vreme kralja Mursila II (1345.-1315.), kao i za vreme egipatskog faraona Ramzesa II (1317.-1251.) javljaju se imena naroda Šeridana, Luka, Iliuna, Kelikiša i Miza. Slede podaci od Merneptaha (1225.-1215.), koji je na severnim granicama Egipta pobedio "severne horde celog sveta" sastavljene od Luka, Šeridana, Tursha (Tiris, mitski kralj Trakije), Akaivaša (Ahejaca) i Šakalaša (Thomson, 1954., 227-228).

Nekoliko godina kasnije, 1194. g. p. n. e., Ramzes III je u Delti Nila odbio neprijateljske napade "Severnih" naroda pod nazivom: Danauna, Pelešat, Uašaša, Takrui. Ova pobeda ovekovčena je natpisom u hramu Medinet Habu u Tebi (Childe, 1926., 63, 72).

Među morske narode sa severa, Melaart (1978., 70-78) nabraja još Neohetite, Frige i Urartru, a Strabon (XI, 14, 527, XVI, 1, 23) i Migdonce iz okoline Nisibis-a. Homer (VIII v. p. n. e.) u svojoj Ilijadi, gde je opevao mnoge junake raznih naroda Balkana i Male Azije, u drugom pevanju, opisuje Ahejske lađe (484-785). Kao narode nabraja Aheje, Danaje, Argeje, Minoje i dr., dok u Trojanske čete (786-877) ubraja Pelazge, Dardane, Tračane, Peonce, Frige, Misije sa Dunava, Meonce, Karce, Likijce i dr.

Ipak, Herodot (485.-424. g. p. n. e.) je taj koji je kao tvorac prve istorijske kompozicije u svom znamenitom delu "Istorija", dao preciznije podatke o stvaraocima nove kulture na Balkanu i Egejskom bazenu. Ovaj genijalni čovek učinio je prelaz od legende ka istoriji i njegov rad predstavlja ne samo visoko književno nego i istorijsko delo. Ti znameniti stvaraoci su

Hiperborejci, Jonjani, Karci, Lelegi, Likijci, Luvijci, Dardani, Trojanci, Miniji, Hetiti, Lidani, Tračani, Peonci, Tribali, Brigi (Frigi), Mizi, Pelazgi i Makedonci. (Prilog 7).

Prilog 7. Karta Paleobalkanskih i Egejskih populacija

4. HIPERBOREJCI (Severci)-DANUNI (Podunavci) I NJIHOVI SAVREMENICI

U paleobalkanskoj mitologiji Borej je bio jedan od Titana. (Prilog 8). On je bio Bog Severa (voreas-sever), najjači od svih vetrova. Borej je sin Eoje, boginje jutarnjeg rumenila i zore. On je stanovao na severu u Trakiji i u dolini reke Strimone (Strume). Njegov sin je Hem, personifikacija tračke planine Hema (Balkana). U najstarijem Pelaškom mitu o postanku sveta, Borej je jedan od naziva za opšteg demijurga Ofiona (ophis, opheos-zmija), prvog gospodara sveta, koji se igrao sa Eurinomom, boginjom stvaranja i koji ju je oplodio i od nje potiču Euronomina deca, prvi ljudi ovog sveta. Od tada Severac počeo da oplodava; zbog toga kobile često okreću svoje zadnjice vetru i ždrebe se bez pastuva (Grevs, 1990., 1, a). Kult oplodnje Severnog Vetra bio je prisutan ne samo u Trakiji i Makedoniji, nego i u drugim delovima Balkana, ali i u Maloj Aziji, gde, npr., Dardanovom sinu opasao ... "kobila hiljadu tri..." (Homer, XX, 223). Sa one strane Severnog Vetra živeli su Hiperborejci (Severci). Hiperborejci su bili najsevernija paleobalkanska populacija o kojoj su pisali Homer (VIII v. p. n. e.), Hesiodot (VII v. p. n. e.), Herodot (484.-425. g. p. n. e.) i mnogi drugi.

Prilog 8. Mitološka ličnost Boreja (Srejić i sar., 1992.)

Tako Herodot (IV, 32, 33) na primer iznosi da: "O Hiperborejcima ne znaju da kažu ništa ni Skiti, ni drugi narodi iz tih oblasti, osim Isedonaca donekle, a najviše znaju o njima stanovnici Dela." Isidonci su bili Skitsko pleme, a danas se jedno finsko pleme zove "Iset Donci", koji su verovatno u

doba Herodota živeli pored reke Don. Prema Herodotu (IV, 1-33), takođe, Skiti su veliki ratoboran i rasprostranjen narod, koji je živio u jugoistočnoj Evropi. Oni su bili između Dunava, Crnog mora i Kaspijskog mora i živeli najčešće nomadskim životom.

Skiti su prisutni na Dunavu i 512. g. p. n. e., kada su protiv njih ratovali Persijanci u njihovom pohodu na Balkan. Lirski pesnik iz Tebe Pindar (522.-442. g. p. n. e.) u Pitiji (X, 27) o Hiperboreji ističe, da je to zemlja sa blagim podnebljem. Njeni stanovnici ne seju i ne žanju, ne grade kuće i ne trpe nevolje starosti, bolesti i ratova, već su blaženi, pravedni, mudri i pobožni. Oni vole pesmu i igru. U njihovu zemlju se ne stiže ni morem, ni kopnom, a pristupačna je samo bogovima i njihovim miljenicima. Posebno poštuju Apolona, kome prinose na žrtvu divlje magarce. (Prilog 9).

Prema mitologiji (Srejić, Cermanović-Kuzmanović, 1992., 484) se pripoveda da je boginja srećnog porođaja Ejlejtija, Herina i Zevsova kći, došla iz zemlje Hiperborejaca na ostrvo Delu u Egeju, da pomogne Leti pri rađanju Apolona (Pausania I, 4, 4).

Titanka Leto (osn. lith, Litho-zaborav, sakriti, grešnica), rođena je u zemlji Hiperborejaca (Diodorus Siculus 90.-20. g. p. n. e. u Bibliotheca II, 47; 2-3). Ona je supruga Keja (Koiros), koji je bio Titan ili Gigant, a Uranov i Gejin sin. Kada je Leto sa bogom Zevsom začela božanske blizance, njegova ljubomorna žena Hera, pokušala je da spreči porođaj svoje suparnice. Trudna Leto je dugo lutala svetom, pošto ni jedna zemlja nije želela da je primi. Na kraju, u sedmom mesecu trudnoće stupila je na Delu, koje je bilo lutajuće i pusto ostrvo u Egeju. Posle porođajnih muka od devet dana i devet noći, prispela je boginja Ejlejtija i istog trenutka Leto je na svet donela božanske blizance Apolona i Artemidu, pod zaklonom svetih grana lovorike, palme i masline (Hesiod, Theogonia, 404).

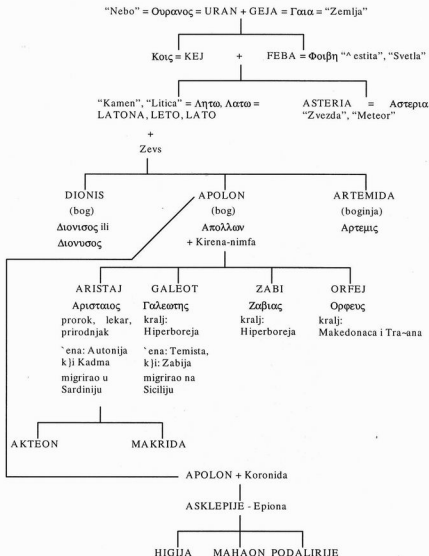
Pripoveda se takođe da je Zevs preobrazio Letu u vučicu i da je u tom vidu došla iz zemlje Hiperborejaca na Del gde se i porodila. Za hiperborejsku boginju Ejlejtiju se kaže još da je pristupila porođaju tek pošto je podmićena raskošnom zlatnom ogrlicom od strane Iride, zlatokrilne glasnice bogova.

Posle porođaja Leto je otišla u Malu Aziju gde su joj vukovi pokazali put do reke Ksanta da se napije vode i okupa decu. Leto je reku posvetila Apolonu, a po vukovima koji su Leti pokazali put, cela je zemlja dobila naziv Likija (likos-vuk). Leto se zatim preselila na Olimp pored Zeusa i kao nežna majka brinula o Apolonu i Artemidi, koji su i kao odrasli bili privrženi majci.

Za lakši porođaj Leti, na Del su stigle i dve Hiperborejske device, Arga i Opida, da prinesu žrtve Ejlejtiji za lakši porođaj (Herodot, IV, 35). Hiperborejke su umrle na Delu i sahranjene su iza Artemidinog hrama. Njihov grob posipan je pepelom žrtvenih životinja, koje su slavile hiperborejske device u pesmi koju je spevao najstariji pesnik hvalospesa iz Likije, Olean.

Kada su se božanstva rodila, Del je procvetao i zamirisao, labudovi su pevali i obletali ostrvo. Boginja Temida, Titanka, Uranova i Gejina kći, druga Zevsova žena i majka Prometejeva, nahranila je novorođenčad nektarom i

ambrozijem, a ona su odmah odbacila pelene. Apolonu je otac Zevs poklonio zlatnu mitru, liru i kola sa labudovom zapregom. Njegovi atributi su strela, luk, lira, tronožac, omfalos i lav, a funkcije da brani i štiti od zla ljude, gradove, njive, setvu, pastire, a posebno sve od bolesti.

Prema Herodotu (IV, 32-36), Apolon je najpre otišao u zemlju Hiperborejaca, naroda nastanjenog na dalekom severu. Delfijska legenda tvrdi, da su stanovnici Delfa, na podnožju planine Parnas, pozivali Apolona da napusti Hiperborejce i odmah dođe kod njih. Međutim, Apolon je otišao u Delfe tek posle godinu dana, sredinom leta, gde je radosna priroda pozdravila njegov dolazak pesmom slavu i cvrčaka. Tu se Apolon morao odmah boriti sa aždajom Piton, koja je čuvala staro Gejino svetište. On ju je ubio kišom strela, prisvojio proročište i svetilištu posvetio tronožac. Za sveštenike je uzeo Krićane. Zbog ubistva Pitona, radi očišćenja, morao je da provede deset godina u Tesaliji. Tu se oženio sa Koronidom, ćerkom lapitskog kralja Flegije, i dobio sina Asklepija, koji je postao bog lekarske veštine. Asklepijev kult se vremenom proširio po celom Balkanu i Egeju i potisnuo lokalne heroje lekare. Hipokrat (460.-356. g. p. n. e.), "otac medicine" i njegovi učenici ili predstavnici lekarske škole na Kosu, smatrali su sebe Asklepijevim potomcima i sledbenicima. Asklepijevi atributi su zmija obavijena oko štapa, petao i pas. Posle Tesalije, Apolon se vratio u Delfe i to kao "čist", kao Feb (phivos-svetli, sjajan), sa vencem i granom svetog lovora. Eratosten (275.-194. g. p. n. e.) u "Katasterismi" iznosi da je Apolonov sin Orfej, najčuveniji mitski pevač, svirač, pesnik i kralj Trakije i Makedonije. (Prilog 10).

Prilog 10. Bog Apolon (Srejić & sar., 1992)

U trojanskom ratu Apolon je pomogao Trojancima u borbi protiv Ahejaca i prouzrokovao Ahilovu smrt. Po Homeru, (XXI, 435-465) takođe, zbog zavere protiv Zeusa, Apolon i Posejdon su bili kažnjeni da godinu dana budu kod kralja Troje Laomedonta i sagrađe kiklopska utvrđenja. Laomedont (kovanica, osn. lao, laos-narod i osn. med, medo, medod-brinuti, vladati,

vladalac), je jedan od najčuvenijih Dardanovih potomaka, a za vreme njegove vladavine trojanska vlast se prostirala do tračkog Peneja i Strimona. Njegov sin je Prijam, vladar Troje.

Jedna od dužnosti Apolona je bila da čuva stada, koja su bogovi držali u makedonskoj Pijeriji (Grevs, 1990., 21, h).

Etimološki Apolonovo ime potiče od paleobalkanske glosologije od reči apollo, apollo-pogubiti, upropastiti, uništiti, što je bila i Herina namera sa trudnom Letom, njegovom hiperborejskom majkom.

U antici je Apolon bio veoma popularan u Egejsko-Balkanskoj kulturi. On se spominje i u karsko-frižanskom mitu kod takmičenja u fruli Apolona i Marsije. Zatim, u Gigantomahiji Olimpijskih bogova, pa njegova aktivnost sa Dionisom i Artemidom i dr. U grčkoj mitologiji, Apolon je preuzet posredstvom Krita i Minojske kulture, tako da je on postepeno potisnuo razna lokalna helenska božanstva. Njegovo proročište u Delfima postalo je najpoznatije u svetu. Vremenom, on postaje ne samo bog muzike i umetnosti, nego i smrti, pomorstva, kolonizacije, osnivač gradova, bog sunca, svetlosti, bog mere ("ništa previše"), spoznaje ("upoznaj samog sebe"), zakona i umetničkih nadahnuća.

Od V v. p. n. e. kult Apolona se širi u Italiji gde postaje jedan od najvećih rimskih bogova i najstarije Apolonovo kultno mesto (Appolinar) bilo je u Rimu, gde je 429. g. p. n. e. sagrađeno svetište njemu u čast. Uvedene su svečane igre (Ludi Apollinares) 212. g. p. n. e., a veliki hram na Palatinu u Apolonovu čast podignut je 28. g. p. n. e., koji je bio povezan sa carskom palatom. Apolonu u čast posvećivana su svetišta (Del, Delfi), hramovi (Korint), praznici, pitijske igre, predstave, statue, freske i dr. širom antičkog sveta.

U mitologiji Balkana i Egeja, Apolonova sestra bliznakinja je Artemida, ćerka hiperborejke Leto i boga Zevsa. Artemida je sa Apolonom često boravila kod Hiperborejaca (Pindar u Olimpiji, III, 2-3). Ona je volela da luta planinama sama ili u društvu nimfa. Od oca Zevsa je dobila večno devičanstvo, luk i strele, a njeni atributi su još buktinja i mesečev srp. Artemida je u mitovima stroga boginja, naklonjena Amazonkama, koje su bile njene pratilje i osnivač kulta i svetišta Efeske Artemide. U ratu je bila na strani Trojanaca.

Njeno ime Artemis je paleobalkansko. Osnov je ar, artios-usko spojen, bliznac, čestit, čedan, pristojan i mis-Mišanka ili artemis-svež, zdrav.

U istorijsko doba Artemida je boginja lova, gospodarica životinja, pčela, prirode, izvora, devičanske mladosti, dece, čednosti, posebno hiperborejskih devica. Ona je ostala vazda devica i njoj se pripisuje prirodna smrt žena. U Artemidinu čast podignuti su mnogobrojni hramovi u čitavom antičkom svetu, mnoge statue i razni drugi spomenici umetnosti.

Kao Letin i Zevsov najmlađi sin navodi se još i bog Dionis, koji zajedno sa Apolonom, Artemidom i Hermesom pripada drugoj generaciji olimpijskih bogova. (Grevs, 1990., 14). Drugi podaci ističu Dionisa kao sina Zevsa sa Persefonom ili Semelom. U Homerovoj Ilijadi (VI, 133 i dalje) navodi se da je Dionis rođen u Nisi (Niš?) i tu je Zevs predao svog sina na čuvanje

nimfama ove zemlje po imenu Nisa, Bromeja itd. Etimološki njegovo ime je paleobalkanska kovanica od reči dios-bog i nisa-kraj, breg, odnosno mesto u Trakiji Nisa, koje je pripadalo Peoniji. Dionis je dakle "sin Zevsa" ili "bog iz Nisa-Niša."

Bog Dionis je bio dojen i odgojen od Nisejskih vila, koje su ga posle kao Bromija uvele svečano u bakhovsko kolo svetkovina i orgije. On je odrastao među ženama: menadama, tejadama (nimfama) i bahantkinjama koje su ostale uz njega. Kad je krenuo u svet bio je okićen vencima od bršljana (kissos) i lovora (daphni). Bršljan je bio posvećen Dionisu i gde je on bujao i rastao tu je jednom boravio i bog Dionis. U slavu boga Dionisa Kiseja u zalivu Terme, današnjem Solunu, bio je njegov hram, a bakhanti i horovi tragičara bili su bršljanom očarani. (Prilog 11).

Dionis je bio bog vegetacije, plodnosti, orgija i ekstaze. Njegove svete životinje su lav i panter, dok su omiljene biljke osim bršljana još loza i smokva. On je imao mnogo prijatelja i pristalica, a njegov protivnik zbog vina je kralj Tračkih Edonaca Likurg, koji je nemilosrdno progonio Dionisa na planini Nisi i uništio vinovu lozu. Zbog toga je tračka zemlja postala neplodna. Dionis je obećao da će zemlja ponovo donositi plodove jedino ako Likurg bude kažnjen. Pošto je bio nateran da se opije vinom, u nastupu ludila Likurg je ubio svoju ženu i sina. Tada je Dionis odveo Likurga u Rodopske planine i bacio ga panterima. Posle toga je Dionis sa svojom svitom, u kojoj se nalazio i njegov vaspitač Silen, započeo svoj pobedonosni pohod, najpre kod kralja Mida u Makedoniji, a zatim je obišao ceo Balkan, Malu Aziju, Italiju, Španiju, Egipat i Indiju.

U likovnoj umetnosti Dionis je značajno zastupljen. Pored toga, glavna je ličnost Euripidove tragedije Bakhe (406. g. p. n. e.) i epa Dionisijaka.

Prilog 11. Bog Dionis (Srejović i sar., 1992.)

Kao Apolonov sin u mitologiji se pominje i Orfej (Orphevs) (Aollodori, Bibl., I, 3, 2). Priča se takođe, da je on bio sin tračkog i makedonskog kralja Eagra, a kasnije i sam kralj ovih oblasti Balkana. Njegov zavičaj je Lebetra, u Pirejskoj Makedoniji ispod Olimpa, gde je posle tragične smrti sahranjen, a u njegovu slavu podignut je kip.

Orfej je najčuveniji mitski pevač, pesnik i svirač. Prve pouke u pevanju i sviranju dobio je od svog oca Apolona, koji mu je poklonio liru sa sedam žica. Snaga njegove pesme i svirke bila je čudotvorna i gospodarila je vetrovima i topila sneg na visokim planinama. Orfej je savetovao ljudima da poštuju Apolona Helija kao najveće božanstvo. Svojim primerom, kao kralj Trakije i Makedonije, često usamljen svakog jutra je izlazio na vrh planine Pangeja da pozdravi boga Sunca-Apolona, koga je služio i kao sveštenik. Neobično je obožavanje sunca, kao "oca svega" potiče iz severnog Balkana, tj. Hiperboreje.

Orfej se smatra pronalazačem azbuke, osnivačem Dionisovih misterija i nauke o posmrtnom životu duša (Diodor Sic., I, 69, 92). Učesnik je ekspedicije Argonauta oko 1250. g. p. n. e., kada su zahvaljujući samo njegovoj pomoći prebrodene mnoge poteškoće. Mit o Orfeju najverovatnije je nastao u ranom VI v. p. n. e. u vezi sa sektom Orfičara o božanskoj prirodi ljudske duše i prvobitnom grehu. Zbog greha, duša luta, ali se ekstazom, asketizmom i inicijacijom čisti i vraća na nebo. Orfičari su bili askete, nisu jeli meso i jaja i nosili su bela odela. Sačuvano je 87 Orfičkih himni, Orfička argonautika i mnoga umetnička dela u Heladi i Italiji iz Orfejevog mita.

O Orfeju su pisali mnogi antički pisci, kao Pindar, Eshil, Eratosten, Apolodor Rodijski, Diodor Sic., Pausanija itd. U savremenoj filozofiji se smatra, da je Orfej bio reformator Dionisovog kulta i kodifikator obreda i načela zajednice za novu epohu (Rasel, B., 1962., 34-40, i Kljakić, Lj., 1993., 190). Kao Apolonova zakonita supruga, sestra ili ćerka pominje se i Sibila Herofila (*ηρως-heroj + φίλος-prijatelj). U mitologiji, Sibile su žene koje u ekstazi, predskazuju strašne događaje, spontano, u trenutku božanskog nadahnuća. One su posrednice između bogova i ljudi, najčešće tumači Apolonove volje. Prema Pausaniju (X, 12, 3) Herofila je prorekla da će lepa kćer spartanskog kralja Tindareja, Helena, prouzrokovati veliki sukob između Evrope i Azije (Trojanski rat).

Veza Hiperborejaca sa svetom

Mnogobrojni mitovi govore o vezama Hiperborejaca sa ostalim mitološkim svetom, a pre svega sa središtem Apolonovog kulta. Prema legendi, Hiperborejci su na Del (koren: di, dios-bog, a takođe deelos i dilos-očevidan, očit) poslali dve devojke hiperborejke u pratnji petorice svojih sugrađana, da na ostrvo donesu zavetne darove uvijene u slamu. To su bile Hiperoha (hiper-ocha-visoko dostojanstvo) i Laodika (laos-narod i diki-pravedna). Pošto su devojke na ostrvu umrle, a pratioci se nisu vraćali, Hiperborejci su sledećih godina

promenili maršrutu i darove odnosili Skitima, da bi ih njihovi susedi prenosili dalje na zapad, do Jadranskog mora. Otuda, preko epirske Dodone (najvećeg Zevsovog svetišta), ostrva Eubeje i Kikladskih ostrva, nosili su ih na Del. Hiperborejke Hiperoha i Laodika sahranjene su pored Artemidinog hrama, gde i njihove zemljakinje Arga i Opida. U spomen Hiperborejki, devojke i mladići sa malenog ostrva Del, uoči venčanja stavljali su pramen svoje kose na njihove grobove (Herodot, IV, 33-35). (Prilog 12).

U maloj opštini Atike u Pazijaci je Apolonov hram. "Kažu da tamo stižu prvi plodovi Hiperborejaca, da ih Hiperborejci predaju Arimaslima, ovi Isedoncima, od njih ih Skiti šalju u Sinopu odakle ih Heleni prenose u Praziju, a Atenjani ih šalju na Del. Prvi plodovi su pokriveni pšeničnom slamom, i niko ih ne sme videti" (Pausania, I, 31).

Pindar (Olimpia, III, 31) tvrdi da je samo nekoliko smrtnika dospelo u zemlju Hiperborejaca, osim boginje Atene, koja je odvela Perseja, argivskog heroja, kralja Olinta i Mikene, pošto je odsekao Meduzi glavu.

Prilog 12. Bogovi Apolon i Artemida i hiperborejske device (Srejić i sar., 1992.)

Među posetiocima Hiperboreje bio je i Heraklo, sin Zevsa i Alkmene, najslavniji helenski junak. On je proganjajući Artemidinu košutu sa zlatnim rogovima, stigao daleko na sever, sve do reke Istra (Dunav), kod Hiperborejaca. Živeo je iza vetra Boreje i otuda preneo divne masline u Olimpiju na Peloponezu. Rogove košute posvetio je Artemidinom hramu (Pausania, V, 7).

Pesnik Olen iz Likije, prvi je u svojoj himni Aheji (koja trguje, pridev boginji Demetri u Atici), rekao da je Aheja došla na Del od Hiperborejaca. Zatim je Melamp iz Kume u odi Opi i Hekaergi pevao da su one došle na Del od Hiperborejaca i pre Aheje (Pausania, V, 7). Isti autor dalje tvrdi da su osnivači Delfijskog proročišta bili Hiperborejci (V, 5): "Bea, žena iz tog kraja koja je za Delfijane sastavila jednu himnu, rekla je da su proročište bogu osnovali oni koji

su došli od Hiperborejaca: Olen i drugi; da je Olen prvi počeo proricati i pevati u heksametru. Ovo su stihovi Bee:

Ovdije su proročište, što dobro se sjeća svega,

Osnovali Hiperborejci Pagaz i divni Agijej.

Navodeći i druge Hiperborejce, na kraju himne spominje Olena:

I Olen koji je prvi u Feba (Apolon) postao prorok

Te je od stihova starih sastavio pjesmice prvi. "

Sledeći gosti hiperborejskih hramova bili su Klinida i Krez (Antoninus Liberalis, II-III v. n. e., u Metamorphosis). Klinid (Kleinos-slavan, svetao, plemenit) je bio bogat i pobožan stanovnik Mesopotamije iz okoline Babilona i veoma poznat kao poštovalac Apolona i Artemide. On je često odlazio u hram hiperborejskog Apolona, gde je video da se bogu žrtvuju magarci. Njega je kasnije Apolon pretvorio u jednu vrstu orla.

Pobožni Krez (560.-546.), koji je bio poslednji vladar moćne države Lidije u Maloj Aziji i najbogatiji vladar sveta, doživio je i tu čast da bude gost blaženog hiperborejskog naroda. Mitovi o Hiperborejcima bili su omiljeni i u Italiji među Pitagorejcima (Dionisius Helicarnassensis oko 30. g. p. n. e. u Antiquitates Romanae I, 43). Pitagora (oko 550. g. p. n. e.) filozof iz Sama smatrao je sebe inkarnacijom Hiperborejskog Apolona. Pored toga se smatralo, da je kralj Lacija u Italiji po imenu Latin (Latinus) i eponimni heroj Latina, rođen iz ljubavi Hiperborejke Palante (kovanica: pallo-njihati i anthos-cvet) i Herkula. On je Palantu doveo iz Hiperboreje u Laciju kao taoca i pre nego što se ona udala za kralja Fauna, rodila je sina Latina.

O hiperborejcu Abariju (kovanica od a (negacija) i varis-težak tj. avaris-lak, neopterećen), Herodot (IV, 36) ističe da je ne uzimajući hranu, sa strelom u ruci obišao celu zemlju. Pausanija (III, 13) opisujući istoriju Sparte od mitskih vremena do helenističkog doba i njene spomenike iznosi, da je hram Kore-Spasiteljice sagradio Abarid, koji je došao iz zemlje Hiperborejaca, odnosno tračanin Orfej. Za Abarida se takode pripoveda da je bio čudotvorac i prorok (Pindar, 522.-446.). On je sa Orfejom i Zalmoksisom iz Trakije vodio religiozno-mističnu sektu, koja se 560. g. p. n. e. suprotstavila realističkom tumačenju prirode i sveta. Pored toga, Abarid je jednom prilikom oslobodio grad Atinu od kuge.

Verovalo se takode (Herodot, IV, 13 i dalje), da je čarobnjak i pesnik Aristej (aristos-najbolji) iz Prokoneza na Mramornom moru, oko 540. g. p. n. e., sedam godina proveo sa Apolonom u zemlji Hiperborejaca, a bio je sin Apolonovog sveštenika Kaustrobija. U svome delu Arimaspijske pesme, Aristej je opisao zemlje Isedonaca i Arimaspa i dao obaveštenja o Hiperborejcima. Smatra se takode jednim od autora teogonije. Kao Hiperborejski kralj spominje se Zabija (kovanica: za-veoma i via-sila, telesna snaga) (Stephanos Biz.: Galeoti).

Njegova ćerka Temiste (Themistevo-pravdu deliti), sa bogom Apolonom dobila je sina Galeot (Galeotis od galeo-morski pas, odnosno riba sabljarka). On je sa Hiperborejkom Telmisom (kovanica od: thelo-uzeti,

odlučan i misos-mržnja), otišao u čuveno svetište u Dodonu na konsultaciju. Tamošnje proročište im je naredilo, da jedan krene prema istoku, a drugi prema zapadu i da se nastane na mestu gde im orao ukrade meso žrtvovane životinje. Temis je otišao na istok u Maloazijsku Kariju, gde se i zadržao, dok je Galeot krenuo ka zapadu do Sicilije, gde se stalno nastanio (Srejić, Čermanović-Kuzmanović, 1992., 90).

Hiperborejac Laodok (kovanica od: laos-narod i dokeo, doksa-slava) je junak, koji je zajedno sa Pirom i Hiperohom odbranio delfijsko Svetilište od Kelta 279. g. p. n. e. (Pausanija X, 23, 2).

Što se zemlje Hiperboreje tiče, ona je bila veoma bogata zlatom (reka Pek i Majdanpek?). Hiperborejsko zlato čuvala su mitske ptice, veličine vuka Grifoni-Gripes (grips-gripes). Grifoni su bili bajne ptice sa četiri noge koje su čuvala zlato Hiperborejaca. To su bića koja spajaju u sebi najjaču pticu-orla i najsnažnijeg četvoronožca-lava i bile su simbol najveće životinjske snage. Najčešće su povezane sa Apolonom, Dionisom ili Artemidom i čuvari su božanske snage i stalne budnosti (Herodot, IV, 13).

Iz iznetog se može zaključiti da su Boreji i Hiperboreji (Severci) bili veoma prisutni i poznati, ne samo u mitologiji antičkog sveta na Balkanu, nego i u teogoniji, istorijsko-društvenim zbivanjima, komunikacijama i dr. Herodot (IV, 32) ih locira severno od planine Borej, kasnije Hemos i Balkan i jugozapadno od Skita i Isidonaca, što znači negde u Podunavlju. U egipatskim spomenicima, međutim kao narodi sa "severa" ne navode se Hiperboreji, već Danuni. Oni se javljaju, dakle, i pre Homera (VIII v. p. n. e.), još 1400. g. p. n. e. u dokumentu iz Tel El Amara, zajedno sa narodima pod imenom Šakalaša i Sardana (Childe, 1926., 63, 72). Šakalaši su bili verovatno Skitsko pleme Saki, dok su Šardani bili Lidani Sardi, kasnije naseljenici ostrva Sardinije u Mediteranu.

Etimološki reč Danuni proizilazi od Dan ili Zan, koji su kosi padeži od reči Zevs ili Die. Zevs je bio kralj bogova i ljudi, a njegova deca su bila Apolon, Artemida, Atena itd. U antici, gornji deo najveće reke na Balkanu i Evropi zvao se latinski Danubius, dok se donji deo zvao Istar (Istros). Reč Danubius je kovanica od genitiva reči dan-danu (bog-bogu) i bios-život. Pored Nila i Fasisa, od antičkih geografa, Dunav je označen kao jedna od najvećih reka u svetu.

Danubius, dakle, označava božju reku života, gde su živeli Podunavci, tj. Danuni. Oni se kao narod Danuni spominju i kasnije, na primer u egipatskom natpisu u hramu Medinet Habu u Tebi, u znak zahvalnosti Ramzesu III koji je 1194. g. p. n. e. odbio neprijateljske napade "naroda sa mora" i kopna.

Kasnije, međutim, skoro posle deset vekova, ponovo i to poslednji put evidentirani su Hiperboreji u antičkoj istoriji, za vreme najezde Kelta u Makedoniju i Grčku. Kelti su imali za cilj da opljačkaju Apolonovo svetište u Delfima. U jesen 279. g. p. n. e. Kelti su pod komandom Brenona bili poraženi od strane makedonske i grčke vojske. U ovoj bici su učestvovali i Hiperboreji (Danuni), pod komandom Laodoka (Pausanija, X, 23, 2).

U toku dalje istorije gubi se etnonim Hiperboreji i horonim Hiperboreja, za stanovnike i teritoriju između Dunava i balkanskih planina. Javljaju se, međutim, sinonimi Misi i Mezija za populaciju ovog dela Balkana. Etimološki Misi, Moesi ili Mezi imaju osnov od mis, mios-miš, ili mio-zatvoriti, odnosno mis, latinski musculus-mišić. U praistoriji se miš poštovao kao bog iscelenja (Grevs, 1990., 21, 3). Homer (II, 858) Mise ili Meze locira na Dunavu i o njima kaže: "... Mišane vođaše Hromis i Enom, u ptice gatač...". Ovi antroponimi su paleobalkanskog porekla i to kovanice. Hromis je mezijski prorok, a njegovo ime potiče od reči hrao, hro-proroštvo davati i mis-miš tj. Mezej. Ime Enom potiče od reči en-jednako i nomos-zakon, tj. pravedan.

Među Trojanske saveznike (X, 430) nabroja "Krivoluke Peonce, Karce, divne Pelazge, Kaukonce, Likijce i ljutice Mišane (tj. Meze)". On takođe u XIII (5) spevu o Mišanima govori kao o "borcima izbliza". Strabon (VII, 3, 2-10) smatra da su to bili evropski Mizi poznati za vreme rimskih osvajanja kao Mezi.

U Homerovo doba pod imenom Misia (Mizija) postojala je i pokrajina u severozapadnoj Maloj Aziji, koja se prostirala od Esepa do Olimpa, a posle se delila na Veliku i Malu Miziju.

Jedan od kraljeva oblasti Mizije bio je Teutrant (Τευθρας-tevthas-koji lomi), u donjem toku reke Kajka (Καικα od καικιας-severni vetar). Kaiška ravnica bila je najplodniji deo Mizije. Njega je nasledio Telef (Τηλεφος od τηλε -daleko i φος, φωτος-muž, junak), osnivač pergamske kraljevske loze. Vladao je Mezijom kada su Grci krenuli u trojanski rat. Borio se junački i potisnuo Grke u lađe, ali je bio ranjen od Ahila. Kad su mu rane isceljene Telef je u drugoj grčkoj ekspediciji, srećno doveo njihovu flotu do obale Troje. Telefova sudbina predmet je Sofoklovih tragedija.

Telefova deca su Tarhon (Ταρχων), Tiren (Τυρρηνη) i Roma (Ρωμος-snaga, hrabrost). To su oni koji su vodili Etrurce u oblasti srednje Italije, kasnije nazvane Tirenija i Etrurija (Strabon, V, 2, 2). Istovremeno to je doba kada su se Danuni i Mezi preselili iz Podunavlja i centralno-balkanskih prostora u Malu Aziju; u migracionim talasima naroda nestali su Hetiti između XIII i XII v. p. n. e., no svakako pre trojanskog rata. Deo Danuna je naselio Kilikiju, Brigi su migrirali u Frigiju ili Gorgiju, Mezi u Trojadu i Siriju, Beoti sa južnog Pinda u Driopiju, koja je kasnije po njima nazvana Beotija, Tesproti iz Dodone u Tesaliju itd. Savremeni istraživači Sahare tvrde, da su pronašli pleme bledokožnih Nubijaca u Egiptu, koji iznose da potiču sa Dunava. U tim burnim vremenima i pleme Mosni iz predela Porečke reke kod Gornjeg Milanovca na Dunavu, gde i sada postoji selo Mosna, migriralo je u Malu Aziju na Crno More, zapadno od Trapezunta, pod imenom Mosiniki. Ovaj naziv su dobili po tome što su stanovali u brvnarama sličnim kulama. Mosiniki je kovanica od: μοσσυν-υνος, μοσσυνοις-drveni toranj i οικος, οικος-ikos, iki-kuća, dom, zavičaj, otadžbina.

U vezi sa još nekim nazivima srednjeg Podunavlja treba se osvrnuti na Tribalsku ravnicu, koju Herodot (IV, 49) locira u Meziju, gde se reka Brong (βρογγος, vrongos-Morava) uliva u Istar-Dunav. Tukidid (II, 96, IV, 101)

opisuje Tribale kao slobodno tračko ili ilirsko pleme. Tribali su živeli u severoistočnoj Srbiji i zapadnoj Bugarskoj. Bavili su se lovom, ribolovom i vinogradarstvom i bili pijanice. Oni su 424. g. p. n. e. pobedili odrinskog kralja Siltaka, koji je u boju i poginuo. Tribalski kralj Sirm (Συρμος, sirmos-vihor) 339. g. p. n. e. ratovao je sa Aleksandrom Makedonskim na jednom velikom ostrvu na Dunavu (verovatno na Adi kod ušća Morave), u vreme njegove balkanske operacije. Tada su Tribali bili poraženi i izgubili oko 3000 ratnika. Istoričari Tribale ubrajaju u surovo ratničko pleme, došlo sa Kavkaza, preko Vlaške nizije. Etimološki reč Tribali potiče od osn. τριβ, τριβω, τριβη, τριβα-trib, tribo, tribi, triba-satiranje, vežbanje ili τριβων, τριβωνος, tribon, tribonos-izvežban, vešta i βαλω ballo, osn. βελ, βαλ, bel, bal-gadati, dok βολη bolehitac i βολος bolos-bacanje, obično ribarskih mreža. Verovatno od Tribala potiče mnogobrojna onomastika u Srbiji, kao što je stara oblast Tribunija (Trebinje?), Boljetin, selo na Dunavu kod Lepenskog Vira, Boljevac kod Rtnja, Boleč kod Beograda i dr.

U našim krajevima, neka keltska plemena u IV i III v. p. n. e., osnivaju naselja u dolini Save i Dunava, od kojih su značajnija Singidunum (Beograd) i Kapedunum (Užice). Oni su bili i nosioci kulture mlađeg gvozdenog doba. (Powell, 1989.).

Pred kraj Avgustove vladavine, od 15. g. n. e. Mezija je rimska provincija, koja je kasnije podeljena u dva dela na Gornju i Donju Meziju. Gornja Mezija (Moesia Superior) biva uglavnom današnja uža Srbija. Donja Mezija (Moesia Inferior), prostirala se prema istoku do Crnog mora i od Dunava do planine Balkan.

Dotadašnja tračka kraljevina prestala je da postoji 45. g. n. e. pod Klaudijem (41.-54. g. n. e.). Jedan njen deo pripao je Meziji, dok je od drugog dela obrazovana prokuratorska provincija. Zadatak legija koje su se nalazile u Meziji bio je čuvanje zemlje na donjem Dunavu, od upada varvara.

Iz Mezije su Rimljani preduzimali ekspedicije za dalja osvajanja. Mezija je predstavljala glavnu saobraćajnicu između istoka i zapada i važan centar u političkim zbivanjima. Rimske trupe u Meziji posle ubistva cara Filipa Mlađeg (Iulius Philippus Augustus 247.-249.), proglasile su za cara Deciju, koji je kasnije u Donjoj Meziji ubijen u borbi protiv Gota.

Mezija je dala veći broj rimskih careva, koji su povratili moć i slavu oslabljenoj Rimskoj imperiji. Pored toga, oni su svoju zavičajnu zemlju Meziju (Podunavlje), napravili ponovo središtem civilizovanog sveta. Savremena arheološka istraživanja otkrila su veličanstvene Rimske carske gradove kao što su Naisus (Niš), Sirmium (Sremska Mitrovica), zatim, velelepne palate, kao što su Felix Romuliana (Gamzigrad) i Šarkamen.

Najpoznatiji rimski carevi iz Mezije bili su Imperatori: Messius Decius (249-251), poznat po prvom opštem progonu hrišćana u čitavom Carstvu; Dominitius Aurelianus (270-275), prvi rimski car koji se nazvao gospodarem i bogom (dominus et deus), obnoviteljem starih svetilišta u Rimu i ideologom da se pokolebana carska vlast učvrsti dajući joj versko obeležje. Slede Aurelius

Probus (276-282) poznat pored ostalog zbog projekta reformi za uzdizanje poljoprivrede i Aurelius Maximianus (286-305 i 307-310). Navedeni rimski imperatori bili su iz okoline Sremske Mitrovice. Slede Constantius Flavius (293-306), rođen u Ponišavlju ili oko Gornjeg Timoka, Galerius Valerius Maximianus (293-311), rođen u blizini Zaječara, Maximinus Daia (305-315), Galerijev sestrčić, pastir i Licinius Licinianus (308-324), koji su rođeni negde u Istočnoj Srbiji. Iz Beograda je bio Iovianus Augustus (353-364). Najznamenitiji ipak od svih bio je Flavius Valerius Constantinus (306-337), poznat kao Konstantin Veliki I iz Naisusa (Niša). On je osnivač nove prestonice Rimskog carstva, nazvane po njegovom imenu Konstantinopolj-Carigrad i veliki zaštitnik hrišćanske vere. U njegovo vreme hrišćanska crkva Milanskim ediktom dobila je 313. god. zvanično priznanje. Posle njegove smrti vlast je prešla na njegova tri sina.

Drugi sinonim za populacije između Dunava i Balkan planine za Hiperboreje je Severci. Ovaj podatak odnosi se na dolazak hunsko-onogurskog plemena Bugara pod Asparuhom 679.-680. g. n. e. na ušće Dunava za vreme cara Istočno rimskog carstva (IRC) Konstantina IV. "Zemlja u kojoj su Bugari "upali" bila je već u znatnoj meri slovenizirana, tu su živeli Severci i sedam drugih slovenskih plemena... Na teritoriji stare provincije Mezije, između Dunava i Balkanskih planina nastala je slovensko-bugarska država. Bugari su se postepeno pretopili u slovensku masu" (Ostrogorski, 1969., 140). Prema Obolenskom (1991., 80-81) pleme Severci premešteno je sa Balkanskog masiva na istočne granice Bugarske, a druga skupina poznata kao "sedam plemena" nastanjena je na južnoj i na zapadnoj granici, gde se njihova država dodirivala sa avarskom. Ova simbioza je spasla Slovene iz ove oblasti od gubitka vlastitog etničkog entiteta. Spajanje koje je sprovedeno do X v. n. e. doprinelo je da su Sloveni, Severci, postali vladajući element srednjovekovne Bugarske, a njihova zemlja po svemu slovenska država.

Što se sudbine starosedeoaca, posebno Podunavlja tiče za vreme masovne seobe Slovena, u VI v. p. n. e. oni su mogli da opstanu samo sklanjajući se u neke priobalne delove i na nepristupačnije planine Balkana. Period od VI-VIII veka je jedan od najmračnijih vremena istorije poluostrva, zbog veoma oskudnih arheoloških i pisanih podataka. Tako da se etnonim Mezi ponovo javlja tek u XII v. n. e. u istoriji IRC u periodu prevlasti vojnog plemstva i unutrašnjeg sloma carstva. U to doba etnički sastav stanovništva bio je veoma složen: "Varvari sa područja planine Balkana, koji su se ranije zvali Mezijci, sada se zovu Vlasi... Prema tome nameće se zaključak da su se stanovnici stare Mezije u to doba nazivali Vlasima. Ovaj naziv, nije imao samo etnički značaj, već je služio i kao opšta oznaka za pastirska plemena" (Ostrogorski, 1969., 378).

BRIGI

Među paleobalkanskim populacijama Centralnog Balkana, Brigi zauzimaju značajno mesto, a među Malo-Azijskim Frigi.

Etnonim potiče od paleobalkanske složene reči $\beta\rho\nu\text{-}\gamma\omicron\iota$ bri-goj, gde je $\beta\rho\nu$ bri-mahovina i $\gamma\epsilon\alpha, \gamma\eta$ gea, ge-zemlja, oblast.

O Brigima Herodot (VII, 73) daje sledeće informacije: "Frižanima je, po pričanju Makedonaca, u vreme dok su stanovali u Evropi i bili susedi Makedonaca, bilo ime Brigi, a kad su se preselili u Aziju, promenili su istovremeno i zavičaj i ime i nazvali su se Frižani."

Prema arheološkim i istorijskim istraživanjima, najveći broj autora (Strabon VII, 7, 9; Papazoglu, 1957.; Garašanin, 1983., 467-170) proto-Brige locira na prostoru između Prespanskog i Ohridskog jezera, Drača, Južne Albanije i Epira, ili preciznije u gornjem delu reke Erigon, a njihovi susedi su bili Enheleji, Partini, Linkesti i Deuriopi. Glavni grad Briga je bio Kidraj ($\kappa\upsilon\delta\rho\alpha\iota$ -kidros-slavan), na severo-zapadu planine Varnus (Baba, vis. 2177 m), pored Prespanskog jezera ($\lambda\mu\nu\eta\ \beta\rho\nu\gamma\eta\varsigma$ -limne brigeis).

Dolazak Briga na prostore Balkana, najverovatnije je usledio sa severa, sa talasima indoevropskih migracija, sredinom ili krajem II milenijuma p. n. e. Brigi su bili indoevropski narod, srodan Tračanima (Thomson, 1954., 291). U mitologiji i u istoriji oni su poznatiji kao Frižani, narod u Maloj Aziji, nego kao Brigi, narod na Balkanu. U predanjima Kadma, eponimnog heroja Kadmejaca, stanovnika beotske Tebe (1313. g. p. n. e.) i njegovim kraljevanjem kod Enhelejaca, koji su živeli duž Crnog Drima i borbama sa Ilirima, Brigi se ne pominju. Oni se ne pominju ni kao učesnici Argonautske ekspedicije 1225. g. p. n. e.

Međutim, veoma su prisutni u Malo-Azijskim zbivanjima, a pre svega u trojanskom ratu 1193.-1183. g. p. n. e. kao Frižani, a njihova država je bila Frigija. Etimološki: $\phi\rho\nu\chi, \phi\rho\nu\gamma\omicron\varsigma$ frix, frigos-Frižanin, $\Phi\rho\nu\gamma\iota\alpha$ frigija-Frigija, dok $\phi\rho\nu\gamma\omega$ frigo-pržiti, vatra, smolenica.

Na ove prostore oni su najverovatnije došli između Kadmove migracije 1313. g. p. n. e. i argonautske ekspedicije 1225. g. p. n. e. Thomson (1954., 291), njihovu migraciju hronološki vezuje za 1200. g. p. n. e., kada se dogodio pad Hetitske države.

Najzapadniji deo njihove pokrajine na Helispontu i Trojadi zvao se Mala Frigija, a veći deo u dolini reke Sangarij, Velika Frigija. U trojanskom ratu Frižani su bili saveznici Prijama protiv Grka. Sa druge strane, mladi Prijam pomogao je Frižanima u borbama protiv Amazonki.

Od mitskih ličnosti Frižana poznati su kraljevi Pelop, Tantalov sin i Mida, Gordijev sin. Frižanin ili Lidanin Pelop, poveo je Ahejce sredinom XIII v. p. n. e. iz tesalske Ftije na Peloponezu. Tu se oženio sa Hipodamijom, ćerkom elidskog kralja Enomaja. Ona mu je rodila šest sinova, od kojih su najpoznatiji Atrej, Tijest, i tri ćerke. Pelop je rodonačelnik Pelopida i po njemu je nazvano poluostrvo Peloponez. Od Atreja potiče Agamemnon, koji je postao

kralj Mikene 1200. g. p. n. e., inače, vojskovođa Grka u ratu protiv Troje. Drugi sin je Menelaj, muž lepe Helene, zbog koje je izbio trojanski rat.

Mitski osnivač frigijske države i grada Gordiona (Γορδιός: γορ gor-ljut i διος dios-bog), koji je na vlast došao posle bratoubilačkog rata, na volovskim kolima sa orlom na njemu. Na Gordijevim kolima jaram je bio privezan za rudu čvorom koji se nije mogao razvezati. Prema proročanstvu onaj koji ga razreši vlašće celom Azijom. To je učinio Aleksandar Makedonski svojim mačem. Homer (XVI, 718), kao kraljeve Frigije pominje još Dimasa i Otreja.

Gordijev sin je bio Mida, koji je smatran za mudrog i neizmerno bogatog kralja. On je u mitologiji poznat po priči "o magarećim ušima kralja Mida". U legendama međutim, postoji zbrka između Mida iz Frigije i Mide koji je posedovao vrtove ruža u podnožju makedonske planine Bermion, gde je zalutao Silen, učitelj boga Dionisa.

Prema najnovijim istraživanjima (Petrova, 1996., 208), migracija Briga i Miza sa Centralno-Balkanskih prostora išla je u više talasa i pravaca. Prvi veći talas usledio je oko 1500.-1400. g. p. n. e. u pravcu Male Azije. Drugi manji talas u istom pravcu, bio je posle trojanskog rata, tj. 1193. g. p. n. e. Treći talas je nastao u pravcu Epira, Grčke i Italije oko 800.-700. g. p. n. e. Frigijska država iščezla je početkom VII v. p. n. e.

TRAČANI

U mitologiji Traka (Θρακη: thraka) je eponimna heroína Trakije, Okeanova i Partenopina kći, sestra Europe, polusestra Azije i Libije (Afrike). Ime zemlje Trakija (Θρακη thrake) potiče od reči θραξ, thrax-tračanin, dok reč θρασς-εως thrasis znači srčan, smeo, prkosan. Prema Herodotu (V, 2), Tračani su posle Inda, najveći narod na svetu i bili bi nepobedivi da su bili složni i imali jednog poglavara. U praistoriji Tračani su držali ceo prostor Balkanskog poluostrva između Dunava, Crnog i Egejskog mora, a na zapadu do granice Ilirskih zemalja, koje su dosezale uglavnom do Drine. Na severu naseljavali su današnju Rumuniju, Mađarsku i Ukrajinu (Hoddinott, 1981.). Njihovo poreklo se nije moglo utvrditi, kao ni oblast iz koje su došli na Balkan. Po Homeru sve zemlje severno od Tesalije su Trakija. Njihov bog je bio Posejdon, kao i bogovi Dionis, Arej, Artemida i Salmoksis. Tračani su bili saveznici Troje u ratu protiv Helena.

Klasični i kasniji literaturni podaci o Tračanima su veoma oskudni, ali najnovija antropološka istraživanja mnogih naučnika sa Balkana, posle Drugog svetskog rata ustanovila su, da je poreklo Tračana sa Kavkaza. Oni su na jugoistok Evrope u Balkansko-Karpatki region došli u neolitu, preko Male Azije, Crnog mora i Dunava, a pre svega Vardarsko-Moravskom dolinom (Hoddinott, 1981., 15). Utvrđeno je da su Tračani bili veoma sposobni zemljoradnici i rudari, zajednice socijalne zrele strukture, ali jedan etnički amalgam različitih naroda, koji su se vremenom od oko 2000 godina postepeno

asimilirali. Zajednice u Makedoniji i na severnom Egeju, u klasično doba, od strane Helena, dobile su naziv Tračani. Kako su se oni međusobno zvali nije poznato (Hoddinott, 1981., 27). Što se običaja tiče, Herodot (V, 2-8) iznosi da su oni imali običaj da prodaju svoju decu u inostranstvo. Kada se dete rodi, kukali su zbog nevolja koje će morati da pretrpi u životu, dok su smrtnike spaljivali ili sahranjivali uz igru i veliko veselje. Postojala je poligamija i slobodna ljubav. Tetoviranje je bilo znak visokog plemstva. Besposlica je za njih nešto najlepše, a zemljoradnja nešto najgore. Živeti od rata i pljačke bila je najveća "dika". Pretpostavlja se da su Tračani govorili balkanskom paleoglosijom. O jeziku Tračana potvrđuje nam onomastika. Od oronima to su planine Hem (ἡμα haima-krv koja teče, ali i rod), zatim, planina Rodopi (ροδov rodon-ruža, rosa i reč ωψ, ωψης ops, opsis-izgled, lice) i dr. Od hidronima na prvom mestu je Istros (kov. ιστια istia-hrana i ρεω, ρος reo, rostruja, voda, reka), reka Hebar (kov. ἡβος hebos-mlad i ἡβη hebe-zrelost, napon i reč ρεω reo i ρος ros struja, reka, tj. Evros). Slede Mestos ili Nestos (pun), Asimos (neznat) itd.

Među mnogobrojnim plemenima najpoznatiji su Geti, koji su verovali da su besmrtni. Oni su živeli između Hema i Dunava, a zatim su se preselili preko Dunava i dobili ime Dačani. U doba Demostena imali su tri države. Od ostalih plemena to su Trauzi, Skirnijidi, Nipsejici, i dr. Kao trački kraljevi pominju se Likurg (λυκος likos-vuk), koji je prema mitologiji Drijantov sin, Aejev unuk, kralj Edonaca. On je svirepo kažnjen kada se u mitologiji pominje i oko Makedonije i Egipatskog kralja Ozirisa. Naime, kada je Oziris prepustio vladavinu Egipta svojoj ženi Izidi i krenuo da osvaja Balkan, poveo je sa sobom i svoje sinove Anubisa i Makedona, koji su bili vrsni ratnici. Pošto su u Trakiji ubili kralja Likurga, Oziris je proglasio Makedona kraljem i ostavio ga u zemlji koja je po njemu nazvana Makedonija (Diodonus Sic., I, 18, 1, 20, 3). Ostali kraljevi Trakije bili su Amikos, Olor, Rhineus, Spargapithes, Teres, Tereus, Amadokos, Sitalkes (Odrijskog porekla) i dr.

Trakija je bila bogata šumama, rudnicima srebra, žitaricama i konopljom. U toku persijskih ratova, Trakija je među prvim na Balkanu bila okupirana od cara Darija 512. g. p. n. e. sve do 479. g. p. n. e., kada je persijski pohod na Balkan bio slomljen.

ENHELEJI

Paleobalkansko pleme Enheleji vezano je za mitsko doseljavanje Kadma i njegove žene Harmonije iz Beotske Tebe, među drevne stanovnike zapadnog Balkana i borbe sa nadiručim Ilirima u XIII v. p. n. e. Oni su međutim interesantni sa više aspekata, a pre svega, što pripadaju jedinstvenom praiistorijskom svetu Balkana, i zbog razumevanja kasnijih odnosa na zapadnim granicama Makedonije u istorijskom i kasnijem dobu.

Ime Enheleja dolazi od paleolingvistike gde reč 'εγγελος enhelis, znači jegulja, dok 'εχτις ehis-guja. Iz ovoga proizilazi da su se oni pretežno bavili ribarstvom, odnosno lovom na jegulje i bili "jeguljari".

Enheleji su bili zapadni susedi Makedonaca i Briga i prostirali su se od Prespanskog i Ohridskog jezera, duž doline reke Drima, do Boko-Kotorskog zaliva. Južno su Enheleji naseljavali prostor do Keraunskih Gora, odnosno graničili su se sa Tesproćanima (kasnije Epircima).

Legendarni Kadmo, sin Feničanskog kralja Agenora, osnivač je utvrđenja Kadmeja i grada Tebe u Pelaškoj Beotiji, prema Eratostenu 1313. g. p. n. e. U dubokoj starosti, Kadmo sa svojom suprugom napušta Tebu i odlazi u zemlju Enhelejaca, dok tebanski presto prepušta svome unuku Penteju. Dolazak Kadma među Enhelejce mogao je biti posle 1313. g. p. n. e. On je u novoj domovini postao kralj Enhelejaca i pobeđivao novodošle varvare Ilire, koji su postali njihovi severni susedi. Posle 100 godina, tj. oko 1213. g. p. n. e. Enhelejcima su se pridružili i preostali Beotski Kadmejci, pošto su bili proterani od strane Ahejaca iz Arga na Peloponezu (Herodot, V, 61).

O religiji Enhelejaca podaci su oskudni, ali najverovatnije, kao i ostali narodi Balkana tog doba, poštovali su Olimpijske bogove i svetište u Dodoni u susednoj Tesprotiji. Dolaskom Kadma, uvodi se totemolatrija zmije, jer je on... "došao volovskim kolima i u vidu zmija" (Thomson, 1954., 80, 180, 292).

Jedno od Enhelejskih plemena koje se može pratiti i kroz istorijski period su Dasareti. Njihova zemlja Dasaretida (kov. od reči δας, δας das, dais-vatra, luč, žestina, boj ili δασυς dasis-kosmat, rutav šumovit i reči α-ρητος a. retos-neiskazan), obuhvatala je oblast Crnog Drima, Ohridskog i Prespanskog jezera i Devola (Papazoglu, 1957., 224). Glavni grad Dasareta je bio Lihnid (λυχνίδα lihnida, od λυκ, λυχνος lik, lihnos-svetiljka, lamp, luč), današnji grad Ohrid, na istoimenom jezeru.

Druga plemena poznata u istoriji su Penesti (πενεστης penestes-sluga, nadničar), Pirusti (πιρ, πυρος pir, piros-vatra) i dr. Za vreme makedonskog kralja Filipa II, od 358 g. p. n. e. Dasareti ulaze u sastav makedonske države. U ratovima makedonskog kralja Filipa V sa Rimljanima 197. g. p. n. e. i dalje, pominju se mnogobrojni gradovi u Dasareti, kao što su Enhelanaj, Pelium, Lihnida itd. (Polivije, V. 108, 2), sve do V v. n. e.

PELAGONCI

U pelaškom svetu, Pelagonija (kov. od reči s πελ, πελας pel, pelas-blizu, najbliži rođak, πελαγος pelagos-ravnica, jezero, more i reči γεν, γονη gen, gone, rođenje, rađanje, rod) je oblast na Balkanu u slivu zapadne pritoke Vardara (Aksios), Crne reke ili Erigona. Ona je obuhvatala čitavu današnju lerinsko-bitolsko-prilepsku (pelagonsku) ravnicu. Na zapadu se graničila sa Enhelejcima odnosno Dasaretima, na severu sa Brigima i Dardanima, na istoku sa Peonima, a na jugu sa Makedoncima.

Iz mitologije se saznaje da je eponimni heroj Pelagonaca bio Pelagon, da je najveći i najsvetliji simbol svih Pelazga, golub (*περιστερα* peristera), oličen u planinskom masivu Pelister (*περι* peri-veoma, preko mere i *στερος* stereos-jak, tvrd). U pelaškoj mitologiji, boginja sveta Eurinoma (*Ευρυνομη*, *ευρυς*, evris-širok, i *νομος* nomos-zakon, tj. koja daleko vlada ili opšti zakon), uzela je oblik golubice i snela opšte jaje iz koga su izašla Eurinomina deca: sunce, nebo, zemlja, planine, životinje, biljke i dr. Zbog toga je golub postao sveopšti simbol miroljubivosti svih Pelazga i sveti simbol najvećeg svetišta tadašnjeg sveta, pelaškog proročišta Dodoni u susjednoj Tesprotiji.

Drugi mitološki sveti simbol svih Pelazga, koji se nalazio u Pelagoniji, su dve planine pod nazivom Borej (*βορεας* voras-sever), Nidže sa Kajmakčalanom i Babuna, sa "kojih duva Severni Vetar Borej".

Ovaj "Zmijorepi" vetar, bio je još jedan naziv kod Pelazga za Stvaraoca (Demiurga) Ofiona, koji se igrao i oplodio Eurinomu. Kult Borej bio je veoma mnogo raširen svuda u Egejskom svetu. Verovalo se da Borej duva zimi sa planinskih venaca Babune, Nidže i Strimona i da je kao pastuv opasivao kobile i potapao brodove neprijatelja, na primer Persijanaca kod Atosa i kod Magnezijske obale (Herodot, VII, 189).

Pored mitova, prvi pisani podaci o Pelagoncima javljaju se tek u IV v. p. n. e. Prema istraživanjima Papazoglu (1957., 199) u pitanju su dva natpisa iz Atine od 365. i 363. g. p. n. e. do pelagonskog kralja Menelaja. Bile su to zahvalnice za vojnu i finansijsku pomoć, koju je kralj pružao atinskom strategu Timoteju u ratu protiv Halkidana i Amfipolja. Sa istorijskog aspekta Pelagonije, ovi podaci dokazuju da su Pelagonci čak i sredinom IV v. p. n. e. imali svoju odvojenu političku zajednicu na čelu sa kraljem. U doba jačanja Peonske države, Pelagonci su se politički priključili u njen sastav. U vreme snaženja i širenja makedonske države pod Filipom II, Pelagonija je postala sastavni deo Makedonije. Inače, glavni grad Pelagonije zvao se takođe Pelagonija, na levoj obali reke Erigon. U kasnijim vekovima, Pelagonija se spominje na nekoliko mesta kod Livija, Strabona i Diodora u vezi sa Rimskim osvajanjima Makedonije i njenim podelama i navodi se da je Pelagonija bila centar Četvrte makedonske meride. Trag gradu Pelagoniji gubi se posle gotskih najezdi krajem V v. n. e., ali i dan danas postoji Pelagonija kao oblast u Makedoniji.

PEONCI

Među praistorijske narode Centralnog dela Balkana ubrajaju se i Peonci, a njihova zemlja zvala se Peonija. Rodonačelnik Peonaca i njihov kralj je eponimni heroj Peon (*Παων*). U mitologiji Peon je Posejdonov i Helin sin, otac Skordiska i Tribala. Kod Homera, Peon je lekar bogova, po kome su se lekari ratnih heroja zvali Peonidi, a isti pridev su imali Apolon i Eskulap. Inače glagol peonizo (*παωνιζω*) znači pevati svečanu ratnu, bojnu pesmu. Peonova braća su Edon (*Ηδων* edon, od reči *ηδυσ* edis-ljubazan, drag i po njemu trački

narod na Strimonu i Nestu pod imenom Ηδωνοι edoni, kao i istoimena planina) i Almopa. Po njegovom bratu nosi naziv Almopija (αλς, αλμη als, alme αλμυρος almiros-slan i ποιεω pieo-tvoriti, činiti, raditi) u Donjoj Makedoniji. Ime Peona kao božanstva, pominje se veoma rano, još oko 1400. g. p. n. e. na glinenim tablicama ispisanim linearnim B pismom (Ventris, Chadwich, 1956., 122).

Peoni su naseljavali Balkan južno od Dardana, između Tračana, Pelagonaca i Makedonaca. Živeli su u srednjem toku reke Aksij (Vardar, oko reka Erigon (Crna) i Astibos (Bregalnica) u čijim je vodama obavljeno obredno krunisanje peonskih kraljeva, kao i u dolini Strimona. Među plemenima ističu se Agriani (αγριος agrios-surov, žestok, divlji), koji su živeli oko izvora Strimona i učestvovali u pohodu Aleksandra Makedonskog sa 1000 strelaca.

Slede Siripeoni (σιρος siros-jama za žito) koji su živeli u ravnici grada Seresa. Zatim, Peopli, Doberi i dr.

U Peoniji se pominju kraljevi Astropevs, Likej, Patrai, Nikarh, Bastarej, Andoleon, Leon, Dopeon i dr.

Arheološke iskopine u Đevdeliji i Mavrinci u Makedoniji, potvrđuju njihovu visoku kulturu i trgovačke veze sa Malom Azijom, a pre svega sa Trojom, Jonijom i Mikenom. Veoma bogati arheološki nalazi u Demir Kapiji otkrili su zlatne i srebrne nakite visoke vrednosti i kovani novac sa likovima već pomenutih peonskih kraljeva (Mikulić, 1989.). U trojanskom ratu, Peoni su bili saveznici Troje.

Glavni gradovi Peonije su bili Astibo, današnji Štip i Stobi. Drugi gradovi su Arg, Vilazora (Veles), Stene (Demir Kapija), Euristus, Bargala, Armohija, Zapara, Dober, Astreon itd. Reke su Aksij (Vardar), Erigon (Crna), Strimon (Struma), Astibos (Bregalnica) itd.

O ljudima i običaju Peonaca postoje podaci Herodota (IV, 33), koji je obišao ove krajeve. On govori o postojanju lavova u Peoniji, da pri prinošenju žrtve boginji Artemidi, zavetne darove umotavaju u pšeničnu slamu i dr. Prilikom Persijske okupacije Peonije, neka njihova plemena pružala su žestok otpor, te su Siriopeonci i Peopli bili preseljeni u Frigiju u Maloj Aziji. Posle njihove uspešne pobune, oni su se vratili u Peoniju. Za vreme kralja Filipa II Peonija je priključena Makedoniji.

Interesantni su za Peonce i podaci koje daje Herodot (V, 16): "Oni oko Pangejske planine i Prasiadskog jezera nisu pali Megabazu u ruke. On je doduše pokušao da pokori i one koji su stanovali na jezeru i to ovako: u sred jezera nalaze se drvene skele na visokom kolju, a pristup sa kopna omogućen je pomoću jednog uskog mosta. Kolje ispod skele nekad u staro vreme donosili su zajedno svi stanovnici naselja, a kasnije su stvorili ovakav običaj. Kad god bi neki od njih uzimao jednu ženu, donosio bi iz planine, kojoj je bilo ime Orbel, po tri koca i stavio bi ih ispod skele; kod njih se svaki čovek mnogo puta ženi. Svaki ima na skeli po jednu kolibu u kojoj stanuje i iz koje kroz skelu vodi jedan otvor dole na jezero. Konje i goveda hrane ribom, a ribe ima toliko mnogo

da, kad se kroz otvor spusti na užetu vrška u jezero i posle kraćeg vremena izvuče, bude puna puncata ribe...”.

MAKEDONCI

Praistorija Makedonije se može rekonstruisati po istoj metodologiji kao i ostalih zajednica na Balkanu, a na osnovu različitih izvora, kao što su mitološko-istorijski, arheološki, lingvistički i literarni podaci.

Rečeno je već, da je mitologija balkanskih prostora utkana u svetlost helenske mitologije. Sudeći po arheološkim ostacima materijalne kulture, posebno po likovnoj umetnosti i po mitovima, antička Makedonija imala je jedinstveni mitološki sistem. On sadrži etnološke, etnografske, lingvističke, istorijsko-književne i antropološke elemente, koji se mogu topografski locirati na geografsko-politički prostor Makedonije.

Prema mitologiji postoje dva predanja o Makedoncima. Prema jednom predanju, prema autoru Diodorus Siculus (biblioth., I, 18, 1; 20, 3) mitološki kralj Makedonije po imenu Makedon, je sin egipatskog boga Ozirisa i boginje Izide. Antroponim Makedon ima osn. μακ, μακκαρ mak, makar-imućan, blažen, srećan, dok srodna reč je μακεδνός makednos-vitak, silan, visok. Po ovoj legendi, kada je kralj Egipta Oziris, iz V dinastije egipatskih vladara, oko 2500.-2340. g. p. n. e., prepustio vladavinu svojoj ženi Izidi i pošao da osvaja svet, sa sobom je poveo i svoje sinove: Makedona i Anubiusa. Pošto je Oziris u Trakiji ubio tračkog kralja Likurga, Drijantovog naslednika, svog prvog sina Makedona, proglasio je kraljem i ostavio ga u zemlji koja je po njemu nazvana “Makedonija” (Srejić, 1992., 243).

Oziris je pripadao prvom redu bogova u Egiptu, zapravo suncu, bio je Bog Sunca (Amon-Rea). Pri kraju njegove vladavine, došlo je međutim, do duhovne i religiozne promene, tako da je Oziris postao bog Podzemnog sveta, kao i Had, jer je u egipatskom verovanju, zagrobni život zauzeo najvažnije mesto. Iz ovog proističe, da je poreklo prvog kralja Makedonije božansko i njegovo lociranje može biti oko 2300. g. p. n. e., što znači pri kraju V egipatske dinastije.

Prema drugoj legendi, čiji je autor Hesiod (Fragmenta, 29), bog Zevs i nimfa Tija su imali dva sina Magneta i Makedona. Magnet je eponimni kralj pelaškog plemena Magneta istočnog planinskog dela Tesalije, koji su tvorci Dimini kulture oko (3000. g. p. n. e.).

Makedon, drugi sin Zeusa, je rodonačelnik Makedonaca i eponimni heroj Makedonije, koja je obuhvatala oblasti Olimpa, Pierije i Pinda. Makedon je imao tri sina: Amatiju, Piera i Pinda. Sledeći mitološki kraljevi Makedonije bili su: Eagar, Orfej, Leont, Mida... Istorijska makedonska dinastija ili tzv. Argeadska dinastija, prema nazivu grada iz koga ona potiče (Argos Orestikon ili Rupišča, srez Kosturski u zapadnoj Makedoniji), datira oko 700. g. p. n. e. Njen rodonačelnik je Perdika I. U istoriji je poznato dvadeset sedam kraljeva do 168.

g. p. n. e., od kojih su najznačajniji Arhelaj (413.-399.), Filip II (359.-336.), (za koga je Demosten (384.-322.) iz Atine rekao: da je bio istovremeno najbolji vojskovođa, blagajnik, političar i diplomata i da niko nije nikad tako uzavreo Evropu pre njega) i Aleksandar Veliki (336.-323.). Makedonci su na Balkanu starosedeoći, kao i svi paleobalkanski narodi. To potvrđuju arheološki nalazi iz VII i VI milenijuma p. n. e. na lokalitetima Anza, Porodin, Nea Nikomedeia, Dupjak, Rupišta, Sitegroi, Zelenikovo i dr. Oni su jedini na Balkanu uspjeli da formiraju jedinstvenu državu u društveno-političkom smislu još za vreme kralja Alketa I (oko 500. g. p. n. e.), da sačuvaju kontinuitet i ime državnosti iz duboke praistorije, a sa Aleksandrom Velikim stvore svetsku Makedonsku imperiju, od Drine i Dunava do Indije i Kine.

MINIJCI

U okviru ovih istraživanja od posebnog su značaja Minijci, koji su kulturu Podunavlja preneli preko Makedonije, Tesalije, Beotije, Peloponeza i Egeja do Libije.

U istoriji, Minijci (Μινύα, osn. μιν-min, ja lično i υος, υτος ios, iios, sin, dok υωνος iionos-unuk) su praistorijski narod Minijskog Orhomena u Beotiji. Oni svoje ime etnosa nose po eponimnom kralju Miniju (Μινύας). Smatra se da su Minijci prvobitno živeli u tesalskom Orhomeni ili Miniju (Μινύετος), koji se nalazio u slivu reke Enipej u Penej, u blizini Krannona i dugo su poistovećivani sa jednim pelaškim plemenom, zajedno sa Lapitima i Tiroidima. Međutim, Thomson (1954., 124-135), kao i mnogi kasniji istraživači smatraju, da su ratoborni Minijci poseban etnos i da su migrirali iz Podunavlja u II milenijumu p. n. e., što se može pratiti arheološkim nalazima. Iz Podunavlja, Minijci su išli na jug dolinom Povardarja (aksija) i istočnim padinama Olimpa, ili preko Epira, i stigli u jugoistočni deo bogate Eolske, tj. Tesalske ravnice. Kasnije su se proširili sve do Korinskog zaliva i Elide na Peloponezu.

Tvrđi se da su Minijci nosioci paleobalkanske glosologije sa Podunavskih prostora ka jugu i tvorci kulture "Dimini", po istoimenoj lokaciji u Tesaliji. Schahermeyr (1964.) takođe ističe da su Minijci svoj nehelenski glosološki supstrat uneli u antički jezik Grka i da su oni migrirali oko 2000.-1900. g. p. n. e. sa severa u Heladu, sa nekog dela Balkana ili sa prostora Dunava.

U mitologiji se navodi, da je prvi kralj tesalskog Orhomena (Ορχομενος od reči: ορχος orhos-red, lomača i μένος menos-junaštvo, snaga) ili Erhomena (Ερχομενος od ερχομαι erhome-dolaziti) bio Andrej (Ανδρεως), sin boga Penija, istoimene reke u Tesaliji (Eoliji). Njegov naslednik je bio Etio-kle (Ετεοκλης od reči: ετεος eteos-uistinu, doista i κλης kles-naziv). Ova dinastija je nestala posle 2000. g. p. n. e. nakon lakih zemljotresa i razaranja.

Novu dinastiju Minijaca osnovao je Minija, koji je bio Pesejdonov sin. On je premestio svoje sedište iz Tesalije u Beotiju i na ušću reke Kefis u jezera

Kopais osnovao novi grad Orhomen. Minija je postao tvorac moćne, bogate i slavne praistorijske države Minijaca. Njegovi naslednici su takođe bili slavni, kao što su kraljevi Orhomen, Klimen i Ergin koji je bio i osvajač Tebe. Klimenovi sinovi Trofon (Τροφώνιος) i Agamed (Αγαμέδης) bili su čuveni arhitekti utvrđenja, hramova i riznica. U arheologiji je poznata "Minijska riznica", koja je predstavljala ogromnu kupolastu građevinu. Ona se po svojoj monumentalnosti mogla porediti sa egipatskim piramidama. (Srejić i sar. 1992., 226).

Zbog svog doprinosa kulturi, po ovom plemenu sa Podunavlja, kultura srednjeg bronzanog doba na jugu Balkana nazvana je "Minijska kultura". Pošto je upotrebljavan poseban oblik keramike, pretežno tamnih oblika na belim površinama, kao što su meandre i spirale, Schlimann (1878) je ovu nazvao "minijskom keramikom". U Dimini grupi grčkog neolita, pored keramike koju obeležavaju vaze naročitih dekoracija i oblika, javlja se i pehar na nozi, koji se smatra tipičnim oblikom i za izvesne grupe vaza na podunavskim praistorijskim lokalitetima. Minijci su u arheologiji poznati i po megalitskim utvrđenjima naselja, nasuprot ranijim otvorenim naseljima. U Diminiju se među građevinama pojavljuje prvi put i tip "megaronske kuće" koja se kao najstariji tip ove vrste u Evropi, pojavljuje i na lokalitetu Vučedola na Dunavu (Tasić, 1995.).

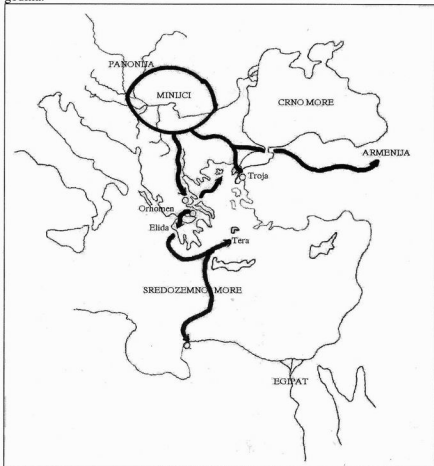
Građevina "megaron" (μεγαρον od μεγας megas-veliki, ogroman, silan; reč pripada balkanskoj paleoglosologiji nehelenkog porekla), sastojala se od dve sobe u kontinuitetu. Prema Papastavrou (1972., 16) prva soba je imala trem na stubovima (προδομος-prodomos: predsoblje), dok je druga soba (δομος: doma, dvorana, svetilište) imala u centru okruglo kameno ognjište i dva drvena stuba, držača krova. Autor smatra, da su nosioci kulture Dimini bili prvi indoevropski narodi koji su migrirali u Tesaliju sa severa i da su bili srodni onima koji su sazidali prvi grad Troju, gde se pojavljuju takođe kuće po tipu "megarona". Troja I locira se oko 3200.-2600. g. p. n. e. Veći broj istraživača se slaže da Minijci nisu bili Heleni, da su migrirali sa severa Balkana, konkretnije iz Podunavlja. U mitologiji se takođe ističe, da je kralj Minija imao četiri ćerke: Klimenu, Periklimenu, Eteoklimenu i Persefonu. One su čuvene Minijade (Μινυαδες), koje je bog Dionis pretvorio u slepe miševé. Od minijske ženske linje potiču mnogi slavni kraljevi praistorijske Helade. To su pre svega Nelej (Νηλεως), osnivač Pila na Peloponezu, otac Nestora heroja u trojanskom ratu i Nelejevi potomci. Ovi su dolaskom Doraca u XI v. p. n. e. pobjegli u Atinu i tu su dali slavne Atinske porodice Pezistrata i Alkmeonida, Pajonida i Kordida, kojima pripadaju Solon i Platon (Thomson, 1954., 126). Kordidi su bili vođe migracije Jonaca iz Atike u Malo-azijskoj Joniji. Nelejev brat blizanac bio je Pelije (Πελιας), kralj Jolka u Tesaliji, oženjen minijkom Filomahom, unuke Minijine ćerke Persefone. Pelije je vladao Jolkom do dolaska Iasona (Jasona), Minijinog unuka. Peliju su ubile rođene ćerke. Na takmičenjima su u njegovu čast učestvovali mnogi poznati junaci, kao što su Orfej, Pelej, Herakle i dr.

Minijaska kultura je svoj najveći zenit postigla oko 1400. g. p. n. e. Njena arhitektonska i druga dostignuća imala su veliki uticaj na Mikensku i čitavu Egejsku kulturu u pogledu gradnje utvrđenja (akropola), megaronskih kuća, novih oruđa i oružja, drukčiji način odevanja (specifičnih kabanica-hlamida, laganih, raskošnih i skupih odeli) itd. Pored toga, Minijci su uveli upotrebu ćilibara, gradnju velikih brodova sa pedeset vesala itd. Minijci sa Podunavlja, uspostavili su veoma dobre odnose sa svojim susedima: Pelazgima, Magnetima, Lapitima, Tiroidima, Makedoncima i dr., kao i sa Limnejima, Trojancima, Mikenima, Krićanima i slično, što potvrđuju arheološki nalazi "minijske keramike" u ovim oblastima. Sa svojim brodovima, Minijci su plovili Egejskim i Crnim Morem sve do Kolhide, na osnovu čega je postala i priča o "zlatnom runu" božanskog ovna, a i priča o Argonautima. O minijskom poreklu Argonauta postoje mnogobrojni podaci, kako od Apolonija sa Roda (I, 229), tako i od Rausanija (IX, 36, 3), gde se pored ostalog tvrdi da je Friks bio Minijev praunuk, dok je Jason potomak Minijevih kćeri. Friks je bio sin kralja Orhomena Atamasa (Αθαμας) i njegove žene Nefelin (Νεφελη) i Helin (Έλλη) brat. U Friksa se zaljubila njegova tetka Bijadika, žena kralja Kreteja. Kad je on tetku odsečno odbio, ona ga je optužila da je pokušao da je siluje. Zbog toga je narod u Beotiji zahtevao Friksovu smrt. Kad je trebalo da se žrtvuje, Zevs ili Hera su poslali krilatog zlatnog ovna, koji dolete u pomoć Friksu. Mladić se sa svojom sestrom Helom popeo ovnu na leđa i odleteo put istoka prema Kolhidi, gde Helije (Sunce) čuva svoje konje u štalama. Uz put, Helu uhvati vrtoglavica, izgubi ravnotežu i pade u tesnac između Evrope i Azije, koji se po njoj nazvao Helespont.

Friks je produžio let i stigne u Kolhidu zdrav i tamo smesta žrtvova ovna Zevsu. Njegovo zlatno runo postalo je slavno, jednu generaciju kasnije, kada su Argonauti 1225. g. p. n. e. krenuli u potragu za njim. Sve ovo je Minijaska legenda o zlatnom runu i Friksu.

Najbolje podatke o Minijskom poreklu Argonauta ipak beleži Herodot (IV, 145 i dalje) u vezi sa incidentom koji se dogodio između Spartanaca i Minijaca na Tajgetu... "... Pelazgi,... proteraju potomke Argonauta sa Lemna, te ovi odatle otplove u Lakedemon i zadržavajući se na Tajgetu, zapale vatru. Videvši to Spartanci pošalju glasnike da bi doznali ko su i otkuda su. Kad ih je glasnik pitao, oni mu odgovore da su Minijci, da su unuci Argonauta koji su se zadržali na Zemnu i njih izrodili... Spartanci Minije rado prime i odobre im da se nasele gde sami žele. Na to su bili podstaknuti naročito saznanjem da su na brodu Argo bili i Tindaridi (Kastor, spartanski rvač i Polideuk, spartanski bokser, braća Klitemestre i lepe Helene)... Primivši Minijce u svoju zemlju daju im zemlju i podele ih među plemenima." Tindaridi su bili Leleškog porekla. Nije prošlo mnogo vremena od njihovog dolaska, a Minijci se osile i počnu zahtevati da im se da da budu kraljevi. Zbog toga su neki Minijci bili proterani i zajedno sa spartanskim kraljem Teratom, otišli i naselili ostrvo Kalista u Egeju. Tu je Tera postao opet kralj, a po njemu ostalo je i ime ostrva Tere (Sandorini).

Među Minijcima na Teri bio je i njihov zemljak Bat (Βαττος) sin Polimnestov iz minijske porodice Eufemida (Ευφημιδης). Ovaj minijski Podunavac, postao je osnivač i kralj velike minijske kolonije Kirene u Libiji, oko 630. g. p. n. e. kojom je vladao 40 godina. Njegovi slavni potomci Batiadi, Arkesilaj I-IV i Bat II-IV, vladali su Kirenom i posle 460. g. p. n. e. tj. oko 170 godina.

Prilog 13. Prostori migracije Minijaca u II milenijumu p. n. e.

Dolaskom Doraca na Balkan, najpre u Tesaliju oko 1124. g. p. n. e., a zatim na Peloponez 1104. g. p. n. e. i u Atiku 1044. g. p. n. e. (Eratosten, 275.-294. g. p. n. e.), mnogi Minijci su migrirali u Malu Aziju, (Eoliju i Joniju) i na Egejska ostrva. Doseljenici u Eoliji, tj. i Minijci, bili su prvi koji su u kasnijim vekovima razvili epsku pesničku tradiciju Homera. Bruck (1933.) smatra da je

glosološki supstrat eolskog jezika, jezik Minija (Thomson, 1954., 286), tj. Podunavaca. Thomson (1954., 408) takođe primećuje jednu paralelu u mitovima o Odiseju i Argonautima, te ističe da su mit o Argonautima sa istoka Balkana na zapad premestili Minijci, Nelejevi potomci, prilikom njihove migracije na zapad Peloponeza. (Prilog 13).

Jedna velika grupa Minijaca migrirala je za Kavkaz, severno od Asirije u Armeniji, pod etnonimom Armenci. Herodot (VII, 73) iznosi da su Armenci potomci Friga, odnosno balkanskih Briga. Grevs (1990., 154, 12) ističe da Armenija znači Ar-Minni, što bi u njegovom prevodu bilo "visoravan Minija". Smatramo međutim, da etnonim i horonim etimološki imaju paleobalkanski glosološki supstrat.

Armenci bi bila kovanica od $\alpha\rho$, $\alpha\rho\alpha$ -ar, ara, što u prevodu znači zaista, upravo, baš i Μινυοι-Minijci, tj. pravi Minijci. Danas u južnom delu Transkavkazije postoji Republika Armenija ili Jermenija, sa glavnim gradom Erevanom. Minijska onomastika postoji ne samo u Aziji, nego i na Balkanu, kao što su Armenohori i Armenovo u Makedoniji, Jarmenovci kod Rudnika, Jermenovci u Banatu, kao i grad El Minya u Gornjem Egiptu na levoj obali Nila sa 200.000 stanovnika i dr.

PELAZGI

Među paleobalkanskim populacijama južnog Balkana u poslednjem veku značajno mesto zauzimaju naučna istorijska, arheološka i lingvistička istraživanja Pelazga. Prema Herodotu (II, 56), Pelazgi su nastanjivali zemlju Pelazgiju, što je naziv za kasnije ime Helade. Etimološki $\pi\epsilon\lambda$, $\pi\epsilon\lambda\alpha\varsigma$ pel, pelas znači najbliži rodak, sused, prijatelj, dok $\gamma\epsilon\alpha$, $\gamma\eta$ gea, ge-zemlja, domovina, država, te otuda i Πελασγη staro ime za Heladu. Žitelji su se zvali Pelazgi Πελασγοι od $\pi\epsilon\lambda\alpha\varsigma$ pelas i $\gamma\epsilon\nu$ gen-rod, pleme, pokolenje, dolazak na svet.

U prastaro vreme Pelazgi su imali sedište oko Dodone u Epiru, a zatim su se proširili u Eoliju, kasniji naziv za Tesaliju, Atiku, Peloponez i na Egejska ostrva, tj. na Balkansko poluostrvo od 36° do 40° severne geografske širine. Ova geografska širina se poklapa sa linijom koju čine na jugu Peloponez, a na severu Olimp, Hasia i Pind. Na severu od Pelazgije, od 40° do 41° nalazi se Makedonija, i Enhelija, severnije Brigija, Pelagonija i Trakija, a još severnije Boreja i Hiperboreja.

Pelazgiju su naseljavala razna plemena. Sa severa prema jugu to su: Tespročani, Peraibi, Magneti, Minijci, Lapidii, Tiroidi, Akarnani, Lokri, Beoti i Atičani u kontinentalnom delu. Na poluostrvu Apis (kasnije Peloponez) bili su Arkadi, Egijalci, Kavkonci, Lelezi i Jonjani. Pelazgi na Egejskim ostrvima zvali su se Limeneji, Lezbijci, Samljani, Hiji i drugi. Na ostrvima u Jonskom moru, živeli su Kari i ponovo Lelezi, kao i druga plemena koja su imala zajednički pelaški identitet.

Najviše podataka o Pelazgima daje Herodot, gde u njegovim spisima oni izranjaju iz mita. On opisuje njihovu istoriju baveći se njima i kao njihov savremenik (484.-431.?, g. p. n. e.). Homer, Diodor, Strabon i drugi pisci, takode pišu o Pelazgima. Tokom vekova, Pelazgi bivaju zaboravljeni. U XIX veku, na njih pažnju skreće Fittboten (1862.). Rada se pelazgologija, savremena nauka o Pelazgima. Pelazgologija obrađuje arheološku građu, mitologiju, istoriju, etnologiju, kulturu i lingvistiku Pelazga. Arheološke i glosološke elemente Pelazga veoma studiozno su istraživali u svojim pionirskim radovima Kretchmer (1892., 1896. i 1925.), Thomsen (1899.), Bruck (1933.), Georgiev (1941.-45. i 1972.), Windekens (1952.), Chadwick i Ventris (1973.), Schachermeier (1964.), Mellaart (1966.) i drugi. Od grčkih glosologa, posebno su angažovani Hatzidakis (1882., 1905., 1915., 1924.), Sakelariou (1977.), Mpampinioti (1986.) i drugi. Od naših istraživača Vasić (1958.), Budimir (1969.), Kljakić (1993.), Petrović (1995.) i Škokljev i Škokljev (1996.).

Smatra se da je seoba Pelazga sa Kavkaza i Kaspijskih prostora usledila oko 3500. g. p. n. e., kada su se uputili u dva suprotna pravca u smeru istoka i zapada. Istočno krilo na čelu sa kraljem Titonom (Τιθωνος tithonos-gospodar, svemoćni vladar) saziđao je grad Suzu u Mesopotamiji, sa poznatom tvrđavom Memnonion, nazvanu imenom njegovog sina Memnona (odlučni), dok se Titonova žena zvala Kisija. Zapadno krilo pod vodstvom brata kralja Titona, kraljem Prijamom (πριαμος priamos-spasitelj) išlo je Anadolsko-balkanskim pravcem, te se doselilo u zemlje Egejskog bazena, na obale Male Azije, Balkana i Egejskih ostrva.

Navedeni istoričari i lingvisti smatraju, da su Pelazgi, Etrurci i Liđani srodni narodi, te ističu njihove rodbinske veze, posebno veoma bliske odnose vladara zemalja Pelazga sa Prijamovom Trojom i dinastijom mesopotamijskog grada Suza.

Glavni grad Pelazga na Balkanu tj. u Pelazgiji, kasnije nazvanoj Heladi, izvesno vreme bio je Arg (αργος, αργης argos, arges-beo, sjajan, blistav, svetao, naočit, hitar) u Tesaliji, sa akropolom Larisom (λαρισσα larissa-kula). Vladar je bio Teutam (Τευταμος teutam-os-onaj koji sebe ponavlja). Ova pelaška dinastija došla je iz Larise u Troju. To su bili unuci mitskog Trojanskog kralja Teutama i Prijamovi naslednici.

Kao prvi evidentirani praistorijski starosedeooci Balkana, Pelazgi su proto-indoevropskog porekla i tvorci su kozmogonije, teogonije, mitologije i jezika praistorijskog sveta Egeja i "egejske civilizacije".

U toku mitološkog perioda, u Pelazgiji je došlo do formiranja većeg broja plemenskih zajednica. U Tesaliji je u početku postojala jedna opšta pelaška zajednica. Kasnije, usled migracije sa severa Balkana, došlo je do diferencijacije, i javlja se veći broj plemenskih zajednica. U Tesalskoj ravnici oko reke Penej, oblikovana je zajednica Lapita. U jugoistočnom delu Tesalije je zajednica Tiroja ili Tirojida, koja je dala "Dimini kulturu". U jugozapadnom delu je zajednica pelaške Ftotide, Minijska zajednica stvorena je najpre oko

tesalskog, a zatim beotskog Orhomenona. Smatra se da su ove nove zajednice dale "Dimini kulturu".

Oko XVII v. p. n. e. u Atici i u Atini javlja se pelaška dinastija Erihtonija, koja se može pratiti do 1044. g. p. n. e.

Na Peloponezu još u XIX v. p. n. e. oblikovana je najstarija mitološka plemenska zajednica u Argosu sa kraljem Inahom. Ona se može pratiti do XIV v. p. n. e.

Civilizacija koju su stvorili starosedeoci Balkana i Egeja, bila je nenasilna i po susede miroljubiva. Smatra se da je ova postojala već oko dve i po hiljade godina na Balkanu, kada se oko 1600. g. p. n. e. iznenada pojavila najezda bezimenih doseljenika. Istorijski narod Hetita iz Male Azije ove došljake u regiju, u trinaestom v. p. n. e. označava kao Ahiave odnosno Aheje. Aheji su bili narod pastira i zemljoradnika i naselili su se u jugozapadnom delu Tesalije, oko reke Sperhej u oblasti Ftiotidi. Prema Eratostenu, oko 1313. g. p. n. e., dok je oblikovanje saveza u Tesaliji bilo u toku, u pelašku Beotiju dolazi Kadmo iz Fenikije, sa Bliskog istoka. On putuje preko Rodosa, Trakije i Makedonije. U Beotiji, podiže utvrđenje Kadmeja, radi odbrane od Ahejaca. Oko ovog utvrđenja će kasnije nastati grad Teba. Njegov rođak Danaj (presvetli), vladar Libije, napušta svoju zemlju i u Argosu, na Peloponezu, ženidbom, dobija presto koji je pripadao kralju Pelazga, Gelanoru. Gradi Argivsku tvrđavu Larisu, da bi zaštitio grad od Ahejaca. Danaj iz Argosa je rodonačelnik Danajaca. Stanovništvo Peloponeza, koje se pre Danajevog dolaska zvalo Pelazgima, nazvano je Danajcima prema imenu novog vladara Danaja. Godine 1250. p. n. e. na vlast je došla dinastija Pelopida sa kraljem Atrejem.

Međutim, za praistoriju naših krajeva, posebno je interesantan Kadmo. On je u beotskoj Tebi živio srećno sa svojom ženom Harmonijom, koja mu je rodila sina i četiri ćerke. U dubokoj starosti supružnici su morali da napuste Tebu na volovskim kolima i u vidu zmija, preko Tesalije i Makedonije odu u zemlju Enhelajaca, koji su živeli duž sliva reke Drima, sve do Boko-kotorskog zaliva, kao što je već napred rečeno. Kadmo je postao kralj Enhelejaca i u više navrata vodio silnu vojsku protiv nadirućih Ilira, početkom XII v. p. n. e. Prema Apolodoru (Bibl. III, 5), neki gradovi na Jadranskom moru, dobili su nazive po njemu. Tako je Budva (Butoe), dobila ime po volovima (βους, vus-vo, bik, goveče), koji su dovukli kola sa Kadmom i Harmonijom u zemlju Enhelejaca. Grad Tivat nazvan je po gradovima Teba (Θηβη, Θηβαί, tebe) u Beotiji koji je sagrađen od Kadma, ili od starog i glasovitog, glavnog grada Tebe gornjeg Egipta, odakle je Kadmo vodio svoje poreklo. Danaj i Kadmo uveli su pismenost u Pelazgiji, koja je kasnije nazvana Grčkom, ili Heladom.

JONJANI

Jonjani su stanovnici Jonije, oko reke Halis (mnogo, veoma) u Maloj Aziji, na jugozapadnom delu, između Karije i Lidije. Naziv potiče od semitskog Javani, hebrejskog Jāvān, a na helenskom Iāfones. Između 2500.-2000. g. p. n. e. Jonska plemena su se doselila na ostrva jugoistočnog dela Egejskog mora, zatim na Kritu, istočni deo Peloponeza (Lerna, Tirint, Mikenā), u Atiku od Suniona do Megare i na ostrvo Eubeja. Na ovim prostorima pomešali su se sa starosedeočima Pelazgima. Delovi južnog Balkana gde su se oni doselili dobili su naziv Jonija.

Joni su sa sobom doneli bronzu iz maloazijskih bogatih rudnika, svoju kulturu i jonski jezik, koji će kasnije dolaskom Helena, kao dijalekt, biti sastavni deo antičkog jezika. Atina se neko vreme zvala zemlja Jonjana, dok je kralj Atine bio Jon. On je poznat po tome što je organizovao četiri plemenske zajednice. Herodot (VII, 94) o ovom narodu iznosi... "dok su Jonci stanovali na Peloponezu, u pokrajini koja se sada zove Aheja i to pre dolaska Danaja i Ksuta na Peloponez, zvali su se po pričanju samih Helena, Egijalijski Pelazgi, a ime Jonci dobili su po Ksutovu sinu Jonu". Radi se dakle, o narodu nehelenskog porekla, koje se prema Papastavrou (1972., 17) miroljubivo doselio sa predela istočno od reke Halis u Maloj Aziji i učestvovao u stvaranju "Egejske civilizacije". Homer je na njihovom jeziku stvarao svoja dela. Seobom Doraca na prostore Atike i Peloponeza nastao je egzodus Jonjana 1044. g. p. n. e. u njihovu pradomovinu Joniju u Maloj Aziji (Thomson, 1954., 264), gde je formiran "Svejonski savez" od dvanaest polisa, prema broju gradova koji su imali na Balkanu. Oni su kasnije u VI v. p. n. e. dali veliki prilog svetskoj kulturi.

MINOJI-KRIT I KIKLADE

Smatra se da su neolitski žitelji egejskih ostrva Krita i Kiklada, doseljenici iz Male Azije (Karci, Lelegi i Lidani) i Libije tj. Afrike predinastičkog doba Egipta. Naziv etnonima dobili su po mitskom kralju Minoju, koji je bio Zevsov sin sa Europom, čerkom feničanskog kralja Agenora. Minoj je živio u herojsko doba, a njega usvojio kralj Krita Asterion. Bio je slavan i pravedan kralj, dobar zakonodavac i sudija duša, koje silaze u podzemni svet, Tartar. Bio je savremenik Perseja i Asklepija. On je vladao Kritom tri generacije pre početka trojanskog rata, što potvrđuje i Herodot (VII, 171) koji ističe:... "a tri pokolenja posle Minojeve smrti došlo je do Trojanskog rata, u kome su Krićani ukazali pomoć Menelaju i pokazali se kao veliki junaci..."

O Minoju Tukidid (I, 4) piše:... "Minoj je od onih za koje po predanju znamo, kao najstariji pribavio sebi brodovlje i zavladao najvećim delom sadašnjeg Helenskog mora, zagospodario Kikladskim otocima i prvi naselio veliku većinu njih oteravši Karana (Pelazge) iz Atine i Atike i postavivši svoje

sinove za gospodare. I gonio je gusare s mora, koliko je mogao, naravno zato, da ima veće dohotke”.

Zbog matrijarhata, žena u društvu je imala veoma visok položaj. Žene su se bavile atletikom i boričkim veštinama sa bikovima (tauramahija), akrobatikom, lovom, trkačkim igrama i dr. one su bile uključene i u proizvodnju, posebno keramike i smatra se da su prve inicirale proizvodnju pečene gline i amfora.

Jedan od svetih simbola Kričana je “dvostruka sekira”-labris i “minojski rogovi”, sve to preneto iz Male Azije.

Najveće zasluge na polju proučavanja arheologije Krita ima Artur Evans (1903.), koji je otkrio sjaj i veličinu “Minojske civilizacije”, čime se može pratiti istorija Krita. Po njemu, praistorija Krita počinje još oko 14000 godina p. n. e. Evans Minojski period deli u tri glavna razdoblja: ranominojski 3000.-2100. g. p. n. e., srednjominojski 2100.-1600. g. p. n. e. i kasnominojski 1600.-1200. g. p. n. e., kada se završava doba kritsko-mikenske kulture u Egeju. Ranominojsku kulturu obeležavaju spomenici arhitekture (ovalne ili četvorougaoe kuće), grobovi u obliku kovčega ili porodične grobnice, oružje, keramika, plastika, nakiti i pečati. Srednjominojsku epohu čine velelepne palate na spratu sa mnogobrojnim odajama u vidu labirinta, koje nisu bile obezbeđene utvrđenjima. Zatim, stubovi (često sa simbolima dvojne sekire “labris”, otuda i labirint), freske sa polihromnim slikama koje predstavljaju ribe, delfine, “berače šafrana”, “gospode u plavom” itd. Slede grobovi, okrugli i četvorougaoi, kovčezi-larnakes, svetilišta, pečena keramika rađena po prvi put u istoriji na lončarskom vitlu, kamene vaze i svetiljke, posude, mačevi i dr. Kasnominojsku epohu karakterišu promene koje su nastale kao posledica velikih zemljotresa 1450. g. p. n. e. i invazije novog stanovništva.

Na Kikladama je karakteristična nehomogenost i zajedno sa Kritom predstavljaju značajnu kariku u lancu povezivanja praistorijskog Balkana sa Istokom. Mineralno i rudno bogatstvo Kikladskih ostrva, još u ranominojsko doba, brodovima je stizalo na Krit, Kipar, sve do Egipta. Tipični su Kikladski idoli ženskih figura od mermera, ali i posude i predmeti pomorske trgovine.

Ono što je međutim najvažnije za Evansova i kasnija istraživanja su oko 1600 komada tablica od ilovače. Iz njih se vidi, da su Minoji poznavali tri načina pisanja. Prvo je bilo hieroglifsko pismo uneto preko Egipta (“sveštenički pitogrami”) i Luvije iz Male Azije. Ovim pismom su se služili u srednjominojskom periodu (2100.-1850.). Sledeće je bilo linearno A pismo, kojim su pisali od 1650.-1400. Sledi linearno B pismo, koje se koristilo od 1450.-1200. g. p. n. e. u razdoblju kada je prestala kritska dominacija u Egejskom svetu, kada je Krit okupiran od Mikene. Kralj Krita Idomenej, kao vazal je učestvovao u trojanskom ratu na strani Mikene. Najnovija arheološka istraživanja na ostrvu Teri (Sandorini) i na Kritu, otkrila su jednu novu “Pompeju”, koja predstavlja pravi rudnik materijalne kulture za arheologe sledećih vekova.

AHEJCI U PELAZGIJI

U toku srednjominojske epohe, dok je "egejska civilizacija" bila na vrhuncu, oko 1600. g. p. n. e. došlo je do seobe Ahejaca, ili Aheja, kasnije, u VII v. p. n. e. nazvanih Helenima (Papastavrou, 1972., 26 i Mpampiniotis, 1986., 96). Zbog velikog lutanja kroz labirinte njihove prošlosti i zbog raznih istorijskih i političkih špekulacija, ovoj novoj populaciji na Balkanu, dat je nešto veći prostor.

Ahejci su indoevropskog porekla. Oni su iz svoje prapostojbine Kurgana, između Aralskog i Kaspijskog mora, krenuli severozapadnim pravcem za Evropu, prema Panoniji i Jadranskim obalama, pa su se preko planinskog masiva Epira, Dodone i Pinda, doselili u Eoliju (Tesaliju), gde su kao starosedeci živeli Pelazgi (Thomson, 1954., 283). Prve istorijske informacije o Ahejcima daju Hetiti i Egipćani. Hetiti, koji su u XIV v. p. n. e. imali moćnu dinastiju u Anadoliji, sa Mursil-om oko 1350.-1320. g. p. n. e. nazvali su ih Ahhiyawa ili Ahhiyawan (Papastavrou, 1972., 29; Taylor, 1983., 158, Macquen, 1986.). U Egipatskim spomenicima i papirusima pominju se kao Akaiwasha, za vreme Ramzesa II, 1288. g. p. n. e. (Childe, 1926., 63, 72).

Prebalkanski naziv Ahejaca u mitologiji i istoriji nije poznat. Oni su imenovani Ahejcima od strane starosedelaca tesalskih Pelazga. Prema Grevs-u (1990., 631), Ahaj znači onaj koji ožalošćuje. Etimološki to je kovanica od: a-ne, bez i reči od korena $\chi\alpha\rho$, $\chi\alpha\rho\omega$, $\chi\alpha\rho\alpha$: har, hairō, hara-radost, dok $\alpha\chi\alpha\rho\iota\varsigma$ aharis-neugodan, neblagorodan, dok $\alpha\chi\alpha\iota\eta$ ili $\alpha\chi\omicron\varsigma$ - koja tuguje, tužna. Ahejci su naselili tesalsku oblast Ftija ($\phi\theta\eta$ -fthie, od $\phi\theta\iota\omega$, fthio-uništavati, ginuti, iščezavati), po istoimenom pelaškom eolskom-tesalskom gradu, na reci Sperhej. Ova neplodna, uskoplaninska oblast, gde se nalazi današnji grad Lamia, promera je 60×40 km, do Malijskog zaliva Egejskog mora.

Od planinskih masiva koji okružuju Ftiju, najznačajnija je Eta ($\omicron\iota\eta$ -usud, nesreća, patnja) na jugu, sa visinom od 2150 m, koja na svom najnižem delu stvara Termopilski klanac (Toplička vrata), jedini prolaz iz Tesalije i prave Helade. Ftija je prva domovina Ahejaca, pre njihove migracije na Peloponez, a u istoriji su oni označeni kao tesalski Ahejci, ređe i eoski Ahejci. Prema mitologiji, starosedeci, Pelazgi Ftije, vodili su poreklo od boga reka Asopa ($\alpha\sigma\omega\pi\omicron\varsigma$ od: a-ne, bez, i $\sigma\omega\pi\omicron\varsigma$, $\sigma\omega\pi\alpha\omega$ sopos, sopao-miran biti, tj. nikad miran), čiji su sinovi bili Pelazg (danas grad Pelazgia pored obale, nalazi se 38 km istočno od Lamie) i Ismen, i jedna od kćeri po imenu Egina. Ona se udala za Aktora, kralja Ftije. Egina je Aktoru rodila dva sina, od kojih je Menetije otac Patrokla, čuvenog junaka u trojanskom ratu i Ahilov nerazdvojni prijatelj. Egina je sa Zevsom, na istoimenom ostrvu rodila sina Eaka, koji je postao rodonačelnik jednog plemena novodošlih Ahejaca u Ftiji, koje se zvalo Eakidi ili Mirmidoni (mravinjaci). Eakov unuk je Ahil, najslavniji junak Ahejaca u Trojanskom ratu 1192.-1182. g. p. n. e. Eakidi su se kasnije, preko Fokide proširili do ostrva Salamina i Egina. Prema Homeru (II, 681), Ahejci u Ftiji naseljavali su pet gradova: "... Koji po Alopī, Alu, Trahini i po Ftiji gradu, Koji

po Heladi bjehu, gde kažu lijepih žena, te se Heleni zвахu, Ahejci i Mirmidonci, Lađa ih беše pedeset, Ahilej im vojvoda бјеše...”

Drugo tesalsko Ahejsko pleme je Deukalinovo, koje je živelo u gradu Helada (‘ελλος, helos-jelenče ili ‘ελος, helos-vlažna nizina, livada, močvara). Deukalion je preživео veliki potop u Heladi, kad je Zevs odlučio da uništi osioni i bezbožni ljudski rod. Posle ženidbe sa Pirom, dobio je brojno potomstvo. Od sinova najpoznatiji su Amfiktion i Helen.

Amfiktion je svog tasta, atinskog kralja Kranija zбacio sa prestola i vladaо je Atinom oko dvanaest godina, kada ga je sa vlasti svrgao Erihtonije. Amfiktion je za vreme svoje vladavine dao gradu ime Atina i grad posvetio Ateni. Pored toga, on je pogostio Tračanina Dionisa i uspostavio njegov kult u Atini. Helen je vladaо Tesalskom Ftijom, područjem između Peneja i Asopa. Njegovo pleme nije učestvovalo u Trojanskom ratu. Helenovi sinovi su Ksut, Dor i Egimije. Ksut je, posle jedne krađe, pobjegao u Atinu gde se oženio sa Kreusom ćerkom kralja Erehteja. Prognan iz Atine, pobjegao je u pelašku Egijalidu na Peloponez.

Dor je živео najpre na Parnasu, a zatim u Tesalskoj Ftiji. On je Dorce u XII v. p. n. e. preveo na sever Tesaliје iz Driptide, pošto su bili potisnuti od strane Kadmeјaca iz Beotije.

Egimije je vladaо novodošlim plemenom Doraca u XII v. p. n. e., koje je naselјavalo delove između Ete i reke Peneja. Kad mu je zapretila opasnost od pelaškog Lapitskog kralja Krona, pozvao je u pomoć Herakla, dorskog junaka i obećao mu trećinu svoje zemlje. Heraklo je ubio Krona i rasterao Lapite. Obećanu zemlju nasledio je Heraklov sin Hil, koga je usvojio kralj Egimije. Pod vođstvom Hila, Heraklidi su krenuli na osvajanje Peloponeza, ali su to uspjeli tek u trećој generaciji, tj. 1104. g. p. n. e.

Dok su tesalski Aheјci živeli stešnjени i siromašni u Ftiji, sredinom XIII v. p. n. e. Pelop iz Male Azije, odvodi veći deo Aheјaca na Peloponez, i postaje eponimni heroј. Poluostrvo koje se prvobitno zvalo Pelazgiotis, dolaskom Danaja promenilo je naziv u Apis, po svetom biku u Egiptu, da bi se na kraju po Pelopu nazvalo Peloponez, a njegov deo Peloponeškom Ahajom, na obalama Korinskog zaliva sa oko 12 gradova.

U mitologiji, Pelop je sin lidijskog kralja Tantala (Tantalove muke), stoga poznat kao Frižanin. Aheјcima je obećao bogatstvo i došavši na Peloponez, pozeleo ruku lepe Hipodamije, ćerke elidskog kralja Enomaje, čija je kraljevina obuhvatala severo-zapadni deo Peloponeza, tj. Pelazgiotide. Međutim, kralj je od prosaca zahtevao da se sa njim utrkuju kolima na Olimpijskim igrama. Uz pomoć boga Posejdona, u zlatnim kočijama i uz krilate konje, Pelop je pobedio, oženio se Hipodamijom i postao kralj Elide sa prestolom u Pizi. Posle smrti uživao je božanske počasti i sahranjen je u Olimpiji. Rodonačelnik je Pelopida. Pelop je sa Hipodamijom imao više dece od kojih su najpoznatiji Atrej i Tijest. Atrej (Ατρευς) je bio oženjen Minoјevom unukom Aeropom sa Krita. Ona mu je rodila sinove Agamemnona i Menelaja i ćerku Anaksibiju. Zbog ljubomore između braće, Pelopovih sinova, došlo je do

mržnje i mnogobrojnih zločina i nedela i do ubistva polubrata Hrisipa. Pelop je prokleo sinove i oni su plašeći se očevog gneva pobjegli kralju Euristeju u Mikenu. Pošto Euristej, iz dinastije Danaja, nije imao naslednika, proročište je savetovalo da za kralja izaberu jednog od Pelopovih sinova. Braća su se dogovorila da vladaju Mikenom na smenu svake godine. Tijest je u međuvremenu zaveo svoju snaju Aeropu, te je zbog toga pobjegao iz Mikene u Sikionu, gde je ne znajući obljubio svoju kćer Pelopiju koja je rodila Egistu. Kad je Egist porastao ubio je strica Atreja. Smatra se da je Atrej vladao Mikenom 1250. g. p. n. e. Za vreme njegove vladavine podignuto je više monumentalnih arhitektonskih spomenika, kao što su utvrđenja, Lavlja kapija, Atrejeva riznica i dr. (Taylor, 1983.). Atrej je nasledio dinastiju Danaja na Peloponezu.

Najstariji Atrejev sin bio je Agamemnon, kralj Mikene i vrhovni zapovednik ahejske vojske u trojanskom ratu. Oženio se Klitemnestrom, ćerkom spartanskog kralja Tindareja, koji mu je pomogao da se vrati na argivski presto. Njegova sudbina vezana je za trojanski rat, koji je trajao deset godina, za žrtvovanje svoje ćerke Ifigenije, za ljubavne peripetije sa Hriseidom i Briseidom, i na kraju sa proročicom Kasandrom, Prijamovom ćerkom.

Klitemnestra je Agamemnonu rodila sina Oresta i tri ćerke: Elektru, Ifigeniju i Hrisotemidu. Posle pada Troje, Agamemnon se vratio u domovinu, gde je u zaveri, ubijen od svoje žene Klitemnestre i njenog ljubavnika Egiste, Tijesteovog sina. Da bi osvetio očevu smrt Orest je ubio Egistu i svoju majku.

Orest je rođen pred početak trojanskog rata. Detinjstvo je proveo bezbrižno u roditeljskom domu. Posle materoubistva bio je u izgnanstvu u Parakiparisiji na jugu Peloponeza, gde se u Gitionu lečio od ludila. Zbog stalnog proгона od Erinije, strašnih i srditih boginja, naređeno mu je da kip boginje Artemide donese iz Tauride sa Kavkaza u Atinu. Uz pomoć njegove sestre Ifigenije, sveštenice Artemidinog hrama, za koju su svi verovali da je već odavno mrtva, uzeli su Artemidin kip i zajedno se ukricali u lađu i vratili u Atinu. Tada ga je sud oslobodio i podario mu da vlada Argom, delom Arkadije i Spartom. Oženio se Hermionom, Menelajevom i Heleninom jedinicom, koja je Orestu rodila sina Tisamenu. Orest je vladao sedamdeset godina i umro je u dubokoj starosti, kao devedesetogodišnjak u izbeglištvu u Arkadiji i sahranjen je u Tegeji 1104. g. p. n. e. po Eratostenu. Smrt Oresta je kraj dinastije Pelopida i početak egzodusa Ahejaca iz Peloponeza i Tesalije zbog doseljavanja Doraca.

Egzodusom Pelopida završava se "mikenska civilizacija" koja je bila deo "egejske civilizacije". Prema savremenim arheološkim, istorijskim i lingvističkim istraživanjima (Taylor, 1990., 20-30), mikenska kultura vremenski pripada bronzanom kasnoheladskom dobu i obuhvata dva ciklusa. Prvi ciklus čini Mikenski period I i II, tj. vreme od 1550.-1370. g. p. n. e., kada su nosioci te kulture bili Pelazgi. Drugi ciklus obuhvata Mikenski period III u razdoblju od 1370.-1104. g. p. n. e., kada su stvaraoci mikenske kulture bili Danaji i Pelopidi i predstavlja vrhunac arhitektonskih i umetničkih ostvarenja.

LELEZI ili LELEGI

U praistoriji Lelegi su živeli na Jonskim ostrvima, često sa Karanima i to na Zakintu, Kefaloniji, Itaki, Leukadi i dr.

Oni su bili žitelji južnog Balkana, naseljeni linijom koja ide od Jonskog mora prema Lamiji, ostrvu Hij i Troji. Bili su u Akarnaniji, Lokridi, Megari i na zapadnom Peloponezu. Lelegi su osnivači gradova Pil u Elidi, Pil u Meseni i Lakoniji, kao i Kavkonskog Pila.

Prvi kralj Sparte, kao i Megare u Atici bio je Leleg. Čerke vladajućih dinastija Lelega bile su Helena i Penelopa, a ženidbom sa njima, Menelaj i Odisej su obezbedili svoja kraljevstva na Peloponezu u Sparti i u Itaki (Thomson, 1954., 115). Prema mitologiji, Lelegijska Lokrida, dala je Troji Ilijski element i imala je povlasticu da imenuje trojanske sveštenike. Lelegi Lokride kao matrijarhalni i nehelenski elementi, bili su prisiljeni da se 683. g. p. n. e. isele iz Helade u Epizefirsku Lokridu na vrhu Italske "čizme" (Grevs, 1990., 136, 4 i 158, 8). Za vreme procvata Minojske vladavine u Egeju, u XIV v. p. n. e. bile su preduzete mnogobrojne ekspedicije protiv gusarenja. Tada su mnogi Karani i Lelegi, zajedno sa Feničanima Kadma su napustili Kiklade i naselili Jonska ostrva.

U pogledu jezika, Lelegi su ostavili mnoge toponime u zapadnoj Heladi i u Maloj Aziji, koji završavaju sa -aki i -akos, kao što su Itaki, Astakos i dr.

KARCI

U praistoriji Karci ili Kari (Kares osn. *καρ, καρες, καρα*, kar, kares, kara-najviši deo, vrh, glava, gora, tvrđava), su stanovnici Karije, pokrajine jugozapadnog dela Male Azije, južno od reke Meandar, severno od Roda. Oni se često poistovećuju sa Lelegima. Herodot smatra da su Lelegi jedno od plemena Kara i da su bili dobri mornari, a da su Kari bili i jedan od najznamenitijih naroda svog vremena. Oni su nastanjivali i veći deo ostrva u Egeju: Sam, Hio, Del, Kos, Nakso, Kiklade i dr., dok na Peloponezu: Epidaur, Trezena, Ermione, a u Atici Megara (Thomson, 1954., 115).

Najpoznatiji grad u Kariji bio je Halikarnas, gde je rođen Herodot. Smatra se da ovaj istoričar nije helenskog već karskog porekla od oca Karana po imenu Liksej (Thomson, 1954., 112).

Jedan od poznatih u istoriji careva-satrapa u IV v. p. n. e. oko 360. g. p. n. e. bio je Mauzol, kome je njegova žena Artemizija podigla divan nadgrobnii spomenik "Mauzolej" u Halikarnasu, koji je predstavljao jedno od sedam svetskih čuda. Sveti simbol Karana i drugih naroda Anadolije, bila je dvostruka sekira.

LIKIJCI

Likija je planinski kraj Male Azije između Sredozemnog mora i Pamfilije, Frigije i Karije. Likijci su bili veoma kulturni narod praistorije, sa glavnim gradom Ksantom. Njihov nacionalni simbol je bio vuk (λυκος *likos*, osn. λυκ, latinski *lux-svetlost*), te otuda i njihov naziv. Eponimni bog im je bio Likijski Apolon.

Likijci su negovali matrijarhat, kao što se vidi iz nekih epigrafskih formula kao "... Aleksandar, nepoznatog oca..." itd. Ovo veoma plastično iznosi Herodot (I, 173): "Kod Likijaca postoji jedan naročiti običaj kakav se nigde ne može naći. Nose imena po majkama, a ne po očevima. Kad bi neki među njima zapitao nekog drugog koji je on, ovaj bi mu prvo kazao ime po majci, zatim ime svoje babe, pa prababe itd..."

Likijci su u istoriji poznati i preko egipatskih izvora za vreme Ramzesa II u XIII v. p. n. e. kao pirati Delte Nila, pod imenom Luka. U XII v. p. n. e. zajedno sa nekim plemenima Karana, emigriraju u Palestinu gde su postali poznati kao Filistejci (Kretschmer, 1896. i Thomson, 1954.). Likijci su bili saveznici Troje, a njihov kralj Sarpidon pominje se kao vođa likijske vojske u trojanskom ratu. Kao i kod Karana, njihova nacionalna karakteristika je bila konjska griva na kacigama.

LUVIJCI

Luvijci su bili narod indoevropskog porekla, čija je država bila u Maloj Aziji, južno od reke Meandar, današnja Arzawa. Luvija je osvojena od strane Hetitskog kralja Labarnasa, koji se smatra rodonačelnikom hetitske dinastije oko 1600. g. p. n. e. (Macqueen, 1986., 162).

Arheološka istraživanja u sadašnjem Beycesultanu, u Turskoj, su otkrila bogatu materijalnu kulturu i palatu koja je uništena oko 1700. g. p. n. e. Smatra se da su tada njeni stanovnici napustili svoju domovinu i prebegli na Krit i druga Egejska ostrva, noseći sa sobom svoju kulturu, jezik i pismo poznato u glosologiji kao linearno pismo A (Papastavrou, 1972., 22). Smatra se takođe, da je luvijski jezik jedan od supstrata jezika "egejske civilizacije" pre dolaska Helena, ranobronzane epohe (Macqueen, 1986., 33).

LIDANI

Na zapadnoj obali Male Azije između reka Herma i Meandar, nalazila se pokrajina Lidija, sa glavnim gradom Sardom. Lidani su praistorijski narod i bili su srodni sa Etrurcima, poznati još i kao Tirinci, zbog njihovog porekla iz grada Tira u Lidiji. Lidani i Etrurci imali su isti jezik, bili su rodbinski vezani sa Pelazgima i živeli su u matrijarhatu. U istoriji su utvrđene tri lidanske dinastije:

Atijadi, Heraklidi i Mermandi. U mitologiji se liđanski Heraklidi poistovećuju u Etruraca sa Servius Tulliusom. Za vreme dinastije Atijada, Liđani su jedno vreme bili pod carstvom Hetita. Jedan od poslednjih kraljeva Lidije iz dinastije Heraklida oko 1300. g. p. n. e. nosio je ime Mursil, kao i njegov hetitski imenjaka. Mnogi antički pisci tvrde da je mitološki kralj Pelop, koji je poveo Tesalske Ahejce (Helene) iz Ftije na Peloponez, bio autohtoni maloazijat iz Lidije (Thomson, 1954., 288). Po ovom Pelopsu je i ime tog poluostrva, dok se ranije zvalo Apis (bik) ili Pelazgiotis, kao i eponim mikenske dinastije Pelopida, koja je udajama i ženidbama zamenila dinastiju Danajida.

Iz Liđanske dinastije Heraklida potiče i mitološki junak Helena Heraklo i njegovi potomci Heraklidi, koji su bili predvodnici Doraca kod naseljavanja Peloponeza 1104. g. p. n. e. i koji su izvršili egzodus i genocid Ahejaca. Dinastija Heraklida vladala je Lidijom u vremenskom intervalu 22 pokolenja, tj. 505 godina, kada je vlast prelazila sa oca na sina sve do Kandaula, sina Mirsova (Herodot, I, 7).

Poslednja je dinastija Marmenda, na čelu sa kraljem Gigom. Njegovi naslednici vladali su oko 130 godina. Poslednji vladar je bio kralj Krez (560.-529.), kada je Lidija bila najmoćnija država, a Krez najbogatiji čovek sveta. Njegovo kraljevstvo je srušio persijski kralj Kir (559.-529.) godine 547. p. n. e.

HETITI

Hetiti ili Hetej, odnosno Arzawan-i, o kojima se veoma malo znalo do XIX veka, su mešavina naroda Male Azije i smatra se da su se doselili sa južnih ruskih stepa i Kavkaza oko 2900. g. p. n. e. (Cavaignac, 1936., Macqueen, 1986., 27). Oni su govorili indoevropskim jezikom. Njihovo carstvo u XIV i XIII v. p. n. e. bilo je prostrano. Obuhvatalo je kontinentalni deo Male Azije, sa prestonicom Hatusa u Kapadokiji. Moćni hetitski kraljevi kao što su Mursila II (1345.-1315.), Supilulium I (1380.-1334.), Mursila III (1333.-1309.) itd. imali su međunarodnu reputaciju.

Hetitsko društveno uređenje je bilo patrijarhalno. Oni su bili poznati po upotrebi "klinastog" pisma i ratnih kola sa dva točka. Njihova je imperija nestala oko 1200. g. p. n. e. invazijom Briga (Friga) sa Balkana (Macqueen, 1986.).

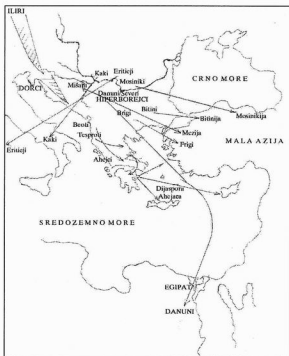
Neki istraživači Agamemnonove geniologije, odnosno Ahejaca u Miken, tzv. Pelopida, sa kraljem Pelopom na čelu, ističu njeno Hetitsko ili Liđansko poreklo, preko poslednjih Liđanskih Heraklida. Ovo se i potvrđuje opisima Hetitskog kralja Mursila iz Hatusa, koji je isticao svoje odnose sa Ahhiyava (Ahejskim) vođama (Thomson, 1954.). U pogledu religije, istoričari navode hetitsko poreklo boginje Artemide sa Kavkaza. Ono se povezuje sa Amazonkama i gradom Efesom, koji je prema mitologiji bio pod upravom poslednje Amazonke koja se zvala Smirna (Garstang, 1929.).

5. VELIKE SEOBE NA BALKANU U BRONZANO-GVOZDENO DOBA

Prema arheološkim nalazima u doba prelaska iz bronzanog u gvozdeno doba (1200.-800. g. p. n. e.) nastala je ponovo epoha previranja i nesigurnosti na Balkanu, slična eneolitu (Papastavrou, 1972.; Garašanin 1988.; Gavela, 1988.). U ovo vreme dolazi ponovo do većih ili manjih pomeranja stanovništva. Migracije su izazvane infiltracijom novih stočarskih grupa iz severopontskih oblasti prema srednjem i donjem Dunavu, (što se može pratiti kulturom polja sa urnama iz Panonije), i do novih pritisaka, seoba i poslednjeg procesa pregrupisavanja, dezintegracije i raspada starih zajednica. (Prilog 14).

Prilog 14. Migracije sa i na Balkan u XIII v. p. n. e.

Do ovog zaključka još ranije je došao Heurtley (1939.), koji na osnovu istraživanja materijalne kulture u Makedoniji ističe, da se na kraju Mikenske evolucije i početkom subgeometrijskog perioda, može konstantovati prodor migracionih elemenata na Balkanu vezanih za Mediana grupu iz okoline Svetožareva u Srbiji (1300.-1000. g. p. n. e.) u pravcu juga prema Moravi, Vardaru i Egeju. U pitanju je jedan od onih talasa seoba, koji su doprineli rušenju Mikenske civilizacije. Posle završetka ovog procesa, sve do dolaska Kelta i Rimskog osvajanja Balkana, nije bilo većih arheoloških promena.

U ovo doba na Balkanskom poluostrvu pojavljuju se nove velike etničke skupine. U istočnim delovima su Tračani, u južnim Dorci, dok su u zapadnim Iliri. Mada se za sada ne može utvrditi njihovo poreklo i oblasti iz kojih su migrirali (verovatno iz reiona Kurganske kulture u Evroazijskim prostorima) njihovi arheološki, istorijski i lingvistički tragovi su veoma rasprostranjeni. U ovom periodu u istočnoj Evropi kao dominantna etnička grupa pojavljuju se Skiti, a u zapadnoj Evropi Kelti.

Dosadašnja istraživanja antičkih pisaca o pomenutim etnosima su utvrdila, da su migracioni talasi na tlu Balkana, potisli najpre starosedeoce, a njihov pritisak u talasima sa panikom se osetio u čitavoj kontinentalnoj i mikenskoj Heladi, tj. u Pelagiji, u centralnom delu Balkana, Egejskim ostrvima, Maloj Aziji, Siriji, Kipru i Egiptu. Ove ljudske seobe u istoriji su označene kao "narodi sa mora", a njihovo vreme kao "mračno istorijsko doba".

Pelazgi koji su živeli u Epiru (Tesprotiji), napustili su svoju Dodonu, sa Zevsivim hramom i doselili se u ravnice reke Penej u Eoliji (Αιολις, ajolis-okretan, svetao, hitronog), te se od tada ova oblast zove Tesalijom tj. zemljom koja ih je prisvojila. O ovoj migraciji Herodot (VII, 176) u delu gde opisuje Termopilski klanac u vezi sa događajima u ratu sa Persijancima kaže "... u tom klancu je ranije bio podignut zid i na njemu je bila podignuta jedna kapija. Zid su sagradili Fokejci iz straha od Tesalaca, kad su ovi bili došli iz Tesprotije i hteli da se nasele u Eolskoj zemlji, gde i danas žive... Stari zid je bio sagrađen pre mnogo i mnogo godina i veći njegov deo je uništio zub vremena."

Tesalski Ahejci: (Mirmidoni i Heleni), koji su ostali sa novodošlim Pelazgima iz Tesprotije, postali su njihovi robovi, dok su drugi prebegli. Jedan deo je otišao na susedno ostrvo Eubeju, i u Malu Aziju kod Troje tzv. Eoliju kasnije, dok se drugi deo nastanio na severnom delu Peloponeza, koji se otada zove Ahaja (Papastavrou, 1972.). U tesalskoj ravnicu istoričari su identifikovali sledeće regione, posle dolaska Tespročanskih Pelazga-Tesala. Centralni deo nosio je naziv Pelazgiotida, sa gradovima Arg i Larisa. Severozapadni deo se zvao Histiotida. Južni deo Ftiotida, gde su se naselile Ahejske izbeglice, nakon zauzimanja zemlje Tesalcima.

Sledeći talas migracije bio je oko 1130. g. p. n. e. a obuhvatio je Pelazge sa južnih delova planina Pindskog masiva Vojona i Gramosa, između Makedonije i Epira, pod imenom Beota ili Beočana, prema nazivu planine Vojon. Oni su zauzeli Kadmovu zemlju, današnju Beotiju, između planina Helikona i Kiterona, na granici sa Atikom. Tukidid (I, 12) o tome iznosi:

...“Sadašnji su Beočani šezdesete godine iza zauzeća Ilija (Troje), proterani iz Arne (Tesalske) od Tesalaca, (tj. od Pelazga), naselili sadašnju Beotiju, koja se pre zvala Kadmovom zemljom (jedan deo njih beše i pre u toj zemlji, odakle su i došli u boj pod Ilijom)”.

Priobalni talas drugih doseljenika spustio se Jonskim delom Jadranskog mora, preko Akarnanije i Korinskog zaliva u severozapadni deo Peloponeza u Elidu i Ahaju.

Iz Centralnog dela Balkana, Makedonije i Trakije, Brigi i Bitinjani, kao i drugi narodi, migrirali su u Malu Aziju, gde su kasnije ponovo saizidali Troju. O ovom događaju Herodot (VII, 73) kaže: “... Frižanima je, po pričanju Makedonaca, u vreme dok su stanovali u Evropi i bili susedi Makedonaca, bilo ime Brigi, a kad su se preselili u Aziju, promenili su istovremeno i zavičaj i ime i nazvali su se Frižani.”

Nastavljajući u daljem tekstu Herodot (VII, 75) opisuje genezu Bitinjana te ističe: “... Ovi su kad su prošli u Aziju dobili ime Bitinjani, a ranije su se, kako sami pričaju zvali Stimonjani, jer su stanovali na Strimonu”, dalje “... Armenci su potomci Frižana”. Iz Srednjeg Podunavlja bilo je takode više migracija. To su najpre bili Mizijci (Μυσσοι od μυς mis-miš, koji je sveta životinja i simbol ove populacije). Mizijci su živeli na prostorima današnje Srbije, između Drine, Save i Dunava. Ostala je njihova etnološka onomastika u toponimima: brdo i selo Mišar i Posavski priobalni deo na Sremskoj strani. Mišar je i ptica grabljivica iz porodice jastrebova koja se hrani uglavnom poljskim miševima. Reč mišar etimološki je kovanica od reči μυς mis-miš i reči αρ, αρα ar, ara-zaista, baš, upravo. Mizijci su migrirali u severozapadni deo Male Azije, između reke Esepa i planine Olimp, po kojoj su dobili nadimak Olimpjani (Homer, II, 858, IX, 430, XIII, 5, Herodot, VII, 74).

Sledeći migranti iz Podunavlja bili su Mosiničani. Njihov etnonim potiče od kovanice μοσσον, μοσσυνος, μοσσυνοι moson, mosinos, mosin-brvnara, drvenjara, drveni konj i reči: οικος ojkoj, tj. kuće, odnosno “drvenokućani”. Oni su se preselili u M. Aziju na Crno more prema Trapezundu na zapadu. Za vreme Persijskih osvajanja Balkana, Mosiničani su ušli u XIX satrapiju. U ratu su na glavama imali drvene kape-šlemove, a nosili su male štitove i kratka koplja (Herodot, III, 94 i VII, 78). Na prostorima Srbije i Homolja postoji njihova etnološka onomastika sela Mosna, pored Donjeg Milanovca na Dunavu.

Stanovnici Eritije (Ada Kale) i Đerdapa, na čelu sa Gerionovim unukom od ćerke Eriteje Norakom (Νωροψ “sjajni ili sunčani lik”), migrirali su preko Dunava, Crnog i Egejskog mora za Sardiniju, gde su osnovali koloniju pre Helena. Tamo su saizidali grad Noru, današnji Nuoro, koji je bio najstariji grad na ostrvu. Norak je sa sobom poneo i tajne drevne azbuke Lepenskog Vira. Ostrvo je nazvano Sardinija od reči σαρδιον sardion-dragulj (Pausanija, X, 17).

Kakovi sunarodnici iz okoline Ada Čakljan (Κακος, loš i λιαν, lian-veoma) iz okoline Beograda, Pančeva i Vinča, posle pogibije Kaka, na čelu sa njegovom sestrom Kakom, migrirali su verovatno Dunavom na jug Italije. Ona

je u Rimu poštovana kao boginja. Prema nekom drugom predanju, Kako je otišao kao poslanik frigijskog kralja Marsije u Italju ertrurskom vladaru Tarhonu. Uspomene na Kaka bile su očuvane u mnogim nazivima u Rimu i "Kampaniji (Srejiović, Cermanović-Kuzmanović, 1992., 189).

Sva ova migraciona pomeranja na Balkanu i sa Balkana, dovela su do uništenja važnih državnih i kulturnih centara, ne samo na Balkanskom poluostrvu, nego i u Maloj Aziji (Hetitska država), u Siriji, Palestini, pa sve do Egipta. Ovaj talas seobe "Naroda sa mora" zaustavljen je od strane egipatskog vladara-Faraona Ramzesa III, godine 1194.-1190. g. p. n. e., što je ustanovljeno iz jednog faraonovog epigrama u hramu Medinet Habu o zaustavljanju Danuna (Podunavaca), Pelešata (Pelazga), Friga (Briga) itd. (Childe, 1926.; Papastavrou, 1972., 46; i Macqueen, 1986., 157).

Seobom novih etničkih skupina na Balkanu i pomeranjem starih, Poluostrvo ulazi u period difuzije i preobražaja njenog stanovništva. Posle perioda "mračnog istorijskog doba" od nekoliko vekova, dolazi do revitalizacije društvenih i ekonomskih odnosa, do razvoja kulture, koja će obezbediti stvaranja novog Evropskog duha slobode i nezavisnosti. Stara Evropa kulture Lepenskog Vira i Podunavlja, udarila je temelje Druge Evropske kulture Egejskog bazena.

ILIRI

Etnonim Ilira još uvek izaziva različite stavove arheologa, istoričara i lingvista, što je uticalo da se razvije posebna disciplina pod nazivom Ilirologija. Iliri na Balkanu se javljaju u XII v. p. n. e. zajedno sa Dorcima. Prema Tukididu (I, 12) oni su migrirali "...osamdeset godina posle pada Troje", tj. između 1125.-1120. g. p. n. e.

Iliri su indoevropska grupa plemena i njihova domovina je bila oblast iz Kurganske kulture u Evro-Aziji između Kaspijskog i Aralskog mora. Njihov etnonim predstavlja zajedničko ime raznih plemena ili naroda zapadnog balkanskog područja, na istočnim obalama Jadranskog mora, u oblastima današnje Crne Gore, Dalmacije i dela Bosne. Antički savremenici, Heleni, Makedonci i Rimljani zvali su ih Iliri (Ἰλλυριοί od reči ἰλλω ilo-suncem opaljen). Južni susedi Ilira bili su Enhelejci (Jeguljari), starsedeoci Balkana, koji su zauzimali prostor duž reke Drim, od Ohridskog jezera, do Boke Kotorske. Početkom XII v. p. n. e., pošto su Enhelejci osetili opasnost od Ilira, pozvali su Kadma, kralja Tebe da im organizuje odbranu. Feničanski Kadmo je bio veoma poznat po tome, jer je već 1313. g. p. n. e. sagradio u Beotiji čuveno utvrđenje "Kadmeja" i grad Tebu. U dubokoj starosti, Kadmo sa svojom ženom Harmonijom na volovskim kolima odlazi u zemlju Enhelejaca.

On je protiv Ilira poveo veliku vojsku Enhelejaca i pobedio ih, a zatim, zagospodario kao kralj ovim oblastima. Harmonija je ovde rodila sina Ilirija

(Ἰλλυριοί), po kome je kasnije nazvana ova zemlja. Posle smrti Kadma i Harmonije, supružnici su sahranjeni kod Epidamna (današnji Drač u Albaniji).

U mitologiji Ilirijevi sinovi su Enhelej, Perhaib, Antariej, Taulo, Dasto, Porto i Disaro, koji su postali i eponimni heroji raznih ilirskih plemena. Kao eponimni heroj jednog ilirskog plemena Hileja i grada Hile, pominje se Hil (*Υλλος), sin Herakla i nimfe Melite. Hil je živeo kod Korkire (Krf), pa se sa jednom grupom svojih sunarodnika iselio sa ostrva i u Iliriji osnovao kolonije i grad Herakliju. Hil je poginuo u sukobu sa Liburnima. Istoriografi su identifikovali nekoliko ilirskih plemena. To su pre svega Autarijati na Dalmatinskim gorama, Tari oko planine Tare, koji su 310. g. p. n. e. preseljeni i kolonizirani od makedonskog kralja Kasandra, u oblasti Orbel (kod planine Belašica). Zatim, Ardijeji od Neretve do Drača, Pirusti, oko Perasta u boko-kotorskom zalivu, Labeati područje Skadarskog jezera i Dokleata u Duklji.

Od ilirskih kraljeva istoriografija poznaje Sira kao prvog kralja, slede Glauk, Bardil, Kleit, Epikad, Pleurat, Gencije, Argon i Teuta (Rendić-Miočević, 1989).

Veze između Ilira i susednih Makedonaca i Helena ojačale su od sredine V v. p. n. e. Poznati su ratovi koje su vodili makedonski kraljevi posebno Filip II i Aleksandar Veliki sa Ilirima. Politička organizacija Ilira prestala je posle upornih borbi sa Rimljanima 167. g. p. n. e. Veliki ustanci Ilira ugušeni su od 6.-9. g. n. e.

Posebno se ističe ilirsko pleme Dardani, koji su naseljavali oblast severno od Makedonije. Njihov eponimni heroj je Dardan, Ilirijev sin, Kadmov unuk. Kod ilirskih Dardana bio je religijski običaj da se umivaju tri puta u životu i to kod rođenja, ženidbe i pre sahrane (Thomson, 1954., 476).

MIGRACIJA DORACA U PELAZGIJI

Prema arheološkim nalazima (Garašanin, 1988.; Gavela, 1988.; Papastavrou, 1972.) u doba prelaska iz bronzanog u gvozdeno doba (1200.-800. g. p. n. e.), bila je opet jedna epoha previranja i nesigurnosti na Balkanu, slična eneolitu, gde dolazi do većih ili manjih pomeranja. Ove migracije izazvane su infiltracijom novih stočarskih grupa iz severopontske oblasti prema Balkanu, (ovo se može pratiti kulturom polja sa urnama iz Panonije) što je dovelo do novih pritisaka, seoba i poslednjeg procesa pregrupisavanja, dezintegracije i raspada starih zajednica.

U Heladi, Herodot (I, 56) ih imenuje Dorcima i karakteriše kao narod koji je sklon lutanjima i putovanjima i kaže: ... " Dorci za vreme kralja Deukaliona stanovali su u zemlji Ftiotidi (oblast u Tesaliji, gde su pre njih živeli Ahejci, sve dok ih nije Pelop preselio na Peloponez), a za vreme Dora, sina Helenova, u zemlji ispod Ose i Olimpa, zvanj Histijeotidi. Kada su ih Kadmejci proterali, nastanili su se u oblasti Pinda pod imenom Makedonci.

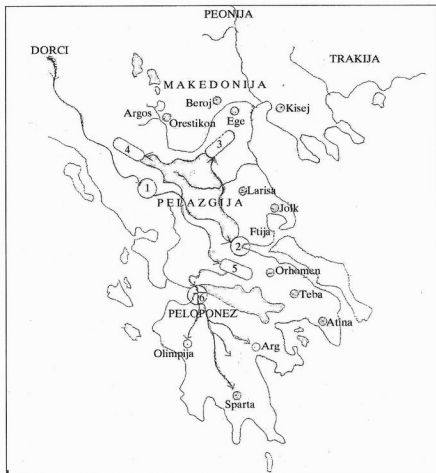
Odatle su, opet prešli u Driopidu, a iz Driopide dođu tako na Peloponez i dobiju ime Dorci”.

Dorci su iz Doride, između planina Parnas, Elikon i Kiteron u Beotiji, pokušali da zauzmu 1068. ili 1050. g. p. n. e. Atinu i Atiku gde su živeli Pelazgi i Jonjani, ali nisu uspeali jer im se snažno suprostavio kralj Kordo. Zato su oni pokušali da zauzmu Peloponez. Tukidid (I, 12) o tome piše: ... “Dorci su osamdesete godine posle Ilija (Troje) sa Heraklidima (sinovima Herakla u trećoj generaciji) zauzeli Peloponez, te se jedva nakon mnogo godina Helada trajno smirila”. Prema Herodotu (VIII, 43) “... to su bili poreklom Dorani i Makedonci, a doselili su se iz Erineja, sa Pinda i najzad iz Doride”. (Prilog 15).

Zauzimanje Peloponeza i pad Mikene usledio je oko 1104. g. p. n. e. Dorci su ubili kralja Mikene Tesamena, Orestovog sina koji je bio poslednji iz dinastije Pelopida.

Posle prodora Doraca na tlo Pelazgije (Helade), preživeli Ahejci i starosedeooci Pelazgi i Jonjani, postali su robovi ili su prebegli u susedne delove Male Azije i Kipra. Eratosten ističe da je egzodus Ahejaca iz Tesalije počeo odmah dolaskom Doraca, tj. 1124. g. p. n. e. ili “šezdeset godina posle pada Troje” (Tukidid, I, 12). Napuštanje Tesalije od strane Ahejaca bilo je panično, neorganizovano, zbog toga i produženo, te je trajalo dosta dugo, sve do 1053. g. p. n. e. (Thomson, 1954., 405). Najveći broj izbeglica je bio iz Tesalije i Beotije, te su oni postali i nosioci dijalekatskog ahejskog jezika u severozapadnom delu Male Azije i Eolije.

Tužnu sudbinu Ahejskih i Jonskih izbeglica iz Mikene i mikenskog sveta sa Peloponeza opisao je logograf Helaniko (406. g. p. n. e.) sa Lezba. U istraživanjima Mikenskog sveta (Chadwick, 1980.) ne pominju se muški robovi, te se izvlači zaključak, da su pri zauzimanju gradova od strane Doraca, muškarci bili likvidirani, a žene sa decom uzimane u ropstvo. Da li se to desilo i sa Ahejcima na Peloponezu? Autor ovih konstatacija tvrdi pozitivno, te izvlači drugi zaključak, da je zbog takve katastrofe, došlo do nazadovanja u svetskoj civilizaciji, do “mračnog istorijskog doba” u Egeju. Ovo doba je trajalo oko 400-500 godina, da bi posle njega u kulturi počelo sve iz početka. Taj istorijski period je označen kao “Arhaičan” (arhi-početak). Prve korake su napravili Homer i Hesiod. Doseljavanje borbenih, ali “slabo civilizovanih” Doraca, dovelo je do razaranja ranijih društvenih struktura i populacija, do dorizacije Helade. Fizičko oblikovanje dorskih zajednica, u prelaznom periodu, u zavisnosti od geografskih i ekonomskih uslova, uzela su oblik političkog života, koji se izražava pojmom “polis” (grad, opština, država). Dorski centri “polis države” koji su dali pečat istorijskom razvoju dorskog sveta, nalazili su se primarno na Peloponezu, gde su pretežno živeli Dorci, dok je Atina sve do 405. g. p. n. e. odolevala kao multinacionalna i multikulturalna zajednica. To je i glavni uzrok “Peloponeškog rata” između dve različite zajednice: starosedelaca i Doraca.

Prilog 15. Pravci i etape seobe Doraca ("Lutajućeg naroda"-Herodot, I, 56) u Pelazgiji u XIII v. p. n. e.

Etape: 1.- Dodonska

- 2.- Ftiotidska (za vreme Deukaliona) 1124. g. p. n. e.
- 3.- Histijeotidska (za vreme Dora, sina Helenova)
- 4.- Pindiska (proterivanjem od Kadmejaca)
- 5.- Driopidska-Doridska
- 6.- Peloponeška 1104. g. p. n. e.

Herodot (VIII, 43) navodi da su Dorski centri u Heladi bili: "Arg, Sparta, Korint, Epidaur, Trezena, Sikion itd. ... i da su svi oni vodili poreklo od Dorana i Makedonaca..." Atinjani su bili Pelazgi i zvali su se tada Kranejci... "Demokratija u Atini počinje sa Solonom, koji je Kodrov potomak, pelaškog

porekla. Solon je izabran za arhonta Atine 594. g. p. n. e., sa širokim ovlašćenjima. Uveo je novo zakonodavstvo, poreski, izborni i sudski sistem, koji su doprineli razvoju poljoprivrede, zanata, društvenih odnosa, pravde, trgovine i moreplovstva. Posle Solona i međupartijskih svađa, 561. g. p. n. e. za arhonda je došao Pezistrat, iz pelaške porodice Pozistratida, za koga Aristotel kaže da se njegova uprava smatra kao najslavnija istorijska epoha Atine, arhajskog doba".

Dolaskom Doraca u Pelazgiju (Heladu) i egzodusom Jonaca, Ahejaca i delimično Pelazga u Maloj Aziji su stvoreni Eolski (Ahejski) i Jonski nacionalni savezi sa savremenijom društveno-političkom organizacijom. Među "polisima" prednjače Efes, Milet i Smirna, koji su već u VI v. p. n. e. dali znatne priloge svetskoj kulturi: Homerov ep, feničansko-jonsko alfabetsko pismo, savremena filozofija, astronomija, arhitektura i dr.

Sve to međutim prestaje, pošto je Persija osvojila Malu Aziju i deo Balkana, mada su se persijsko-helenski ratovi 490.-479. g. p. n. e. završili sjajnom pobedom Helena.

Ne ulazeći u dalje analize istorijskih i društvenih događaja na tlu Helade, značajno je istaći da je u narednom periodu od pola veka, Atina dostigla svoj najveći politički i kulturni uspon, sa "zlatnom" Periklovom epohom, koja se naziva terminom "klasični" oblik civilizacije. Smatra se da je Atina ovo postigla pošto je imala neposrednu demokratiju, dok je u Sparti bila "zaustavljena" civilizacija (Papastavrou, 1972). Međutim, ispoljeni antagonizmi i Atinski imperijalizam, doveli su do tridesetogodišnjeg ratnog stanja između Sparte i Atine. Suparničke strane su jako oslabile, ali i čitava Helada, gde je došlo čak do dezintegracije polisa. Jedinstvo koje sami Heleni nisu mogli stvoriti, nametnula im je sila oružja kralja Filipa II Makedonskog, posle čuvene bitke kod Heroneje 338. g. p. n. e. Ovim za Helene počinje doba makedonskog carstva, koje se nastavlja Rimskom vladavinom, Vizantijskom epohom i Otomanskom okupacijom.

KELTI

Naziv Kelti (Κελτοι osn. κελ, κελης-jahaći konj) javlja se prvi put kod Herodota (II, 33 i IV, 49), koji iznosi da "Dunav (Istar) izvire u zemlji Kelta, koji sa Kinetima predstavljaju najzapadnija naselja u Evropi". Sinonimi su Gali i Galati. Na planu arheologije Kelti predstavljaju latensku civilizaciju gvozdenog doba Evrope, koja se prostirala od Britanskih i Irskih ostrva, preko Iberije, Francuske, Švajcarske, Italije i Panonije do Male Azije (Kruta, 1997.). U kontekstu ovih istraživanja interesantni su lingvistički ostaci, mada je naše današnje poznavanje keltskog jezika bazirano pretežno na keltskim jezicima sa Britanskih i Irskih ostrva, koji su još živi jezici za oko dva miliona ljudi. Jezici Kelta evropskog kontinenta i Srednjeg Podunavlja postepeno su se ugasili i jedino postoje ostaci u toponimima sastavljenih pomoću elementa-dunum: tvrđava (Singidunum, Lugdunum i dr.). Hekatej iz Mileta (548.-475. g. p. n. e.)

opisujući grčku koloniju Masaliju (Marselj) navodi susjedni keltski grad pod nazivom Noreja-Noraks. Ovaj toponim asocira na Noraksa (Νῶραξ), unuka mitološkog kralja Đerdapa-Eritije, Geriona, koji je prilikom velikih seoba sa Balkana u XII v. p. n. e. migrirao za Sardiniju, gde je osnovao grad Noru.

PALEOGLOSOLOGIJA BALKANA

Nepotpuno objašnjena tajna paleolita bila bi rešena ako se jezik shvati kao
nadpersonalno pamćenje čoveka

K. Schillig

Milić od Mačve:
Radanje boginje Ister (Hestije), 1993

---

6. PALEOGLOSOLOGIJA BALKANA

Istorijski podaci koji bi se koristili za proučavanje drevnih naroda na Balkanu su veoma oskudni pa se zato smatralo da su nedovoljno sačuvani kao i njihovi jezici i dijalekti.

U ovom istraživanju, međutim, pošlo se od hipoteze, da su jezik i pismo, pored vatre, najveća ljudska inovativna svojstva koja su doprinela formiranju istorije čovečanstva i da su prirodni instrument svesti i misli. Zbog toga se pretpostavilo, da ako na ovim prostorima postoji arhetipska arheologija, onda mora postojati i paleoglosologija, koja bi predstavljala arhetipski model o postojanju praistorijskog jezika. Sredstvo za komunikaciju "jezik" kojim su govorili tvorci neolitske kulture "Stare Evrope" i umetnosti Lepenskog Vira i srpskog Podunavlja, razvijajući se usavršavao se sve do savremene svetske civilizacije.

Mnogi istraživači došli su do zaključka da glosološki elementi te najstarije civilizacije čine supstrati jezika antičkih i praistorijskih populacija Balkana: Boreja, Hiperboreja, Mišana, Meza, Tračana, Briga, Pelagonaca, Makedonaca, Enheleja, Pelazga, Jonjana i dr., koji su živeli u ovom delu Evrope i govorili jednim zajedničkim jezikom sa raznim dijalektima, jezikom protoindoevrolepejaca.

Zbog oskudice pisanih podataka, kao izvori su korišćeni najviše geografska onomastika (toponimi, horonimi, hidronimi, oronimi), zatim, teonimi, antroponimi, kao i oni koji se nalaze u simbolima, religiji, mitologiji, umetnosti, književnosti i dr. Neka od ovih istraživanja pod naslovom "Pelaška glosologija: ka arhetipskoj svesti i kolektivnom nesvesnom" objavljena su pre dve godine (Škokljev, A., Škokljev, I., 1996., 38).

Pošto se onomastika Balkana pretežno može najbolje i najvernije dešifrovati starogrčkim rečnikom, u metodologiji je korišćena naučna etimologija antičkog grčkog jezika, koji je i najviše istraživani. To je naučni prevod fonetskog i semasiološkog razvoja pojedinih reči u onomastici na bazi istorijsko-uporedne glosologije i paretimologije, odnosno "narodne" etimologije antičkog jezika koji koriste grčki lingvisti. Ovo zbog toga, što su u antički i savremeni grčki jezik ugrađeni mnogi supstrati iz paleoglosologije Balkana, koja se u Grčkoj još naziva "prehelenskom" ili "pelaškom" glosologijom.

Navodimo sledeće primere:

-Antroponim: Atena (Αθηνη ili Αθανα atene ili atana) ime boginje Atene i grada Atine, je kovanica od negacije: a-bez i reči Θανατος tanatos-smrt, t.j. besmrtna.

-Hidronim: Θαλασσα talassa-more, takođe kovanica od reči Θα, θω ta, to-trčati i reči αλας alas-slan.

Od brojnih leksikona, najčešće je korišćen "Grčko-hrvatski rečnik" (Senc, 1910), a od geografskih karata izdanja Vojnogeografskog instituta, Beograd, 1:200000, od 1987. god.

Ova istraživanja imaju za cilj onomastiku srpskog Podunavlja, tako da se onomastika ostalih delova Balkana navodi delimično. Bugarska nije obuhvaćena, ili su samo obrađeni neki oronimi, zbog slovenizacije naziva. Grčkoj je dat veći prostor, usled ključne uloge u ovom procesu, te se zbog toga prvo iznosi njena onomastika.

ONOMASTIKA GRČKE

Savremeni grčki lingvista u svojoj studiji pod nazivom: "Sažeta istorija grčkog jezika" profesor Mpampiniotis, (1986.) navodi da su glosološki supstrati nehelenskog porekla, tj. pretežno pelaškog jezika na tlu Grčke, oni elementi grčkog jezika, kojima se završavaju određene reči, kao na primer sledeće:

-U toponimima, to su:

-αμος-amos: Gramos, Samos...

-νθος-nthos: Korinthos, Zakynthos, Tirinthos, Akanthos...

-σος-ssos: Ilissos, Parnassos, Kifissos, Knossos...

-σσα-ssa: Larissa, Agrissa, Edessa, Naussa, Arnissa...

-τος-ttos: Likavittos, Ardittos, Imittos...

-μνος-mnos: Kalimnos, Rethimnos...

-νδος-ndos: Pindos...

-ακη-ake: Ithake, Trake...

-Horonimi:

-Ostrva: Krite, Thera, Thasos, Lesvos, Milos, Naksos, Hios...

-Regije: Pelazgia, Thesprotia, Thessalia, Arkadia, Magnesia...

-Gradovi: Athenaj, Mikali, Argos, Lerna, Pirasos...

-Oronimi: Olimpos, Pindos, Gramos, Kifissos...

-Hidronimi: Pelagos, Pontos, Kolpos, Pinejos, Srerhejos...

-Antroponimi: Ahilevs, Atrevs, Alizevs, Andrevs, Enipevs, Erehtevs, Evristevs, Filevs, Forenevs, Kihrevs, Kajnevs, Ligkevs, Makarevs, Nelevs, Nerevs, Otrevs, Odisevs, Persevs, Pilevs, Thisevs itd., kao i svi ostali antroponimi koji imaju sufiks-evs.

-Teonimi: Athena, Artemis, Apolon, Zevs-Dios, Ermis, Promithevs, Ifestos...

-Fitonimi: Dafni, Kolokinthos, narkissos, iakinthos, kissos...

-Razni drugi nazivi: gejson, pīrgos, gefira, thiggos, megaron, sidiros, kassiteros, halkos, anaks, aspis, theos, eirini, kithara, kindinos, tirannos, solin, xifos, doulous itd.

(navedeni glosološki supstrati izneti su fonetski, a ne u zvaničnoj transkripciji).

Navodimo istraživanja Mpampiniotis-a (1986., 64):

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ:

-vθος	: Ζακυνθος, Κορινθος, Λαβυρινθος,
Τιρυνς-vθος	
-σ(σ)ος	: 'Ιλισ(σ)ος, Κηφισ(σ)ος, Κνωσ(σ)ος, Παρνασσ(σ)ος
-ττος	: Λυκαβηττος, 'Αρδηττος, 'Υμηττος
-σ(σ)α	: Λαρισ(σ)α
-μνος/-μνα	: Καλυμνος, Ρεθυμνος, Μηθυμνα
-διαφορα	: Κρητη, Θηρα, Θασος, Λεσβος, Μηλος, Ναξος, Χιος, 'Ολυμπος, Σαμος, Τηνος, Τενεδος, Σκυρος

ΑΝΘΡΩΠΩΝΥΜΙΑ : 'Αχιλλευς, Θησευς, Νηρευς, 'Οδυσσευς

ΘΕΩΝΥΜΙΑ : 'Αθηνα, 'Αρτεμις, 'Απολλων, 'Αφροδιτη, 'Ερμης, 'Ηφαιστος

ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ

αρχιτεκτ. ορων	: γεισον, πυργος, γεφυρα, θριγγος, μεγαρον
μεταλλων	: σιδηρος, κασσιτερος, χαλκος
ποικιλων λεξεων	: θαλασσα, αναξ, ασπις, θεος, ειρηνη, κιθαρα, κινδυος, τυραννος, σωλην, ξιφος, δουλως

ONOMASTIKA CENTRALNOG BALKANA

Paleobalkanskoj glosologiji (PBG) pripada i neslovenska onomastika Centralnog Balkanskog prostora antičke Makedonije, Pelagonije, Peonije, Ilirije, Trakije i Brigije, tj. današnje Makedonije, Albanije i Bugarske. Zbog obimnosti materije biće izneti samo neki primeri. Tako, sva onomastika antičke Makedonije pripada PBG, a to su toponimi ili horonimi, hidronimi, oronimi, antroponimi i dr.

Onomastika Makedonije:

Makedonija (Μακεδονία osn. μακ mak-imućan, blažen, srećan i κεδνος kednos-brižan, mio, drag, tj. srećna zemlja). Peonija (Παιων pajon-sin bogova Posejdona i Hele, lekar bogova na Olimpu, dok παιωνίζω pajonizoznači ratnu pesmu pevati). Pelagonija (Πελαγονία osn. πελ, πελας pel, pelas-bliži rođak, ravnica i γεν, γονη gen, gone-rađanje, tj. bogata ravnica).

Orestida (Ορεστis orestis, osn. ορος oros-gora).

Elimeja (Ελιμειωτις osn. ελιγμα eligma-zavoј, krivina, tj. krivorečje).

Linkestida (Λυκηστις osn. λυξ links-ris).

Deriop (Δερριοπος osn. δερis, δερρος derris, deros-koža).

Dasareta (Δασσαρητιδα osn. δας das-vatra, luč, bojna veština i αρετη arete-vrlina, čestitost).

Pierija (Πιερια osn. πι, πίων pi, pion-bogat i ιερια ieria-sveta tj. presveta).

Amatija ili Ematija (Αμαθος osn. amatos-peskovit).

Almopija (Αλμωπια osn. αλς, αλμη als, alme-slan i ποιεω pojeostvarati).

Halkidik (Χαλκιδικη osn. χαλκος, halkos-bronza)...

Antički Makedonci ostavili su takođe veoma bogat glosološki supstrat i u drugim oblastima. Oni su dali imena svim rekama u Makedoniji. Tako je Aksios (αξιος odličan, najbolji, najveći)-Vardar, Aliakmon (‘Αλιακμων osn. ‘αλις alis ili halis-veoma i ακμη akme-oštar, snaga, krivina)-Bistrica, Mestos ili Nestos (νεστος-pun, besan)-Mesta, Erigon (Εριγων osn. ερι eri-veoma i γωνια gonia-ugao, krivina, dok γονη gone-rađanje, snažan, plodan)-Crna reka, Strimon (στρυμων-stešnjen)-Strumica itd. Oni su imenovali i jezera: Lihnida (λυχνος-svetiljka, luč)-Ohridsko jezero, Vrigiis (Brigeis: osn. βρυω brio-klokotati i reč: γεα, γη gea, ge-zemlja, oblast)- Prespansko jezero, Keletron (osn. κελ, κελης, κελητιον kel, keles, keleton-brzoploveća ladica-monoksil i reči: ροος roos, ρον ron-struja, reka)-Kostursko jezero itd. Dali su imena i mnogobrojnim gradovima: Aigai, Petra, Argos, Emathia, Evropa, Pela, Keletron, Edesa, Nausa, Arnisa, Dion, Veria, Pelagonia, Idomeni, Thermi, Kissos, Mieza, Ossa, Stagira, Olinthos, Siris, Stenai, Alkomenai, Stivera, Vilazora, Stovoi, Lihnida, Amfipolis, Astibos i dr. Interesantno je objašnjen naziv grada Skopje, koji etimološki potiče od PBG: Σκοπεω skopeo-posmatrati, σκοπελος skopelos-hridina i σκοπη skope-straža. Mnogi oronimi su takođe potekli od makedonskih domorodaca: Olimpos, Pieria, Gramos, Voio, Askio, Verno, Vermio, Varnous, Boras, Hortiatiss, Tomoros, Orvilos, Rodopi, itd. Navodimo slovenizirani naziv planine Pelister, koja etimološki potiče od kovanice: περι peri-veoma, prekomerno i reči: στερεος stereos-tvrđ, jak ili dolazi od reči περιστερα peristera-golub koji je bio simbol Eurinome, prvobitne boginje svih stvari, iz pelaške mitologije o postanku sveta.

Praistorijski Makedonci su utemeljili i nazive mesta važnih za potonju religiju. Na svoju najveću planinu Olimpos (Najopevaniji), postavili su Boga nad Bogovima, Zeusa (Dias) sa Panteonom. Oni su sagradili i hramove i proročišta Dion, Pithion, Petru i dr. Čitavu oblast oko Olimpa nazvali su Pierijom, Svetom Gorom.

Imena makedonskih plemena su imena životinja, biljaka, zanimanja i staništa. Tako, Linkesti dobijaju ime po risu (Lingx-ris), Enhelejci po jegulji (enhelis). Dasareti se tako zovu po šumama (dassos-šuma), Oresti po planinama, Pelagonci po dolinama, Elimejci po krivudavoj reci Haliakmon (Bistrica), Botiaji su pastiri, Almopiji se bave i trguju solju, Deriopi kožom itd.

Onomastika Briga

U onomastici Briga utvrdili smo oko 50 toponima, 34 etnonima i 35 hidro- i oronima koji potiču iz paleobalkanske glosologije. To je isto, i u onomastici Trakije odnosno Ilirije. Antroponimi: Bastos (osn. βασις, βασιλευς bas, basileus-kralj i βασταζω bastazo-nositi, držati). Isti je koren i za onomastiku Basa, Basos, Bastarevs (osn. βασις bas-kralj i ρεω, ρευ reo, rei-teći). Getas (osn. γη, γητης ge, getes-seljak). Dada (kovanica od δα da-veoma i δα da-učiti-tj. veoma učen). Delus (osn. δελ del-lukastvo). Dida (osn. δι, δις di, dis-dva puta i δα da-učiti). Dules (δουλη, δουλος doule, doulos-sluga, rob). Dasius (δασυς dasis-kosmat). Euadea (ευαδε euade-svidati, goditi). Mania (μανια mania-besnoća, ludilo) Mama (μαμη mame-baka). Manta (μαντις mantis-vrač, prorok, gatar). Medes (osn. μεδ, μεδω med, medo-vladati, upravljati). Tipas (osn. τυπ tip, τυπωω tipoo-tvoriti, graditi). Pitta (πιττα pitta-smola). Attas (αττω atto-odjuriti). Gauros (γαυρος gavros-veseo) itd.

Toponimi: Alman (αλς, αλμη als, alme-slana, so, more i reč man-man-svakako). Kidre (κυδρος kidros-slavan). Altos (αλτο alto-skakati). Asara (ασαριον asarion-para). Astraia (αστρον astron-zvezda). Galepsos (γαλη gale-lasica i οψις ophis-izgled). Bolbe (βολβος bolbos-luk). Pelion (πελος pelos-ilovača). Damastion (δαμαζω damazo-ukrotiti, pobediti) itd.

Onomastika Albanije

I pored mnogih migracija u Albaniji postoji dosta bogata paleo-balkanska glosologija. Navodimo samo nekoliko naziva:

Tirana (osn. τυρσις tirsis-kula, toranj, τυραννεια tiraneja-vladavina i τυραννος tiranos-gospodar). Drač ili Durres (Δυραχλον dirahion, kovanica od δυο dio-dve, i ραχis rahis-grba, gora, uzvišenje, brdo). Korča od Koresos (Κορησος osn. κορη kore-devojka, cura, odnosno kći boga Zeusa i Demetre). Himara (χιμαρος himaros-jarac, koza, ili neman koja je izbacivala vatru,

simbol vulkana). Gjirokastra (αργυριον argirion-srebro i reč καστρον kastron-tvrđava). Kakabia (κακος kakos-loš i reč βιος bios-život). Valona (βαλλω ballo-bacati, pogađati). Piškopeja (επι epi-nad i reč σκοπεω skopeo-nadzirati, posmatrati). Oronimi: Zebs (Ζευς Zevs-bog-Bogova), Kastrat (kovanica od κασις kasis-brat, bratstvo i reči στρατια stratia-vojska, četa tj. "plemenska vojska") itd.

7. ONOMASTIKA SRPSKIH PROSTORA

U srpskom jeziku sačuvani su mnogi elementi domorodačke onomastike, koji se ne mogu etimološki izvesti iz slovenskog korena i smatralo se da su keltskog porekla. Ovi elementi, međutim, potiču iz paleobalkanske glosologije (PBG). Tu pre svega spadaju hidronimi, oronimi i horonimi. (Prilog 16).

HIDRONIMI

Dunav je međunarodna reka, po veličini druga u Evropi (posle Volge), najveća na srpskim prostorima i na Balkanu. Njen latinski naziv je Danubius. Etimološki se radi o kovanici (k), koja proističe od reči Διος-Ζευς (Dios-Zeus), čiji je bukalički oblik Δαν, Ζαν (Dan, Zan), sve izvedeno od korena δι, διος (di, dios)-sjajan, "sjaj nebeski". U mitologiji, Zevs ili Dias je Kronov i Rejin sin, kralj bogova i ljudi, bog neba i začetnik svih prirodnih pojava. Genitiv od Δαν (Dan) je Δανου (Danou). Drugi član imena Danubius je *bios* koji je proizišao od reči βιος *bios*, latinski *vivus*, tj. život, posebno ljudski život. Po Herodotu, gornji deo ove reke, od Timoka do izvora zvao se Δανουβιος (*Danouvios*), dok je donji deo Ιστρος (*Istros*). Ova onomastika je takođe kovanica od reči ἱστια ili ἔστια (istia ili estia)-ognjište, što znači na ognjištu gostoljubivo primiti ili hraniti i drugog člana ili dela, od reči ρεο, ροος, ρους (reo, roos, rous)-struja, reka, lat. *rivus*. *Danubius* dakle znači Zevsova, reka života, "božanska reka", odnosno "kraljica svih reka". Istovetan je i značaj imena Istros, reka hraniteljica. Iz ovoga se može zaključiti da je Dunav personifikacija boga Diosa ili Zeusa u gornjem toku, posebno Srednjeg Podunavlja, dok je Istros personifikacija boginje Hestije, najstarije Kronove i Rejine kćeri.

Hestija je jedno od dvanaest olimpijskih božanstava i personifikacija vatre na ognjištu, što asocira na ognjišta Lepenskog Vira. Zevs joj je dodelio počasno mesto u središtu svake kuće, kao i u svim hramovima, gde su joj prinošene žrtve. Zeusa-Diosa (Dunav) hrane i snabdevaju nektarom i ambrozijom mnogobrojne rečne lepotice-nimfe tj. pritoke sa leve i desne strane, a to su pritoke Srednjeg Podunavlja.

Tisa (Θυσσος tissos, od glagola θυω, θισω tio, tiso-žrtvovati boga radi) je personifikacija jedne od nimfi (vila), kojoj je boginja Reja dala svog sina Zeusa na negovanje i odgoj. Nimfe su u mitologiji besmrtni i najprisniji povezane sa vodom koja daje život. One su smatrane kćerima Okeana ili bogova pojedinih reka. Tisa je duga 1070 km.

Tamiš ili Temiš (Θεμις temis-red, pravo), je Titanka, druga Zevsova žena, majka Mojra (Μοιρα mojra) i Hora (Ώρα horaj), božanskih bića koja upravljaju sudbinama i smenom godišnjih doba i pojedinih meseci u godini. Temida je personifikacija pravednosti i providnosti. U Rumuniji Tamiš ima naziv Temiș, gde na njemu postoji i grad sa nazivom Temišvar. Dužina mu je 352 km.

Nera (Νηρεὺς nerevs) je prastaro božanstvo mora, Pontov i Gejin sin. Okeanida Dorida, rodila mu je 50 kćeri Nereide (Νηρηίδες nereides, od νηριτος, neritos-bezbrojan). One žive u morskim dubinama i srebrnim pećinama i budno prate sve događaje koji se zbivaju u vodi. Nerej je Forkov brat (Forkon-Tumac, ada na Dunavu pored Pančeva), sedokosi starac u beloj odeći, ne zaboravlja pravdu i sav je u peni. Reka Nera je u jugoistočnom Banatu i čini granicu između Srbije i Rumunije, a duga je 126 km.

Sirina je leva pritoka Dunava na Rumunskoj strani u visini Lepenskog Vira. U mitologiji Sirene (Σειρηνές sejrenes) su lepe devojke, kasnije demonska bića, koja svojom pesmom zaustavljaju vetrove, umiruju vodu i opčinjavaju moreplovce.

Iešelnita je takođe leva pritoka Dunava pored grada Orsova na Rumunskoj strani. Etimološki potiče od reči ιησις iesis ili ιασις iasis-lečenje, iscelenje. U mitologiji Jasion Ιασιων je Zevsov i Elektrin sin. Iz njegove ljubavi sa boginjom Demetrom, rođen je Pluto (bogastvo). Elektra je inače majka brzonoge boginje Iride Ιρις, personificirana u Iriški Venac na Fruškoj gori.

Desne pritoke Srednjeg Podunavlja uglavnom imaju sufiks-ava αβα aba ili 'ηβη, 'ηβα hebE, heba što u prevodu znači mladost, mladalačka dob, snaga. Heba ('Ηβη) je u mitologiji kći Zeusa i Here, služavka bogova i božica mladosti, najlepšeg doba života. Heba naliva bogovima nektar i poštovana je zajedno sa svojom majkom Herom.

Drava je prva veća pritoka Srednjeg dela Dunava. Osnov reči je δρα, δραω dra, drao-činiti, kao sluga dvoriti.

Sava (osn. σα, σως sa, sos-jak, snažan, siguran), što je karakteristika ove velike reke. Sa sufiksom -ava, Sava je snažna reka koja bogu Zeusu (Dunavu) naliva nektar i hrani ga ambrozijom, da bi bio besmrtan i natprirodan. Od hidronima Sava vodi poreklo i ime Sabazios (Σαβαζιος), sa Save.

U mitologiji, Sabazije je tračko-frižansko božanstvo. Njegov otac je Zevs, koji se u vidu zmije sjedinio sa Persefonom, Hadovom ženom u njegovim dvorima kraj reke Stiga. Boga Sabazija slavili su orgijastički ljudi, nalik na Dionisa, posebno žene iz prostog naroda. Njegovo ime poistovećuje se sa

današnjim gradom koji se zove Šabac. Prvi put se ime Šabac pominje u petnaestom veku, u letopisu koji je sačuvan iz 1476. godine. Tu stoji da se Šabac ranije zvao Zaslon, što bi značilo zaklon, po imenu nekog brega, gde je bila prvobitna lokacija grada. Ima tvrdnji, da se ime Šabac pominje i ranije, još 1074. godine. Postoje teorije da je ime vezano za reku Savu, koja se i latinski zvala Sava, te mnogi smatraju da bi se pre trebalo zvati Sabacium. Po nekim autorima se smatra da je Grčkog porekla, jer Grci Savu zovu Saba, pa otuda Sabac, Šabas, Šabac. Po našem mišljenju naziv grada potiče iz paleoglosologije Balkana, od naziva reke Save i boga Sabazija.

Drina je najveća pritoka Save. Etimološki osnov je δρυς dris drvo, posebno hrastovo drvo. Drijade (Δρυαδς-drias) su personifikacija šumskih nimfa, koje su živеле i umirale u hrastovom drvetu, te je verovatno otuda i Šumadija, velika oblast u Srbiji između Dunava, Save i Morave. Hrast u mitologiji kao sveto drvo bio je posvećen Zeusu. Pored toga, Drias (Δριας) je često ime tračkih i tesalskih mitoloških heroja. Trački Drias (Drijant) je jedan od Arijevih sinova, učesnik u lovu na Kalidonskog vepa i otac kralja Likurga, koji se suprostavio uvođenju Dionisovog kulta u Trakiju.

Pritoke Drine su Piva (πιδαξ pidaks-izvor), Tara (ταρα tara-uznemiriti, ili od θαρρος, θαρρεω, tarros, tarreo-neustrašiv, hrabar, pouzdan). Sledi zatim, Čekotina (κηκτις kekis-izvor ili κηκιω kekio-izvirati, probijati i reći τινω, tino-nagraditi, kao i reka Lim (osn. λυ, λυμα, li, lima-pustošiti, zlo činiti, nečista voda).

Reka Morava je sledeća veća pritoka Dunava i glavna reka Srbije. Etimološki njen osnov je mor, od indoevropskog korena mori, srpski more, latinski mare itd. sa sufiksom -ava ili od PBR μορος, moros-usud, suđenje, smrtna sudbina. U mitologiji Moros (Μορ-ος) je personifikacija zle sudbine. Morosa je rodila Noć (Νυξ, niks), kao i njegove mnogobrojne sestre Kere, Hesperide itd. Reka Morava sa Mlavom kod svog ušća u Dunav stvara Stiško i Požarevačko (φλεγραιον-flegrajon) polje, gde je u mitologiji izvedena gigantomahija kada je pobedio Zevs. Sa desne strane Morave nalazi se Hadova palata (Στυγιος Δομος, stigios domos) na današnjem toponimu Godomin (γοος, γοαω, goos, goao-jauk, tužaljka, jadikovati, oplakivati mrtvake i reći δομος, domos-carstvo Hadovo-palata). Prema Hesiodu (Theogonia, 215 i dalje), ćerke Noći Hesperide, smatrane su decom Zevs (Dunava) i Temide (Tamiša). One čuvaju zlatne jabuke u vrtu bogova, na zapadu, gde sunce zalazi u more i gde se Zevs venčao sa Herom. Verovalo se da se vrt Hesperida nalazi u zemlji Hiperborejaca (Diodor Sic., IV, 26).

Značajnije pritoke Morave su Resava (osn. ρωξ, ρησσω, roks, resso-probiti, razvaliti, lomiti), Rača (ρακος, rakoš-razvaliti, kršiti, rite), Ibar (ιβρις, ibris-drzak, besan, silovit), Zapadna i Južna Morava koje se sastaju kod Stalaca (Σταξ, σταζω, σταλαω-curiti, kapat, levati, ulivati). Reka Nišava je jedna od istočnih pritoka Morave. Hidronim Nišave, potiče od oronina Nisa (Νισα) koja je u mitologiji sveta šumovita planina u Trakiji, gde su nimfe Nise othranile

Dionisa (Διος + νυσιος, Dios-Zeus i Νισιας Nisios-bog iz Niša-Nišlija). Dionis je sin Zeusa i Semele (Σεμελη) ćerke tebanskog kralja Kadma koji je rođen na poljani oko Niša, dojen i odgojen od niških vila. Njegove svetkovine su Dionisije, Dionis, zajedno sa Hermesom, Apolonom i Artemidom i pripada drugoj generaciji olimpijskih bogova. On je rođen iz srca starijeg brata, rogatog boga Dionisa Zagreja (Ζαγρευσ zagrebs-što je i onomastika grada Zagreba), kao mlađi Dionis.

Reka Mlava (Stiga) je neposredno i paralelno sa Moravom na oko 15 km. Između njih i Dunava stvorena je plodna ravnica koja se zove Stig, ili Stiško polje, gde se u centru nalazi Požarevac. Istočno od njega, na oko 15 km je železnička stanica Stig.

Mlava (mlaviti, mrviti, uništiti) je duga 109 km, izvire iz Homoljskih planina i ima znatnu hidroenergiju, naročito u Gornjačkoj klisuri. Nizvodno kod sela Batusa (osn. βαθ, βαθεος, βαθους bat, bateos, batous-dubina, bezdan), Mlava se račva na manji istočni i veći zapadni deo, koji teku paralelno na bliskom odstojanju od 1-2 km, sve do sela Drmno (δριμυς, drimis-podmukao, ljut). Istočni deo i dalje nosi hidronim Mlava, a zapadni Mogila. Kod sela Drmno rukavci se spajaju, da bi se posle 2 km kod sela Kostolac (κως, kos-zašto, kako? i θολωω, toloo-mutiti, uznemiriti), ponovo spojili i ulili odvojeno u Dunav, zapadni krak ponovo pod imenom Mogila, sa tokom od 2 km, a istočni kao Mlava sa vodotokom od 10 km. Na njihovom ušću u Dunav stvorena je velika ada pod imenom Ostrvo, a vode Dunava su rukavci Mlave i Mogile, što odgovara mitološkom opisu o Stigi.

Reka bliznac Mogila (μογος, μογεω, mogos, mogeo-mučiti, kinjiti, muka, napor, nevolja, dok μογιλalos, mogilalos-koji teško govori) u svom početnom delu od sela Batusa (bezdan) u dužini od oko 4 km, nosi naziv Orlovača (u mitologiji je Αορνα aorna-bez ptica, dok orao αετος, aetos je Zevsov glasnik-prorok). Reka Mlava ima veći broj pritoka. Najveća je Vitovnica (βυθος, vitos-bezdan, dubina, ponor i često ide sa αθεοτης, ateotes--bezbožnost, od boga ostavljen). Ona je ponornica Homoljske pećine Ceremošnja. Sa imenom Vitovnica postoji manastir u blizini Petrovca na Mlavi, sa Jermenskim natpisom iz 1218. godine.

Dalje pritoke su Čokordin (kovanica od κωκυω kokio-plač, jadikovka i ορδινω, ordino-vrtoglavica).

Sledi pritoka Busur (Βουσινρις, busiris). Busir je egipatski bog podzemlja.

U mitologiji Stiga (Στυξ, stiks-omražen, mrzak, strašan, ogavan) je personifikacija nimfe, jedne od reka podzemlja, ponornice za prevođenje duša pokojnika u carstvo mrtvih. Stiga je najstarija od tri hiljade Okeanovih i Tetijinih kćeri. Ona je sa svojom decom prva pohnala da pomogne Zeusu u borbi sa Titanima. U znak zahvalnosti Zeus joj je dodelio počast, da se bogovi zaklinju u njenim vodama. Ona je rodila Zeusu Persefonu (boginju koja donosi uništenje), kraljicu podzemnog sveta, Hadovu ženu. Stiga stanuje daleko od

bogova, a njeni dvorci u podzemlju imaju srebrne stubove, koji se dižu do neba. "Dvorci" su homoljske pećine: Ceremošnja, Zlotska, Sokolica, Dubočka i dr. ukupno oko 130 od kojih su sedam dužine i po nekoliko km, sa mnogobrojnim podzemnim dvoranama i hodnicima, ponornicama i pećinskim jezerima ukrašenim stalagmitima i stalaktitima. (Prilog 17).

Ceremošnja pećina u Homolju ima složenu onomastiku. Osnov je $\kappa\eta\rho$ ker-smrt, nesreća, dok $\kappa\eta\rho\alpha\nu\omega$ kerajno-u smrt uvaliti. Drugi član mošnja potiče od imena susednog sela Mosna što etimološki potiče od $\mu\omicron\sigma\sigma\upsilon\nu$ mosin-drveni toranj i $\mu\omicron\sigma\sigma\upsilon\nu\iota\kappa\omicron\iota$ mosiniki-narod nastanjen u drvenim kolibama-brvnarama. Kere ($\kappa\eta\rho\epsilon\varsigma$, keres) su u mitologiji demonska bića zla, crna kao noć, buljavih očiju, sa zubima kao u divljih zveri, imaju duge povijene nokte koje zabadaju u tela ratnika i piju njihovu krv. Sa njihovih ramena vise ogrtači crveni od ljudske krvi (Homer, Ilijada, 18, 535). Kere asociraju na rumunskog vampira Drakulu, koji ustaje noću iz groba i siše krv živih ljudi dok spavaju.

Pek je sledeća desna pritoka Dunava, sa severohomoljskih slivova, koji je veoma bogat rudama bakra, gvožđa, pirita, olova, srebra, zlata, volframa i uglja, i sa znatnom hidroenergijom. Etimološki naziv potiče od reči $\pi\epsilon\kappa\omega$ peko, što znači šišati, odnosno ispirati ovčije runo, zlatno runo. Njene pritoke su Komša ($\kappa\omicron\mu\psi\omicron\varsigma$ komsos-krasan, kičen) i Lipi ($\lambda\upsilon\pi\eta$ lipe-žalost, briga).

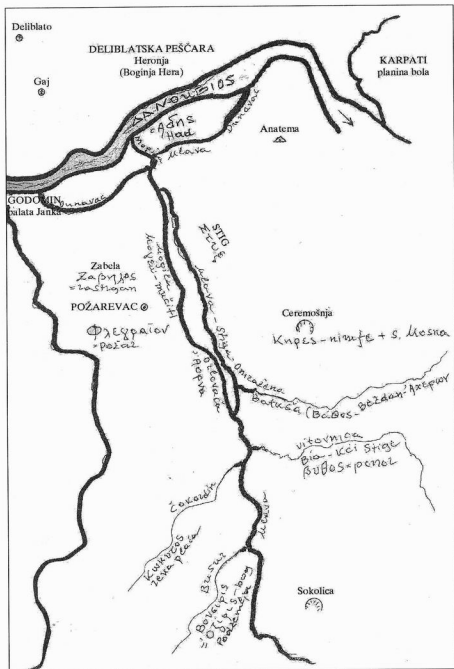
Timok ($\tau\iota\mu\omega$, $\tau\iota\mu\eta$ timao, time-ceniti, štovati) je poslednja veća pritoka Srednjeg Dunava.

ADE NA DUNAVU

U Srednjem Podunavlju na Dunavu postoje mnogobrojne manje ili veće ade. Naša pravopisna literatura ne daje dovoljno informacija o pisanju imena ada. Smatra se da je ada turskog porekla ili spada u rumunske toponime. Ada označava rečno ostrvo, a na Dunavu najpoznatije ade su Neštinska ada, Čerevička ada, Krčedinska ada, ada pod imenom Veliko ratno ostrvo, ada Huja, Ada Forkontumac, Ada Stefanac, ada Čakljanac, Ada Ostrvo, Ada Žilovo i Ada Kale.

Etimološki reč ada potiče iz paleobalkanske glosologije $\alpha\delta\eta\varsigma$ hades i sporednog oblika $\alpha\delta\eta\varsigma$ hajdes, što je kovanica od samoglasnika koji označava negaciju a-bez, ne i reči $\iota\delta\epsilon\iota\nu$, idejn-videti, tj. nevidljivim činiti, ili had. Ova reč je personifikacija Hada, boga mrtvih i grobova, odnosno podzemnog sveta, "dok me Had ne sakrije". U mitologiji, bog Had samo izuzetno izlazi na svetlost dana.

Prilog 17. Mitološka karta Stiškog polja

Prema Homeru (Odiseja, X, 508 i dalje), njegovo carstvo, koje se često naziva njegovim imenom, nalazi se tamo gde teku podzemne reke Stiga. Had je Rejin i Kronov sin, Zevsov, Herin, Hestijin, Posejdonov i Demetrin brat. Nakon pobeđe bogova druge generacije nad Titanima (tj. probijanja Đerdapske klisure), Had je, uz Zevsa i Posejdona, postao jedan od vladara sveta. Međutim, Had je neprijatelj svega što živi i pošto izuzetno izlazi na svetlost, to čini u crnim kočijama.

U prenosnom smislu ade su rečna ostrva, koja se za vreme većeg vodostaja ne vide, jer su pokrivena vodom, a izranjaju kod povlačenja voda.

Neštinska ada je na Dunavu kod sela Čelarevo, na oko 22 km zapadno od Novog Sada. Etimološki potiče od reči Νεστος ili Νεσσος, nestos ili nesos-mlado pače, pile, gnezdo. Prema Hesiodu (Theogonia, 341) Nest je Okeanov i Tetijin sin.

U mitologiji Nest je i bog istoimene reke u Trakiji, sada Mesta. Nestis je takode lokalna sicilijanska boginja, koju je verovatno u Italiju doneo iz Podunavlja Gerionov zet Norak, osnivač grada Nora u Sardiniji. Nes je i Kentaur, demonsko biće reka, planina i šuma. Nesta su bogovi ovlastili, da zbog njegove čestitosti, prevozi preko reka ljude. Ova legenda poslužila je Sofoklu (496.-405. g. p. n. e.) da napiše Trahinjanke, tragediju, gde je izneo borbu Herakla sa Nesom oko Dejanire, Donisove i Alterijeve ćerke.

Čerevika ada je nizvodno od prethodne, pored sela Futog. Njena onomastika potiče od κηρες, keres, osnov κηρ ker smrt, smrtni usud, nesreća, nezgoda. Kere su u mitologiji demonska bića, uzročnici smrti, raspadanja, štetnih isparenja i slično. Kere su crne kao noć. To su krilata bića koja se svuda nalaze. Prema kasnijem predanju Kere su deca Noći i sestre Mojra i Apate (Prevare) što je personifikacija današnjeg grada pod imenom Apatin, koji se nalazi uzvodno na Dunavu oko 80 km.

Krčedinska ada je između Beograda i Novog Sada na Dunavu. Etimološki složena reč od καρκινος karkinos-rak i ιδειν idin-videti. U mitologiji Karkin je demon u obliku raka. On je u borbi između Herakla i Hidre ugrizao junaka za petu i pokušavao da ga onesposobi za borbu. Pošto je Herakle ubio Karkina, njegova ljubimica Hera, Zevsova žena, prenela je Karkina na nebo, gde blista kao sazvežđe Rak. O tome je pisao Eratosten (275-194) u Katasterizmima.

Veliko ratno ostrvo na ušću Save u Dunav, je ada koja u mitologiji predstavlja personifikaciju boga rata, bitaka i ratne besnoće Areja, sina Zevsa i Here. Etimološki Arej-Αρης potiče od reči αρος, aros-nesreća, propast.

Arej je jedan od dvanaest olimpijskih bogova i ima nadprirodnu snagu. Njegova domovina je Trakija, gde boravi najčešće. Zbog toga su se Tračani u antici nazivali još i Arejevom decom.

Arej kao bog je personifikacija rata. On je agresivan i ne priznaje nikakve zakone i pravila, te su ga zbog toga mrzeli ne samo ljudi nego i bogovi. U trojanskom ratu Arej je učestvovao na strani Trojanaca o čemu saopštava i Homer u Ilijadi (II, 512 i dalje).

Kult Areja se vremenom proširio i u Heladi i to najpre u Tebi u vezi sa dolaskom mitološkog Kadma na vlast i osnivanjem Kadmeje i grada Teba. U Tebi je Areju posvećen izvor, koga je čuvao zmaj, Arejev sin, koji je usmrtio Kadmove drugove koji su došli po vodu. Na njihove povike, dojurio je Kadmo i ubio strašno čudovište. Zbog ubistva zmaja, Kadmo je bio primoran da osam godina služi boga Areja. Po savetu boginje Atene, Kadmo je deo zmajevih zuba Arejevog sina posejao i od njih su odmah iznikli naoružani ljudi Sparti (Posejani), koji su se međusobno poubijali, osim petorice, koji su sa Kadmom podigli tebansko utvrđenje. Kadmo se zatim oženio Arejevom ćerkom Harmonijom.

Arej je poštovan i u Atici, gde su se Atinski regruti obraćali Areju prilikom polaganja zakletve. Isto tako je poštovan na Kritu, Peloponezu, Iliriji, Skitiji i Maloj Aziji.

Ada Huja je na Dunavu nizvodno od Beograda. Njena onomastika potiče od reči 'ουα, 'ος, 'ους hua, hos, hous-gde, amo-tamo, kad-kad, jad.

Na velikoj krivini Dunava između Beograda i Pančeva postoje tri ade i to: Ada Forkontumac, Ada Stefanac i Ada Čakljanac.

Ada Forkontumac, promera oko $5 \times 1,5$ km, etimološki je dvočlana imenica. Prva reč je Forkon, a druga Tumac.

Forkon potiče od φορκος, φορκυνος, forkos, forkinos, i znači ličnu imenicu.

U mitologiji Forkis je Pontov i Gejin sin, otac Graja ili Forkida i Gorgona, bog ukočenih grebenova i valova. Njegov brat je Nerej.

Druga reč je Tumac, koja vodi poreklo od imenice θαυμας taumas. Etimološki potiče od θαυμα tauma-čudo, poštovati, ceniti, divan pogled. U mitologiji Taumant (Θαυμας) je takođe Pontov i Gejin sin, Forkov, Nerejev, Ketin i Euribijin brat. Okeanida Elektra rodila mu je ćerku Iridu (Ιρις, Iris-duga ili hitra, brza), što je personifikacija boginje informacija, "zlatokrila glasnica" bogova za vesti sa neba.

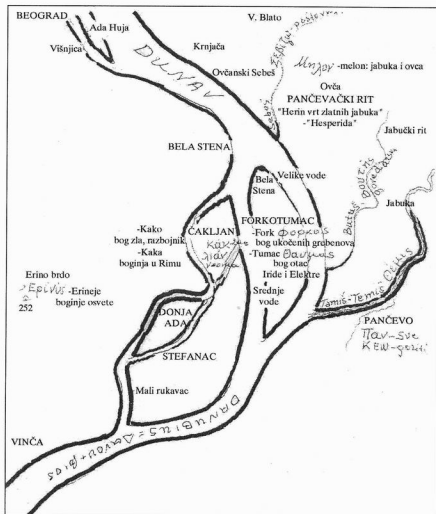
Irida je bogovima donosila studenu vodu reke Stige. Od Iride potiče i onomastika Iriškog Venca na Fruškoj Gori.

Ada Stefanac je sledeća ada iz ove grupe. Etimološki reč dolazi od στεφανος, stefanos-venac, kruna. U staro doba, kruna od grana i grančica, u znak vladarskog dostojanstva nosila se na glavi u naročitim prilikama.

Ada Čakljanac ili Čakljan je promera oko $2, 5 \times 2, 7$ km. Njeno ime potiče od kovanice: κακ, κακια, κακος, kak, kakia, kakos-rđav, zloća, i λιαν lian-veoma, zaista, tj. veoma loš, čudovište.

U mitologiji Kak (κακος kakos) je čudovište zla, koje živi u pećini i ubija sve prolaznike i pustoši okolinu. Kada je Herakle ukrao Gerionova goveda sa ostrva Eritija (Ada Kale), morao je da krene na dugi put za Mikenu na Peloponezu. Sa govedima se ukrao u Sunčev pehar-lađu i doplovio do Tartesa (početni zapadni deo Đerdapa) gde je Heliju (Ἥλιος) bogu Sunca, vratio njegovu lađu. Na daljem putu Herakle se susreo sa Kakom, koji mu je ukrao

četiri krave i četiri vola a zatim ih vešto sakrio u svoju pećinu. Ukradena goveda je Herakle našao po tragovima, i pored toga što je Kako vukao goveda za repove natraške; u tome mu je pomogla Kakova sestra. U borbi koja je nastala, Kako je na Herakla bljuvao plamen i crni dim, ali je junak uspeo da oslobodi goveda.

Prilog 18. Karta ada kod Pančeva

U rimskoj mitologiji uspomena na Kaka očuvana je u onomastici nekih mesta oko Kapitola (atrium Caci) i na Palatinu (scale Caci). Ova legenda je u Rimu verovatno nastala oko III v. p. n. e.

Ada Žilovo u visini reke Mlave (Stige) na sredini Dunava, promera oko 2×1 km. Etimološki potiče od reči Ζηλος zelos-revnost, ljubomora, zavist. U mitologiji Zelos je Stigin i Palantov sin, personifikacija revnosti, što se kao oličenje visokog moralnog principa oličava u Zevsu, ocu svih bogova. Zelos je sa svojom braćom i majkom Stigom, prvi prihvatio da pomogne Zevsu (Dunavu) u borbi sa Titanima.

Ada Ostrvo je najveća Ada na Dunavu i nalazi se između Dunava, Morave i Mlave. Dužine je oko 20 km, a širine oko 4 km. Od kopna je odvojena sa dva rukavca Dunava, u koja se ulivaju reke Mlava (Stiga) i Mogila. Ada je naseljena.

Prema mitologiji najveća Ada je personifikacija boga Podzemlja Hada (Ἅιδης, Ἅδος Hajdes, Hados), brata Zevsa (Danubiusa). Ona se nalazi tamo gde je tok podzemnih reka Stiga, Kokit, Periflegetom (Požerevačka ili Mogila) i Aheront (Batuša-bezdan).

Seni mrtvih, sa Asfodelskih polja (Deliblatska peščara) do vrata Hada, svojim čunom prevozi pohlepni demon Podzemlja Haron (Χάρων), preko reka Stige koje teku kroz Hadovo carstvo. Hadov najdragoceniji posed je šlem koji ga čini nevidljivim.

Ada Kale (Eritija) je rečno ostrvo na Dunavu u Đerdapskoj klisuri i pripada Rumuniji. Ono je dugo 1780 i široko 500 metara. Ada Kale je do nedavno bilo naseljeno, sa oko 500 žitelja, turskih doseljenika iz XV veka. Zahvaljujući visokim liticama Đerdapske klisure, klima ostrva je bila mediteranska. Tu se gajila smokva, maslina, badem, mandarina, pomorandža i dr. Izgradnjom Đerdapske hidrocentrale, žitelji su iseljeni, a ostrvo je potopljeno.

Naziv ove ade potiče od 1878. god., te se smatra da je turskog porekla i da "ada" znači ostrvo, a kaleh tvrđava. Međutim, suprotno ovim tvrdnjama, onomastika ada je iz paleobalkanske glosologije. Još iz antičkog doba se znalo, da ko vlada ovim ostrvom drži ključeve Dunava i da ono predstavlja deo "Gvozdenih vrata" Dunava. (Prilog 18).

U srednjem veku oko ovog ostrva su se otimala dve velike imperije, turska i austrijska. Turci su prvi sazidali svoju tvrđavu u XV veku, a zatim Austrijanci u XVII veku podižu moćniju tvrđavu, poznatu pod imenom "Karolina".

U srpsku istoriju Ada Kale je ušla za vreme Prvog srpskog ustanka 1804. god. Posle oslobođenja Beograda, vođa ustanka Karađorđe, naredio je Stanoju Glavašu, da po zlu čuvene beogradske dahije odvede na Adu Kale i tamo ih ubije.

Raniji naziv ostrva bio je međutim, Eritija, Eritreja, Eritrija, a često i Afrodizija. U PBG reč Eritija (Ερυθρία, eritia) potiče od ερυθρ, erio, što znači vući, silom ili žestoko vući, ka sebi privlačiti. Ovo bi se semasiološki odnosilo na izvlačenje brodova koji su plovili Dunavom uzvodno, duž dunavskog brzaka-katarakta, tj. slapova. To potvrđuju Hesiod (Teogonija, 278) i Plinije (Istorija prirode, IV, 36), koji opisuju Eritiju, kao ostrvo sa druge strane Okeanove

struje. Drugi deo reči je $\theta\epsilon\iota\alpha$, teja umesto $\theta\epsilon\iota\omicron\varsigma$, teos-božji, koji božanstvu pripada, tj. od boga poslat. Što se onomastike Eritrija tiče ona proističe od $\epsilon\rho\upsilon\theta\rho\omicron\varsigma$, eritros-crveni, crvenkast, rid, što se i odnosi na Gerionovu "ridu stoku" na ostrvu Eritiji (Hesiod, Teogonija 287). U mitologiji, ostrvom Eritijom i Tarteson gospodario je kralj-džin Gerion ($\Gamma\eta\rho\upsilon\omega\nu$, $\Gamma\eta\rho\upsilon\omicron\nu\epsilon\nu\varsigma$ od $\gamma\eta\rho\upsilon\varsigma$, $\gamma\eta\rho\upsilon\omega$ -geris, gerio-glas, zvuk, opevani, personifikacija ždrala, i $\omega\nu$, on-svakako) a njegovo ostrvo su zapljuskivale vode okeana. Gerion je sin Hrisaora ($\chi\rho\upsilon\sigma\alpha\omega\rho$ -čovjek sa zlatnin mačem u ruci) i Okeanove ćerke Kaliroje. On je bio troglavi div. Imao je tri trupa, spojena u struku, i šest ruku. Pripadao je božanstvu podzemlja, kao i Had. Posedovao je goveda izvanredne lepote, koja su čuvali Arejev sin Eurition ($\epsilon\upsilon\rho\upsilon\tau\iota\omega\nu$ osn. $\epsilon\upsilon\rho\iota\varsigma$ euris-širok, debeo i reč $\tau\iota\omega$, $\tau\iota\mu\alpha\omicron$ tio, timao, poštovati) i dvoglavi pas čudovište Ortar ($\omicron\rho\theta\rho\omicron\varsigma$ -otros-prepasti, zbuniti). Na ovom ostrvu su čuvana i Hadova goveda od strane pastira Meneta (osn. $\mu\epsilon\nu$ u $\mu\epsilon\nu\omega$, $\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ men, meno, menos-želja, junaštvo, snaga), jer su pašnjaci bili toliko dobri, da mleko uopšte nije davalo surutku, nego samo grušavinu.

Ostrvo Eritija i Gerion, vezani su i za mit o Heraklu i to o njegovom desetom delu. Naime, Heraklu je bilo naređeno od strane Euristeje, gospodara Mikene, Tirinta i Mideje, da uhvati i dovede na Peloponez čuveno Gerionovo stado iz Eritije, u blizini Okeanove struje u Tartesu. Bog Helijs ($\eta\lambda\iota\omicron\varsigma$, personifikacija sunca, svetlo dana i svetlo života), pozajmio mu je zlatni pehar (lađu), da u njemu dođe do ostrva velikog džina. Kad je stigao do Eritije, pas Ortar jurnu na njega lajući. Herakle je ubio psa i njegovog čuvara Euritiona, ali je Hadov čuvar goveda obavestio kralja Geriona. Gospodar ostrva sustigao je Herakla na reci Antemu (Apolodor, Bibl., II, 5, 10). Antema etimološki potiče od $\alpha\nu\theta\epsilon\mu\alpha$ antema, što je jednako $\alpha\nu\alpha\theta\epsilon\mu\alpha$ anatema-proklet. Topografski, danas pod nazivom Anatema postoji trigonometarska tačka kod kote 324, istočno od grada Požarevac u Srbiji, kod Velikog brda.

Na ovom lokalitetu u žestokoj borbi Herakle je savladao sva tri Gerionova tela i pored pomoći koju je Gerionu pružila boginja Hera. Od Gerionove krvi izniklo je voće slično trešnji, ali bez koštica.

Gerionova ćerka Eriteja rodila je sa Hermesom Noraka ($\nu\omicron\rho\omega\psi$ -blistav, svetao, sjajan, tj. sunčani lik), koji je osnovao koloniju u Sardiniji, još ranije od Hile, Heraklovoga sina i tamo sagradio Noru, najstariji grad na ostrvu. On je doneo "azbuku drveta" u Grčkoj, Egiptu i na Mediteran koju je do tada u ime boga čuvao Gerion (Greys, 132, d, 5). Gerionova borba sa Heraklom čest je motiv u vaznom slikarstvu VI v. p. n. e. O lokaciji ostrva Eritija, postoje razne pretpostavke. Najčešće ga opisuju kao ostrvo sa one strane Okeanove struje, zatim, na krajnjem zapadu, iza Heraklovih stubova-Gibraltara, nedaleko od grada Gadir, dalje u Mauritaniji ili u Epiru... Međutim, navedena geografska rekonstrukcija i lokalizacija na Dunavu i mitološko poistovećivanje sa Ada Kale, je najobjektivnija.

Ada Ciganlija nalazi se na ušću Save u Dunav, kod Beograda, dužine 5 km, širine 300 m. Njena onomastika asocira na PGB na reč Γίγαντες, gigantes. Kod Homera u Odiseji (VII, 59), Giganti su gorostasani narod, dok kod Hesioda Gejini sinovi. Prema Apolodoru (Bibl. I, 6, 1), Gigante je rodila Majka Zemlja u tračkoj Flegri (Požarevac). U mitologiji, Giganti su veoma visoki i strašni džinovi, sa dugačkim uvojcima, crnim bradama i zmijastim repovima umesto nogu. U teogoniji, pobesneli Giganti gnevni što je Zevs (Dunav) zatvorio njihovu braću Titane u Tartar (Đerdap), skovali su zaveru i bez ikakve opomene napali Zevsu. Njihova pobuna opisana je kao gigantomahija. U toj borbi, Giganti su dohvatili stenje i jelove baklje koje su bacili na nebo i ugrozili Olimpijske bogove. Hera je zloslutno prorekla da nijedan od bogova neće biti kadar da ubije ijednog od dvadeset četvorice Giganata, a da to može učiniti samo Herakle. Uz Herakla su učestvovali Zevs, Atena, Hefest i drugi bogovi. Iz zemlje natopljene krvlju Giganata postali su ljudi ili razne otrovne zmije, životinje i štetne biljke. Grobovi Giganata vezivani su za različita mesta, zapravo da njihova tela leže ispod pojedinih planina, ostrva ili stena. Gigantomahija je bila omiljena tema u likovnoj umetnosti počev od VI v. p. n. e.

HORONIMI PANONIJE I ĐERDAPA

Panonsko more ili ranije okean, a kasnije Panonska nizija, kao i Đerdapska klisura, svojom veličinom i prostranstvom impresionirale su ljudske zajednice na ovim prostorima.

Naziv Panonija etimološki je kovanica iz PBG. Prvi član Pan (Παν) označava: sve, sav, sveopšti, odnosno sve u superlativu. Drugi član nonija (ων, non) znači: ja, ego, nas dvoje.

U mitologiji, Pan je bog, Rejin i Kronov sin, Zevsov brat. Herodot (II,45) iznosi da je Pan bio jedan od osam prvobitnih bogova, pre onih dvanaest bogova Olimpa i da je on u Grčku došao znatno kasnije, najpre u Arkadiji na Peloponezu kao sin Hermesa, sa Driopom. Bio je ružan, sa rogovima i bradom, repom i kozjim nogama.

Pan je smatran bogom stada i pastira. U likovnoj umetnosti prikazivan je sa belim ovnujskim runom ili krznom od risa, sa pastirskim štapom i pastirskom sviralom (siringom). Pan voli igru, svirku i ima sklonost bančenju, i posedovao je proročanski dar pa je naučio i boga Apolona proricanju.

Što se naziva Okean (Ωκεανός) tiče, etimološki potiče od ωκευς, ωκεια, ωκεα, okis, okeja, okea-brz, hitar. Okean je najstariji sin Urana i Geje, muž Tetidin, otac mnogih sinova i kćeri (voda i reka) i bog koji je slabiji jedino od Zevsu. On je Eurinomin otac, personifikacija prirode, roditelj bogova i ljudi. Podzemna reka Stiga (Mlava) je rukavac, u koji otiče deseti deo Okeanovih voda. Okeanova palata nalazi se na dalekom Zapadu, gde njegove vode graniči večita noć (Νυξ, Niks) i njena kćer Apati (Απατη, Apati), onomastika koja asocira na današnji grad Apatin na Dunavu u Bačkoj. Vode Okeana zapljuskuju

Hadov dvor, Elisej, boravište blaženih, ostrvo Eritiju (Ada Kale) i mesta gde borave Hesperide, Hiperborejci i dr. Njegovo ime je kasnije preneto i na slane vode i mora. Po Hesiodu (Teog. 332 i dalje) Okean pripada staroj titanskoj generaciji bogova, ali ovaj nije učestvovao u zaveri Titana protiv svoga oca, u borbi između Zeusa i Krona u gigantomahiji. On je čuvao Heru, a Heraklu je pomogao, da doplovi do ostrva Eritija, da ukrade Gerionova goveda, time što mu je posudio svoju barku-sunčev pehar.

Po Homeru (Ilijada, XIV, 202), Okean je velika reka koja obuhvata zemlju i oko nje kruži, a iz njegovih se valova uzdižu zvezde koje se opet u njih vraćaju. Prema Hekateju (549.-478.), geografu i logografu sa Mileta, reč Okean odnosi se na Dunav, koji je veza između reka Fasisa (reka u Kolhidi na Kavkazu, koja deli Evropu i Aziju) i Nila.

Nestankom Okeana (Panonskog mora) ostala je velika Panonska nizija i u njoj danas poznata Deliblatska peščara, površine 2 800 km², najveća pustinja u Evropi. Sastoji se od živog peska, livada i šuma, u vidu gajeva. Nalazi se u jugoistočnom delu Panonije, između Dunava i Karpata, ispred Đerdapske klisure. Onomastika Deliblatske peščare, asocira na PBG. To bi bila kovanica od reči $\Delta\eta\lambda\omicron\varsigma$, delos, del, čija je osnova $\delta\iota$, $\delta\iota\omicron\varsigma$ di, dio, -sjajan, očit, božanski uzvišen, pridev koji se daje Zevsovim sinovima, npr. ostrvo Del ($\Delta\eta\lambda\omicron\varsigma$) u Egejskom moru gde se rodio bog Apolon. Sledeći član je reč: $\beta\lambda\alpha\pi\tau\omega$, $\beta\lambda\alpha\psi\omega$ vlapto, vlapso-škoditi, varati (Homer, II,9,512).

U sastavu Deliblatske peščare, između sela Deliblato, sela Grebenac i sela Šumarak, postoji toponim Heronja.

Geneza imena "Heronia" potiče od kovanice Hera (Ἥρα) i reči $\omega\nu$ on-dabome, zaista, sigurna, koja dolazi uvek na kraju reči. Drugi član mogao bi biti i od reči: $\omicron\nu\iota\alpha$ onia-bol, žalost, tuga.

Hera je u mitologiji boginja, Kronova i Rejina kći, sestra i istovremeno supruga boga Zeusa. Prema Ventris-Chadwic (1956.), Hera je najstarije božanstvo prehelenskih starosedelaca Balkana. Ona je gospodarica, prostranih polja na kojima pasu slobodna nebrojena stada ovaca i goveda, te je otuda njen atribut "volooka". Hera je zaštitnik čitave zemlje, gradova, dinastija, junaka, kuća i brakova.

U titano- i gigantomahiji, Heru je čuvao Okean 300 godina. Posle pobeze Zeusa nad ostalim bogovima, svečano je proslavljeno njihovo venčanje na krajnjem zapadu Okeana. Pored mnogobrojnih poklona Hera je dobila zlatne jabuke koje su joj se mnogo dopale, pa ih je kao drvo života zasadila u vrtu bogova, koje su čuvale Hesperide, a koje su se smatrale i Forkovim kćerima (Ada između Beograda i Pančeva) (Hesiod: Teog., 215 i dalje). Zlatne jabuke su omogućavale večitu mladost i besmrtnost. Prema Diodoru Sic. (IV, 26 i dalje) vrt Hesperida nalazi se u zemlji Hiperboreja. Pošto PBR melon ($\mu\eta\lambda\omicron\nu$) znači jabuka, ali i ovce, koze, dojke, obrazi, kasnije se pripovedalo da su Hesperide posedovale velika stada ovaca (toponim sadašnjeg sela Ovča) i plantaže jabuka (toponim sela Jabuka) u Pančevačkom ritu. Onomastika Pančevo je kovanica

koja proizilazi od reči παν (pan-sve) i reči κηω, keo, καιω, kajo goreti, paliti, mirisati).

Hera je Zevsu rodila sina Areja (personifikacija Ratnog ostrva), ćerku Hebu (personifikacija mladosti) i Ejlejtiju (boginja porođaja, koja je učestvovala kod rađanja bogova (Apolona i Artemide). Herin kult je bio rasprostranjen u celom tada poznatom svetu.

Istočnije od lokaliteta Heronja je toponim Veliki Dos kod trigonometrijske tačke 179 Cvijićev Vis. U mitologiji Δως (dos-dar, poklon) je boginja darovateljica i podmićivanja. Onomastika Gaj postoji sa obe strane Dunava u ovom predelu. Sa leve strane u visini ulivanja reke Mogila pod nazivom Zvezdani Gaj i u visini Nere pod imenom Vračev Gaj, dok je sa desne strane u istoj visini Gajić. Geneza ove reči potiče od: γα, γη, γαα, γαιος ga, ge, gaja, gajos-zemlja, podzemlje, u podzemnom svetu, personifikacija boginje Persefone.

U mitološkom sistemu Deliblatska peščara asocira na prvu oblast Tartara, gde se nalaze Asfodelska polja. U njima duše junaka, koji silaze u Tartar (Đerdapska klisura), besciljno lutaju među mnoštvom manje značajnih mrtvacu. Kod Homera (Ilijada, VIII, 368) reč asfodel (ασφοδελος) uvek ide sa livada (λειμων, lejmon). Asfodel ima dvojni značaj. Najpre kao biljka, cveće, nalik na ljiljan, odnosno "zlatoglav", čiji su korenovi i seme korišćeni kao hrana, pre nego što se saznalo za žito. Danas se od asfodela pravi lepak za cipele.

Grevs (32, 2) ističe da se radi o močvarnoj peščari (a-ne, bez, σφοδος, sfodos-pepeo ili sitan pesak i ελος elos-livada, nizina, močvara, blato).

Đerdapska klisura stvorena je probijanjem voda Panonskog mora kroz masive Karpatskih planina između geoloških epoha pleocena-holocena, krajem poslednjeg ledenog doba. Ova geološka pojava svakako je bila teška i džinovska, što je uticalo na svest ljudi tog doba, pa sledstveno i na onomastiku koja označava borbu kamena i vode.

U slobodnom prevodu Đerdap može biti kovanica PBR γηρυων gerion-gorostas, džin i δαπτω dapto-žderati, rastrgati.

Ili od reči γερας geras-dar, počasni dar i reči δαπ, δαπεδον, dap dapedon-tlo, zemlja, obećana zemlja. Kod nas se smatra da je turska reč i da Đerdap znači "vir". Đerdapska klisura asocira na mitološki Tartar. Prema Sencu (1988., 914), Tartar je dubok, mračan bezdan, ponor. Grevs (1990., 31, 4) smatra da reč tartar potiče od udvostručene prehelenske reči tar. Hesiod (Teogonija, 119 i dalje) iznosi da je Tartar postao na samom početku stvaranja sveta zajedno sa Zemljom iz Haosa, u borbi za prevlast između Titana i prve generacije bogova Urana (Neba) i Geje (Zemlja) u titanomahiji.

Što se rekonstrukcije lokacije tiče, Tartar se nalazi istočno od reke Stige, jer je ova smrtonosna reka njegova zapadna granica. Dalje, Asfodelska polja (Deliblatska peščara) predstavljaju prvu oblast Tartara, a glavni ulaz duša

koje silaze u Tartar nalazi se u Gaju crnih topola, pored izvora Okeana, tj. u jugoistočnom delu Panonske nizije, kod sela Topolovnik i Srebrnog jezera.

U mitologiji Tartar je izjednačen sa Hadom, odnosno carstvom mrtvih. On je opkoljen trostrukim bedemom i njega zatvaraju gvozdena vrata, (naziv koji kao "Gvozdena vrata" postoji i danas kod brane hidrocentrale Đerdap I). Titanomahija je personifikacija-metafora borbe vode i krečnjaka, tj. Dunava i Karpata, koja je dugo trajala. Pobedio je Zevs-Dunav i stvorena je Đerdapska klisura-Tartar u koju su bačeni Titani.

Titana (τιτανός titanos-kreč, krečnjak, gips) je bilo šest sinova i šest kćeri, zatim storukih džinova, kiklopa i giganata. Oni su rođeni u tračkoj Flegri (Apolodor, I, 6, 1). Dok se titanomahija odigrala u Đerdapskoj klisuri, gigantomahija, borba druge i treće generacije bogova bila je u Flegriskoj ravnici. Ovaj toponim ne postoji u ovom delu Srbije. Međutim iz njegove etimologije se vidi da φλεγραιον flegrajon ima osn. φλεγ, φλεγω fleg, flego-požar, zapaliti, goreti, dok πεδιον pedion-ravnica, tj. Požarevačka ravnica ili polje, odnosno Stiško polje. Vođa pobunjenih Giganata (Džinova) bio je Alkionej (Αλκυονεύς osn. αλκ, αλκη alk, alke-borba, odbrana, bitka i reč onos-onos-magare, tj. "moćni magarac"), poznat po svojoj izuzetnoj visini i snazi. Teško ranjen, on je pao na svoju rodnu grud u Flegri. Posle borbi, savladani Titani i Giganti bačeni su u Tartar, a veliki požar Zevs je ugasio potopom.

U mitologiji postoji antroponim Flegija (Φλεγυας), koji je eponimni heroj plemena Flegijaca (Požarevljana), ali i istoimenog plemena u Tesaliji, kao osnivač grada Flegije. Tesalski Flegijci poharali su Delfe i zapalili Apolonovo svetilište, pa ih je Apolon zbog toga bacio u Tartar.

Posle "Malog Đerdapa", klisura se proširuje i na njenoj desnoj obali nalazi se selo Boljetin (βολη bole-bacanje i βολος bolos-bacanje ribarske mreže), a pored njega Lepenski Vir.

Lepenski Vir je najznačajnije neolitsko arheološko otkriće u svetu. Etimološki Lepen ima osnov u reč λεπαιος lepajos-kameniti kraš, λεπας lepagola stena, λεπω lepo-ljuštiti.

Pod imenom Lepen, u Srbiji postoje dve reke, zatim po jedna u Makedoniji i Bosni, kao i po jedna oblast u Srbiji i Bosni.

U blizini Donjeg Milanovca postoji selo Mosna (osn. μοσσον moson-drveni toranj, drvena kuća). Verovatno iz ovog dela Đerdapa potiče narod pod imenom Mosni ili Mosinike (οικος ojkos-kuća), zapadno od Trapezunta na Crnom moru. Herodot (III, 94) o njima piše da su Mosiničani u VI v. p. n. e. pripadali osamnaestoj persijskoj satrapiji i da su u borbama nosili na glavama drvene kape i imali male štitove i kratka koplja.

Na oko šest km istočnije je selo Miroč, kod Miročke planine sa zadrugom "Miroč bilje". Miroč ima genezu od reči μυρον, miron-miris, mirisavo ulje ili vino, melem, balzam.

Ispred "Gvozdениh vrata" Džerdapa je varošica Tekija (osv. τεκ, τικω, tek, tiko-radati, kotiti, izleći, dok je τεκνον teknon-dete). Iz tradicije se zna da na ovom mestu Dunava, kod Tekije, svakog proleća dolaze iz Crnog mora ribe morune, koje bacaju ikru, od koje se pravi najbolji kavijar. U istoj visini, ali sa rumunske strane nalazi se grad Orsova (ορσο orso-ustati, skakati, zbuniti). Istočno i nizvodno sledi toponim Karataš (osn. καρα kara-kamena gora, vrh i reči θασσο taso-nagao, brz, drzak), odakle počinju dunavski vodopadi Katarakte (κατω, κατα, kato, kata-dole i αρασσω araso-udarati, strmoglaviti, siloviti pad, vodopad) i Sipski kanal (σηπιον sepiion-morska pena ili kosti mekušca sipa). Kanal se završava kod grada Kladova (etimološki: κλων, κλαδος klon, kladос-mladica, grana, grančica, klon). U antičko vreme, svetim grančicama ovenčavali su se Dionisovi sledbenici, glasnici ili pribezi. Grad se kroz istoriju zvao Zanes, za vreme Rimljana, Novigrad, od Slovena i Fetislam od Turaka. Iz korena klon (κλων) potiče i savremena reč u bioinženjeringu kloniranje.

ORONIMI

Istočnu granicu Panonije i Đerdapske klisure čine Karpati, planinski masiv sa najvećim vrhom od 2544 m. Etimološki oronim Karpati je kovanica od reči: καρ, καρα kar, kara-gora, vrh, glavica i reči: πασχω, παθος pasho, patos-nevolja zlo, nesreća, odnosno planina bola i patnji. U njoj se nalazi Tartar, gde je Zevs bacao svoje pobeđene neprijatelje Titane. Tartaru je boginja Geja rodila sina Tanatosa (Θανάτος) koji je personifikacija smrti. On ima okrutno gvozdeno srce, ne prima darove, a njega mrze i sami bogovi. Tanatos je bog koji oslobađa smrtnike od nepodnošljivih bolova.

Desni breg Đerdapa je nastavak Karpatskog sistema i čine ga planine Kučaj (κυκωω kikao-mešati, pomešati, pobrkati, uzavreti), koje se dele na severni (727 m) i južni Kučaj (1243 m). Između njih se nalaze Homoljske planine (kov. 'ομος homos-isti, sličan, jednak i reč: λαω, λεια, λητη, lao, leja-plen, zaplenjeno blago, zgrabiti). Između severnog Kučaja i Homoljskih planina nalazi se Kučevska klisura i grad Kučevo (κυκωω kikao-mešati), gde se u predelu Zvižd, čuju zvižduci, zbog mešanja toplih i hladnih vetrova. Čitav ovaj masiv Karpatskog sistema je kraški, sa specifičnim oblicima reljefa (krašna polja), uvala-vrtača, ponora, jama, pećina i reka ponornica. Najveći vrh je Veliki krš (καρ, κρασι kar, krasi-vrh, glava) sa 1148 m. Na ovom prostoru ima šest velikih pećina: Ceremošnja, Sokolica, Kristalna, Vodna, Zlotska i Bogovinska.

Karpatski planinski venac produžava dalje na jug preko Stare Planine u Istočnoj Srbiji. Tu se deli na dva dela, na istočni i južni. Istočni stvara Balkanski planinski sistem Hema ('Αιμα, hajma-krv, rodak, čovek uopšte, snaga, život). U mitologiji, Hem je sin boga Severnog Vetra Boreje (βορεας, boreas-sever, severni vetar). Hem je bio oženjen Rodopom (kov. od reči: ποδεος, ποδον

rodeos, rodon-ruža, ružičast, rosa i reči: $\omega\psi$, $\omega\pi\omicron\varsigma$ ops, opos-lice, oko, nalikuje), koja mu je rodila sina Hebra (kov. od reči: $\eta\beta\omicron\varsigma$, $\eta\beta\eta$ hebos, hebe-mlad, zrelost, napon i reči: $\rho\epsilon\omega$ reo-struja, voda, reka), današnja reka Marica. Najveći vrhovi Rodopa su Rila (kov. od reči: $\rho\iota\omega\nu$ rion-planinski vrh i reči: $\lambda\alpha$, $\lambda\alpha\alpha\varsigma$, la, laas-kamen, hrid, prastar) visine 2925 m i Pirin ($\pi\upsilon\rho$, $\pi\upsilon\rho\alpha$ pir, pira-ognjište, vatra, grob, ili $\pi\upsilon\rho\eta\nu$ piren-jezgro). Sinonim Rodopa je ostrvo Rodos kod Dodekaneza.

Za Rodopske planine vezan je i mit o tračkom kralju Resu, Ejonejevom sinu. Res ($\rho\eta\sigma\omicron\varsigma$, resos, od $\rho\eta\gamma\nu\mu\iota$ regnimi-lomiti, udarati) je sa oružjem i svojim konjima lovio po Rodopima, a divlje životinje su same pristupale njegovom žrtveniku.

Res je kao silni junak, u poslednjoj godini trojanskog rata, došao sa Tračanima naoružan zlatnim oružjem i sa konjima beljim od snega, da pomogne kralju Prijamu. Međutim, u borbama sa Helenima, Res je istog dana ubijen, a njegovi ostaci su vraćeni u rodnu Trakiju i sahranjeni u nekoj pećini. Res je postao tračko božanstvo, srodan Tračkom konjaniku, koji lovi po šumama i planinama i kao polubog boravi u pećinama srebrom bogate Trakije.

O Resu je slavni tragičar Euripid (485-406) iz Salamine, napisao tragediju. Resov kult tračkog heroja konjanika i podunavskog jahača, prenosi se iz mita u srednji vek, sve do svetog Đorđa i Kraljevića Marka. Nedavno je u pećinama istočne Srbije pronađeno pećinsko slikarstvo, crteži konja i jahača, koji su nastali u periodu između XV-VIII v. p. n. e.

Južni planinski venci Karpatskog sistema u Srbiji nose obično slovenske nazive, kao i veći broj planina u ostalom delu Srbije, osim izuzetaka. Tako smatra se da je na primer Avala turski naziv, od persijske reči "avali" množina "avala" i znači visok, veliki. Međutim, njena geneza može biti iz PBG, kao kov. od reči: a-ne i $\beta\alpha\lambda$, $\beta\alpha\lambda\lambda\omega$, val, valo-pokretati, bacati, tj. stamena, čvrsta). Ili od $\alpha\nu$ av-opet i $\alpha\lambda\lambda\omicron\varsigma$ alos-različiti, drugačiji. Onomastika planine Kosmaj, koja je bogata šumama, voćnjacima i pašnjacima je iz PBG od reči $\kappa\omicron\sigma\mu\epsilon\omega$ kosmeo-kititi, krasiti. Planina Prokletije (kov. od reči: $\pi\rho\omicron$ pro-najpre, pra i reči: $\kappa\lambda\epsilon\omega$ ili $\kappa\lambda\upsilon\omega$, kleo, klio-slavan, dok $\pi\rho\kappa\lambda\upsilon\tau\omicron\varsigma$ proklitos-prečuvan, prastar), je u sastavu Dinarida, na granici između Albanije i Srbije. Ima visinu 2655 m, većinom golet, sa jezerima glacijalnog porekla, kao što je Plavsko jezero u Plavskoj ravni, gde je i grad Plav ($\pi\lambda\alpha\varsigma$ plaks-gorska ravan). Između planinskih masiva na 1849 m nalazi se prevoj Čakor ($\kappa\alpha\kappa$, $\kappa\alpha\kappa\omicron\varsigma$, kak, kakos-zao, rdav, tužan, dok $\kappa\alpha\kappa\omicron\rho$ kakor-zloslutan) i Rugovska klisura, kroz koju vodi glavni put iz Crne Gore za Metohiju. Inače, Rugovo etimološki je kovanica od reči: $\rho\epsilon\omega$, $\rho\omicron\upsilon\varsigma$ reo, rus-voda što struji, reka, kao i reči: $\gamma\omega\nu$, $\gamma\omicron\upsilon\nu$ gon, gun-svakako, zaista.

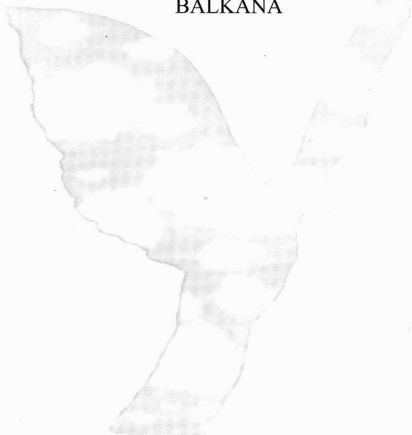
Između Srbije i Makedonije leži Šar Planina (2747 m) čiji je antički naziv Skardos, kovanica od reči: $\sigma\kappa\iota\alpha$, $\sigma\kappa\iota\alpha\omega$, skja, skiao-senka, zaseniti, tama i druge reči: $\alpha\rho\delta\omega$ ardo-natapati. U istočnom delu Šare, nalazi se velika klisura duga 23 km pod imenom Kačanička klisura, sa istoimenim gradom. Onomastika

potiče od κακ, κακος, κακια kak, kakos, kakia-zao, zloća, futur infinitiva je κακκωνην kakkanen-ubiti, smaknuti, dok je κακκωνοι, kakani-neprijatelji.

MITOLOGIJA BALKANA

Mitovi su izvorna spoznaja predsvesne psihe, nevoljna svedočenja o zbivanjima u našem biću i prirodi.

K.G. Jung

Milić od Mačve:

Hera i Hesperide u vrtu zlatnih jabuka, 1994

---

8. REKONSTRUKCIJA ANTIČKOG MITOLOŠKOG SISTEMA BALKANA NA OSNOVU PANONSKIH HIDRONIMA IZ MITOLOŠKIH SADRŽAJA

Mitologija je nauka koja se bavi izučavanjem tradicionalne kozmogonije i teogonije kao duhovnog fenomena ljudske kulture. Reč mitologija je po svojoj genezi kovanica od reči $\mu\upsilon\theta\omicron\varsigma$ mitos-pripovetka, reč, govor i reči $\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$ logos-govorenje, nauka, beseda, dok je mitologija i istorija priča. Pojava mita u ljudskom razvoju nastala je kao rezultat interakcije ljudske svesti sa prirodom. Iz opažanja projektovana je misaona slika, koja je postala manifestacija ljudskog duha. Stvorena je zadivljujuća slika o rađanju prirode i svest koja je nastojala da odgonetne tajne prirode, života i smrti, na način primeren svesti čoveka tog doba.

Jung (1990.) u kulturno-istorijske oblike manifestacije ljudskog duha ubraja: mitologiju, religiju, predanja, legende, bajke, etnologiju, psihologiju primitivnih i istoriju starih kultura. Ove manifestacije ljudskog duha su se prenosile kroz milenijume i vekove isključivo usmenim predanjem. Stalnim ponavljanjem iz njih je izostavljano sve lično i subjektivno i ostalo je samo ono što je opšteljudsko, što je bilo od opšteg interesa, što je odražavalo opšta stremljenja, nadanja, upotrebe i strahovanja. Usmenim predanjem, kulturno-istorijske manifestacije ljudskog duha su prošle neku vrstu destilacionog progressa. Ostalo je ono suštinsko što odražava ljudsku psihu, čime se sagledavaju osnovni determinirajući elementi psihičke dominante ili arhetipovi.

U dosadašnjim istraživanjima kao arhetipski oblici kulturno-istorijske manifestacije ljudskog duha izneta je arheološka materijalna kultura Lepenskog Vira. Sledi praistorija Srednjeg Podunavlja sa Danunima (Hiperboreji ili Severi) kao najstariji istorijski evidentirani narod od strane egipatskih autora 1400. i 1194. g. p. n. e. Zatim, onomastika sa mitološkim sadržajima na prostorima hidrološkog sistema Panonije i Đerdapa. Po svemu sudeći, može se izneti hipoteza, da je mesto nastanka paleobalkanskog mitološkog sistema Panonija, odnosno Srednje Podunavlje (a). Stvaraoci mita bili su Danuni, tj. Hiperborejci ili Severi (b). Prenošenje mita širilo se od mesta do mesta, iz epohe u epohu u zavisnosti od istorijskih procesa i ljudske komunikacije (c). Prenosioci mita bili su pojedinci ili veće populacije prilikom njihove migracije (d). Ove migracije

bile su od XV do XII v. p. n. e. pod imenom "narodi sa mora" (e). Jezik prenošenja je indoevropski iz grupe paleobalkanske glosologije (f).

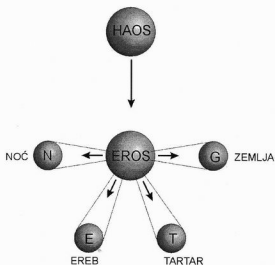
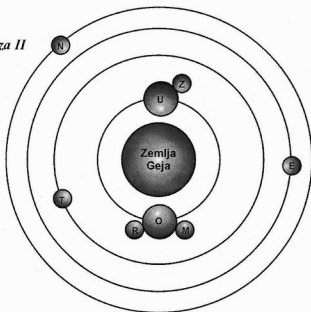
Praistorijska mitologija Balkana je religiozno-političke prirode i ona je sačuvana pretežno u delima antičkih Helena, delimično kod rimskih autora. Herodot (II, 53) ističe da su pesnici Homer i Hesiod prvi u Helena stvorili priče o postanku bogova i sveta, dali im imena i objasnili božanske počasti i veštine i odredili oblasti njihove moći i opisali likove. (Shema 1).

Pesnicima su priče poklonile muze. Dalje Herodot (II, 50) zaključuje, da su imena skoro svih bogova u Heladu došla iz tuđine, iz Egipta. Osim Posejdona, Dioskura, Here, Hestije, Temide, Harita i Nereide, imena svih ostalih božanstava postojala su oduvek u Egiptu. On misli da su imena ostalih bogova Heleni primili od Pelazga, starosedelaca južnog Balkana. Od Pelazga su primili i kipove Hermesa sa uzdignutim muškim falusom, kao i verske obrede posvećene Kabirima. Na osnovu Herodotovih istraživanja, dakle mitološki sistem bogova nije helenska tvorevina, nego je bila kulturna baština paleobalkanskih plemena, pre dolaska Ahejaca u XIV i Doraca u XII v. p. n. e. u Pelazgiju.

Jonjanin iz Smirne Homer (Ὅμηρος homeros-zalog, talac) u VIII v. p. n. e., u svojim epovima je koristio staro-jonski dijalekt. Ovaj dijalekt u čistom obliku, u maloazijskoj Joniji, pripadao je paleobalkanskom glosološkom području, pod nazivom staro-jonski ili proto-jonski, odnosno prehelenski (Mpampiniotis, 1986.,92). Ovaj jezik se govorio na Kikladama, Tasosu i crnomorskim jonskim kolonijama. Međutim, na tlu Pelazgije (Helade), a pre svega u Atici, Eubeji i istočnom Peloponezu, gde su živeli jonski doseljenici iz Male Azije, sa Pelazgima, a kasnije u XIV v. p. n. e. i sa Ahejcima, modificirao se jonsko-atički (pelaški) dijalekt.

U Eoliji međutim, u severozapadnom delu Male Azije, između Troje i Smirne, gde su posle pada Troje oko 1183. g. p. n. e. došli kolonisti i izbeglice iz Tesalije i Beotije (Pelazgi i Ahejci), došlo je do jezičke simbioze sa Jonjanima i do formiranja jonsko-eolskog dijalekta, koji se javlja i na ostrvu Lezb. Na staro-jonsko-eolskom dijalektu stvarana je Homerova Ilijada i Odiseja. Na neo-jonskom jeziku pisali su Herodot (484.-424.) i Hipokrat (460.-330.), (Dimitrakos, 1970.).

Mitološke informacije iz oblasti Srednjeg Podunavlja, Homer, ili više pesnika pre njega, mogao je dobiti od Danuna, Meza, Mosinika i drugih Hiperboreja-Severa. Priče o likovima svojih bogova i herojima u izvornom obliku, kao "živi mit", ili u obradi, mogao je dobiti i od Balkanskih doseljenika u XIII v. p. n. e., kao što su Brigi-Frigi, Bitini, Strimoni, Aheji i dr. Slede razni Apostoli iz Podunavlja na čelu sa Apolonom i njegovom sestrom Artemidom, pa Leto, Dionis, Sabazije itd. Dalje, informatori su mogle biti izbeglice iz Pelazgije, prilikom najezde novih naroda na Balkanu u XII v. p. n. e. pod imenom Dorci i Iliri, koji su izazvali dijasporu Aheja iz Atike i Peloponeza, Minija iz Tesalije i Beotije itd.

*Faza I**Faza II*

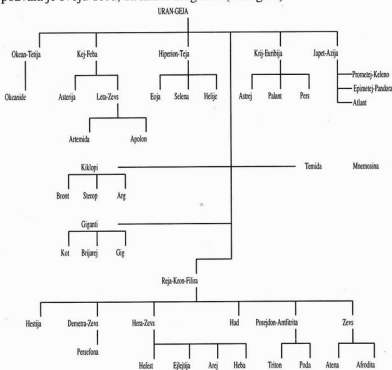
Shema 1: HESIDOVA KOZMOGONIJA (700 g.p.n.e.): *Faza I* je nastajanje kozmosa – svemira: Haos – sveobuhvatni energetski okean, Eros – Vrhovno božanstvo ili prvobitna sila. *Faza II* je stvaranje materijalnih veličina Zemlje, sa prirodnim silama i kasnijom hijerarhijskom prestavom bogova: U-Uran, O-Okcean, Z-Zvezde, R-reke, M-mora, T-Tartar, E-Ereb, i N-Noć. ETN je trostruki omotač Zemlje za zaštitu od Haosa

U Homerovim spevovima mitološka građa nije metodološki sredena. Ona je razbacana, nepovezana, izdvojena i isprepletena sa folklornim motivima. Teogonija, kozmogonija i antropogonija jedva su ukratko označeni. Zbog toga se "Homerovo pitanje" u filozofiji proteže i danas, kako u pogledu nastanka eposa, tako i vremenskog razdoblja i samog autora. Smatra se da su sadašnji oblici plod usmene tradicije dugogodišnjeg razvoja i predistorije sve do VI v. p. n. e., kada su u Sparti (Likurg), a kasnije i u Atini (Pezistrat, 561.-528.) dobili određeni oblik (Thomson, 1954.; Papastavrou, 1972., 63). Jasno je, da su autori pre Homera živeli u Panoniji, u Srednjem Podunavlju i da su svoje vekovne priče o svetu bogova i heroja kulture Lepenskog Vira, preneli narodima srednjeg i južnog Balkana, Makedoncima, Brigima, Pelazgima i dr. Ovi su te bogove iz hidronima Dunava (Zevsa, Heru, Pana, Nereja, Dionisa, Stigu, Hada itd.) smestili na svoju najveću planinu između Makedonije i Pelazgije, na Olimp. Prema Mpampiniotisu (1986., 64) reč Olimp nije helenshog porekla, nego potiče od starosedelaca Balkana. Etimološki je kovanica od ολοι oli-svi, ὕμνος imnus-himne, ποιῶ, ποίω, pojeo, pojo-stvarati, činiti, tj. Ὀλύμπος Olimpos-mnogoopjevani.

Uz Homera, Hesiod (oko 700. g. p. n. e.) iz grada Askre na Helikonu u Beotiji, najstariji je helenski epski pesnik, jednog eolskog plemena. Prema nekim autorima (E. I. E., 1976., 1490), Hesiod je pisao da je sin Zevsa i prezimenjak Makedonije i Makedonaca. Njegova dela, kao što su Poslovi i Dani (skup didaktičko-moralnih pesama, mitova i sentencija vezanih za svakodnevni život) i Teogonija (o postanku sveta i mitova o bogovima), su važni izvori za proučavanje najstarijih pogleda na svet i religiju.

Hesiod (etimološki od ἥσα hesa, aorist ἄδω ado-pevati i ὀδεῦω, ὀδος odevo, odos-putovati, (kao što mu ime znači bio je "putujući pevač"). Njegovo najpoznatije delo Teogonija, ima oko hiljadu heksametra, ali je sačuvano u delovima. U njegovom filozofskom pristupu kozmogoniji ističe se, da je u početku postojala sveopšta materijalna stvarnost iz koje su proizašle sve stvari, pojave i bića. Opšta stvarnost nazvana je Haos, ili sveobuhvatni Okean, odnosno praznina Apejron (ἄπειρων), iz koje je proizašao materijalni svet i bogovi. Izvan njega ne postoji ništa, jer je to prostranstvo bezgranično a to je Veliki Bezdan. Iz Haosa se izdvojio vrhovni bog Eros, sveopšta energija ili sila. Iz Erosa su stvorene Zemlja, Erebus, Noć i Tartar, tako da je Eros tvorac i arhitekta celog Sveta. Zemlja (γαια Geja) je velika materijalna lopta i baza, iz koje će se razviti svet. Za zaštitu Zemlje Eros je stvorio dva omotača. Spoljašnji omotač nosi naziv Erebus (Ερεβος erebos-bezdan), koji je gust i mračan, dok je unutrašnji omotač bliži Zemlji nazvan Noć (Νύξ, niks-tmina, tama, mrak) personifikacija noći (mraka). Zemlja je sveroditeljka i svehraniteljka. Ona sebi rađa Urana (Nebo) zasut zvezdama, More (Pont-personifikacija voda) i velike planine (Orea). Dalje, sajedinjena sa Uranom ona rađa: Titane (Okeana, Keja, Krija, Hiperiona, Japeta i Krona), Titanke (Reju, Teju, Temidu, Mnemosinu, Febu i Tetiju), jednooke kiklope (Arga, Bronta i Steropa) i na kraju Storuke džinove-hekatohejre (Kota, Giga i Brijareja). Uran kao otac, mrzeo je svoju

decu, te ih je sakrivao u utrobu Zemlje, zbog čega je ona od njihovog tereta patila i smišljala lukavstvo i osvetu. Kad je uspela da napravi kremenit srp, pozvala je svoju decu, da kazne zlog oca. (Prilog 19)

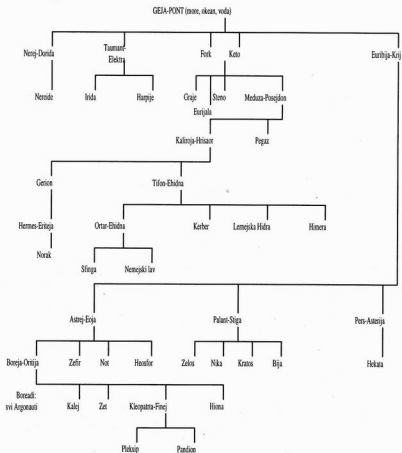
Prilog 19. Geneologija Titana giganata i olimpijskih bogova

Deca su se međutim, uplašila, sem najmlađeg sina Krona, koji je sačekao oca u zasedi i kastrirao ga. Od krvi koja je pala na Geju rodile su se Erinije, Giganti i Nimfe, dok je od genitalija koje su pale u more, iz pene koja je oko njih stvorena, rođena Afrodita (ἄφρος, afros-pena), boginja ljubavi i ljubavnog uživanja, lepote i dražesti (Hesiod, Theog. 116 i dalje).

Geja se kasnije sjedinila sa svojim sinom Pontom i rodila mu je pet božanstava: Nereja, Forka, Taumanta, Keto i Euribiju. Kasnije je Geja rodila još dece kao što su Orion, Ehidne, Piton, Titija itd. Kron se oženio svojom sestrom Rejom (od $\rho\epsilon\omega$ reo-struja, reka) ili Kibelom, koja mu je rodila Zevsu, Heru, Hada, Hestiju, Demetru i Posejdona. Supruzi su vladali svetom, a ljudi su živeli kao bogovi, oslobođeni rada, bolesti i briga, sve dok ih nije sa vlasti svrgnuo Zevs u titanomahiji, Titane je bacio u Tartar, a roditelje je poslao na ostrva blaženih.

Prema jednom predanju, novorođenog Zevsa, njegova majka Reja, da bi ga spasla od Krona koji je gutao svoju decu, jer mu je predskazano da će ga sin zbaciti sa prestola, dala je nimfi Tisoj na čuvanje i odgoj. Zevs je brzo rastao i jačao i tako sa svojom braćom i sestrama savladao Krona i Titane, čime je svrgao sa vlasti drugu generaciju bogova Sveta. Zevsu je pripala vladavina nebom, Hadu podzemlje, a Posejdonu more. Međutim, novi vladari sveta ubrzo su morali započeti borbu sa moćnim gigantima, koje je baba Geja nagovorila da se osvete Zevsu zbog toga što je Titane bacio u Tartar. (Prilog 20).

Kao mesto rođenja Giganata pominje se Flegra u Trakiji ili u Makedoniji (Hesiod, Theog. 185; Pindar, Nemea, I, 67). Gigantima je vladao Eurimedont. U velikoj bici na Flegrijskoj ravnici, u gigantomahiji, posle teških i brojnih borbi, pobedila je treća generacija bogova, na čelu sa Zevsom.

Prilog 20. Gejina geneologija

Posle svih ovih borbi, Zevs je zagospodario svetom. On se u Okeanovoj palati sjedinio sa svojom sestrom Herom, koja je od tada smatrana gospodaricom neba i jedinom zakonitom Zevsovom suprugom. Na venčanju su došli svi bogovi i doneli skupocene poklone, među kojima zlatne jabuke, koje je ona zasadila u vrtu bogova, a koje su čuvalе kćerke Noći, Hesperide. U ovom braku rođeni su Arej, Hefest, Heba i Ejlejtija.

Zevs je bio preljubnik i voleo je žene. Tako su u braku sa Temidom Uranovom i Gejinom kćerkom, rođene Hore i Mojre. U braku sa Letom rođeni su blizanci Apolon i Artemida. Sa Demetrom je rođena Persefona, a sa Eurinomom dobio je prelepe Harite, itd.

On je voleo mnoge nimfe i smrtnice, a javljao se u vidu orla, satira, zlatne kiše, labuda, bika itd. stvarao mitske vladare i čuvene junake, koji su kasnije gospodarili Balkanskim prostorima (Herakle, Minoj, Tantal, Radamant, Danaj, Persej i dr.).

Homer i Hesiod su svoj mitološki sistem smestili na Olimp, gde bog bogova Zevs suvereno vlada u krugu porodice olimpijskih bogova (Areja, Apolona, Here, Artemide, Hestije, Afrodite, Atene itd.) kojima je podelio zvanja i počasti. Time je stvoren helenski panteon. Vremenom se njegovo sedište pomera sa Olimpa i ostalih planinskih vrhova na nebo i Zevs postaje vrhovni princip sveta.

Čitav planinski masiv u Makedoniji gde se nalazi Olimp, posvećen je bogovima pod nazivom Pierija ("Sveta Gora"), dok su u čast Zevsu, pod imenom Dion, sagrađeni gradovi u Makedoniji, Atosu i Eubeji. U helenističkoj epohi ime Zevsu je dato i mnogim nehelenskim bogovima (Zevs Amon). Najstarije svetište posvećeno Zevsu u Pelazgiji (Heladi) pod vedrim nebom nalazilo se u Dodoni u Epiru. O njegovom kultu starale su se sveštenice boginje Dione.

Ogroman žrtvenik Zevsu sagrađen je u Olimpiji, gde su spaljivane kosti žrtvovanih životinja za vreme Olimpijskih igara. U VI v. p. n. e. i kasnije, Zevsu su posvećeni mnogobrojni hramovi, kao oni u Nemeji, u Atini, u Olimpiji, Pergamu itd. Pesnici arhaičnog istorijskog perioda Homer i Hesiod, su nehotice, ali dosta uspešno pokušali da objasne mitove svog doba na tlu Balkana i postojeće kulture. Oni su čitavu hijerarhiju personificiranog mitološkog sistema smestili na sam vrh nepristupačnog Olimpa, čija, stalno snežna visina iznosi oko 3000 m, gde su oni uživali uzimajući ambroziju i nektar. Kao izvore svojih priča o bogovima i postanku sveta, pesnici su koristili "kazivanja muza". Iz ovoga proizilazi da je njihov Svet u celini jedna velika apstrakcija. Ali i pored toga Aristotel (Metaf. I, IV) proglašava Hesioda za pionira filozofske i naučne misli uopšte, da mit u svojoj suštini sadrži prave velike misli i da je mit glavni izvor vere u boga.

Pobuna protiv Hesiodovog mitološkog sistema, počela je najpre od Talesa (625.-546.), Homerovog zemljaka iz Mileta u Joniji, koji je jedan od sedam svetskih mudraca antike. On je delovanju božanskih sila u stvaranju sveta, suprotstavio prirodne procese i proklamovao je vodu, osnovom svih

stvari. U ovim razračunavanjima pridružili su se i drugi filozofi, kao što su Anaksimandar (610.-546.), Ksenofan (570.-478.), Heraklit (535.-475.), Parmenid (oko 500. g. p. n. e.) i dr., koji su osuđivali mitološko poimanje sveta. Međutim, bilo je i takvih koji su opravdavali svet bogova i heroja i isticali alegorijsko objašnjenje mita. Među njima prednjači Empedokle (490.-430.), inače filozof, državnik, prirodnjak, lekar i pesnik, koji je prvi u filozofiji kozmogonije uveo alegorijski princip četiri elementa u stvaranju sveta: vatru, vazduh, zemlju i vodu, kao i zakone koji regulišu njihove odnose. To su prijateljstvo (kao podsticaj ili stimulacija), i neprijateljstvo (kao kočenje ili inhibiciju). Empedokle je označio gromovnika Zeusa kao vatru, njegovu ženu Heru kao vazduh, njegovog brata Hada kao zemlju, boginju Nestis kao vlagu, Afroditu kao prijateljstvo, boginju nesloge, Eridu, kao neprijateljstvo.

U kasnijim godinama, mnogi autori i škole, bile su takođe za i protiv mita, u pokušajima da mitove tumače ne samo alegorijskom nego i racionalističkom metodom. Oni su u mitovima otkrivali i potvrđivali panteističko shvatanje sveta, što je doprinelo znatnom razvoju mitologije, sistematizaciji i rekonstrukciji rodoslovlja mnogih mitskih ličnosti. Pojava i širenje hrišćanstva doprinelo je daljem razvoju mitografije, sa pojavom brojnih priručnika, leksikona, rasprava i dr. U XVII i XVIII veku se smatralo da su Heleni preuzeli bogove sa Orijenta od feničanskih iseljenika i da navodno to potvrđuju istorijska i lingvistička istraživanja (Srejić i Cermanović-Kuzmanović, 1992., XVIII).

---

9. OLIMPIJSKI PANTEON U PANONIJI

Pošto smo posle dugogodišnjih individualnih lingvističkih istraživanja na području Balkana (Škokljev i Škokljev, 1996, 38) ustanovili da i u Srbiji postoje toponimi, posebno hidronimi sa mitološkim značenjem na jugoistočnim prostorima Panonije, prišli smo njihovoj sistematizaciji i mitološkoj rekonstrukciji. Kao što je već izneto, onomastika pripada paleobalkanskoj glosologiji.

Mitološka imena reka i ada⁶ Dunava predstavljaju likove iz Hesiodove kozmogonije i teogonije. Velika nizija u Srednjoj Evropi u slivu najveće evropske reke Dunava, između Alpa, Karpata, Dinarskih i Rodopskih planina nosi naziv Panonija. Do njenog formiranja došlo je tokom geografske evolucije ovog prostora. U paleozojskom periodu, naime pre oko 40 miliona godina u ovoj regiji je bio okean Tetisa (Τηθύς, tetis, kovanica od: τη te-onaj i θύω, θύς tio, tis-juriti, besniti, talasati se, tj. more), koji se prostirao između ondašnje Afrike i paleo-Evrope. U Tetisnom okeanu, Balkansko poluostrvo je tada bilo sistem ostrva i arhipelaga. Posle 10 miliona godina, novoformirano Balkansko kopno našlo se između Sredozemnog mora na jugu i Panonskog mora na severu. U periodu od pre 10-20 miliona godina, u miocenu, Balkan je bio poluostrvo, pripadao je Evropi i na njegovim prostorima je vladala tropska i suptropska klima, sa odgovarajućom vegetacijom i životinjskim svetom.

U Homerovoj i Hesiodovoj mitologiji Tetija (Τηθύς) je pramajka svih bogova i živih bića, Okeanova supruga, Uranova (Nebo) i Gejina (Zemlja) kći i majka tri hiljade kćeri, Okeanida. U toku mitološke evolucije Okeana (Ωκεανός) koji personificira pravodu severnog dela prvobitnog opšteg okeana Tetisa, kao Panonsko more dobija antropomorfizam u imenu jednog sveopšteg boga pod nazivom Pan (Πάν-u svemu, sasvim, potpuno, sveopšti) i potvrdne lične zamenice non (vov-ego, ja, ja lično), tj. "Ja sam svemoćni Pan-gospodar" i otuda Panonija kao horonim. Kod nekih naroda Srednje Evrope, kao što su Slovaci, Česi i Poljaci, prihvaćena je reč pane, koja označava gospodina i gospodara.

U daljem geološkom toku došlo je do oticanja Panonskog mora u pravcu jugoistoka prema Pontu (Crnom moru), probijanjem kroz kraški Karpatski planinski masiv, čime je stvorena Đerdapska klisura, mitološki Tartar ili Bezdan, a predeo je dobio toponim Tartes. Planinski kraš koji je preživio patnje rušenja nazvan je oronimom Karpati (od καρ kar-planina, gora, kraš i

παθος patos-patnja, bol). Ova večita borba vode i kamena u mitologiji je opisana kao titanomahija (od reči: τιτανος titanos kreč, sadra, gips i μάχη mahe-boj, bitka, svada). Iz te strašne dugovekovne borbe, gde se Zemlja tresla i rušila, a Nebo ječalo, tj. između Geje i Urana sa jedne strane i njihove dece Titana sa druge strane, pobedila je mlađa, druga generacija. To su bili njihovih šest sinova (Okean, Kej, Krij, Hiperion, Japet i Kron), i šest kćeri (Tetija, Reja, Teja, Temida, Feba i Mnemosina), pod zajedničkim imenom Titani. Ovima su se pridružila i preostala Gejina deca, a to su bili Kiklopi, Giganti, Erinije, Nimfe, Orion i dr. Titani su za vođu pobune izabrali svoga hrabrog brata Krona, koji se od strane Grevsa (1990., 6, 2), poistovećuje sa Chronos (vreme).

Sa iščezavanjem Panonskog okeana, na isušenom dnu bazena, razvile su se velike panonske reke, ogromne peščare, ade, močvare i livade. Ovaj geografski proces u mitologiji je opisan kao Gigantomahija, koji se po Hesiodu (Teogonija, 183 i dalje) odigrala u velikoj bici na Flegrijskoj ravnici (Φλεγραϊον πεδιον Flegrajon pedion). Naziv ove ravnice potiče od glagola φλεγω, flego-goreti, raspiriti požar, tj. Požarevačka ravnica. Ovaj naziv iz mitologije semasiološki se potvrđuje i na terenu. Naime, istražene bušotine u Stiško-požarevačkom polju, učinjene u periodu od 1981.-1990. godine, utvrdile su postojanje nafte i gasa. Od pet naftnih polja, dva su u eksploataciji i svaka druga bušotina je dala pozitivne rezultate. Tu su i rudnici lignita sa velikim termocentralama Kostolac I i II sa kapacitetom od 140000 kW.

U ovoj gigantskoj borbi pobedila je treća generacija mitoloških bogova na čelu sa Zevsom-Diosom (kosi padeži Διός, Διὰ i bukolički Ζαν, Δαν Zan i Dan i genit. Δανου-Danou sa βίος bios-život Danubius ili Dounavios), tj. Dunav, koji je bio najstariji sin bogova Krona i Reje (voda). Svojom snagom, iskustvom i mudrošću, Zevs je nadmašio sve ostale bogove njegove generacije i zaveo mirnodopski način života.

Pan je postao bog stada i pastira, ogrnut krznom, lovi zveri i svira na fruli (συριγξ, siriks, frula, te i ime sela Sirakovo kod železničke stanice Stig). Svojom ljubavlju Pan je progonio mnoge lepe nimfe u Panoniji, ali i mlade pastire. On je posedovao proročki dar i naučio je Hiperborejca, boga Apolona proricanju. Grad Pančevo (παν pan-sve i κεω, keo-goreti) nosi njegovo ime, pored čitave oblasti.

Majka od Zevsa (Dunava), boginja Reja (voda), rodila je i mnoge nimfe (jezera i reke), koje su večno lepe i mlade, a svojim ljubimcima mogu da podare večiti život, hraneći ih nektarom i ambrozijom.

Među jezerima u Panoniji, najpoznatija su Balaton i Palić. Balaton ili Blatno jezero u Mađarskoj, dubine je do 11 m, a površine 591 km². Etimološki je kovanica od reči βα, βας ba, bas-kralj i reči Λατω, Λητω, lato ili leto, što se odnosi na titanku Leto, odnosno Lato.

U mitologiji Leto ili Lato je Hiperborejka, Kejova i Febina kći. Zevs je zavoleo Letu, posle venčanja sa boginjom Herom i začela je božanske blizance, te je zbog toga nju progonila ljubomorna Hera, pokušavajući da onemogući porodaj svoje suparnice. Bremenita Leto (Lato) dugo je lutala svetom, sve do

Egejskog ostrva Del, gde se porodila u strašnim porođajnim bolovima. "Babica" je bila Hiperborejka, boginja Ejlejtija, Zevsova i Herina kći.

Boginja Hera je odugovlačila porođaj devet dana i devet noći i tek kad je zlatokrila glasnica bogova Izida (Ἰρις, iris-duga) sa Iriškog venca, odnela Ejlejtiji raskošnu zlatnu ogrlicu na poklon, došlo je do završavanja porođaja. Istog momenta rodili su se bogovi Apolon i Artemida, po poreklu Hiperborejci.

Paličko jezero i grad Palić nalaze se u Panonskoj niziji blizu grada Subotice. Jezero ima površinu 4, 2 km² i dubinu oko 3, 5 m. U mitologiji po Hesiodu (Teog. 376) Palant (παλλας, palas od παλλω palo-tresti, njihati) je jedan od Titana, sin Krija i Euribije, oženjen Okeanidom Stigom (Mlavom), koja mu je rodila Zelosa, Kratosa, Biju i Niku. Po jednom drugom predanju Palant je sin Zemlje i Hada, Gigant, kojeg je u vreme borbe bogova sa Titanima ubila boginja Atena, sa njega je odrala kožu i njome zaštitila svoje telo.

Od mnogobrojnih peščara u Panonskoj niziji najveća je Deliblatska velika peščara, u jugoistočnom Banatu, ispred Đerdapske klisure-Tartara. Ona ima oko 2800 km². Sastoji se od živog peska, koji je sada pretežno pod šumskim gajevima, poljoprivrednim kulturama i livadama. Etimološki Deliblato je složena reč od Δηλος delos-sjajan, božanski uzvišen i naše reči blato, odnosno živi pesak. Međutim, pošto je koren: δι, διος-Διός tj. Zevs sa ελος elos-livada, to bi bila Zevsova peščara.

U mitologiji Deliblatska peščara označava Asfodelska polja (Ασφοδελος λειμων Asfodelos lejmon, gde su ασφος asfos-pepeo, sitan pesak, dok ελος elos-livada, močvara). Međutim, Asfodel je i biljka zlatoglav, nalik na ljiljan, čije su seme i korenje bili osnovna hrana za žive i mrtve u antici.

Nevesela Asfodelska polja su prva oblast Tartara, gde duše junaka besciljno lutaju među mnoštvom manje značajnih mrtvaca, čekajući da siđu u Tartar. Kada duša silazi u Tartar, pobožni rođaci stavljaju umrlom pod jezik novčić, koji je namenjen pohlepnom Haronu (Χαρων-"neprijatna svetlost"), demonu Podzemlja, koji preko reka Stiga, Mogile, Aorna, Kokita i Aheronta prevozi seni mrtvih do vrata Hada. Duše koje nemaju novčić moraju beskonačno da čekaju pored obale u gajevima crnih topola u Deliblatskoj peščari, u Zvezdanom Gaju i Vračevom Gaju. Hadov pas čuvar Kerber (Κερβερος) sa stotinu glava i sa zmijom umesto repa, čuva drugu obalu reke Stig, spreman da rastrgne i žive uljeze i odbegle duše. Ovog podmuklog i opakog psa samo je najčuvaniji mitski svirač, pevač i pesnik, Tračanin Orfej (Ορφευς) uspeo da začara svojom pesmom. Na mestu gde se susreću tri puta (kod sela Kličevac, etimološki: κλυ, ili κλυζω klizo-oplakivati i reč κοιω, keogoriti) kod trigonometarske tačke, Anatema (proklet), trojica sudija, Minoj, Zevsov sin, kralj Krita, sudija Podzemlja, njegov brat Radamant i Ajak, neprekidno sude novodošlim dušama. Minoj rešava teže slučajeve, Ajak sudi Evropljanima, dok Radamant presuđuje Azijatima. Posle presude, duše upućuju u tri smeru: jedne u Asfodelske livade u Deliblatskoj peščari, i to one koji nisu ni loši ni dobri. Druge u kazneno polje Tartara (Zabela ? etimološki ζα, za-

veoma i reč βελος velos-strela, mač, blaga smrt), gde upućuju sve zlikovce. Treće u Elisejska polja (Ἠλυσιον πεδιον Elision pedion) gde odlaze oni koji su za života bili plemeniti. U mitologiji Elisej je sinonim za Had (Ἅδης hades), mesto pokojnih, sa zapadne strane Tartara (Đerdapa?), tu je "Carstvo boga Hada", odnosno "Palata Stige" (Στυγιος Δομος Stigios Domos) ili danas Godomin (γο, γοος go, goos-jaukati i Δομος domos-palata tj. Dvor jauka i tuge). Prema mnogim mitografima Elisejska polja (Godomin?) su srećna zemlja gde večito vlada lepo vreme, svira muzika i gozbe nikad ne prestaju. Međutim, Had ljubomorno čuva svoja prava i veoma je svirep, zato je on najomraženiji od svih bogova.

Duše junaka u gigantomahiji na Flegrejskoj ravnici (Stiško polje), Haron je prevozio u napukloj barci u Had, preko reke Stig. Tu teku podzemne reke Mlava (Stig), Mogila (groblje), Aorna (Orlovača), Kokit (Čokordin), Aheron (Batuša), Busur (reka boga Ozirisa, gospodara mrtvih u Egiptu) gde Had gospodari sa svojom suprugom Persefonom.

U Deliblatskoj peščari, severoistočno od sela Deliblato, postoji horonim Heronja i toponim Veliki Dos. Onomastika Heronja je kovanica od Ἡρα Hera-proleće, ugodba, zelenilo, ljubav, odnosno ime boginje Here i sufiksa ὤν on-dabome, zaista, sigurno, ili drugog sufiksa ὄνια onia-bol, tuga.

Hera je u mitologiji najstarija kći Krona i Reje, sestra i žena Zeusa i kao takva prva među boginjama. Ona je boginja braka i porođaja. Zbog toga su se žene zaklinjale njome "Here mi" (νῆ την Ἡραν), a zakletvu su upotrebljavali i muškarci. Kao što je izneto, Hera je Zeusu rodila Areja, Hebu, Ilitiju ili Ejlejtiju i Hefesta. Ona je kasnije bila veoma poznata i kao gospodarica prostranih polja.

Hera i Zeus (Deliblatska peščara i Dunav) su se stalno gložili. Uvredena njegovim neverstvima ona ga je često ponižavala spletkama. Za tu svrhu, Hera je često koristila boginju podmićivanja, intriga i darovateljku Doro. Tako je na primer učinjena spletko oko Heraklovog rođenja, kada je naredila boginji porođaja Ejlejtiji da odloži njegov porođaj za tri meseca. Ili, da bi podstakla Zevsovu strast, odnosno oslabila mu volju, često je od boginje Afrodite pozajmljivala njen čarobni opasač. Personifikacija boginje Doro je Veliki Dos (Δως, Δωρω dos, doro-dar, darivanje, poklon).

U Panonskoj ravnici postoje još neke oblasti i gradovi koji imaju mitološku onomastiku. Tako na primer sa prefiksom Ba (od βα koji je vokativ od βας tj. βασιλευς basileus-kralj, vladar, vojvoda, poglavica) postoji veći broj toponima. Pored navedenog Balatona, u Mađarskoj se javljaju: Baja, Batasek, Bačalmaš itd., u Hrvatskoj Baranja, dok u Srbiji: Bač, Bačka, Bajmok, Batina, Banat, Bajska, Bajša i dr.

Prema Hesiodu (Teog. 371 i dalje) i Diodorom Sic. (III, 57) Ba ili Basileja je Uranova i Titejina (Θεια teja-boginja, koja božanstvu pripada), žena Okeana, majka rečnih bogova i Okeanida. Pošto je voda prapočetak svih stvari, ona je majka Vaseljene. Basileja je imala osamnaestoro braće-Titana, kao i veći

broj sestara, od kojih je najpoznatija Titanka Reja (voda). Po Titeji, verovatno nosi ime i grad Titel, koji je na ušću reke Tise u Dunav.

Posle smrti svoje majke Titeje, Basileja se starala o braći i sestrama, zbog čega je dobila naziv Velika Majka (Magna Mater), mada u mitologiji postoji ovo počasno zvanje kao Velika Boginja (Μεγάλη Θεία, megali teja) za Tetiju. Rao kraljica, ona je stupila u brak sa svojim bratom Hiperionom (Ύπεριων od Ύπερ hiper-naj, iznad, preko i sufiksa ων on-zaista, svakako), kome je rodila dva izuzetno lepa i pametna deteta Helija i ćerku Selenu. Basileje je poštovana kao božanstvo i predstavljala je personifikaciju kraljevstva. To asocira i na onomastiku čitave jedne oblasti Panonije pod imenom Vojvodina.

Helije (Ἥλιος helios ili αἴλιος aelios-sunce, svetlo dana, svetlo života, dok izvan Balkana Mitra) je personifikacija sunca, bog dana, koji sve vidi i sve čuje. Sa zlatnom kacigom na glavi i u bleštavoj odeći, svakog dana se diže na istoku iz Okeana u zlatnim kočijama da ljudima i bogovima daruje svetlost novog dana. Celog dana Helije putuje preko nebeskog svoda, da bi se uveče na daleki zapad spustio u zemlju Hesperida.

Hesperide (Ἑσπερίδες od ἑσπερα hespera-večer, uveče) su ćerke Noći (Νύξ), što je personifikacija svakodnevnih prirodnih pojava. Hesperide su kasnije smatrane ćerkama Zeusa (Dunava) i Temide (reke Tamiša) ili boga Forka (ade između Pančeva i Beograda) a živele su u zemlji Hiperborejaca. One su od bogova bile zadužene da čuvaju zlatne jabuke u Vrtu bogova, koji se može locirati zapadno od Tamiša, u Pančevačkom ritu, odnosno današnjem Jabučkom ritu, a to bi bilo mesto gde se Zeus venčao sa boginjom Herom. Tada su mladenci, kao svadbeni dar dobili od boginje Geje (Zemlje) drvo života sa zlatnim jabukama, koje bogovima obezbeđuju besmrtnost i večitu mladost. Već je izneto da jabuka na paleobalkanskom jeziku koja se piše melon (μηλον) ima dvostruki značaj jabuka i ovca, zato su i interpretacije različite. U svakom slučaju u Pančevačkom ritu postoje toponimi sela Ovča i Jabuka, a u mitologiji ova okolnost je racionalizirana. Pripovedalo se od Diodora Sic. (Bibl. IV, 26), da su Hesperide imale velika stada ovaca, kojih je želeo da se domogne kralj Busiris, koji je personificiran sa jednom od levih pritoka reke Mlave pod imenom Busur. Njemu je pošlo za rukom da otme ne samo ovce nego i Hesperide, međutim, njih je oslobodio Herakle, u sklopu svog jedanaestog zadatka, da kralju Euristej sa Peloponeza donese plod zlatnog jabukovog drveta. Hesperide se spominju i u mitu sa Argonautima. Pri povratku iz Kolhide, Argonauti su stigli u zemlju Hesperida. Na Orfejevu molbu, one su pokazale umornim mornarima izvor hladne bistre vode, koji je udarcem noge u stenu otvorio Herakle.

Apat (απατη od glagola απαταω apatao-varati) je jedna od najčulenijih Hesperida i predstavlja personifikaciju prevare. Ona je posedovala i čarobni pojas, pomoću kojeg je boginja Reja zaludela svog muža Krona. Apatino ime nosi danas grad Apatin na Dunavu, koji se nalazi južno od grada Bezdan, mitološkog Ereba?

Među oronimima u Srbiji koji imaju mitološki značaj Erino brdo pored Dunava istočno od Beograda i u neposrednoj blizini Hesperidinih Vrtova, personificira Erinije (Ερινυες-ljutice) ili Furijs. Prema Hesiodu (133-187 i 616-623) Erinije su starije od Zevsa i ostalih olimpijskih bogova i rođene su iz Zemlje (Geje) oplodene kapima krvi uškopljenog Urana. Homer (Ilijada IX, 454) ističe da su Erinije strašne i srdite boginje, starice bledog lika koje umesto sede kose imaju zmijske na glavi. One kažnjavaju prekršioci zakona, svete prolivenu rođačku krv, uvrede nanete rođacima i povredu gostoprimstva. Obučene su u crne rite, a u rukama drže buktinje ili bič. Bez njihovog blagoslova nema sreće i napretka. Staraju se o poretku u prirodi i ljudskom rodu. Kasnije su u mitologiji preobražene u milostive i dobronaklone Eumenide (Ευμενίδες od ευμενης-milostiv), što je eufemistično ime za Erinije. U legendama se govori o tri Erinije: Alekti (branilac), Tisifoni (prinosilac žrtve) i Megajri (zavist, svada).

Od gradova na periferiji Panonske nizije koji imaju toponime sa mitološkim značajem navodimo Zagreb, Niš i Šabac.

Zagreb je glavni grad Hrvatske i leži na Savi. Njegov toponim asocira na mitološkog Dionisa Zagrej.

Zagrej (Ζαγρεῦς, Zagrevs-povraćen u život) je pridev bogu Dionisu, kao sinu boga Zevsa. U orfičkom predanju, boginja Reja rodila je ćerku Persefonu i pre nego što je njen ujak Had, kao svoju ženu odveo u podzemni svet, nju je oplodio Zevs. Pošto je Zevsova zakonita žena Hera, bila ljubomorna i želela da uništi novorođenče, Zevs je postavio Rejine sinove, tj. svoju braću Posejdona i Hada, da čuvaju Zagreja u kolevcu u jednoj pećini. Oni su verno čuvali dete i zabavljali su ga igrajući i skačući oko njega. Međutim, Titani, Zevsovi neprijatelji, pod nagovorom Here, prurušeni i ofarbani belim gipsom, uspeli su da uspavaju čuvaru i izmame Zagreja napolje, nudeći mu dečje igračke-klikere, vrteške, svirale, čigre, zlatnu jabuku, vunenu kičanku i dr. Kada su ga Titani na kraju napali, Zagrevs je pokazao hrabrost i pokušao da ih zavara promenom svoga oblika u zmiju, lava, tigra, konja i bika. Tada su ga Titani šćepali za rogove, rastrgli a zatim su priredili gozbu, a njegovo raskomadano telo izneli na trpezu. Miris pečenog mesa primamio je i Zevsa. Kad je otkrio zločin, Zevs je njegovo srce, dok se još trzalo, progutao i njega ponovo rodio. Tako je Zagrej, postao besmrtn, a Zevs je Titane pobio gromom. Iz srca Zagreja rođen je mlađi Dionis.

Zevs je dakle u mitologiji bio poznat i kao ljubavnik, koji je obljubio mnoge boginje, kćeri Titana i nimfe, ali i mnoge smrtno žene. Najmanje četiri značajna olimpijska božanstva izrodio je vanbračno, a među njima je bio i Dionis. Ko je bila njegova majka teško je tvrditi, jer neki pripovedaju da je bila boginja Demetra, drugi Diona, treći Persefona, zatim Leto ili Semela. Ipak se najčešće iznosi, da je Dionis Trački Zevsov sin, ili Zevsov junak, rođen na poljani oko planine u Trakiji sa oronimom Nisa, a da je rođen i odgojen od nisejskih vila. Njegovo ime je personifikacija niškog boga Zevsa, "bog iz Nise".

Etimološki Dionis (Διονυσος) je kovanica od Διος Dios ili Zevs i νυσος nisos, od Νυσα nisa. Nisa (Νυσα) je sveta šumovita gora u Trakiji. Po Homeru Nisa je u Beotiji, po Herodotu u Etiopiji, dok je po Arijanu u Indiji. Ipak, većina autora smatra da je Nisa u Trakiji u kasnijoj Makedonskoj pokrajini Peoniji, te otuda i planina Niška (το Νυσηιον to Nisejon). Nimfa koja je negovala i odgajila Dionisa zvala se Nisia (Νυσια), što se odnosi na Nišavu, odnosno "...Nisejske devojke boga Mahnitog Dionisa" (Homer, II, VI, 133). (Prilog 21).

Zevsovog novorođenog sina oteli su Titani po Herinoj zapovesti i rastrgli ga na komade, i pored njegove sposobnosti preobražavanja. Raščerečenog Dionisa, Titani su strpali u lonac i skuvali ga. Međutim, njegova baba Reja, ponovo ga je sastavila i vratila u život. Drugi pripovedaju da ga je spasao Zevs sa ognja i ušio ga sebi u slabinu. Posle par meseci Zevs je u Nisi (Nišu) rodio Dionisa i predao ga na čuvanje niškim nimfama. Tako je Dionis rođen ponovo, te zbog toga nosi nadimak "Dva puta rođen" ili Diritamb (Διθυραμβος).

Prilog 21. Bog Dionis, Menade i Silen (Srejić i sar., 1992.)

Na brdu Nisa, Dionis je otkrio kako se sadi vinova loza, pravi vino i uživa u njemu. Kad je postao odrastao mladić među lepim nimfama, koje su stalno bile uz njega i kad je krenuo u beli svet, okitio se vencima od lovora i bršljana. Sa njima je pošao i njegov vaspitač Silen (Σιληνος), dobroćudan, obično pijan starac, satir, koji prezire zemaljska dobra, kojega ljudi, kad je pijan vežu lancima od cveća, da bi im proricao. To mu se desilo i u makedonskoj Bromiji, kod kralja Mide, koji je od Silena saznao mnoge tajne i dobio pouku o ništavnosti ljudskog života. Silen, kao stalni pratilac Dionisa, učestvovao je u borbi bogova protiv Giganata, jašući na magarcu, čija je rika naterala neprijatelja u bekstvo. Platon je Sokrata upoređivao sa Silenom. Dionis je sa svojom orgijastičkom pratnjom pošao u svoj pobedonosni pohod iz Nise (Niša), pa dalje na jug. U Trakiji mu se suprotstavio kralj Edonaca Likurg koji je Dionisa nemilosrdno progonio na planini Nisi i bacio u more, a vinograde posekao sekirom. Međutim, u nastupu ludila, Likurg je ubio svoju ženu i sina.

Dionis ga je onda odveo na Rodope i bacio pred pantere. Na putu za Makedoniju Dionis je sa svojom pratnjom nailazio na brojne pristalice, koji su sve više učestvovali u njegovim misterijama. Slične uspehe doživeo je u Pelazgiji, Egiptu, Indiji i Španiji, a svuda je slavljen kao bog vina, vinogradarstva i vegetacije. Njegove svetkovine su se zvale Dionisije. Glavno obeležje njegovog kulta je orgijizam i padanje u ekstazu pod dejstvom vina, igre i muzike. Dionis je jedno od najzagonetnijih božanstava. Njegova omiljena biljka je bršljan, kojim je i ovenčana njegova glava, svete životinje lav, panter, jarac i bik. Dionis je glavna ličnost Euripidove tragedije Bakhe. Njegov hram se u Atini zvao Dionision, a teatar Dionisiakon nalazio se na južnim padinama Akropole.

Grad Šabac ima istoimeni naziv kao i mitološki bog Sabazije. Šabac se nalazi na Savi, pritoci Dunava (Zevsa), u praistorijskoj oblasti Mišana (od $\mu\upsilon\varsigma$, mis-miš), od kojih potiču i današnji toponimi Mišar, za selo, brdo i polje pored Šapca i Save.

Sabazije ($\Sigma\alpha\beta\alpha\zeta\iota\omicron\varsigma$, etimološki kovanica od $\sigma\alpha$ sa-živ, čitav, zdrav, jak, snažan, odlučan i $\beta\alpha$, $\beta\alpha\varsigma$ ba, bas-kralj, gospodar, tj. "živi gospodar") je tračko-frigijsko božanstvo, koje su orgijastički slavili svi ljudi, posebno žene Trakije, Frigije i Lidije. Na jugu Balkana, u Tesaliji, Beotiji, Atici i na Peloponezu Sabazije je prihvaćen u V v. p. n. e., a kasnije i u Rimu.

Sabazije je sin Zevsa i Persefone i često je poistovećivan sa Zevsom ili sa Dionisom, bogom Bakhusom. Za vreme njegovih orgijastičkih misterija, bakhovski uzvik je bio "savi, savi" ($\sigma\alpha\beta\omicron\iota$), pri ludovanju i bahanalijama.

U likovnoj umetnosti Sabazije je prikazivan u frigijskoj nošnji sa šišarkom u ruci i nogom na glavi ovna, dok su u Rimskom carstvu postojale "sabazijeve ruke". To su bile šake od bronz, kao kulturni instrumenti.

U hidronimskom sistemu Panonije, posebno Dunava, ne postoji naziv Hefest. Homer u Ilijadi (18, 369 i 467) međutim, Hefesta naziva "Plamen koji pustoši" tj. $\phi\lambda\omicron\zeta$ 'Ηφαιστοιο floks hefajstojo. Etimološki $\phi\lambda\omicron\zeta$, $\phi\lambda\epsilon\gamma\mu\alpha$ imaju koren $\phi\lambda\epsilon\gamma$ fleg-plamen, požar, oganj, vatra, a glagol je $\phi\lambda\epsilon\gamma\omega$ flego-goreti, raspiriti, dok u medicini reč $\phi\lambda\epsilon\gamma\mu\omicron\nu\eta$ flegmone-upala. Već je izneto da je $\Phi\lambda\epsilon\gamma\gamma\alpha\iota\omicron\nu\ \pi\epsilon\delta\iota\omicron\nu$ flegrajon pedion identifikovano kao Požarevačko polje. Ime Hefest etimološki potiče od posesivne zamenice $\eta\phi\iota$ hefi-onaj koji i reči $\alpha\iota\sigma\tau\omega$ ajstoo-pustošiti, zatrti.

Hefest ('Ηφαιστος) je Zevsov i Herin sin, jedan od dvanaest olimpijskih božanstava, personifikacija boga vatre. U legendi, Hefest je plod predbračne ljubavi između Zevsa i Here, te je zato rođen kao nedonošče i nakaza. Njegova majka ga je sa gađenjem odbacila, ali je on sve to preživeo, izmirio se sa majkom i postao čuveni kovač i tvorac najboljih umetničkih dela u svetu bogova.

Kao bog vatre Hefest je gospodario toplim izvorima, zapaljivim zemljanim gasovima i metalima svih vrsta. On vlada vulkanima gde se nalaze njegove kovačnice. Hefest je kovao prestole za olimpijske bogove, a najpre je

izradio prekrasan zlatni presto za svoju majku Heru. Za čuvene junake pravio je najbolje štitove i ostala oružja. U gigantomahiji na Φλεγμαίων πεδίων (Požarevačkom polju), bio je veoma aktivan, a svoje protivnike je poubijao usijanim metalom.

Najstarija središta Hefestovog kulta bila su u Maloj Aziji, a pre svega u Troadi, Likiji i Kariji, u oblastima koje obiluju zapaljivim zemnim gasovima i termalnim izvorima.

Hestija (Ἑστία) ili Histija (Ἰστία) je takođe jedno od dvanaest olimpijskih božanstava, personifikacija vatre na kućnom ognjištu, zaštitnica kuća, gradova, plemena, država i progonjenih. Ona je najstarija ćerka Krona i Reje, božanski praoganj. Etimološki, ime potiče od reči ἑστία hestia-kućno ognjište, kućanstvo, kuća, žrtvenik. Istovetna jonska reč je ἱστία histia. Reč ἑστιαο, hestiao, znači hraniti, gostiti, dvoriti, častiti.

Kult Hestije arhetipski je negovan još u 8. milenijumu p. n. e. u kulturi Lepenskog Vira, gde je ustanovljeno da je u svakom staništu, na sredini, bilo ognjište i žrtvenik kućnim bogovima. Kućno ognjište, osim religijske namene, služilo je za zagrevanje prostora i za pripremu hrane. Otuda i dvostruki smisao reči hestija za ognjište i hranu.

Zevs je veoma cenio što je Hestija bila večita devica i nikada nije učestvovala u ratovima. Zbog ovih osobina on joj dodelio počasno mesto u središtu svake kuće, u svim hramovima, većnicama i trgovima. Njoj su ukazivane najveće počasti i prinošene žrtve kraj ognjišta. Pored ognjišta su postavljane trpeze za domaće članove ili goste, što je ustanovljeno u kulturi Lepenskog Vira 6000 godina pre Mikenske kulture.

Kult Hestije je prenet i u ostale delove Balkana, a pre svega u Delfe. To je učinio Hiperborejac bog Apolon (Herodot, IV, 32 i dalje). Po nalogu svoga oca Zeusa, Apolon je iz Srednjeg Podunavlja otišao u Pelazgiju u Gejino svetište u pećinu ispod planine Parnasa, gde je kišom strela ubio aždaju pod imenom Piton. Na tom mestu obnovio je svetište i stvorio proročište pod imenom Delfe (koren δελ del-omama, gatanje).

U Delfima je Apolon uveo kult ognjišta i žrtvenika verovatno iz kulture Lepenskog Vira. U toku antičkog perioda Apolonov žrtvenik u Delfima postao je kulturno ognjište čitave Helade, a simbol toga bila je boginja Hestija. Zaklinjanje kućnim ognjištem držalo se za osobito sveto, svuda na Balkanu i Maloj Aziji, ali i kod Skita, severoistočnih suseda kulture Lepenskog Vira, u kojoj je Hestija bila glavno božanstvo.

Ekvivalentni značaj reči hestia (ἑστία) je istia (ἱστία hrana). Iz ovih reči nastale su: ἱστίητοριον, ἑστιάτηριον histietorion i hestiatierion-gostionica, restoran za građane i goste na svečanostima. Reč istia uticala je na onomastiku Dunava da u njegovoj donjoj trećini dobije naziv koji Herodot (II, 26) iznosi kao Istar (Ἰστρος). Već je izneto, da je etimološki reč o kovanici od ἱστία istia-hrana, ognjište i reči ρεω, ροος reo, roos-reka, struja, tj. hrana koja teče ili Hestijina reka. I dok je Dunav u gornjem toku posvećen bogu Zevsu kao

Danubius, "božanska reka života", dotle je donji deo posvećen boginji Hestiji kao Istros, sa značenjem Hestijin reka ili "Reka hraniteljka".

Među važne bogove Olimpa spada i Posejdon (Ποσειδών), koji je Kronov i Rein sin, Zevsov, Herin, Hadov, Hestijin i Demetrin brat. Etimološki njegovo ime je kovanica od ποσις posis-gospodar, i ειδων, ειδων ejdon-videti, dok ειδος ejdos-je lik, tj. Gospodar. U mitologiji, Posejdon je gospodar svih mora. Prema Hesiodu (Theogonija, 453), Posejdon je na bedeme koji su okruživali Tartar (Đerdap) postavio "bronzana vrata". Ovaj naziv je sačuvan i danas kod Velikog Kazana na Dunavu pod imenom "Gvozdena vrata". Posejdonovi atributi su trozubac, konj i delfin.

U terminologiji Panonije nismo našli onomastiku koja bi upućivala na teonim Demetre (Δημητηρ), Kronove i Rejine ćerke, jedne od olimpijskih bogova. U mitologiji Demetra je majka Hadove žene Persefone (ona koja razara), koju je ona rodila sa Zevsom (Dunavom). Persefona je strašna kraljica Podzemlja (Homoljskih pećina) i sprovodi u delo kletve ljudi, gospodari senima i vlada čudovištima podzemnog sveta. Persefona živi u hladnim i vlažnim Hadovim dvorima, kraj kojih teku podzemne reke Stiga (Mlava), Piriflegeton (Mogila ili Požarevačka), Kokit (Čokordin) i Aheront (Vitovnica) (Homer, Ilijada IX, 457, 569).

Herodot (II, 59 i 171) identifikuje egipatsku boginju Izidu sa Demetrom, jer "...Izida na helenskom jeziku znači Demetra". Etimološki imenica Demetra (Δημητηρ) je kovanica od čestice δη de-očito, svakako i reči μητηρ meter-majka. U čast Izide, svečanosti su se priređivale u gradu Buziridi, jer se u njemu nalazi najveći Izidin (Demetrin) hram. Jedna od većih pritoka reke Mlave (Stige), koja izvire iz Homoljskih planina i Kristalne pećine nosi naziv Busur. U Sencovom rečniku (1910., 159) Βουσιρις, Busirid je: 1) Posejdonov sin, stari kralj egipatski, koji je strance žrtvovao, 2) "mesto Ozirisovo", grad u Nilskoj Delti. Prema Diodoru Sic. (IV, 26 i dalje) Busiridu je pošlo za rukom da otme ne samo ovce iz Hesperidinog stada, nego i same Hesperide. Njih je međutim, oslobodio Herakle, savladavši opakog kralja. Demetrine misterije prenete su širom tadašnjeg sveta sve do Egipta. Kada su Dorci u XI v. p. n. e. osvojili Pelazgiju, proterali su sve stanovnike Peloponeza, a sa njima i Demetrine misterije. One su se sačuvale jedino kod Arkadskih Pelazga, koji nisu proterani. Rekonstrukcijom mitoloških zbivanja i rekognosciranjem toponima, može se zaključiti, da se sve ovo odnosi na prostore Pančevačkog rita, Dunava, Stiškog-Požarevačkog polja i Homolja.

10. HERAKLOVA PUTOVANJA DUNAVOM

U Helenskoj mitologiji Herakle je najveći, najsnažniji i najslavniji junak. Legende o njemu su stvorene od strane Doraca, koji su kao treći po redu narod na jugu Balkana, posle starosedelaca Pelazga i Ahejaca doseljenih u XVI v. p. n. e., migrirali sa severa u Pelazgiju u XII v. p. n. e. Legende su imale dvojaku nameru: 1) da istaknu božansko poreklo Doraca, time što njihov junak potiče od Zeusa i 2) da oni predstavljaju sintezu starosedelaca Pelazga-Danaida, Ahejaca-Pelopida i Doraca-Heraklida (Thomson, 1952., 190), tj. kasnijih Helena.

Ime Herakle (Ἡρακλῆς), etimološki je kovanica od imenice Ἥρα Hera i glagola κλέω, κλεω klezo, kleo-slaviti, klicati, nazivati, dičiti, tj. "Herina slava". U mitologiji Herakle je rođen u Beotiji, ali je njegov zavičaj u Argolidi na Peloponezu, gde su se iz prvobitnog staništa Doride, konačno preselili Dorci i proterali Ahejce. (Prilog 22).

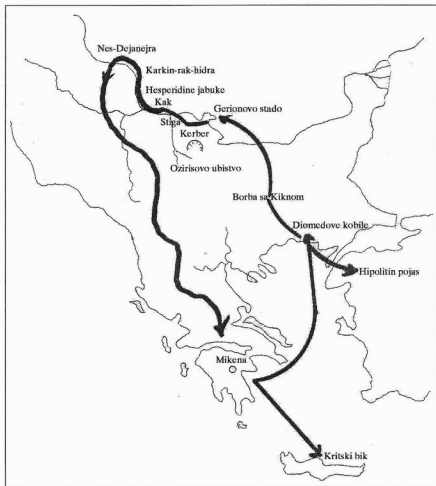
Prilog 22. Herakle

Herakle je sin Zeusa i Amfitrionove supruge Alkmene. Amfitrion je kralj Mikene, takode iz dinastije Danaja. Njena majka Nikipa je ćerka Pelopa iz dinastije Pelopida. Njegov polubrat Ifiklo je sin Alkmene, ali ne Zeusa, već kralja Amfitriona. Heraklovo prvobitno ime je Alkevs (Ἀλκeus) po njegovom dedu. Podvalom Zeusa i Atene, novorođeni Alkevs (Alkid), podmetnut je uspavanoj boginji Heri na dojenje, da bi podojio božansko mleko i postao besmrtn. On je svoje početno obrazovanje dobio od očuha Amfitriona, da bi kasnije nastavio po kazni da čuva goveda na Kiteronu, do svoje 18. godine. Svako je u Herakla prepoznavao Zeusovog sina, jer je bio snažan, visok i neustrašiv. Odabrao je put vrline, jer mu je Pitija prerekla da će biti slavan, ako se vrati kralju Euristeju i služi ga dvanaest godina, a za to vreme izvrši dvanaest junačkih dela. Delfijska Pitija tada ga je prvi put nazvala imenom Herakle (Herina slava).

Njegov deda po majci Euristej, kralj Mikene, dao je Heraklu dvanaest teških zadataka, od kojih šest treba da izvrši na Peloponezu, a ostalih šest van njega. Među zadacima na Peloponezu bili su: Nemejski lav, Hidra iz Lerne, Kerinska košuta, Ćrimatski vepar, Augijeve štale i Stimfajske ptičurine. Ostali zadaci u udaljenim zemljama sveta bili su: Kretske bik, Diomedove kobile u Trakiji, Arejev pojas amazonske kraljice, Gerionova stada iz Eritije, Hesperidine jabuke i hvatanje Kerbera. (Prilog 23).

Diomedove kobile i Amazonski pojas.

Pošto je završio sa zadacima na Peloponezu, Herakle je krenuo brodom na daleki sever i to prvo u Trakiju, kod kralja Bistonaca Diomeda, koji je posedovao besne kobile. One su se hranile ljudskim mesom, koje je pred njih bacao kralj, od stranaca koji bi došli u ovu zemlju. Herakle je trebao da ukrade četiri kobile. U žestokoj borbi savladao je kralja, a kobile je poslao Euristeju u Peloponez. To je učinio zajedno sa zlatnim Arejevim pojasom amazonske kraljice Hipolite, koga je u međuvremenu osvojio. Amazonke su bile unuke Zeusa i Here, ćerke boga Areja jednog od dvanaest olimpijskih bogova. Prema Herodotu (IV, 8 i dalje) zavičaj Amazonki je bila Temiskira na Termodontu, tj. sadašnja ravnica Termečaj kod Sinope na turskoj obali Crnog mora. Međutim, drugi smatraju da su Amazonke naseljavale Trakiju i Iliriju (Vergilius, Aeneis, XI, 659). Ime Amazonke (Ἀμαζονες) je kovanica od reči "α", a-ne, bez i reči μαζος, μαστος mazos, mastos-sisa, brežuljak, tj. one koje nemaju dojku. Smatralo se da su one uklanjale desnu dojku, da im ne bi smetala pri zatezanju luka i bacanja koplja.

Prilog 23. Karta Heraklovih pustolovina Dunavom

Gerionovo stado

Sledeći Heraklov zadatak je bio da pođe u Eritiju i dovede Gerionova goveda izvanredne lepote. Prema Herodotu (IV, 8 i dalje) Herakle je krenuo kopnom na sever. Na tom putu je prešao malu makedonsku reku Ehlor, gde ga je Kikno (κυκνος-labud), sin Areja i Pirene (Πυρηνα-Pirin planina?) izazvao na dvoboj. Ali, Zevs sruči grom među ratnike i prekine boj. Herodot dalje pripoveda ... "Gerion nije stanovao na Crnom moru, već u Okeanu (Dunavu), na jednom ostrvu koje Heleni nazivaju Eriteja... I kad je Herakle došao u zemlju

koja se sad zove Skitija, a ranije je bila nenaseljena, pa pošto ga je uhvatila zima i mraz, obuče on lavlju kožu i zaspi, a konji njegovih kola, koji su se u to vreme nalazili na paši, nestanu na neki tajanstveni način”...

U zemlji Skita, koja se pružala severno od Dunava i Karpata, a na istok do Crnog i Kaspijskog mora, Herakle je imao puno peripetija i usput je uništio mnoge divlje zveri. Na kraju, kad je sreo Nimfe Nereide, ćerke Zevsa i Temide (Tamiša), one su mu pokazale gde živi proročko morsko božanstvo Nerej (reka Nera). Herakle je šćepao zaspalog starog i osedelog morskog boga i naterao ga da oda kako se može doći do Eritije i Gerionovog stada, kao i do vrta zlatnih jabuka boginje Here.

Kao što je izneto, Eritija je ostrvo na Dunavu pod kasnijim nazivom Ada Kale, a Gerion, unuk Titana Okeana, bio je kralj Tartesa (Đerdapa), jer se i samo ostrvo ponekad zvalo Tartessus, ili Eritrea (ερυθηρη osn. ερυθ, ερυθρος erit, eritros-crven, riđ). Ovaj poslednji naziv verovatno potiče od velike Crvene stene u prirodi, koja se nalazi i danas na levoj obali Dunava u visini Lepenskog Vira. (Prilog 24).

Prilog 24. Borbe Herakla i Geriona (Srejiović i sar., 1992.)

Prema Pausaniju (IV, 36), kralj Gerion je važio za najjačeg živog čoveka. Imao je tri glave, tri trupa spojena u struku i šest ruku. On je gospodario “ostrvom Eritijom, sa druge strane Okeanove struje”, tj. vodopada Dunava. Posedovao je najbolja i najlepša goveda na svetu, riđe boje. Na ostrvu su pašnjaci bili veoma bogati, tako da mleko nije davalo surutku. Ono je zbog toga bilo posvećeno boginji Heri, te otuda drugi deo kovanice θεῖα teja-što božanstvu pripada. U Eritiji su bili čuveni voćnjaci maslina, smokava, pomorandži, urmi i dr. Goveda su čuvali pastir Eurition (mnogopoštovani), sin boga Areja i dvoglavi pas čuvar Orto.

Bog sunca Helije, Heraklu je pozajmio svoj zlatni pehar (brod) da u njemu dođe do ostrva. Pošto se iskrcao na ostrvo, Herakle je ubio psa Ortra i čuvara Euritiona svojim buzdovanom. Tako je Herakle pokrao goveda, ne plativši ništa kralju Gerionu. Goveda je natovarao u brod i pošao uzvodno

Dunavom, pošto je poneo maslinov rasad. Kad je Menet, čuvar Hadovih stada na istom ostrvu obavestio kralja o otmici stoke, Gerion je stigao Herakla na reci Antemu (Ἀνθεμα je ekvivalent ἀναθεμα, antema ili anatema-prokletstvo). Ovaj toponim se danas nalazi uzvodno od Eritije (Ada Kale), kao trigonometrijska tačka 324, između sela Kličevac i Rečica, na desnoj obali Dunava u Delti reke Mlave (Stiga) na izlasku iz Tartesa. U strašnom dvoboju, Herakle je prostrelio jednom strelom sva tri Gerionova tela i dokrajčio ga buzdovanom. Iz Gerionove krvi niklo je čudesno drvo, koje se znojilo krvlju (drenjina ili nar?). Herakle je vratio "zlatni čamac-pehar" bogu Heliju i sa stadom Gerionovih goveda, produžio peške desnom obalom Dunava, da bi iz Podzemnog sveta Hada, uhvatio psa čuvara Kerbera, mnogoglavog psa, što je bio jedan od zadataka, koje je Heraklo morao da obavi.

Hvatanje Kerbera

Dovesti psa Kerbera iz podzemlja Tartara bio je jedan od najtežih Heraklovih zadataka. Posle dana hoda od Anteme, Herakle uz pomoć Atene, stiže do reke Stige (Mlave). Homer, (Ilijada, VIII, 369) o tome pripoveda: "...kad je Euristej onog ključara slao Hadu, da mu iz Ereba psa Hada morskog donese, ne bi izišao nikad iz strmene Stiške rijeke..." Uz Stigu i Mogilu, Herakle stigne do Homoljskih pećina, gde je od Hada zatražio Kerbera. Ovaj stojeći pored svoje žene Persefone odgovori nabusito: "On je tvoj, ako ga savladaš bez batine i strele". Herakle nađe Kerbera na lancu pored kapija Aherona (Ἀχέρων-bezdan ili još βάθος batos-personifikacija reke Batuš, desna pritoka Mlave). Smelo ga ščepa za gušu, iz koje izroniše tri glave sa grivama od zmija. Čupavi rep se podiže na udarac, ali Herakle zaštićen lavljom kožom, ne popusti pritisak dok Kerber ne klonu gušeći se (Grevs, 1990., 134, f).

U podzemnom svetu Herakle se susreo sa Persefonom, gospodaricom Podzemlja, koja ga je zamolila da pusti iz svojih snažnih ruku Menetija (Μενειτης) čuvara Hadovih stada, koji ga je napao jer je Herakle ubio jedno goveče, da bi duše mrtvih nahranio krvlju. Herakle je sreo i Meleagrovu sen, Arejevog sina junaka iz mita o lovu na Kalidonskog vepa, a sen mu je savetovala da se oženi Dejanirom, njegovom sestrom.

Na povratku iz Podzemlja Tartara, Herakle oplete sebi venac od rastinja koje je Had (Ada Ostrvo kod Stige) posadio u Jelisejskim poljima kao uspomenu na svoju ljubavnicu, divnu Nimfu, Leuku, ćerku Okeana i Tetije. Spoljni listovi ovog venca ostali su crni, pošto je to boja podzemnog sveta, dok su listovi oko Heraklovog čela postali srebrno beli, od njegovog božanskog znoja (Srebrno jezero).

Od tada je Leuka (bela topola) njemu posvećena, a boja njenog lišća podseća da je Herakle bio aktivan u oba sveta. U ovim krajevima i dan danas ima mnogo topola, kao i sela sa ovim nazivom.

U ambijentu Homolja i Stiškog polja, Herakle je sreo podzemnog boga Egipta Busirida (Βουσῖρις busiris-bog Oziris), kod desne pritoke Mlave pod imenom Busur. Busirid je bio poznat po svojoj surovosti, jer je sve strance koji bi došli u Egipat žrtvovao Zevsu. Busirid je uhvatio Herakla, vezao, okitio cvećem i priveo žrtveniku. Herakle je smireno prišao žrtveniku-lomači, ali kad je počeo ritual, pokidao je sve okove i ubio Busirida, kao i učesnike ceremonije. O ovom događaju, Euripid je napisao satiričnu dramu.

U Stiškom, odnosno Požarevačkom polju (Φλεγραιον πεδιον flegrajon pedion-požarevačko polje), Herakle je pomogao svome ocu Zevsu u gigantomahiji, da savlada giganta Alkioneja, Uranovog i Gejinog sina, poznatog po izuzetnoj visini i snazi (Apollodori, Bibl.). Gigantomahija je izneta u opisu "Ada Ciganlija".

Hesperidini vrtovi

Sledeći zadatak Herakla je bio da donese Euristeji plod zlatnog jabukovog drveta, koje je Majka Zemlja poklonila Heri kao venčani dar u braku sa Zevsom. Hera, koja se mnogo obradovala poklonu, zasadila je drvo u svom božanskom vrtu, zapadno od Tartesa i Stige, "tamo gde zadihani konji koji vuku kočije Helija završavaju svoj put, u zemlji Hesperida". Tamo u zemlji Hiperborejaca (Herodot, IV, 184) "je Atlantovo stado od hiljadu ovaca i krdo od hiljadu goveda koja lutaju po neprikosnovenim pašnjacima, kao i božanstveni vrt sa zlatnim jabukama".

Pošto je Nerej (reka Nera), bog voda, odao Heraklu tajnu kako se može doći do Hesperida, on je krenuo dalje uzvodno Dunavom. Kad je došao do sela Vinče, ustanovio je da se Dunav račva u tri rukavca: "Velike vode", "Srednje Vode" i "Male vode" i da prave jedan redak kompleks od četiri ade. To su: Čakljan, Forkotumac, Stefanac i Donja ada. Južno oko ade Čakljan su "Male vode", dok severoistočno "Srednje vode". Utvrdio je takođe, da rukavac "Male vode" skraćuje plovidbu (jer je dug svega 7 km, za razliku od ostalih čija dužina iznosi i do 19 km), ali obiluje sprudovima sa mnogo panjeva u vodi, dok je desna obala visoka brežina, zamuljena, takođe puna panjevima i kamenjem (Bela stena).

Borba sa Kakom kod ade Čakljan na Dunavu

Herakle je bio pred svojim ciljem, te je odlučio da se odmori. Umoran od prethodnih borbi i putešestvija, on je brzo zaspao i ostavio Gerionova goveda da pasu. Međutim, na adi Čakljan (etimološki složena reč od κακ, κακος kak, kakos-loš i reči λιον lian-veoma) živeo je ratoborni domorodac Kako. On je bio čudovište, boravio je u pećini (verovatno u Beloj steni), napadao i ubijao sve prolaznike i pustošio je okolinu. Kako je od Gerionovih goveda ukrado četiri vola

i četiri krave, koje je vešto sakrio u pećini na Beloj steni. Da bi zavarao trag, Kako je ili goveda vukao za repove natraške, ili je tragove izbrisao granama. Kada se Herakle probudio, primetio je krađu i goveda je našao po tragovima, po mukanju krava ili uz pomoć Kakove sestre, po imenu Kaka. Kaka je Heraklu otkrila sklonište gde je njen brat Kako sakrio ukradena goveda. Zbog zasluge za ovu uslugu, ona je kasnije postala zagonetna starorimska boginja, o čijem su se kultu starale vestalke, domaćice državnog ognjišta, kao i hrane koja se na njemu pripremala, naročito hleba.

U nastaloj borbi između Kaka i Herakla, čudovište je bljuvalo dim i plamen, tako da je čitava okolina gorela, sve do vrta Herinih zlatnih jabuka. Na tom mestu je kasnije sagrađen grad Pančevo (etim. kovanica od παν pan-sve i κηω ili κεω keo-goreti), tj. "Svegoreći grad". Tokom strašne borbe, Heraklu je ponestalo strela, a buzdovan mu se slomio, te se obratio svome ocu Zevsu (Dunavu) da mu pomogne. Otac je tada doneo mnogo kamenja (iz Bele stene?) i pomoću njega Heraklo je savladao i na kraju ubio Kaka. U spomen ovog događaja je i onomastika ade na Dunavu Čakljan (veoma loša), tj. personifikacija savladivanja prepreka panjeva i kamenja, sa sprudovima uzvodno rukavcem "Male vode".

Zlatne Herine jabuke

Sa ade Čakljan, Herakle je prešao na adu Forkontumac, da bi preko rukavca Dunava "Velike vode", došao do Hesperidinih jabuka.

Kod ade Forkontumac, Herakle je sreo dva brata Forka i Taumanta, Gejinu i Pontovu decu. Fork ili Forkij (φορκος, φορκυνος-vepar po Grevsu, 1990, 639) bio je bog ukočenih grebenova i valova. Bio je oženjen Ketom, svojom sestrom, koja mu je pored ostalih rodila Hesperide, Forkide (Graje), Skilu i prema Hesiodu (Teog. 270 i dalje) zmaja, koji je čuvao jabuke Hesperida. Kasnije se pričalo, da je Fork vladao Korzikom i Sardinijom i da se udavio u moru za vreme pomorske bitke koju je vodio sa Atlantom, koji je ranije bio njegov zemljak, dok su bili u zemlji Hiperborejaca (Herodot, IV, 184). Forkide su bile dve lepolicke sestre, nazvane još grajama (sive), jer su bile sede od rođenja. Forkide se prevode i kao krmačina deca (Krnjača?), a Forkida kao krmača. (Grevs, 1990, 639). Kasnije se pripovedalo da je bila i treća Forkida Perso i da su one imale izgled labuda. Sve tri zajedno posedovale su po jedno oko i jedan zub. One su nadziravale put koji vodi Gorgonama, koje su stanovale u Hadovim dvorima (Homer, Ilijada V, 741 i VIII, 349) u Stiškim pećinama Homolja?

Forkova ćerka Skila (Σκυλλη skile, od σκυλλω skilo-rastrgati, mučiti, tj. ona koja razdire), bila je besmrtno čudovište voda, živela je u pećinama ispod grebenova čije su vrhove prekrivali penušavi talasi i magle. Kada je Herakle prelazio Dunavski rukavac "Velike vode", Skila je otela jedno Gerionovo goveče. Iznenaden Herakle, ne znajući da je to Forkova ćerka, ubio je Skilu

svojim strelama. Dobročudni otac Forko, brzo je sastavio ćerkino telo upaljenim buktinjama, tako da je Skilu ponovo oživeo (Lycophron, Alexandra, 45).

Forkov i Ketin sin zmaj, zvao se Ladon (Λαδων-onaj koji grli). Hera je postavila Ladona da čuva zlatne jabuke na drvetu života da ih ne беру Hesperide, ili da bi ovaj uništio Herakla. Ladon je imao stotinu glava, i bio uvek budan. Pored toga bio je besmrtn, a uvek je ležao sklupčan oko drveta, i govorio različitim jezicima. Kad je Herakle stigao do vrta Hesperida, prvo je otrovnim strelama ustrelio Ladona, a Zevs, da bi ovekovečio ovu borbu, preneo je Ladona u sazvežđe Zmaja. Scena ubijanja Ladona bio je čest motiv helenističko-rimske epohe.

Izviđanjem terena Herakle je hteo još jednom da potvrdi savete morskog božanstva Nereje (reka Nera) i rečnih Nimfa kćeri Zevs i Temide. I zaista, kada se okrenuo prema zapadu, gde se Zevs venčao sa Herom, desno iza sebe je imao nimfu Temidu (Θεμις), današnju reku Tamiš ili Temiš, levo ispred sebe Zevs (Dunava) i Forka (ada Forkontumac), a daleko iza njega Heru (Deliblatsku peščaru sa toponimom Heronja). Heraklu nije smetala "svađa" mitografa o tome da li su vrtovi Hesperida rođeni od Forka sa Ketom ili Zevs sa Temidom.

Kad je došao do Herinih vrtova u današnjem Pančevačkom ritu, Herakle se još jednom podsetio na reči Forkovog brata Taumanta (Θαυμας Taumas, čudotvorac, čudesan) i njegove lepe žene Elektre (Ηλεκτρα-sjaj, jantar), da ako mu išta na putu za Miken u zatreba, da se obrati njihovoj ćerki Iridi (Ιρις-hitra, brza, duga). Ona je bila neumorna, zlatokrila glasnica bogova, koja je obitavala na zapadu, na Iriškom vencu kod Fruške gore. Istovremeno čudotvorac Taumant ga je podsetio, da vodi računa o zagonetnoj reči melon (μηλον), koja ima dvojaki značaj, jer melon znači "ovca" i "jabuka". Dalje, da se jabuke nalaze gde su Atlantova goveda, a ovce levo. Na terenu je Herakle naišao na dve rečice koje se ulivaju u Dunav. Leva nosi naziv Sebeš (etimološki od σεβω, σεβιζω, sebo, sebizo-u strahu biti, pobožnu dužnost vršiti). Tu postoji i toponim Ovčanski Sebeš i selo Ovča. Desna rečica nosi naziv Butuš (βουτης, butes-govedarski), gde se uzvodno dolazi do Jabučkog rita i nešto severozapadnije pored Tamiša do sela Jabuka. Herakle je smatrao da su tu Atlantova goveda.

Pošto mu je bog Nerej savetovao da on sam ne bere jabuke, nego da to umesto njega učini Atlant (Ατλας atlas-nosilac) Herakle je tako i postupio. Atlas je bio jedan od Titana, sin Japeta i Okeanide Klimente, i imao je mnogo kćeri, među njima i Hesperide, a od sinova Hespera. Zbog učešća u borbi Titana protiv bogova, Zevs je kaznio Atlanta, da drži nebo rukama na glavi, u zemlji Hesperida, odnosno Hiperborejaca. Herakle je zamolio Atlanta da mu učini uslugu, što je on rado prihvatio, da bi se malo odmorio od tereta. Tada Herakle savi leđa i prihvati na sebe težinu nebeskog svoda, umesto Atlanta. Ubrzo se Atlant vrati sa trima jabukama, koje su ubrale Hesperide i odluči da sam odnese zlatne jabuke Euristeju, jer mu se osećanje slobode učini neizmerno prijatnim. Shvativši šta Atlant smera, Herakle se pretvarao da pristaje, ali, pošto mu je Nerej rekao da nikako ne pristane na sličnu ponudu, zamoli Atlanta da pridrži

svod, samo dok stavi podmetač na glavu. Ne sluteći prevaru, Atlant je odložio jabuke na zemlju i prihvatio nebeski svod. Herakle je pokupio zlatne jabuke iz Herinog vrta u Pančevačkom ritu i sa Gerionovim govedima krenuo dalje Dunavom, vodeći posebno računa da sačuva u dobrom stanju Hesperidine jabuke.

Jabuke su bogovima Olimpa obezbeđivale mladost i besmrtnost, te su zato, često bile i "jabuka razdora", svađa, čak i ratova. Tako na primer Homer (Ilijada XXIV i dalje) pripoveda, da je zlatna jabuka bila uzrok Trojanskog rata. Naime, otac svih bogova, Zevs, da bi razredio ljudski rod i proslavio svoju lepu ćerku Helenu, odlučio je da izazove svetski rat. O tome se savetovao sa nimfom Temidom (reka Tamiš) koja je bila njegova druga žena, u prisustvu boginje začetnice nesloge, svađe i rata, Eride (Ερις eris-svađa, prepiranje, borba), sestre boga rata Arej (ada Ratno ostrvo) i odlučio da se izazove veliki rat. Zadatak je poverio Eridi. Na jednoj svadbi na kojoj su prisustvovali svi bogovi, Erida, koja nije bila pozvana, odlučila je da zavadi božanske goste. Dok su Hera, Afrodita i Atena prijateljski ćaskale držeći se za ruke, ona im spusti zlatnu jabuku pored noge, na kojoj je pisalo "Najlepšoj!". Tri boginje su smatrale da im pripada, ali nijedan od prisutnih bogova nije hteo da presudi. Po nalogu Zevsa, to je morao da uradi trojanski princ Paris, Prijamov sin. Da bi dobile naklonost princa, boginje su njemu davale razna obećanja. Hera je obećala da će postati gospodar celog sveta, Atena, da će biti slavan, a Afrodita da će za ženu dobiti najlepšu na svetu, čuvenu Helenu, Zevsovu ćerku, Menelajevu ženu. Paris je proglasio Afroditu najlepšom boginjom i predao joj zlatnu jabuku iz božanskih vrtova zemlje Hesperida. Afroditinom intervencijom, za vreme jedne proslave na Kritu gde je sa svojim mužem bila i Helena, ona se na prvi pogled strasno zaljubi u trojanskog princa Parisa. Napustila je kralja Sparte Menelaja i dragovoljno pošla sa njim u Troju. Tako je počeo Trojanski ili "prvi svetski rat" 1192. g. p. n. e. U ovom ratu Herakle nije učestvovao, jer je živio pre njega.

Borba kod Ade Krčedin

Na svome daljem putu po zemlji Hiperborejaca, Herakle je Dunavom došao do Ade Krčedin (etimološki kovanica od reči κarkινος karkinos-rak i Ἀϊδης Hajdes-Had ili reči τῆθεν idejn-videti, izgledati, tj. rakoidni). Tu je sreo demona Karkina (Καρκινος) i došlo je do sukoba. Karkin je grizao Herakla u petu i pokušavao da ga onesposobi za borbu. Međutim, Herakle je ubio Karkina, a boginja Hera koja je mrzela Herakla, prenela je Karkina na nebo, gde blista kao sazvežđe Rak među dvanaest znakova zodijaka. Ova priča o borbi sa Karkinom (Rakom) uneta je u mit Hidre iz Lerne, gde je Hera odgajila Hidru i Raka iz mržnje prema Heraklu. Mit o Hidri iz Lerne zbunjivao je klasične mitografe, jer je Lerna u Argolidi na moru (Pausanija, II, 37), a "morsko čudovište" treba da boravi u dubokim virovima, kojih nema kod susednih reka Friks i Erazin.

Borbe sa Kerama, kod Čerevičke ade

Kad je Herakle stigao kod Čerevičke ade (etimološki od κηρες keres) uzvodno od Novog Sada, susreo se sa demonskim stvorenjima Kerama, koje su sestre Mojra i Apate (grad Apatin) i deca boginje Noći. U mitologiji Kere su različito prikazivane, bilo kao duše mrtvih, koji su izbacivani iz kuća, ili kao demoni, crni kao noć, ali najčešće kao demonska bića, ljudožderi koja sve u životu prljaju. Opisivana su i kao ptičurine sa buljavim očima, sa zubima kao u divljih svinja, isplaženog jezika, sa dugačkim kandžama, perjem od bronzе koje pada na zemlju i sve ubija.

U Heraklovom mitu, ove ptice su smeštene u Arkadiji u gradiću Stimfal, kao Stimfalske ptičurine. Pausanija međutim sumnja da su ptice mogle opstati u Stimfaliji gde nema vode u toku leta (Pausanija, VIII, 22). Naime, na stimfalskom području je izvor koji u zimsko doba stvori malo jezero i iz njega otiče rečica Stimfal. Leti nema jezera i rečica silazi u ponor i pojavi se opet u Argolidi pod imenom Erazim. Te ptice su se ranije verovatno drukčije nazivale od strane meštana. Herakle je proterao ptice u pravcu Crnog mora ili prema Africi, u Arabijsku pustinju, gde "među ostalim zverima i ove ptice zvane stimfalide prema ljudima nisu ništa pitomije od lavova i leoparda".

U vode Dunava, u ade i močvare ovih predela i danas doleću mnogobrojne ptice selice, pa su priče o "ptičurinama" i sada prisutne.

Borba sa Nesom kod Nestinske ade

Kod Nestinske ade pored sela Čelareva (etim. verovatno od reči κελάρυζω kellarizo-teći, pljuscati, šumiti), Herakle se susreo sa kentaustom Nesom (Νεσσος ili Νεστος-nes ili nest) Tetijinim i Okeanovim sinom, koji je bio jedini zbog svoje čestitosti zadužen od bogova da prenosi putnike preko reka. Herakle je tada bio sa Dejaninom, svojom budućom ženom. Pošto je reka podivljala od kiša i pretila svojim virovima, brzacima i talasima, Nes je predložio Heraklu, da prepliva sam reku, a da Dejaniru, da se ne bi pokvasila poveri njegovom iskustvu i snažnijim rukama, uz malu nagradu. Herakle je prihvatio predlog i platio traženu cenu. Kad se on našao na drugoj obali Dunava, začuo je zapostavljanje svoje drage. Nju je Nes bacio na zemlju i pokušao da je siluje. Herakle je brzo uzeo svoj luk i otrovnu strelu nepogrešivo usmerio u srce kentaura Nesa. Da bi se čudovište osvetilo Heraklu, nagovori Dejaniru da uzme seme koje se prosulo po zemlji, krv iz njegove rane, doda maslinovo ulje i napravi smesu i da je sačuva kao čudotvorni ljubavni eliksir. Jednog dana, posle nekoliko meseci, kad je shvatila da će zbog lepe Jole izgubiti muževljevu ljubav, Dejanira je Heraklu dala košulju namočenu u Nesovoj krvi. Ovaj "ljubavni eliksir" brzo je pokazao svoje strašno dejstvo. Košulja se prilepila uz Herakla i Nesova zatrovana krv ulila se u njegovu krv, koja je počela da ključa i da sagoreva utrobu i mišiće. Herakle je jaukao i zapomagao, a zatim je očajnički

rastrgao i skidao košulju sa kožom i mišićima. Očajan od nesreće koja ga je zadesila, popeo se na vrh planine Ete u Ftiji, gde je sebi podigao veliku lomaču. Zatim je legao na krzno Nemejskog lava. Dok je lomača gorela, Zevs je svoga sina uzdigao na nebo, gde je primljen među bogove, pošto se izmirio sa Herom.

Herakle je Dorski heroj i smatra se da su mitovi o njemu nastali u raznim razdobljima i raznim krajevima helenskog sveta.

Pošto postoji najprisnija veza između Heraklovih dela sa jedne, Zevs a i Here sa druge strane tj. sa hidrološkim sistemom Dunava u Panoniji, može se zaključiti da su njihovi arhetipski tvorci tvorci mita populacije kulture Lepenskog Vira i Srednjeg Podunavlja uopšte. (Prilog 25).

Prilog 25. Olimpijski bogovi: Zevs, Hera, Atena, Posejdon i Hermes (Srejić i sar., 1992.)

Opisivanje Heraklovih dela od strane raznih mitografa dijametralno se razlikuje po redosledu i mestima radnje koja se lociraju čak na sva tri tada poznata kontinenta. Ovim istraživanjem je utvrđeno da je reka Dunav "Zlatna sredina" ovih događaja, jer je sva onomastika toponima, horonima i teonima smeštena duž vodenog puta Dunava u Srednjem Podunavlju koja predstavlja jedinstvenu funkcionalnu celinu.

To su pre svega zbivanja na "Svetoj" adi Eritija (Ada Kale), koja se zbog velike Crvene stene kod Lepenskog Vira na levoj obali Dunava, prevodi i kao Eritreja ili Eritrija i stvara zabunu među mitografima svih generacija, oko lokacija, (locira se čak u Španiju). Pausanija (IV, 36) veliča Gerionova goveda i ističe da su se ljudi tog vremena trudili da steknu neko bogatstvo u vidu stada goveda, konja ili ovaca, a da su goveda, posebno Gerionova bila na najvećoj ceni. Ova pasmina negovala se u Tesaliji, Tebi, na Peloponezu, u Siciliji, Italiji i Španiji. Homer u Ilijadi je i sam pevao da je Antenorov sin Ifidamant iz Troje, kao prvi svadbeni dar dao svome tastu sto Gerionovih goveda. To je sve verovatno uticalo da se stvori mit o Gerionovim govedima sa Dunava, tj. sa one strane Okeanove struje, odnosno Vodopada Dunava.

Reka Mlava, sa velikim Stiškim poljem, je mitološka reka ponornica, sa mnogobrojnim pritokama koje nose mitološka imena (Busur, Orlovača, Mogila,

Batuša itd.), pećinama Homolja gde caruje Persefona koju čuva pas Kerber, čije su vode Okeanov rukavac i formiraju adu Had, koja predstavlja najteži i najveći Heraklov uspeh, ali i najteži mitološki rebus oko geografske lokacije. Kasnije helenski mitografi pokušavali su da ove događaje sa Stigom smeste u Arkadiji na Peloponezu. U ovo je posumnjao i Pausanija (VIII, 18) kada je obilazio Heladu i on iznosi: "Hesiod u Teogoniji, kao i Lin (mitski pesnik), pevaju da je Stiks kćerka Okeana, a žena Palanta. Kada sam to pročitao učinilo mi se posve krivo... Ime Stiksa je u svojoj poeziji najviše koristio Homer... I Krećanin Epimenid peva da je Stiks kćerka Okeana... Voda koja kaplje sa grebena na strani Norakride prvo pada na jednu visoku stenu u reku Kratidu. Ta voda donosi smrt čoveku i svakom drugom biću." Iz ovoga se jasno vidi da je Stiga u Arkadiji voda koja "kaplje" sa grebena planine Aronian i stvara potočić dug oko 4 km i uliva se u rečicu Kratidu, čija ukupna dužina iznosi oko 20 km i otiče u Korintski zaliv. Nema pećina, ponora i Stiškog polja, nema Hada (ada), nema pritoka i nije plovna za "duše mrtvih". Suprotno, Mlava (Stiga) u Srednjem Podunavlju odgovara Hesiodovoj teoriji, da su vode Stige Okeanov rukavac i da deseti deo njegovih voda otiče" (Hesiod, 361 i dalje).

Mesto gigantomahije i učešće Herakla u gigantomahiji, takođe se prikazuje proizvoljno od strane mitografa, mada to i sam Hesiod (183) lepo označava kao Flegrejsko polje, što u našem prevodu znači Požarevačko, odnosno Stiško polje. Ova lokacija u Heladi nije nikada tačno utvrđena.

Geografske lokacije gde se nalaze vrtovi Hesperida sa zlatnim jabukama, u mitologiji su različite, neprecizne ili neodređene, a najčešće su locirane u Libiji ili negde na zapadu Afrike ili Evrope. Naša istraživanja su rešila i taj rebus, a analizom preciznih geografskih karata i upoređivanjem sa onomastikom i značenjem naziva, jasno se uočava da su vrtovi Hesperida u trouglu: Beograd-Pančevo-Vinča, tj. u Pančevačkom ritu, kod sela Jabuka i Ovča (μηλον melon-jabuka ili ovca).

Ovaj kratki pregled onomastike Srednjeg Podunavlja, sa pričama o bogovima i raznim herojima, pokazuje, da mit još nije savladan, da još uvek postoje Scile i Haribde, te i naponi koje treba da učini nauka, da bi objasnila mitološku građu, koja je arhetipski nastala na ovim prostorima. Iz ovoga se može rezimirati da mit nije prevaziđen historijski fenomen ljudske kulture i da sa tog aspekta predstavlja jedan od bitnih elemenata ljudskog duha i da je paradigma kolektivnog nesvesnog. Nalazima u ovim istraživanjima mogli su se opovrgnuti Herodotovi zaključci, da su imena skoro svih bogova došla iz Egipta u Heladu. Ona su postala i proširila se sa severa iz kulture Lepenskog Vira, tj. iz srpskih oblasti.

---

11. EVOLUCIJA PALEOGLOSOLOGIJE BALKANA

Dosadašnja uporedna arheološka, praistorijska i lingvistička razmatranja geografskih granica rasprostranjenosti paleobalkanskih glosoloških pojava, mogu dovesti do nekoliko fundamentalnih zaključaka. Među njima je na prvom mestu činjenica da je čitav prostor Balkana čvrsto povezan mnogobrojnim glosološkim vezama. Onomastika, posebno hidronimi srpskog Podunavlja, ukazuju da je ovaj lokalitet, sa kulturom Lepenskog Vira na čelu, ne samo arheološki arhetip Evrope, nego takođe lingvistički i mitološki arhetip, pa prema tome i generator svesti o arhetipskoj teogoniji i kozmogoniji.

Ako hidronimi srpskog Podunavlja predstavljaju arhetipska inovaciona žarišta, čija se onomastika može transkribovati (dešifrovati) antičkim helenskim jezikom, postavlja se pitanje evolucije, širenja i konzervacije balkanske paleoglosologije, i onim što mi danas nazivamo antičkim grčkim jezikom.

Thomsen (1899.), Thomson (1954., 119) i Macqueen (1986., 35) smatraju da su u praistoriji Balkan, sa Egejskim bazenom i Malom Azijom predstavljali jedinstveno glosološko područje, sa onomastikom koja ima nehelenske elemente. Dalje, da zajednički glosološki supstrati ovog geografskog dela pokrivaju i južne delove Rusije i Crnog mora, sve do zemlje Sumera. Na taj način, ovaj jezik predstavlja posebnu granu indoevropske familije jezika, što odgovara indoevropskoj dijaspori naroda. Indoevropski jezik je jedan od prvobitnih, arhetipskih jezika određene populacije indoevropskih naroda. Pretpostavlja se da proto-indoevropski jezik, kao opšti način komunikacije, doseže skoro 3000-5000 godina p. n. e. Tipološki, on pripada dvojesložnim ili sintetičkim jezicima i njima govori oko milion ljudi u svetu. Odvojivši se od svoje glavne jednojezičke porodice, on se veoma rano razvio u dve glavne dijalektičke grupe, u zapadni-centum i istočni-satem, prema upotrebi broja sto. Paleoglosologija Balkana pripada zapadnoj grupi indoevropskih jezika.

U pogledu starosti, ovaj jezik spada u najstarije jezike Evrope i Male Azije, pre hetitskog i antičkog grčkog. Istorija ovog jezika počinje grafizmima najstarije kulture Đerdapa, od mezolita (11.-10. milenijuma p. n. e.) preko neolita (9.-8. milenijuma p. n. e.) i rane faze kulture Lepenskog Vira (7.-6. milenijuma p. n. e.), kada Đerdap postaje najznačajniji umetnički centar tadašnjeg sveta. Ovi grafizmi iz Srednjeg Podunavlja, kao i Vinčansko pismo, nauka još uvek nije uspela da dešifruje. Nisu dešifrovani ni istorijski, znatno

kasnije glinene tablice sa epigramima sa Knosa na Kritu i Pila na Peloponezu, koje su pisane "linearnim pismom A".

Pitanje paleoglosologije Balkana najviše je obrađivano u okviru istorije helenskog jezika. Mpampiniotis (1988., 66) smatra, a na osnovu savremenih arheoloških iskustava, da su ispod mikensko-grčkog sloja postojala dva starija sloja. Najdublji pripada Karima i Lelezima, dok je drugi, nešto novijeg datuma, a sadrži indoevropske elemente i pripada narodima sa Dunava, koje Kretschmer (1925.) naziva Donaulandisch. Ovi elementi su na tlu Pelazgije, tj. južnog Balkana, nazvani pelaškim. Ako se prati arheologija, oni su u Heladu-Pelazgiju došli iz Srednjeg Podunavlja preko svojih nosilaca, koji su istovremeno bili i nosioci "trakaste keramike" i predstavljaju dunavski sloj. Savremena lingvistička istraživanja Sakelariou-a (1977.) takođe potvrđuju mišljenje da je paleoglosologija Balkana indoevropskog porekla, koja se u Grčkoj označava kao jezik Pelazga.

Najnovija naučna istraživanja italijanskih autora iz domena istorije i geografije ljudskih gena, precizno su utvrdila koincidencije između ljudskih migracija, antropologije i lingvistike (Cavalli-Sforza, 1991., 72-78). Polazeći od Darvinovih postavki "O nastanku vrsta", geneologije čovečanstva i rasporeda geneologije ljudskih rasa, oni su potvrdili njegovu teoriju koja povezuje geneološku i lingvističku evoluciju. Njihova tridesetogodišnja istraživanja su obuhvatala razne populacije, kod kojih su vršene analize limfocita, DNK (dezoksিনukleinske kiseline), lingvistička, etnološka i Santropološka ispitivanja. Rezultati su prikazani na 716 strana teksta, obogaćeni matematičkim formulama, grafikonima, kartama, histogramima itd. Nakon opširne diskusije došli su do zaključka, da svi jezici u svetu potiču od jedinstvenog pretka i jedinstvenog govora, što znači da postoji monogeneza jezika. Ovaj jedinstveni jezik govorio se oko 100000 godina pre našeg doba. Postoji gen, koji učestvuje u nastanku jezika; geni su verovatno umnogome umešani u sposobnost ovladavanja jezikom. Međutim, glavne jezičke familije nisu starije od 50000 godina, a najveći njihov deo je stvoren pre 5000-25000 godina. Pretpostavlja se da se danas u svetu govori oko 2000-4000 raznih jezika, od kojih najpoznatijih ima oko 100. To su oni jezici koji imaju opšti istorijski, politički i ekonomsko-socijalni uticaj. Ovi mnogobrojni jezici, se primenom istorijsko-komparativne metode glosološke analize, mogu klasifikovati i razvrstati u 17 srodnih grupa ili porodica. Najznačajnije jezičke porodice su indoevropska, uralo-altajska, japansko-korejska, sino-tibetska, semitsko-hamitska itd.

Na kraju autori iznose da homo sapiens, pa i ljudska rasa, potiču iz Afrike. Vremenom, usled demografske eksplozije ili usled nekih klimatskih promena, praljudi, koji su imali posebne anatomske karakteristike: duge noge i uzane karlice, napustili su Afriku i uputili se na sever i preko Egipta naselili prvo Bliski i Srednji istok, a zatim, Aziju i Evropu, Ameriku i Australiju. Na svome putu susretali su i druge ljudske vrste kao što su neandertalci, homo-erektusi, i dr.

Zbog ledenog doba, Evropa je ostala dugo nenaseljena. Povlačenjem ledenog pokrivača, na nekim mestima su stvoreni uslovi za život. Pre 30000 godina takođe su stigli u Evropu narodi sa Kavkaza, koji su ostali dugo vremena izolovani. To su bili paleolitski lovci razbijeni u grupe, koji su govorili kavkaskim jezikom, sličnim onome kojim danas govore Baski sa Pirineja. Kasnije, oko 11. ili 10. milenijuma p. n. e. sa Kavkaza i Bliskog istoka krenuli su pastiri i zemljoradnici. Doselili su se najpre u Đerdap ("Obećana zemlja"?) i preko Srednjeg Podunavlja, Pomoravlja, Povardarja naselili su Balkan, dok su drugi to učinili drugim putem, preko Male Azije. Oni su sa sobom doneli indoevropski jezik, koji je i dan-danas utisnut u onomastiku Balkana.

Pošto se istorijska evolucija paleoglosologije Balkana, koja pripada indoevropskoj porodici jezika može pratiti jedino preko razvoja antičkog grčkog jezika, u daljem izlaganju biće izneta njegova istorijska periodizacija.

---

12. ISTORIJSKI RAZVOJ GRČKOG JEZIKA

Istorijski period grčkog jezika počinje migracijom prvih Helena oko 1600. g. p. n. e. u Pelazgiju, na jugu Tesalije u Ftij, mada pisani izvori tvrde da je to bilo u periodu od 1450.-1400. g. p. n. e., tj. posle katastrofalnog zemljotresa na ostrvu Teri.

Čuveni grčki lingvista Mpampiniotis (1986., 73), dao je sledeću tehničku periodizaciju istorijskog razvoja grčkog jezika:

		vreme:
PRAISTORIJSKI PERIOD:	INDOEVROPSKI HELENSKI	-3000. p. n. e.
	1. Protohelenski	3000. p. n. e.-2000. p. n. e.
ISTORIJSKI PERIOD:	2. Antički helenski	1400. p. n. e.-300. p. n. e.
	3. Aleksandrov koine	300. p. n. e.-600. n. e.
	4. Srednjovekovni	
	a) rani vizantijski	6. v. n. e.-12. v. n. e.
	b) vizantijski	12. v. n. e.-15. v. n. e.
	c) postvizantijski	15. v. n. e.-18. v. n. e.
	5. Novogrčki	19. v. n. e.-danas

Izvori za izučavanje grčkog jezika su pisani dokumenti, onomastika i usmeni govor. Od pisanih dokumenata najznačajniji su epigrafi, od kojih je, delimično sačuvan, Dipilski epigraf na jednoj amfori, koji datira oko 720. g. p. n. e. Dugo se smatralo da je on najstariji. Međutim, deskripcijom linearnog pisma "B" od strane Ventris-a i Chadwick-a (1953.) ova granica je pomerena na vreme između 1450.-1420. g. p. n. e. Između njih, međutim, postoji jedna ogromna praznina bez pisanih dokumenata.

Smatra se da su prvi Heleni na Balkanu bili Ahejci. O jeziku i pismu Ahejaca ne postoje pisana svedočanstva. Kao pripadnici kulture Kurgana, Ahejci su govorili indoevropskim jezikom. Oni u novoj domovini, u tesalskoj Ftiji nisu evidentirani od strane starosedelaca Pelazga. To su učinili Hetiti iz Male Azije tek u XIII v. p. n. e., kada su ih označili kao Ahhijava, a u istom

vremenu od Egipćana kao Akaiwasha. Međutim, na osnovu istorijske i glosološke rekonstrukcije, razvoj ahejskog jezika može se podeliti u tri faze: 1) čista Ahejska, ili kathari, odnosno protohelenska, koja sa 2) ahejsko-dijalekatskom fazom čini preistorijski period i 3) ahejska-dorska faza, koja obuhvata istorijski period.

Ahejski kathari period ili protoahejski, predstavlja prodijalekatsku fazu. On obuhvata vreme odvajanja Ahejaca od ostalih indoevropskih naroda u Evroazijskim prostorima Kurgana, verovatno u periodu seobe stočara i zemljoradnika oko 3000. g. p. n. e., bitisanja u ravnica Panonije oko 2000. g. p. n. e. i seobe u Tesaliji oko 1450. g. p. n. e. U toku ovog migracionog perioda, Ahejci su uobličili svoj prvi autohtoni jezik, bez dijalekta. Zbog toga se ovaj jezik od grčkih lingvista klasifikuje kao prohelenski, odnosno protoahejski.

Duže vremena boraveći u Panoniji, Ahejci su se prvi put susreli i imali prilike da se upoznaju sa jednom višom i veoma starom civilizacijom, sa kulturom Lepenskog Vira, njihovim jezikom i grafizmima, sa vinčanskim pismom, kozmogonijom, teogonijom i mitologijom Hiperborejaca. Došavši u Tesaliju, hiperborejski Panteon su smestili na snežne vrhove Olimpa.

Dijalekatski ili protohelenski period ima supstrate jezika balkanskih domorodaca, pre svega podunavskih Hiperborejaca, zatim, Pelazga i Jonaca. Ahejci nisu nazvani Helenima čak ni od strane Homera, oko VIII v. p. n. e. Oni su iz Ftije migrirali u XII v. p. n. e., pod vođstvom maloazijskog Pelopa i naselili severozapadni deo Peloponeza, a kasnije su naselili i Atinu. Herodot (I, 56-58) helenski istoričar, koji je živio od 484.-424. g. p. n. e., osvrćući se na etnogenezu i govor Atinjana ističe, da su Atinjani vodili poreklo od Pelazga. On nije bio u stanju da kaže kojim jezikom su Pelazgi govorili, ali smatra da su oni govorili ne-helenskim jezikom, tj. varvarskim jezikom. Ako se tako desilo sa Pelazgima, nastavlja Herodot, onda je Atički narod kao Pelaški, pretapajući se u Helene (migracijom Doraca), zaboravio svoj stari i naučio helenski jezik. Herodot dalje opisuje da su Heleni pretopili u svoju populaciju u prvom redu Pelazge, ali i mnoge druge varvarske narode, jer dok su bili odvojeni od Pelazga bili su slabi i mali.

Već smo izneli da u grčkom jeziku postoje mnogobrojni glosološki supstrati koji pripadaju paleoglosologiji Balkana, odnosno pelaškom i jonskom dijalektu na tlu Grčke. To su toponimi, oronimi, hidronimi, teonimi, fitonimi, antroponimi i razni drugi nazivi, kao i svi horonimi Egejskih ostrva.

Ako je Ahejski svet svoj najveći uspon u državnom i kulturnom smislu postigao u Mikenima na Peloponezu sredinom XII v. p. n. e., onda tu treba tražiti neke odgovore o protohelenskom jeziku. Međutim, pisanih dokumenata u vidu glinenih tablica iz Mikene ima veoma malo, još manje ih je iz Tirinta i Tebe, a znatno više iz Pila i Krita. Ove tablice pisane su linearnim pismom "A" i "B", koje je utvrđeno i na iskopanim vazama. Podaci iz ovih tablica odnose se na administraciju službenika kraljevskih palata i na funkcionisanje nekih grana privrede. Najčešće su toponimi, antroponimi, spiskovi stoke, inventari zemljoradničkih proizvoda, brojevi i dr. Imena i reči pisane su slogovnim

znacima te ih je Ventris (Ventris and Chadwick, 1956.) transkribovao slogovima sa crtama, npr.: de-do-me-na (dedomena ili priložena), i- je-re-ja (ierea ili sveštenica), qa-si-re-u (quasileus) ili basileus tj. kralj, a-re-ku-ru-wo (Alektuon-muško ime), petao, pi-a-ra (piara ili čaša, ali i najdeblje goveče) itd. Tablica sa toponimima bilo je oko 200. Antroponimi su najčešće dešifrovane reči u linearnom pismu "B" na mikenskim tablicama i ima ih oko 6%. To su imena kao što su Eumenes (milostiv, zgodan), Opilimnios, Philowergos, Amphimedes, Europtolemos itd. Mikenci su dakle govorili dijalekatski ahejski jezik, čiji je najstariji supstrat bio pelaški i jonski. Seobom Doraca, krajem XII v. p. n. e. i egzodusom Ahejaca, postojećem dijalekatskom jeziku dodaje se još jedan glosološki supstrat, čime se helenski jezik uobličava kao klasični ili antički (arhea) helenski jezik i to je ahejska dorska faza, koja obuhvata istorijski period.

Iz iznetog se vidi, da su na formiranje antičkog grčkog jezika uticali mnogi dijalekti: pelaški, jonski, ahejski i dorski, i činjenica je da antička dijalektologija predstavlja najznačajnije poglavlje u istoriji grčkog jezika.

Pored istorijske periodizacije, postoje i mnogobrojne klasifikacije antičkog grčkog jezika. Najuprošćeniju klasifikaciju dao je Kretschmer (1924.) koji razlikuje tri dijalekta i to: jonski, ahajski i dorski (izostavio je pelaški?).

Po njemu, jonski ili atički dijalekt, pripada starosedecima Atike, Eubeje i severnog Peloponeza. Dolaskom Doraca oko 1100. g. p. n. e. Jonjani su migrirali u Maloazijsku Joniju. Na jonskom jeziku sa eolskim arhaizmima i atičkim neoterizmima stvarana su Homerova dela. Na jonskom jeziku, sa eolskim i dorskim elementima stvarao je Hesiod. Na čistom jonskom su dela Tarteja, Solona, Anakreona itd.

Ahajski dijalekt sa jonskim elementima koristili su pesnici Sapfo i Alkej. Ovaj dijalekt bio je rasprostranjen u Beotiji, južnoj Tesaliji, Kontinentalnoj Heladi (osim Atike), na Peloponezu, Kritu, Kipru i južnoj Italiji.

Na dorskom dijalektu su stvarali Pindar, Stesihor, Bakhilides itd. Područje dorskog jezika, trećeg talasa migranata u Pelazgiju obuhvatalo je Zapadnu Heladu (Epir, Etoloakarnaniju, Fokidu i Lokridu), Zapadnu Tesaliju, Peloponez (osim Arkadije), Krit, Rod, Halikarnas i dr.

Ovaj jezički "vavilonski" galimatijas u grčkim polisima od Homerovog do Demostenovog doba, rešio je radikalno Aleksandar Veliki-Makedonski u IV v. p. n. e, posle osvajanja Grčke. Ovim počinje treća faza ili period aleksandrov koine.

O jeziku Makedonaca postoje još uvek velike polemike. Po nekima, govorni jezik Makedonaca, kao sredstvo komunikacije bio je "dorski koine" (Roberts, 1976., 114), a po drugima "makedonski koine" (Ranović, 1983., 78), tj. "protomakedonski jezik".

Da su Makedonci u antici govorili posebnim jezikom, koji je bio nerazumljiv Helenima, svedoči i Plutarh (46.-125. g. n. e.) u svome delu o "Aleksandru" (III, 51). Naime, u svađi sa Klitom Aleksandar ... "skočivši stade vikati zovući makedonski hipaspiste...". Nemački istoričar Beloch (1886.) opisuje da su ... "Makedonci pre kralja Arhelaja (413.-399. g. p. n. e.) govorili

drugim jezikom, koji nisu razumeli (dorski) Heleni". Dok je dorski dijalekt u Heladi poslužio kao amalgam za sintezu klasičnog grčkog jezika, dotle se jezik u Makedoniji razvijao samostalno iz paleoglosologije Balkana i kulture Lepenskog Vira i Egejske kulture, tj. kraljeva Makedona, Orfeja itd.

Izvori za izučavanje "aleksandrovog koine" jezika služe papirusi iz Aleksandrije u Egiptu, razne privatne molbe, tužbe, pisma, prijave, izveštaji, odgovori, epigrami itd., koji pokrivaju period od IV v. p. n. e. do VIII v. n. e. (Mpampiniotis, 1986., 113). Na ovom polju postoje sve obimnija istraživanja od strane savremenih lingvista. Kostopoulos (1992., 15) npr. iznosi, da je samo oko 6000 epigrama nađeno u Makedoniji na njihovom jeziku. Na ovom jeziku pisali su pre svega Aristotel, Tukidid, Eshil, Euripid, Sofokle i mnogi drugi. Na "aleksandrovom-makedonskom koine" jeziku pisani su tekstovi Svetog pisma. U III v. p. n. e. izvršen je na ovom jeziku prevod Starog zaveta, a kasnije i Novog zaveta. Istoričari, kao Polivius (II v. p. n. e.), Diodor Sic. (I v. p. n. e.) i dr. zatim, filozof Epikrit (I-II v. n. e.) itd. pisali su ovim jezikom (Lampsas, 1980., 636).

Kao i svi ostali i ovaj jezik indoevropskog porekla iz paleoglosologije Balkana, imao je svoj sopstveni rečnik i različit fonološki sistem i sintaksičke oblike u sistemu glagola i imena. Ne ulazeći u lingvistička objašnjenja, iznećemo samo neke morfološke kategorije između paleoglosologije Balkana i dorskog grčkog dijalekta, kao npr.: hipos-alogo-konj, hidor-nero-voda, onos-gaiduri-magare, oikos-spiti-kuća, odos- dromos-put, ihthis-psari-riba, oinos-krasi-vino, ofthalmos-mati-oko, ois-provatonovca, is-hoiros-gourouni-svinja, kion-skilos-pas, mis-pondiki-miš, oon-avgo-jaje, ris-miti-nos, naus-ploion-brod itd.

Aleksandrov koine jezik se mogao nametnuti dijalekatskom grčkom jeziku iz više razloga. Navešćemo neke od njih. U dijalekatskom grčkom jeziku su postojali zajednički nasledni elementi pelaškog, jonskog, karskog, lelegškog i dorskog u vidu dijalektikona. U Heladi su živeli pretežno potomci Doraca, na čelu sa uvek vojnički dominantnom dorskom Spartom, gde se na Peloponezu govorio dorski jezik (dijalekt).

Jonsko-atički dijalekt (pelaški-jonsko-ahajski), je bio pisani jezik oligarhije i filozofa, tako da je imao monopolski položaj, dok su se u narodu govorili razni dijalekti. Jonsko-atički dijalekt se do persijskih ratova razvijao u maloazijskoj Joniji, a docnije u Atici, koja je bila multietnička i multikulturalna i uvek u stalnom antagonizmu sa dorskom Spartom, što je dovelo i do tridesetogodišnjeg rata.

Najveći i kritični zaokret učinjen je kada su stvoreni vojno-politički i ekonomsko-socijalni preduslovi za dominaciju Makedonije nad Atenom. Posle persijskih ratova 480. g. p. n. e. "aleksandrov koine" jezik, potisnuo je jonsko-atički dijalekt, uzdigao se i nametnuo ne samo kao svemakedonski, nego i kao panhelenski jezik (Dimitrakou, 1970., 1). Tako na tlu Balkana i Egeja iz paleoglosologije Balkana, sa istočnikom kulture Srednjeg Podunavlja, preko Makedonije, Orfeja, Aristotela i dr. razvio se i oformio savremeniji jezik,

zajednički nazvan "aleksandrov koine", čime je stvorena baza za svetsku civilizaciju.

Ovaj jezik, od strane Aleksandra Velikog (356.-323. g. p. n. e.) najvećeg vojskovođe starog veka i Aristotelovog učenika, proširio se ne samo u Heladi, nego i u čitavoj njegovoj imperiji. U novim uslovima on se obogatio jezičkim elementima azijskih i afričkih naroda, pre svega Persije i Egipta, te je postao međunarodni jezik i jezik diplomatije (Dimitrakou, 1970.).

Kao što je Aleksandar Makedonski svojom sabljom stvorio svetsku imperiju, tako je paralelno, njegov učitelj Aristotel iz Stagire, tvorac celovitog stvaralačkog ljudskog duha (Papastavrou, 1970., 416). Aristotel je, međutim, bio samo vrh te kulturne piramide Centralnog Balkana.

Rodonačelnik te kulture prema mitologiji smatra se Orfej, sin Eagara, praunuk Makedona (1315. g. p. n. e.), osnivača II mitološke makedonske dinastije. Orfej je bio kralj Makedonije i Trakije, najčuveniji i nenadmašni mitski pevač, svirač i pesnik, od koga je sačuvano oko 87 orfičkih himni. Orfej je bio dinamična ličnost, željan istraživanja i kao takav je učestvovao u ekspediciji Argonauta (1225. g. p. n. e.), kada je svojim pesmama i muzikom hrabrio mornare, na svojim putešestvijama Crnim morem i Dunavom.

Legenda kaže da je prve pouke u pevanju i sviranju Orfej dobio od Hiperborejca Apolona. U Makedoniji i Heladi, Orfej je uveo čuvene Dionisove misterije, nauku o životu duša posle smrti i smatra se pronalazačem azbuke (Apolodor Rh. I, 34). Nakon njegove smrti, stvorena je religiozna sekta Orfičara, koji su verovali u prvobitni greh i u božansku prirodu ljudske duše.

Za kulturu Centralnog Balkana je značajno napomenuti i to, da su u makedonskoj Pieriji svake godine održavana čuvena muzička takmičenja. Na jednom od njih, npr. između bogova, Apolona, boga umetnosti i Pana, kada je predsednik žirija bio kralj makedonske oblasti Bromije, znameniti Mida, oko 1225. g. p. n. e., pobedio je Apolon. Mida je smatran i pronalazačem olova, lengeri i siringe.

U istorijsko doba, kultura u Makedoniji dobila je nov podsticaj, za vreme dinastije Perdika I oko 700. g. p. n. e., posebno u doba Arhelaja. Naime, kralj Arhelaj (413.-399. g. p. n. e.) je poznat po tome, što je osnovao novu prestonicu Makedonske države Peli, koja je veoma brzo postala administrativni, vojni, ekonomski i kulturni centar. Na njegovom dvoru boravile su istaknute ličnosti kulturnog sveta iz Jonije, Helade i Sicilije. Među njima najduže je boravio jedan od najpoznatijih svetskih pesnika slavni tragičar Euripid (485.-406.). On je bio Anaksagorin učenik i Sokratov prijatelj. U Peli je dugo radio sve do svoje smrti. Smatra se da je Euripid uveo u Makedoniji feničansko-jonski alfabet i izvršio najjači uticaj na staru i noviju evropsku dramu. Prema većini izvora napisao je 92 drame i 7 satirskih igara (Medeja, Orest, Ifigenija u Aulidi, Elektra, Andromaha, Bakhe, Ifigenija na Tauridi, Herakle, Heraklovci, Trojanke, Helena, Kiklop i dr.). Za vreme Filipa II (359.-336.) Peli je postala druga Atina. Nastavljeno je sa razvojem makedonskog jezika, pisma, filozofije, istorije, matematike i dr. Pored Aristotela, tu su i drugi filozofi, Aristobul i Zojl,

istoričari Dinokrat i Kalisten, matematičar Leodam, lekar Nikomah (otac Aristotela), zograf Polignost, znameniti Protagora iz Abdere, otac sofista itd. O visokoj kulturi i umetničkim ostvarenjima autohtone prirode svedoče i arheološka otkrića Andronikusa (1985.) na lokalitetu Vergina sa nekropolom Filipa II. Sve ovo ukazuje na visoke domete kulture u Makedoniji. Novi makedonski kralj Aleksandar III (336.-323.) imao je sve prerogative da osvoji svet (dobru ekonomiju, jaku vojsku, spreman kadar i savremeni jezik).

Izgradnjom Aleksandrije u Egiptu 331. g. p. n. e. i stvaranjem najveće biblioteke na svetu sa više od 700000 monografija, Aleksandar je osnovao jedinstven naučni centar koji je dominirao ne samo u njegovo doba i vremenu njegovih naslednika, nego i u Rimskom periodu. Ovim je "aleksandrov koine" jezik postao maternji jezik kako Makedonaca, tako i Grka i mnogih naroda u njegovoj imperiji, ali i Isusa Hrista i njegovih Apostola. Prvi lingvistički opis ovog jezika učinjen je od strane Dionisa Trakijskog 100. g. p. n. e. u vidu publikacije pod naslovom "Veština gramatike". Ovo ostvarenje predstavlja prvu evropsku gramatiku i jedan od najodlučnijih koraka u istoriji gramatike uopšte. Sa glosološkog aspekta, Aleksandrov jezik je postao prvi najmoderniji jezik u svetu u poređenju sa tada vladajućim jezicima, kao što su bili starogrčki, persijski, egipatski, latinski, hebrejski, kineski, indijski itd. On je učinio zaokret radikalne prirode i to na svim lingvističkim nivoima, kako u fonologiji, tako i u morfologiji, sintaksi, leksikologiji i semasiologiji, prelazeći sa dijalekatskog, gde je postojao veliki dorski supstrat u novogrčki jezik (Mpampiniotis, 1986.). Prema tvorcu grčke glosologije Hatzidakis-u (1967.), novogrčki jezik predstavlja direktan razvoj vizantijskog, koji potiče neposredno od "aleksandrovog koine" jezika. Ovaj jezik umnogome je pojednostavio oblike antičkih, jonskih, dorskih i ahajskih elemenata.

Vizantijski ili srednjovekovni period aleksandrovog jezika.

Posle dominacije od skoro 900 godina (335. g. p. n. e. do VI v. n. e.) aleksandrov koine jezik prelazi u drugi period razvoja, sa sedištem u Carigradu. Počinje sa imperatorom Justinijanom i traje od VI do XII veka i predstavlja ranovizantijsku fazu, kada postaje zvanični jezik države, umesto dotadašnjeg latinskog jezika. U poznovizantijskoj fazi između XII-XV veka, aleksandrov koine jezik postaje jezik književnosti, posebno od 1204. godine, kada se oslobada arhaizama i antičkog načina pisanja. Treća, ili postvizantijska faza počinje sa 1453. godinom, kada je Vizantija pala pod Otomansko ropstvo. Ova faza traje do XIX veka, tj. do oslobađanja Grčke od Otomanske imperije 1821. godine.

Novogrčki period aleksandrovog koine jezika traje do danas i on je u toku. U ovom periodu on prelazi kroz šest raznih faza: arhaizam, prečišćavanje, paleodemotikizam, katarevuse, demotikizmu i faze novogrčkog jezika, koji je sada maternji jezik svih Grka.

Zakonom Grčke vlade od 1975. godine novogrčki jezik je postao zvanični jezik države, čime je na kraju rešeno dugovekovno "lingvističko pitanje" Grčke (Mpampiniotis, 1986., 170).

Iz iznetog se može uočiti da je paleoglosologija Balkana, stara više od 10000 godina, ona je i danas sačuvana u geografskoj onomastici poluostrva, ima ishodište u kulturama Srednjeg Podunavlja. Sticajem istorijskih i drugih okolnosti, ona je migrirala na jug i naišla je na veoma plodno tle u antičkoj Makedoniji, gde se formirala u govorni jezik, koji je u savremenoj lingvistici označen kao "aleksandrov koine (opšti) jezik". Ovaj savremeni jezik, sa supstratima iz paleobalkanske glosologije, napravio je eruptivni razvoj u svetskoj lingvistici i bio je jezik svetske diplomatije, velike Makedonske imperije, a od VI v. n. e. i Vizantijske imperije, u kontinuiranom trajanju od oko 2000 godina. Aleksandrov koine udario je konačan pečat fizionomiji antičkog dijalekatskog i savremenog grčkog jezika.

On je dao nomenklaturu svim savremenim naukama-filozofiji, matematici, fizici, astronomiji, biologiji, tehnici, tehnologiji itd. Do razrešenja pitanja paleoglosologije Balkana i nasledstva jedne drevne, visoko duhovne kulturne baštine može se doći jedino uporednim slaganjem arhetipskih naučnih činilaca iz domena arheologije, lingvistike, praistorije, mitologije i istorije. Samo na taj način se može uklopiti i stvoriti jedan savršeno lep mozaik.

---

13. ZAKLJUČAK

U savremenoj arheologiji se smatra da je Balkansko poluostrvo koevka kulture "Stare Evrope". Pre više miliona godina, Balkan je bio sistem ostrva i arhipelaga u okeanu Tetisa, smeštenog između Afrike i ostalog dela Evrope. Sa geološkim promenama, novoformirano balkansko kopno našlo se između Sredozemnog mora na jugu i Panonskog mora na severu. Oticanjem panonskih voda preko Karpata u Crno more, stvoreni su tereni današnjih srpskih zemalja. Po svome geološkom nasleđu ove teritorije predstavljaju izuzetne terene i riznica su materijala kojim se može rekonstruisati razvoj značajnih etapa u evoluciji kopnene vegetacije i životinjskih vrsta.

Povlačenjem poslednjeg ledenog pokrivača pre 12000 godina sa prostora Srednjeg Podunavlja, stvoreni su povoljni uslovi za opstanak čoveka. Prve ljudske zajednice ribolovaca, a kasnije zemljoradnika na ovim prostorima, razvile su kulturu Lepenskog Vira, jedne od najstarijih duhovnih manifestacija u Evropi. Polazeći od hipoteze, ako su arheološki nalazi umetnosti Lepenskog Vira najstariji dokazi materijalne kulture jedne ljudske zajednice na Balkanu, pretpostavlja se da postoje i druga duhovna ostvarenja. Verovatno da postoje i druge arhetipske spiritualnosti nama nepoznate, što je bio primarni cilj ovog rada.

U metodologiji naučnih istraživanja korišćeni su Jungovi (1990.) entiteti iz kompleksne psihologije: arhetipsko, kolektivno nesvesno. Ovim modelom istraživana je onomastika, mitologija i praistorija. Iz onomastike Srednjeg Podunavlja istraživani su hidronimi i horonimi, prema vojnogeografskim kartama 1:200000.

U objašnjenju naziva korišćeni su leksikoni starogrčkog jezika, kao i glosološke studije grčkih, nemačkih i drugih lingvista koji su ustanovili da u antičkom grčkom jeziku postoje supstrati koji ne pripadaju Helenima, nego praistorijskim domorocima. Posle dugogodišnjih istraživanja ustanovljeno je sledeće:

1. Na srpskim prostorima Srednjeg Podunavlja veliki broj hidronima i toponima pripada jednoj zajedničkoj ili opštoj paleoglosologiji Balkana iz porodice proto-indoevropskog jezika.

2. Onomastika Dunava (koja u prevodu personificira Zeusa), njegovih pritoka i ada, pripada paleoglosologiji i predstavlja alegoriju čitavog mitološkog sistema Homerove i Hesiodove teogonije iz Olimpijskog Panteona bogova.

3. Hesiodova kozmogonija simbolizuje večitu borbu vode i kamena i interakciju ovog procesa u ljudskoj svesti. Geofizička pojava borbe se odigrala između voda Panonskog mora i stena Karpata, sa stvaranjem Đerdapa-Tartara i pobedom vode tj. Dunava-Zevsa, koji je zagospodario nad ostalim bogovima.

4. Najveća borba međutim, odigrala se između bogova II i III generacije, tj. gigantomahija, koja se vodila u Srbiji u "Flegrejon pedion", što u paleoglosologiji znači u "Požarevačkom polju". Tom prilikom su sevale munje, bacane su ogromne stene i zapaljeno drveće i sve je gorelo kao u paklu. Pobedio je Zevs.

5. Duše umrlih slate su vodama Stige (Mlave) u Podzemni svet (Homoljske pećine), gde vlada bog podzemlja Had, a za svog čuvara ima psa Kerbera.

6. Onomastika ada na Dunavu (Ada Kale-Eritija, Forkotumac, Čakljan kod Beograda i dr.) predstavlja mitološki putokaz Heraklove maršrute Dunavom u ostvarenju njegovih herojskih dela: krađa Gerionovog stada, hvatanje Kerbera, krađa Hesperidinih zlatnih jabuka boginje Here, borba sa bogom-čudovištem Kakom i dr.

7. Onomastikom su takođe utvrđeni i toponimi gde su bitisala razna praistorijska plemena iz porodice Hiperborejaca kao što su: Danuni, Mišani, Mosiniki i Kaki. Usled migracije novih indoevropskih naroda (Doraca, Skita, Ilira i dr.) u XIII v. p. n. e., Podunavski svet je napustio svoj zavičaj i preneo svoju arhetipsku kulturu na jug, istok i zapad. Time je došlo do premeštanja civilizacijskih središta u grčkoj Atini, makedonskoj Peli i italjskoj čizmi (poluostrvu).

8. Paleoglosologija Balkana arhetipski pripada kulturama Lepenskog Vira, Starčeva i Vinče, a sačuvana je u onomastici srpskih prostora i u antičkom grčkom i Aleksandrovom "koine" jeziku, koji predstavlja infrastrukturu tih jezika.

9. Istraživanja imaju antropološki i lingvistički aspekt. Ona zadiru duboko u korene praistorije ovih prostora, gde se slabije može pratiti ljudski trag. Ona su međutim potvrdila, da je arhaična kultura Lepenskog Vira imala visoke arhetipske domete civilizacije.

10. Dobijeni rezultati pružaju elemente jedne drevne baštine, koja narode jugoistočne Evrope, posebno Balkana, više povezuju i približavaju, nego što ih razdvajaju. Opšta namera autora bila je, da se čitaocu ukaže na to da tereni srpskih prostora predstavljaju ne samo riznicu za praćenje evolucije razvoja flore i faune, nego i za istraživanje duhovnih ostvarenja visokih dometa. Posredstvom njihovog lingvističkog i sveukupnog nasleđa, formira se i svakodnevno obogaćuje pojmovnik savremene nauke i odstranjuju se iskrivljene slike o hijerarhiji izvorne evropske duhovne vrednosti.

---

14. ABSTRACT

European civilization between 6500 and 3500 B.C. – long before Greek or Judaeo – Christian civilizations flourished – was not a provincial reflection of neighboring Near Eastern cultures but a distinct culture with its own unique identity. The mythical imagery of this matrilinear era tells us much about early humanity's concepts of the cosmos, of human relations with nature, of the complementary roles of male and female.

Dr. M. Gimbutas

Introduction

The founder of contemporary anthropological explorations of latent psychological contents Sigmund Freud (1856 - 1939) and the founder of the complex psychology and one of the most significant psychoanalysts of human mind Carl Gustav Jung (1875 - 1961) set the stage for the theory of psychoanalysis of dreams, revealed the contents of subconscious, and further on postulated the principles of the theory of archetypes and the mass-unconsciousness. Freud's methods of analysis and deciphering of unconscious in the fields of human culture, behavior, myths, religion and arts became the basis of psychoanalytical anthropology, philosophy and the theory of creativity. Jung's idea of the existence of collective unconsciousness, the deepest and the darkest prehistoric spaces of human psyche makes the universal ground of the whole human personality. Jung finds that the collective unconsciousness contains the spiritual experience of immense number of preceding generations encrusted into the brain structure. The building blocks of unconsciousness are archetypes representing the inherited images. Archetypes are general and congenital frames of the whole human experience expressing themselves in the form of emotional, symbolic images and pictures in myths, legends, dreams, religious rites and so on.

In the course of the activities reported here, the theories of Freud and Jung are only taken as a direction and entities to postulate an original and different model of the archetype building unit. The purpose of this paper is to propose the paleobalcanic glossology of Serbia as a new and simple paradigm of collective unconscious. The paper initiates further multidisciplinary investigations of our heritage on the soil which is one of the oldest in Europe.

Hypothesis, Aim, and Method

Language and writing are the most significant tools of human mind retaining the traces of history and historical changes, known as well as unknown. Glossology (Webster Comprehensive Dictionary) is the science of language, the comparative philology. Paleoglossology connotes old, ancient languages, mostly extinct, leaving traces in the names of places and things in

contemporary use. This paper advocates one daring hypothesis and to be brave to the end, names the field of research: paleoglossology of the Balkans. The hypothesis is based on premises that one common language was spoken in Neolithic Europe which lasted until the appearance of civilization in Europe or, until the historical era. Our aim is to attempt to decipher some names domesticated on the Balkan peninsula by using the language called the ancient Greek, one of the *dead languages*, the milestones of civilization. It is interesting to our findings that ancient Greek is present in modern Greek mainly by onomastics of the Balkan geography. But this onomastics is common to many of the Balkan states, to Serbia, Montenegro, Hungary, Albania, Bosnia, Croatia, Romania, Bulgaria, Macedonia and Greece. This paper treats only the first two of the a forementioned countries. This fact pushes away all nationalisms as petty talk.

One of the major findings in genetics related to the origin of mankind (Cavalli-Sforza, 1991) is that the distribution of genes correlates surprisingly well with that of languages. Cavalli-Sforza notifies that "...we concluded that, in certain cases, a language or family of languages can serve to identify a genetic population". The purpose of this investigation is to allocate the language to the land without confabulating about that what has happened to the people. They have hardly vanished, the melting-pot theory has probably more chances to succeed.

The common denominator of a nation in modern sense is the common language. We do not have the nation here, but we do have the language. The elements of the presumed common language made the substance of languages derived, spoken by similar peoples or tribes mentioned in Herodotus, the Father of history: those were Pelasgs, Boreans, Hyperboreans, Misans, Ionians, Briggs and many others inhabiting of the Balkans.

The methodology used in this research is based on etymology of the ancient Greek. Ancient Greek has little if any similarity to modern Greek language. Greek is only the common name for these two languages. The question arises: could they be the same people?

The methodology makes use of the ancient Greek scientific etymology, i.e. the scientific translation of phonetic and symasiologic development of words, or onomastic approach (onomastics = the study of the origin and evolution of proper names). The tools to ease the endeavor are also the historical-parallel glossology and parethymology, i.e. the folk etymology of ancient language, used by Greek linguists.

Here are some examples:

-Anthroponym: *Athens* (Αθῆνα / athena/, Αθᾶνα /aθana/) the name of the goddess and town is made of A-without and θανάτος / thanatos / - death, i.e. the immortal one.

-Hydronym: *sea* (θαλασσα / thalasa /) is made of θα /θα /, θω /θο / - to run and αλας / alas / -salty.

-Oronym: Olympus (Ολύμπος / olimpos/) is made of ολοι /oloi/ - everybody and υμνος /imnos/ -hymn and ποησω /poeso/ - to make, i.e. much sung about.

Graphical elements of research were different traditional symbols found in cultures of the middle Danube. Archeological findings in Djerdap (Iron Gate) and traditional and mythological tales from the world of gods and heroes and concerning Boreans and Hyperboreans are also included to form the additional building units made of archetypes.

Scanning through Evidence: Archeological Evidence in Serbia

Recent discoveries in the middle Danube valleys and gorges (Lepenski Vir, Starčevo, Vinča, Banjica) underwent the radioactive isotope C-14 treatment which proved them to be the oldest cultures in Europe. These dwellings (cca. 8000 to 5500 BC) shone out the civilisation to the whole of Balkans (Renfrew, 1978; Gimbutas, 1982; Srejić & Babović, 1983). The insight into the evidence of these discoveries enables the overcoming of historical limitations and prejudices and connote the descent to the Jung's cellar.

Onomastics in Serbia as a Source of Paleoglossology of Balkans

The rich and multilayered onomastics of Southern and Northern Balkans, reaching from the river Danube to the island of Crete was treated by the POB method (POB = Paleoglossology of the Balkans). The onomastics encompasses hydronyms, toponyms, oronyms, horonyms, anthroponyms, fytonyms, symbols, religion, myths, literature, art and so on.

Myth as a Source

Myth, i.e. a tale, contains a story about the origin of the universe (cosmogony), of the gods (theogony), of mankind and of all of the nature.

Hellenistic mythology as known to westerners (Graves) was a traditional mythology common to all of the peoples inhabiting the Balkan peninsula. These peoples were of indoeuropean origin.

Homer and Hesiod collected these myths in their works. The myths registered could well be named the models of archetypes, to associate them to the model of Jung.

The origin of myths, and this is a daring hypothessis of the paper, could be allocated to Djerdap region in Serbia. In the twilight of the Ice Age these lands were the battlefields and cradles of Gigantomachias and Titanomachias.

Historical Facts

The basic historical facts of peoples and their customs on the Balkans are found with many authors from antiquity, from Pindar (522 - 446 BC), Herodotus (484 - 425 BC), Pausania (2. c. AC) until the most recent ones like Thomson (1954), Vasić, (1958), Budimir (1969), Papastavrou (1972) and others.

Onomastics

The hypothesis of a unique and common paleoglossological substance of Balkan peoples and above all Hellens is not new. The hypothesis was stated by Kretschmer, 1982, Schachermeyer, 1964, Mpampiniotis, 1986. Homer and Herodotus stated that the natives: Pelasgs, Ionians, Carans, Critians, Pelagonians, Boreans and Hyperboreans spoke a language incomprehensible for Hellens. In literature this language was pinpointed as the paleobalcanic or pelasgian language (Thomson, 1954; Škokljev & Škokljev, 1996).

Onomastics of Southern Balkans

Research encompassing Greece and Macedonia (Škokljev & Škokljev, 1996) revealed that Pelasgian substance of Greek make the suffices *-amos*, *-nthos*, *-ssos*, *-ssa*, *-mnos*, *-mna*, *-ndos*, *-aki*, *-akos* (toponymes), *-evs* (anthroponyms, like Ahillevs, Atrevs, Nilevs). All horonyms of Aegean's, of continental Helada and Macedonia are of Pelasgian origin. The names of gods, like Zevs, Apollon, Artemis, Athena, Afroditi, Ermis, Ifestos, Promithevs, Demetra and others, came from Pelasgs. The names of mountains (oronyms), like Olympos, Pindos, Tomoros, Parnassos, Kifissos and many more came from ancient Pelasgs.

Onomastics of Serbia

Many words in Serbian which could not be derived from Slavic roots were considered of Celtic origin (hydronyms, oronyms, horonyms). However, these words could be explained by POB method. Here are some examples.

Danube or Danoubius. Composite word made of Dios or Zeus (Διός /dios/, Ζεύς /zeus/) whose bucolic form is Dan or Zan (Δαν /dan/, Ζαν /zan/), all from the same root di, dios (διος) meaning "shining" or "heavenly shine". Zeus is a son of Cronos and Rhea, the king of gods and peoples, and the origin of all natural events. The genitive of Dan (Δαν) is Danou (Δανου) while "buis" came from "vios" (βίος), human life. According

to Herodotus, the upper part of the river was called Danouvios (Δανουβιος) and the lower part Istros. Istros is also composed of "istia" or "estia", (ιστια, εστια) meaning hearth, to welcome and nurture somebody. Word "reo, ri" (in Latin, "rivus") is river (ρεω, ροος, ρους) with the suffix -os. Danoubius is the river of Zeus, the river of the creator.

Left Tributaries of the Middle Danube

Tisa (Θυσσος /θissos/) is one of the nymphs (fairies) that baby-sitted small Zeus for Rhea. Nymphs are immortal and closely related to water. In mythology, they are the daughters of the Ocean or the rivers.

Tamiš or Temis (Θεμις /themis/) is one of Titans, the second wife of Zeus, the mother of Moira (Μοιρα) and Hora (Ωρα) the godlike creatures that conduct the destinies and change of seasons. In Romania, Tamiš is Temis with the city of Temisoara.

Nera (Νηρεϊς /nerevs/) is the sea god, son of Pont and Gea (Γαια). Dorida gave him fifty daughters, Nereids (Νηρηϊδες /nereides/). They live in the sea depths and caves.

Sirina (Σειρηνες /sirenes/). In mythology, Sirens were beautiful girls, later, demonic creatures, capable of simmering the wind and the sea down with their song and of enchanting the sailors.

Ieșelnita (Ιησις /iesis/, Ιασις /iasis/ = to cure) is the river near the town Orsova.

Right Tributaries of the Middle Danube

Suffix -ava (αυ = again, while = to dry out, or αβα, ηβη = youth, strength, but also the name of goddess Heba, Ηβη, the daughter of Zeus and Here, the maid of gods and the goddess of youth) is common to these flows. Let us examine the names of the right tributaries of the middle Danube.

Drava is the first of the larger middle Danube tributaries (δρα, δρω = to serve).

Sava (σα, σως = strong, safe). Sabasius (Σαβαζιος) is Thraco-Frigian god like Dionis.

Drina (δρυς /drys/ = tree, oak tree) is a personification of a forest nymph Driad (Δρυας /drias/) who lived and died in the oak-tree. The oak-tree was devoted to Zeus. Δρυας was often used name for Thracian and tessalian mythological heroes. The tributary of Drina is *Piva* (πιδας /pidas/ = spring), Tara (ταρα = to disturb, disturbed, or θαρρος /tharos/, θαρρεω /thareo/ = daring, brave, reliable), *Čekotina* (κηκτις /kekis/ = spring, well) and *Lim* (λυ /li/, λυμα /lima/ = to rage, to destroy, to do evil).

Morava (*mor*, Indo-European root: *mori*, Serbian: *more*, Latin: *mare*, German: *Meer*; and *-ava*) is the next bigger Danube tributary. Another association with this name is the larger combat unit of Nereides. Its main tributaries are *Resava* (ρως /*ros*/, ρησσω /*reso*/ = to pierce, to rampage, to brake), *Ibar* (Υβρις /*ibris*/ = mad, furious, berserk) and *Nišava* (νυσσα /*nissa*/ = to push). In mythology, Nissa (Νυσσα) is the wholly forest hill in Thrace, where nymphs brought up god Dionis (Διονυσος /*dionissos*/), the son of Zeus from Nissa (the town Niš on the Nišava in Serbia?).

Mlava is near Morava and with Danube make the triangle of the valley *Stig* with the city of Požarevac. *Stig* (Στυξ /*stiks*/ = hated, terrifying, disgusting) and Stiga, mythological nymph, one of the rivers of the underworld, lost river taking souls of dead to Had. She is the oldest of three thousand daughters of Ocean and Tetis (Τητις /*tehis*/). Stiga was first to help Zeus fighting Titans. Grateful, Zeus rewarded her with the honor to "baptize" other gods in her waters: gods administered oaths to Zeus in her waters. Stiga, Zeus being the father, gave birth to Persephone, the queen of the underworld. The myth says that Stiga lives far away from gods, and that her castles in the underworld have silvery columns reaching for the sky. These castles are the caves of Homolje in Serbia, Ceremošnja, Zlotska (1070 m), Sokolica, Dubočka and many others.

Ceremošnja is a cave near the village *Mošna*, (Κηρ /*ker*/ = death, misfortune, while Κηραινω /*keraino*/ means to endanger, to threaten to death). In mythology, Kere (Κηρες), the evil demonic creatures are black as night, goggle-eyed, with wild-beast teeth and bent nails. They stick these nails into brave warriors and drink their blood. Their cloaks are red with human blood (Homer, *Iliad*, 18, 535). How easy is to associate them with Dracula born centuries later in the same environment in the neighborhood (Romania).

When the gods quarrel then Zeus sends his daughter Irid (Ιρις /*iris*/ = rainbow) to Stiga to bring him her cold waters to simmer the gods down. Olympic competitors taking false oaths with Stiga were punished to be dumb for a year. For ordinary people, Stiga meant the life threat. Its underground waters broke ores into dust. The mountains of Homolje are full of ores. The story goes that Alexander the Great was poisoned with the waters of Stiga. On the other hand, this water was taken from the river Styx in Nonacrede, town in Arcadia, on Peloponese, Greece. To hold the water so cold, a donkey hoof was used as a dish, for no other could hold it. The story was told by some Hagnotemis (Αγνος /*agnos*/ = honorable, Θεμις /*themis*/ = from the valley of Tamiš, or Temiš, in Panonia). The donkey was a sacred animal of Hyperboreans, from the middle Danube.

Vitovnica (Βία /*via*/ = strength, force) is the first of right Mlava river tributaries. Via (Βία) or Bia in mythology is a personification of force. She is the daughter of Titan Palantus and Oceanide Stiga. According to Hesiod, in Gigantomachia she was fighting on the Zeus side and for that she is next to the chief of gods. She was present when Prometheus was enchained.

Čokordin (κωκίω /kokio/ = cry, ορδίνω /ordino/ = vertigo). In mythology, Kokit (Κωκίτος /kokitos/) is a river of cries in the underworld and a river branch of the Styx. Both with the river Pirifleget (πύρ /pir/ = fire, φλέγω /flego/ = flame, burn, to blaze up) she was stemming down to the underworld. In the Stig of today, in Serbia, there is the city Požarevac (požar = big flame).

Busur is the last of the larger Mlava river tributary. Busirid or Βουσίρις was Egyptian king, the son of Poseidon, known for his cruelty, and for his custom to sacrifice all foreign visitors to Zeus. Busisris also means "The place of Osisris" in Egypt, where Osisris was praised as a protector of dead. Euripides wrote a satire about Busiris.

Pek is another Danube tributary collecting waters from northern Homolje river basin. Homolje is very rich in ores of iron, copper, lead, zinc, gold, silver, wolfram and coal, as well as in hydropower. Etymology of Pek is πεκω /peko/ meaning to cut fleece, or to pan golden fleece. Its tributaries are *Komša* (κομψός /kompos/ = beautiful) and *Lipi* (λύπη /lipi/ = grief, worry).

Timok is the last of the bigger middle Danube tributaries (τιμάω /timaō/, τιμή /time/ = to respect) and its main tributary is *Svrljiig* (σφάρα /svara/ = to rustle, hum and λιγά /liga/ = to echo, moan).

From the depression of *Panonia* (Πάν /pan/ is the son of Zeus or Hermes, the god of shepherds, forests and fields, and ονία /onia/ = grief, sorrow) and after accepting the tributaries, Danube pierces through the masses of *Carpathian Mountains* (κάρ /kar/ = stone mountain, παθος /paθος/ = evil) and flows through the gorges of Djerdap (γέρας /geras/ = gift, δαπεδόν /dapedon/ = soil, earth). The obvious translation is something like "The promised land". The widest part of the gorge is on the right hand side near the village of *Boljetin* (βόλη /vole/ = throwing, βολός /volos/ = to throw the fishnet) where *Lepenski Vir* was discovered. Lepenski Vir is one of the most important archeological findings of this century. The roots are λεπαίος /lepaio/ = rocky soil, λεπας /lepas/ = bare rock, λεπω /lepo/ = to peel. Under the name of Lepen, there are two rivers in Serbia, one in Macedonia and Bosnia and one region in Serbia and one in Bosnia.

Near the right curve of Danube there is a village *Mosna* (μοσσόν /moson/ = wooden tower, wooden house). *Mosni* or *Mosinike* (οίκος /oikos/ = the house) is the name of people that probably came from this part of Djerdap, and inhabited lands on the west of Trapesunt on the Black Sea. Six kilometers on the east lies *Miroč*, village and mountain. *Miroč* is from the word μύρον /miron/ = scent, aroma, smell, balsam. Near the northern curve of Danube near Djerdap is the city of *Tekija* (τεκ /tek/, τικω /tiko/ = to bear, to hatch, to spawn roe, τεκνον /teknon/ = child). It is a well known fact that during the springtime the white sturgeon fish comes here from the Black Sea to spawn the roe. Nearby, on the other side of Danube, lies the Rumanian city of *Orsova* (ορσεω /orseo/ = to jump, to confuse). *Karataš* is further in the east

(καρρα /kara/ = stone hill, θασσω /thaso/ = fast, sudden). *Katarakte* (κατα /kata/ = down and αρασσω /araso/ = fall) or Danubian falls start here. Not far from there is canal *Sipski* (σηπιον /sepion/ = European cuttlefish, but also the sea foam). The canal ends at *Kladovo* (κλαδος /klaðos/ = the twig). We know that the followers of the Dionisian cult wore wreaths of twigs and flowers, also the heralds and deserters from the enemy side.

Screening of Names and Their Readings

Carpathian Mountains make the northern side of the gorge of Djerdap while the Romanian name for one of their slopes near Danube is *Almaslui* (αλς /als/, αλμη /alme/ = saulty, saulty mountain). *Carpathos* is also the name of the island and the sea (*Carpathio Pelagos*) at Dodecanese in Aegeans.

Kučaj (κυκαω /kikaol/ = to stir, to mix, to confuse) is the mountain of the region. Northern part of the mountain is 727 m high and southern is 1243 m. Between them are the mountains of *Homolje* (ομος /omos/ = the same, similar, λαος /laos/ = people, the same as the word *homologue*). Between the northern *Kučaj* and the *Homolje* mountains, where river *Pek* flows, are the gorge of *Kučevo* and the town with the same name. The mixing and stirring that connote these names is also present in the Slav origin of the name of the *Zvižd* (= to whistle) region nearby, where whistles are heard when warm and cold mountain winds mix.

To conclude this screening of names, let us just mention a few names of the regions, towns and cities in Serbia, with whom we are so familiarized: *Banat* (αναξ /anaks/ = the master, the leader, Apollo); *Apatin* (Απατη /apate/ = from mythology, personifies the fraud, in possession of a magic belt which helped Rhea to seduce Chronos); *Ljig* (λυγξ /liks/ = wildcat); *Paraćin* (παρακιω /parkiol/ = to pass by); *Stalać* (σταλαω /stalaol/ = to drip, leak); *Leskovac* (λεσχη /leshe/ = inn, tavern); *Niš* (νυσσα = the hill, the wholly mountain forest, devoted to the supreme god, i.e. Διονυσσα or Dionis); *Piroć* (πυρετος /piretos/ = the blaze, the crops); *Čačak*, *Kačanik* (κακ, κακια, κακος, κακανην, κατακαιω = evil, to kill, murder); *Dakovica* (διακον /diakon/ = the servant); *Prizren* (πριζω /prizol/ = to saw, ρεεν /ren/ = to flow); *Dečani* (δεκα /deka/ = ten, ναος /naos/, ναοι /nai/ = sanctuaries).

Discussion and Conclusion

Freud's psychoanalytical construction with the Oedipal complex theory and the whole Jung's theory of collective unconsciousness with archetypes are albeit mystified, rather hermetic and well understood only by professionals in the field.

The contemporary approach to the phenomenon of mind is multidisciplinary and yields new hypotheses, definitions and paradigms. Revealing of unconscious contents and broadening of conscious necessitates information of linguistic (audio-verbal) and written (visual-sensor) nature. The general functions of mind are the information acquisition, their memorizing and their activation. These functions represent the process of interaction between the cortical and subcortical structures. This is the place where the memory is stored and coded information is made with the help of biochemical molecular mechanisms and through the utilization of fine biophysical, hierarchical neural networks, with the ultra-low-frequency ionic activity of DNA, RNA and the cellular membranes (Schmidt, 1985; Koruga, 1996; Raković, 1996).

Paleoglossology of Balkans (POB) is suggested as a method to approach the archetype contents of conscious and the collective unconscious. The word "archetype" could also be analysed by POB method: αρχ, αρχω /arh, arho/ means to be the first to start, or αρχη /arhe/ which means the beginning, i.e. αρχαιος /arhaios/, from time immemorial, and the word τυπος /tipos/ which is the type, or impression, which give αρχετυπος /arhetipos/ meaning the first and very old original. Therefore, the glossological originals are not found to be the mystical dreams and stairs to prehistoric ages, but the living names suggesting the historical events and pinpointing to the multilayered history of the Balkans. POB method reaches for the rich onomastics found in toponyms, hydronyms, oronyms, horonyms and other names of the middle Danube river basin and other areas in Serbia and the Balkans. It shows by examples that these names often connote the hierarchy of Olympus and the ancient gods and their relations. The indices are that mysterious Greek mythology originates from the Balkan middle Danube regions. Recent archeological findings of the prehistoric village of Lepenski Vir in the Iron Gate supports the myth of the promised land emerging after the Ice Age on the slopes of the Danube, as the translated names of the places around are suggesting.

The aim of this paper was to attempt to decipher some names domesticated on the Balkan peninsula by using the ancient Greek, not in use today. It is interesting to our findings that the ancient Greek is present in the modern Greek mainly by onomastics of the Balkan geography. But this onomastics is common to many Balkan states; the fact that somehow ridicules all Balkan nationalisms and places the ethno-histories and ethno-rights where they belong.

On third birthday of our granddaughter and daughter Maria.
August 4th, 1998
Belgrade

---

15. LITERATURA

- Andronikos, M.: *Oi vasilikoi tafoi tis Verginas*, Athina, 1985.
- Apollonius Rhodius, *Argonautica*, ex rec. R. Fr. Brunckii, I-II. Lipsiae, 1810-1813.
- Apollodori, *Bibliotheca* (I-II v. n. e.).
- Aristotelis, *Fragmenta selecta*, W. D. Ross, 1979.
- Babović, Lj.: Položaj i funkcija svetilišta na Lepenskom Viru, Centar za Arheološka istraživanja Univerziteta u Beogradu, XVII, 97-108, 1997.
- Bruck, C.: *Comparative Grammar of Greek and Latin*, Chicago, 1933.
- Budimir, M.: *Sa balkanskih istočnika*, SKZ, Beograd, 1969.
- Budimir, M.: *Pelasto-slavica*, Rad JAZU, Zagreb, 1956., knj. 309.
- Cambell, J.: *Occidental Mythology*, Penguin Books, London, 1964.
- Čajkanović, V.: *Stara srpska religija i mitologija*, SKZ, Beograd, 1994.
- Cavalli-Sforza, L. L.: *Genes, peoples and languages*, Scientific American, Nov. 1991., pp. 72-78
- Chadwick, J.: *The Decipherment of Linear B*, Cambridge, 1967.
- Childe, V. G.: *The Aryans, A Study of Indo-European Origin*, London, 1927.
- Childe, V. G.: *The Danube in Prehistory*, London, 1929.
- Diodorus Siculus: *Bibliotheca historica*, Fr. Vogel, vol. II, Leipzig, 1896.
- Dimitrakos, D.: *Mega leksikon olis tis elinikis glossis*, "Domi", Athenae, 1933.-1959.
- Dvornik, F.: *The Making of Central and Eastern Europe*, London, 1949.
- Eliade, M.: *Histoire Des Croyances et Des Idees Religieuses*, Payot, Paris, 1989; *Istorija verovanja i religijskih ideja*, Prosveta, Beograd, 1991
- Eratosthenes: *Cakasterismoi & Geographica*.
- Eteria Istorikon Ekvoeson.: *Istoria tou Ellinikou Ethnous*, Athinae, 1970.
- Evans, Sir A.: *The Palace of Minos*, London, 1921.-35.
- Falaschi, V. N.: *Pelazgi, Traci, Etruschi nella paleografia Euro-Mediterranea*, Spoleto, Nov. 1987.
- Finlay, M. I.: *Early Greece*, New York, 1981.
- Fittbogen, M. Ch.: *De Pelasgis. Commentatio historica et critica*, Trowitzsch und Sohn, 1862.

- Garašanin, M.: Praistorija na tlu Srbije, I, 1973. Beograd.
- Garašanin, M.: The Aeneolithic Period in Central Balkan Area, CAH, III I, II, 1982., chapter 2.
- Garašanin, M.: Nastanak i poreklo Ilira, Naučni skup, SANU, Iliri i Albanci, Beograd, 1988., 9-76.
- Georgiev, V.: Blgarska etimologija i onomastika, Sofija, 1966.
- Georgiev, V.: The Arrival of the Greeks in Greece, 1973.
- Gimbutas, M.: Proto-Indo-European Culture: The Kurgan culture during the fifth, fourth and third millennia B. C., Indo-European and Indo-Europeans: 157-97, Philadelphia, 1970.
- Gimbutas, M.: The neolithic cultures of the Balkan Peninsula, Aspects of the Balkans, 9-49, 1972.
- Gimbutas, M.: Old Europe c. 7000.-3500. B. C.: The earliest European civilization before the infiltration of the Indo-European peoples, Journal of Indo-European Studies, I, No. I: 1-21.
- Gimbutas, M.: The Goddesses and Gods of Old Europe 6500-3500 B. C., Myths and Cult Images, Univ. of California Press, 1982.
- Grevs, R.: The Greek Myths, Penguin Books, Middlessex, 1972.
- Hammond, N. G. L.: A History of Greece to 322 B. C., Oxford, 1959.
- Hammond, N. G. L.: Migrations and Invasion in Greece and Adjacent Areas, Park Ridge, 1976.
- Hatzidakis, G.: Mesaionika kai Nea Ellinika, Athinae, 1906.
- Hatzidakis, G.: Syntomos istoria tis Ellinikis glossis, Sideris, 1967.
- Haxley & oth.: Rađanje evropske civilizacije, Beograd, 1967.
- Herodotus, The History, Chicago, 1987.
- Herodot, Istorija, Matica Srpska, Beograd, 1988.
- Hoddinott, F. R.: The Tracians, Thames and Hudson, New York, 1981.
- Homer,: Ilijada, Novi Sad, 1985. (prev. M. N. Đurić).
- Homer,: Odiseja, Novi Sad, 1985. (prev. M. N. Đurić).
- Hesiodus,: Fragmenta & Theogonia.
- Ivić, P.: O Slovenskim jezicima i dijalektima, Prosveta, Niš, 1991.
- Ivšić, St.: Slovenska poredbena gramatika, Zagreb, 1970.
- Jireček, K.: Istorija Srba, Beograd, 1922.
- Jung, K.G.: Dynamics of Unconscious, (prev.), Matica Srpska, N. Sad, 1990.
- Katičić, R.: A contribution to the general theory of comparative linguistics, The Hague, Mouton, 1970.
- Katičić, R.: Enhelejci, Godišnjak XV, CBI, Sarajevo, 1970., 40.
- Kljakić, Lj.: Oslobođanje istorije, Arhiv Kljakić, Beograd, 1993.
- Koruga, Đ.: Informaciona fizika: Scenario stvaralaštva, u ECPD: "Svest naučni izazov XXI veka", ECPD, Beograd, 1996. 173.
- Kretschmer, P.: Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, Göttingen, 1886.

- Macqueen, J. G.: The Hittites and their contemporaries in Asia Minor, London, 1986.
- Martinet, A.: Indoevropski jezici i indoevropljani, N. Sad, 1987.
- Matija, L.: Punctum Saliens: Model svesti na bazi vibraciono-rotacionih modova torusa, u ECPD: "Svest-naučni izazov XXI veka", ECPD, Beograd, 1996.178.
- Megali Elliniki Enkiklopaideia, Athens, 1976.
- Mellaart, J.: The Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Near East and Anatolia, Beirut, 1966.
- Meillet, A.: Aperçu d'une histoire de la langue grecque, Paris, 1930.
- Mikulčić, I.: Pelagonija u svetlosti arheoloških nalaza, Beograd, 1966.
- Mpampiniotis, G.; Kontos, P.: Synhroni gramatiki tis koinis neas Ellinikis, Athina, 1967.
- Mpampiriotis, G.: Synoptiki istoria tis Ellinikis glossas, Athina, 1986.
- Munro, J. A. R.: Pelasgians and Ionians, Journal of Hellenic Studies, London, 1880.
- Neuman, E.: Istorijsko poreklo svesti, Prosveta, Beograd, 1994.
- Novaković, R.: Srbi, ime Srbi kroz vreme i prostor, Beograd, 1993.
- Nilsson, P. M.: Geschichte der griechischen, 2 vol. Munich, 1961.
- Ostrogorski, G.: Istorija Vizantije, Prosveta, Beograd, 1969.
- Papazoglu, F.: Makedonski gradovi u rimsko doba, Skopje, 1957.
- Papazoglu, F.: Dardanska onomastika. Zbornik radova Fil. Fak. u Beogradu, VIII, 1, 1964., 11-31.
- Papazoglu, F.: Poreklo i razvoj ilirske države, Godišnjak CBI, V/, 3, 1967., 123-144.
- Papastavrou, I.: Istorija tis Arhaias Ellados, Hiotelli, Athina, 1972.
- Pauzania.: Periigisis tis Ellados (prev. Pasini: Vodič po Heladi), Logos, Split, 1989.
- Petrova, E.: Brigitte na centralniot Balkan vo II i I milenium pred n. e. Skopje, 1996.
- Petrović, A.: Kratka arheografija Srba, Slovenski institut, N. Sad, 1994.
- Petrović, S.: Mitologija Srba, Prosveta, Niš, 1997.
- Pešić, R.: Sillabario Etruscum, Arezzo, 1980.
- Pešić, R.: L'Origine della scrittura Etrusca, Milano, 1985.
- Plutarchus.: Vitae parallelae (prev. Usporedni životopisi), Zagreb, 1988.
- Polybii.: Historiae, Buttner-Wobst, Lipsiae, 1893. i 1904.
- Povijest Svijeta, Naprijed, Zagreb, 1990.
- Raković, D.: Hijerarhijske neuronske mreže i moždani talasi: na putu ka teoriji svesti, u ECPD: "Svet-naučni izazov XXI veka", ECPD, Beograd, 1996., 189.
- Ranović, A.: Ellinistiki epohi, Mpayron, Athina, 1983.
- Rendić-Miočević, D.: Iliri i antički svijet, Ilirološke studije, Književni krug, Split, 1989.
- Renfrew, C.: Before Civilization, Penguin Books, New York, 1978.

- Ristić, Sv.: Mit i umetnost, Vuk Karadžić, Beograd, 1984.
- Sakelariou, M.: Oi glossikes kai ethnikes omades tis ellinikis glossas, Athinai, 1986.
- Sakelariou, M.: Peuples prehelléniques d'origine indo-européenne, Athina, 1977.
- Schachermeyer, F.: Die ältesten Kulturen Griechenlands, Stuttgart, 1955.
- Schliemann, H.: Mycenae, London, 1878.
- Senc, St.: Grčko-Hrvatski rječnik, Kr. zemaljska tiskara, Zagreb, 1910.
- Srejšović, D., Čermanović-Kuzmanović, A.: Rečnik grčke i rimske mitologije, SKZ, Beograd, 1992.
- Srejšović, D., Babović, Lj.: Umetnost Lepenskog Vira, Mladinska knjiga, 1983.
- Srejšović, D.: Arheološki leksikon, Savremena Administracija, Beograd, 1997.
- Strabo.: Geographia, Meineke, Lipsiae, I, II, III, 1913.
- Škockljev, A.: Povrede u Homerovoj Ilijadi, u Dokt. disertaciji, Beograd, 1964.
- Škockljev, A., Škockljev, I.: Pelaška glosologija: ka arhetipskoj svesti i kolektivnom nesvesnom, u ECPD "Svest", Beograd, 1996.
- Škockljev, A., Škockljev, I.: Paleoglossology of the Balkans: Becoming Conscious of Names, in ECPD: Brain & Consciousness, BGD, 1997.
- Škockljev, A.: Makedonija svetskoj civilizaciji, Misl, Skopje, 1998. (štampa).
- Tasić, N.: Eneolithic Cultures of Central and West Balkans, Draganić, Belgrade, 1995.
- Taylor, W. L.: The Mycenaean, Thames and Hudson, London, 1983.
- The Times Atlas of World History, Zagreb, 1987.
- Thomsen, V.: Sur la parenté de la langue étrusque, OKD, Copenhagen, 1899.
- Thomson, G.: I Arhaia Elliniki Koinonia-to Proistoriko Aigaiou, Athina, 1954.
- Tomović, V.: Rat bogova i titana, Pobjeda, Titograd, 1987.
- Tukidid: Povijest Peloponeskog rata, Dereta, Beograd, 1991.
- Vasić, M.: Arheologija i lingvistika, Zbornik SANU, Beograd, 1958.
- Ventris, M.: Evidence for Greek Dialect in the Mycenaean Archives, Journal of Hellenic Studies, vol. 73, 1953., 84.
- Ventris, M., Chadwick, J.: Documents in Mycenaean Greek, Cambridge, 1956., 122.
- Vukčević, G.: O porijeklu Ilira, Podgorica, 1992.
- Žunjić, S.: Aristotel i Henologija, Prosveta, Beograd, 1958.

---

16. SPISAK PRILOGA

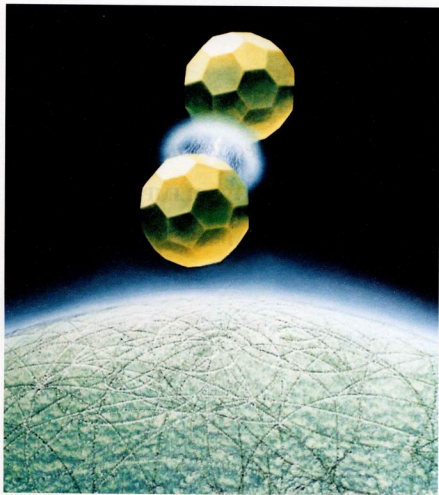
- 1.Karta "Stare Evrope"
- 2.Arheološki nalazi kulture Lepenskog Vira
- 3.Situacioni plan svetišta na Lepenskom Viru
- 4.Neolitska kultura Centralnog Balkana
- 5.Halkolitska kultura "Stare Evrope"
- 6.Vinčanska kultura
- 7.Karta Paleobalkanskih i Egejskih populacija
- 8.Mitološka ličnost: Boreja
- 9.Rekonstrukcija mitološke genealogije Hiperboreja
- 10.Bog Apolon
- 11.Bog Dionis
- 12.Bogovi Apolon i Artemida i hiperborejske device
- 13.Prostori migracije Minijaca u II milenijumu p. n. e.
- 14.Migracije sa i na Balkanu u XIII v. p. n. e.
- 15.Pravci i etape seobe Doraca
- 16.Mitološka karta Panonije
- 17.Mitološka karta Stiškog polja
- 18.Karta ada na Dunavu kod Pančeva
- 19.Genealogija Titana, Giganata i olimpijskih bogova
- 20.Gejina genealogija
- 21.Dionis, Menade i Silen
- 22.Herakle
- 23.Karta Heraklovih pustolovina Dunavom
- 24.Borba Herakla i Geriona
- 25.Olimpijski bogovi: Zevs, Hera...
- 26.Shema 1. Hesidova Kozmogonija

POGOVOR

**BOGOVI OLIMPA
I
SAVREMENA NAUKA**

Đuro Koruga

Dragan Mojović:
Deus ex Machina Treće Evrope, 1998

Svakog dana običavao sam u mašti putovati zrakom u daleke krajeve, no još uvek mi nije bilo jasno na koji ću način to izvesti. Sada sam imao nešto opipljivo – leteću mašinu na kojoj bi mi pozavideo i sam kralj Solomon – koja se sastoji samo od rotirajuće osovine, krila na njoj i vakuma neograničene snage!

.....

Hiljade tajni prirode na koje sam se slučajno spoticao dao bih za ovu (*otkriće obrtnog magnetnog polja*) koju sam iščupao iz prirode uprkos svim čudima i opasnostima s kojima sam se suočavao.

N. Tesla

Postoji opšte prihvaćeno mišljenje da su nauka i mitologija ne samo dva suprotstavljena misaona sistema već da im nije moguće naći ni zajedničke ergološke osnove. Međutim, pokazuje se da to nije baš tako, već da svojstvo, uredenost i dinamika mase i prostor-vremena (ergologija sistema) daju mogućnost za egzistenciju tri osnovna informaciona procesa u našem biću koja generišu: (1) mitološko-religiozni, (2) filozofsko-naučni, i (3) panteističko-holopentski misaoni sistem.

Sa mitologijom je slično kao sa savremenom tehnikom, obe, mada "na dohvat ljudske ruke" izmiču čoveku, i to svaka na svoj način. Zato što su istovremeno i imanentne i otuđene našem biću (od ljudskog u nama), one podjednako ozbiljno postavljaju pitanje "šta je čovek"? Istraživač mitološke svesti nalazi se u sličnoj poziciji kao i istraživač neba. Vrebaju ga mnoge "očigledne" zamke koje vremenom postaju dogma i kojih se veoma teško osloboditi. Tako na primer svakodnevno slušamo izveštaj sličan ovome preko radija "...danas je nedelja 3. August 1998. godine, sunce izlazi u 5 časova i 10 minuta, a zalazi u 20 časova i 30 minuta...". Očigledno i prihvaćeno od nas svih, iako su najmanje dve "neistine" izrečene. Prvo, zbog našeg ne osećanja rotacije Zemlje oko svoje ose nama se čini da Sunce izlazi na istoku, a zalazi na zapadu. Drugo, sunčevom zraku je potrebno 8 minuta da stigne od Sunca do Zemlje. Dakle, sunce je "izašlo" u 5 časova i 2 minuta, a "zašlo" u 20 časova i 22 minuta, a ne kao što smo čuli u izveštaju. Međutim, niko se neće uzбудiti zbog ovih "netačnih iskaza", jer su oni lokalne istine koje imaju praktičnu vrednost u našem svakodnevnom životu na zemlji. Međutim, želimo li da uputimo neku letilicu u kosmos, s tim da se ona vrati na Zemlju, onda lokalne istine nemaju praktičnog značaja. Slično, ali suprotno se dešava sa mitologijom kada je u pitanju delo Škokljeva. Ono nikoga neće ostaviti ravnodušnim, jer se ovim delom prodiire dublje u iskonske istine koje nikada ne gube na svojoj saznanjnoj i praktičnoj vrednosti. Sve ukazuje da je Hesiod bio u pravu kada je "kroz usta" mitoloških muza rekao "... mnoge laži mi znamo kazati istini slične, ali kad

hoćemo mi znamo objaviti i istinu pravu". Po pitanju mitologije, koju većina ljudi smatra izmišljotinama ljudskoga uma, a samim tim i neistinama, sve ukazuje da je ovom monografijom došlo vreme da se osvetli put istine prave.

Šta istraživač bioloških i tehničkih sistema, kao što je autor ovog pogovora, može reći o mitologiji sa aspekta teorije sistema, fizike prostor-vremena, teorije informacija i upravljanja?

U cilju sagledavanja zakonitosti međuodnosa prostornih dimenzija neophodno je njihovu uređenost istražiti preko zakona jediničnih sfera. Pokazano je da fizika prostor-vremena u koju je uključen 3-D prostor pored četvrtog člana, vremena i brzine svetlosti (ct), sadrži još jedan, peti član ($\odot$), koji je sinergija *scenarija* (kôda) i izotropne *rotacije* (pobuđivačke frekvencije) [1]. Peti član nazvan je *holopent* i na osnovu dimenzionalne analize *scenario* ima prostorno-vremensku strukturu koja se može opisati kodnim sistemom (k) na bazi transfinitnog kardinalnog broja ($\aleph_0$) u oznaci ${}^k\aleph_0$ [$cm \cdot s$], dok drugi član *holopenta* ima svojstvo izotropne prostorno-vremenske rotacije u oznaci $\omega_{\aleph_0}$ [$1/s$], pa peti član prostorno-vremenskog kontinuuma možemo pisati u obliku $\odot = {}^k\aleph_0 \omega_{\aleph_0}$.

Uvođenje informacije, kao realnog fizičkog entiteta, u fiziku prostor-vremena, a na bazi izotropne rotacije molekula C_{60} (za čije otkriće je 1996. godine dobijena Nobelova nagrada) dolazi se do saznanja da elektron, koji pored dva energetska centra elektromagnetnog polja (model elektrona Sallhofer, 1978.) ima i internu strukturu. Osnovu strukture elektrona čini jezgro i prsten, s tim da prsten izotropno rotira oko jezgra. Kretanje mase prstena elektrona u 5-D, daje elektronu svojstvo naelektrisanja. Elektron je istovremeno 3-D makroskopski korpuskularno-talasni objekt (jezgro) generisano iz dimenzije $N=1$ i mikroskopski talasno-korpuskularni objekt (prsten $[-2_5]$ -D) koji je generisan iz dimenzije $N=0$. Kako je $N=0$ (fizička tačka) ishodište talasno-korpuskularnih entiteta, pa i svesti, to proizilazi da je svest komplement elektromagnetnim talasima, odnosno svojstvo 5-D prostor-vremena. Zbog toga izučavanje elektrona ima izuzetnog značaja za *svest* i naše shvatanje mitologije. Na bazi informacione fizike dolazi se do saznanja da dimenzija $N=0$ (fizička tačka) ima kodni sistem $5^3=125$ i da su kodni sistemi DNK ($4^3=64=2^6$), i vode kao klastera ($5^2=25$), odnosno vode kao mreže ($6^2=36$) samo glatka dekompozicija navedenog kôda dimenzije $N=0$ u realne 3-D strukture koje predstavljaju osnovu biološki živog. Kako su stari Kinezi imali saznanje o postojanju "glatko" dekompozicionih kôdova (Ji đing, $2^6=64$ i dr.) dimenzije $N=0$ u $N=1$ iznosi se hipoteza da u staro-kineskom misaonom sistemu treba da postoji i integralni kôdni sistem $5^3=125$ koji do sada nije pronađen. Međutim, poznato je iz arheoloških nalaza Lepenskog vira da je ova civilizacija, inače utemeljivač Prve Evrope, stvarala svoja staništa po principu Zlatnog preseka, pa zato ovaj kodni sistem treba tražiti i na ovim prostorima.

Uvođenjem petog člana ($\odot$ -holopenta) u fiziku prostor-vremena kao komplementa 3-D prostoru otvoren je novi pogled na fenomen živog, kao i

njegovih najviših funkcija (svesti). Ovakav pristup omogućio je ne samo bolje razumevanje fenomena svesti nego i njenih stanja kao što su budnost, spavanje, sanjanje i dr. Ovim je otvoren novi pogled na odnos nauke, mitologije i religije.

Za sada jedini, autoru ovoga pogovora, poznati zakon koji omogućava zadovoljavajuće povezivanje fizičke osnove materije (mase i energije) sa njenim informacionim osnovama je zakon *zlatnog preseka*. Ovaj zakon, u pisanoj formi, koristio je još Euklid u stereometriji za konstruisanje pravilnog dodekaedra i ikosaedra, a sastoji se u tome da se duž podeli na dva dela tako da je veći deo srednja proporcionala između manjeg dela i cele duži, tj. važi proporcija $a:x = x:(a-x)$, gde je a cela duž, x -veći od dva dela na koje je duž podeljena. Kao što je poznato ovaj zakon, svesno ili nesvesno, koristili su žitelji Lepenskog vira za pravljenje staništa (8000 godina p. n. e.), stari Egipćani za pravljenje piramida (3000 godina p. n. e) i stari Grci za pravljenje hramova (500 godina p. n. e.), a savremena nauka za dobijanje novih materijala (molekul C_{60} -otkriven 1984. godine, Nobelova nagrada dodeljena 1996. godine).

Zakon zlatnog preseka može se dobiti na razne načine, a jedan od njih je i na bazi Fibonačijevih brojeva: 0, 0!, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, ... (Tabela 1). Zakon zlatnog preseka, kao što vidimo iz tabele 1, daje dva rešenja: $\Phi^+ = (\sqrt{5} + 1)/2$ i $\Phi^- = (\sqrt{5} - 1)/2$, i pri tome važe relacije: $\Phi^+ - \Phi^- = 1$ i $1/\Phi^+ = \Phi^-$.

Poznato je da je odnos pozitivnih i negativnih dimenzija (D^n , $n=2,3,4,\dots,m$) dat relacijom [2]

$$D_+^n \cdot D_-^{(1-n)} = D(0), \quad (1)$$

odnosno

$$D_+^n = (1/D_-^{(1-n)}). \quad (2)$$

Nedavno je pokazano [3] da Hausdorfova dimenzija za perturbacioni trijadni Kantorov skup za dimenziju $N = 0$ je jedno od rešenja zlatnog preseka $\Phi^- = (\sqrt{5} - 1)/2$. Ako se ovo svojstvo iskoristi za računanje vrednosti Hausdorfovih dimenzija Kantorovog skupa tada se dobija relacija [4]:

$$D_H^{C(n)} = (1/D_H^{C(0)})^{n-1}, \quad (3)$$

koja se može napisati u obliku

$$D_H^{C(n)} = (D_H^{C(0)})^{1-n}. \quad (4)$$

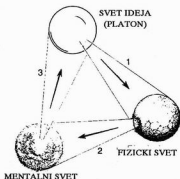
Ovo pokazuje da je zakon međuzavisnosti Euklidskih dimenzija inverzan zakonu međuzavisnosti Hausdorfovih dimenzija za perturbacioni trijadni Kantorov skup koji za osnovu ima zakon zlatnog preseka. Međutim, kao što je poznato konvergentna vrednost svih zlatnih preseka, baziranih na Fibonačijevim

polinomima ($G_n(x)$) je $3/2$. Kompiuterska analiza je pokazala da po indeksu parni "zlatni polinomi" daju rešenja koja rastu i konvergiraju ka $3/2$, dok ona koja su neparna po indeksu opadaju i konvergiraju ka vrednosti $3/2$.

Savremena istraživanja pokazuju da je moguća egzistencija tri međusobno povezana sveta. Trodimenzionalnom prostornom fizičkom svetu ($N=3$) komplementaran je prostorno-vremenski mentalni svet ($N=-2$), jer se oba istovremeno generišu iz $N=0$ (fizičke tačke—"sveta ideja"). Na osnovu kvantno-mehaničkih istraživanja fenomena svesti predstavu o postojanju ova tri sveta dao je poznati fiziko-matematičar Roger Penrose (koji je zajedno sa Hawking-om istraživao fenomen crnih rupa u kosmosu) [6]. Međupovezanost Penrozova tri sveta data je na slici 1.

Tabela 1: Generisanje zlatnog preseka pomoću Fibonačijevih brojeva [5]

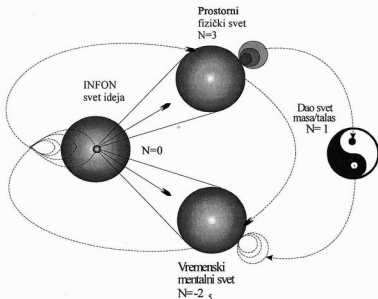
$\Phi!/0 = \infty$	$0/\Phi! = 0$
$1/0! = 1$	$0!/1 = 1$
$2/1 = 2$	$1/2 = 0.5$
$3/2 = 1.5$	$2/3 = 0.6$
$5/3 = 1.6$	$3/5 = 0.6$
$8/5 = 1.6$	$5/8 = 0.62500$
$13/8 = 1.62500$	$8/13 = 0.61538$
$21/13 = 1.61538$	$13/21 = 0.61904$
$34/21 = 1.61904$	$21/34 = 0.61764$
$55/34 = 1.61764$	$34/55 = 0.61818$
.	.
.	.
$(\sqrt{5}+1)/2 = 1.61803 = \star = 1/\star + 0!$	$(\sqrt{5}-1)/2 = 0.61803 = 1/\star = \star - 0!$

SLIKA 1: Međusobna povezanost sveta ideja, fizičkog sveta i mentalnog sveta (Izvor: R. Penrose, *Shadow of the Mind*, Oxford University Press, 1994.)

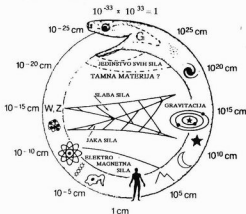
Međutim, naša istraživanja fizike prostor-vremena na osnovu informacione fizike dovela su do saznanja o uređenosti i međupovezanosti "svetova" kao što je dato na slici 2.

Na osnovu istraživanja u okviru informacione fizike uočeno je da su fraktalna geometrijska dimenzija i informaciona dimenzija istoga tipa i da među njima postoji obostrano jednoznačna korespondencija. Ovo omogućava da se *informacija* uvede u fraktalnu mehaniku kao jedno od njenih imanentnih svojstava.

SLIKA 2: Međusobna povezanost *INFON*-a ("Svet ideja" – čist vakum: $N=0$), prostornog fizičkog sveta ($N=3$) i vremenskog mentalnog sveta ($N=-2$). Fizički i mentalni svet imaju svoje ishodište u *INFON*-u i oni su komplementarni. Na različitim nivoima organizovanosti ova dva sveta su povezana na različite načine. Fizički svet ima direktan uticaj na mentalni svet. Međutim, mentalni svet može uspostaviti misaone sisteme nezavisne od fizičkog sveta (matematika, filozofija i dr) koji mogu imati uticaja na fizički svet ako su sa njim komplement preko *INFON*-a, a ukoliko to nije slučaj tada je to "fantazija" mentalnog sistema bez realne fizičke osnove (petlje mentalnog sveta). Na slici je pokazano da mentalni svet može imati uticaj na fizički svet na različite načine preko *INFON*-ske petlje: (1) bez dodira (iteracija sa prirodom u cilju životnog održanja), (2) "glatki" dodir *INFON* (proces stvaranja novih materijalnih entiteta), (3) prolaz kroz okolinu $N=0$ (kreacija novih entiteta i procesa na bazi pretvaranja jednog oblika mase i/ili energije i/ili informacije u drugi), i (4) prolaz kroz jediničnu sferu $C_0=1$ dimenzije $N=0$, (iniciranje stvaranja novih entiteta i/ili scenarija u fizičkom svetu od strane *INFON*-a). Kako fizički, tako i mentalni svet je dualan. Dualnost fizičkog sveta se ogleda u njegovoj prirodi *čestica-talas*, dok se dualnost mentalnog sveta ogleda u njegovoj prirodi *duh-telo*. Talasna priroda fizičkog sveta i duhovna priroda mentalnog sveta (po tri manja kruga) su kompatibilne sa Dao svetom dimenzije $N=1$ čija je jedinična sfera $C_1=2$. Duh (čist talas dimenzije $N=0$) i talas (spregnut sa masom) u $N=1$ mogu biti u neposrednom i posrednom odnosu u našem biću (posredno-ljudsko i neposredno-božansko u nama).

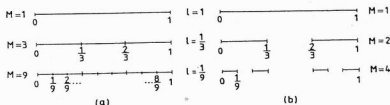
Na slici 3 pokazano je kako savremena fizika sagledava jedinstvo makro-kosmosa (10^{33} cm) i mikro-kosmosa (10^{-33} cm). Kao što se sa slike vidi jedinstvo svih sila (elektromagnetnih, gravitacionih, slabih i jakih) se nalazi u *jediničnom prostoru* (zapremine $V=1$) koji nastaje u interakciji makro i mikro prostora. Kako se na svim nivoima prostora ostvaruje takvo jedinstvo, to znači da je celokupni prostor ispunjen jediničnim sferama koje su reda veličine 10^{33} cm (Plankova dužina $l_p=1,6 \times 10^{-33}$ cm). Uređenost jediničnih sfera, po različitim osnovama, daje mogućnost kodiranja prostora, odnosno stvaranje prostornog informacionog sadržaja.

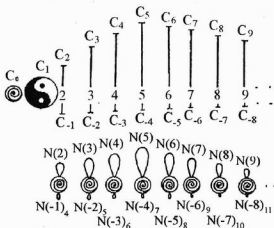
SLIKA 3: Prostorni fizički svet ($N=3$) je inverzan po sebi i komplementaran sa mentalnim svetom čoveka ($N=-2_5$). Spoj fizičkog makroskopskog (10^{33} cm) i mikroskopskog (10^{-33} cm) sveta dovodi do fizičke tačke $C_0=1$ (dimenzije $N=0$) gde se ostvaruje jedinstvo svih sila. Prema ovom modelu atom i nebesko telo su komplementi, pa se zato treba preispitati starogrčka misao da "nebesko telo je atom koji je postao stvaran". (Izvor: Sheldon Glashow, *The Charm of Physics*, Touchstone, New York, 1991., p. 110)

Za informacionu fiziku posebno je važan Kantorov trijadni skup (T) koji možemo predstaviti uzimajući jediničnu duž, pa se u prvom koraku iseca srednja trećina te duži. Početnu jediničnu duž moguće je prekriti jednom jediničnom sferom. Posle izbacivanja središnje trećine ostaju dve duži od po $1/3$, što znači da su za prekrivanje objekta posle prvog koraka potrebne dve sfere prečnika $1/3$. Drugi korak se sastoji da se kod nastalih duži ponavlja isti postupak, pa se dobijaju četiri duži ($M = 4 = 2^2$) svaka dužine $1/9$. Za prekrivanje novo nastalog objekta potrebne su četiri sfere prečnika $R = 1/9$. Posle m koraka potrebno je $M = 2^m$ sfera prečnika $R = (1/3)^m$ (Slika 4). Primenjujući Hausdorfov procedure potrebno je utvrditi na koji način se menja broj sfera $M(R)$ potrebnih za prekrivanje trećinskih odsečaka prečnika R , pa pustiti da R teži nuli. To dovodi da je geometrijska dimenzija Kantorovog skupa T jednaka $0,631$ ($\ln 2 / \ln 3 = 0,631$), mada je njegova dužina jednaka nuli. Ovo znači da je *mera* skupa T jednaka 0, mada mu je totalna

dužina 1, dakle kao i sam segment $[0,1]$ numeričke prave R^1 . Kako je fraktalna informacijska dimenzija određena karakterom *mere*, to za Kantorov trijadni skup T, čija je mera *nula*, jedino dimenzija $N = 0$ može biti ishodište njegove informacijske dimenzije. Kako je geometrijska dimenzija (Hausdorfova) perturbacionog Kantorovog trijadnog skupa jedno od rešenja zlatnog preseka $(0,618 \dots)$, odnosno $(\sqrt{5}-1)/2$, to informacijska dimenzija, zbog istog karaktera zakona, može biti jedino drugo moguće rešenje zlatnog preseka koje ima vrednost $1,618 \dots$, odnosno $(\sqrt{5}+1)/2$.

Slika 4: Broj jediničnih sfera M potreban za pokrivanje: a) segmenata duži i b) segmenata Kantorovog trijadnog skupa

Slika 5: Forma sveta dimenzije $N=0$ istovetan je sa njegovim svetom jedinične sfere $C_0=1$. Svet $N=1$ je numerička prava R^1 , (sve moguće numeričke vrednosti), ali što je iznenađujuće jedinična sfera dimenzije $N=1$ je $C_1=2$ (zbog toga je predstavljena kao *Yin-Yang*). Ostale dimenzije $N=2, 3, 4, 5 \dots n$ generišu se iz $N=0$, s tim da se istovremeno generiše i njihov komplement. Interesantno je da ako svet funkcioniše kao optimalni sistem tada je on peto-dimenzionalan (jedinična sfera za dimenziju $N=5$ je maksimalna). S druge strane interesantno je da je naš mentalni svet takođe peto-dimenzionalan (-2_5) tako da fizički prirodni svet i naš mentalni svet su u veoma specifičnoj, nama za sada nedovoljno jasnoj, povezanosti.

Imajući u vidu da je razlika koju daju ova dva rešenja jedinica, to zakonitost odnosa geometrijske i informacione dimenzije može biti razmatrana samo sa aspekta dimenzije $N=0$ zakonitosti jediničnih sfera u dimenzijama $N=2$, $N=3$,..., i njima komplementarnim dimenzijama $N(-1)_4$, $N(-2)_5$, jer je $N(3)_x N(-2)_y = 1$, što je korespondentno sa $10^{33} \times 10^{-33} = 1$.

Vratimo se ponovo elektronu, jednoj od osnovnih fizičkih čestica koja učestvuje u biološkim informacionim procesima odgovornim za fenomen svesti i na osnovu koje su napravljeni mnogi tehnički uređaji i mašine [1,7]. Prema saznanjima savremene fizike, elektron u sistemu elementarnih čestica pripada grupi leptona sa masom od 0,511 MeV (masa mirovanja $9,109 \times 10^{-31}$ kg), naelektrisanjem od 1.602×10^{-19} C i radijusom od $2,817 \times 10^{-15}$ m (prema radnoj hipotezi Dehmelta $r_e \approx 10^{-22}$ m). U tabeli 3 sumirani su, sa kratkim komentarom, glavni modeli elektrona od Thomson-a (1897) do Sallhofer-a (1978).

Tabela 3: Modeli elektrona na primeru atoma vodonika [1]

Elektron U MODELU ATOMA VODNIKA	KOMENTAR
	<p>1897. <u>J.J. Thomson</u>: Elektron je subatomska korpuskula koja ispunjava sferu sa uniformnim pozitivnim naelektrisanjem. Atomi rednog broja Z nose pozitivno naelektrisanje za koje je elektron vezan električnim silama.</p>
	<p>1911. <u>E. Rutherford</u>: Elektron je korpuskularna trodimenzionalna negativno naelektrisana čestica u nuklearnom modelu atoma. U predloženom planetarnom modelu elektroni se kreću na velikim udaljenostima od pozitivno naelektrisanog jezgra po tačno određenim kružnim putanjama. Ukupno negativno naelektrisanje elektrona je jednako pozitivnom naelektrisanju jezgra.</p>
	<p>1913. <u>N. Bohr</u>: Elektron je tačkasta trodimenzionalna naelektrisana čestica raspoređena po kružnoj putanji. Svaka kružna putanja ima različit energetski nivo. Elektroni ne emituju energiju dok se kreću po stacionarnim putanjama. Kada elektron pređe sa putanje sa višim energetskim nivoom na putanju sa nižim energetskim nivoom tada emituje elektromagnetno zračenje ($h\nu$) koje je jednako razlici energija ta dva energetska nivoa.</p>
	<p>1916. <u>A. Sommerfeld</u>: Elektron se kreće po kvantovanoj eliptičnoj orbitali. Položaj elektrona određen je radijusom orbitale i azimutnim uglom. Masa elektrona zavisi od brzine njegovog kretanja po kvantovanim orbitalama.</p>
	<p>1925. <u>S. Goudsmit</u>: Elektron pored kretanja po eliptičnim orbitalama ima i rotaciono kretanje oko sopstvene ose (spin). Kako je elektron negativno naelektrisan on ima i sopstveno magnetno polje. Elektron ima sopstveni moment količine kretanja i sopstveni magnetni moment, čime je objašnjeno cepanje atomskih nivoa.</p>

Elektron U MODELU ATOMA VODONIKA	KOMENTAR
	<p>1925. <u>W.K. Heisenberg</u>: Elektron se više ne razmatra sa aspekta klasičnog formalizma (Poisson-ovo obeležavanje) već se uvodi pojam neodređenosti po kome proizvod dveju vezanih veličina ne može biti manji od Plankove konstante (istovremeno se ne može znati položaj elektrona i njegova brzina).</p>
	<p>1926. <u>E.Schrödinger</u>: Elektron se razmatra sa aspekta talasne mehanike (de Broglie, 1923), pa se sledstveno tome putanje pojedinih elektrona u atomu ne opisuju klasično prostorno-vremenski već se određuju na bazi verovatnoće. Tako se pojedini nivoi energija elektrona u atomu daju samo kao srednje vrednosti raspodele naelektrisanja elektronskog oblaka u odnosu na jezgro. Rešenje Schrodinger-ove jednačine daje raspodelu naelektrisanja oko jezgra.</p>
	<p>1928. <u>P.Dirac</u>: Elektron je kvantno mehanički objekt čije se kretanje može opisati relativističkom teorijom. Na osnovu ovog pristupa predviđeno je postojanje pozitrona, čestice iste mase i spina kao elektron, ali suprotnog naelektrisanja. Na osnovu relativističke teorije kretanja elektrona pokazano je do tada najbolje slaganje sa spektralnim linijama za atom vodonika.</p>
	<p>1978. <u>H.Sallhofer</u>: Elektron je istovremeno kvantnomehanički (mikroskopski) i elektrodinamički (makroskopski) entitet (Maxwell-Dirac-ov izomorfizam-MDI). Postoje dva elektro-magnetna polja čiji se energjetski centri nalaze simetrično raspoređeni na "Keplerovskim" orbitalama elektrona (antipodalno dejstvo).</p>

Kao što se da uočiti i pored napretka nauke i tehnologije, urađenih mnogih tehničkih rešenja na bazi elektrona, naša znanja o njemu nisu potpuna. Mi znamo neka od njegovih svojstava i na bazi tih parcijalnih znanja modeliramo biomolekularne procese i izgrađujemo svet tehnike. Stvaraju se na "slučajan" način novi materijali čije osobine ne možemo objasniti klasičnim teorijama. Jedan od takvih primera je i molekul C_{60} koji u svojoj unutrašnjosti ima čist vakum. Da bi se razumela izotropna rotacija molekula C_{60} neophodno je iznova razmotriti fiziku prostor-vremena elektrona. Kao što je poznato Dirac je kretanje elektrona opisao relativističkom teorijom (uvođenje brzine svetlosti), što podrazumeva egzistenciju prostor-vremena elektrona u najopštijem obliku.

$$x^2 + y^2 + z^2 - (ct)^2 = 0. \quad (5)$$

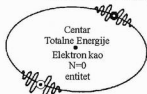
Međutim, izotropna rotacija molekula C_{60} pokazuje da je izraz 5 potreban ali ne i dovoljan da bi se objasnila njegova rotacija (3×10^{10} obrtaja/sek.). Kao što je poznato sa izrazom ct u fiziku prostor vremena uvodi se četvrta dimenzija. Međutim, kako naelektrisanje elektrona ima diskretne sferne oblike, tada se uređenje 360 elektrona molekula C_{60} može posmatrati kao pakovanje sfera, koje ostvaruju kodirani elektronski oblak ovog molekula.

Elektroni, na bazi dosadašnjih teorija, ne mogu izvesti izotropnu rotaciju $3 \times 10^{10} \text{ s}^{-1}$ molekula C_{60} koja je inače eksperimentalno utvrđena. Međutim, ako su elektroni u molekulu C_{60} prostorno-vremenski spregnuti kao peto-dimenzionalni entiteti tada je moguće objasniti ovaj fenomen. U tom slučaju izraz 5 poprima oblik

$$x^2 + y^2 + z^2 - (ct)^2 - (\hbar \mathbf{N}_0 \omega_{\text{Ro}})^2 = 0. \quad (6)$$

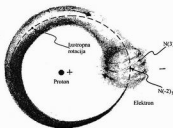
Preko faktora $\hbar \mathbf{N}_0$ (cm·s) elektroni, kao *delovi* sistema, su sinergetski (vremenski) spregnuti preko prostor-vremena sa molekulom C_{60} , kao *celinom*. Drugim rečima elektron mase m_e ima naelektrisanje e^- , upravo zato što se nosilac elektriciteta kreće duž pete koordinate. Priroda kretanja nosioca naelektrisanja je kvantovana sa $\mathbf{N}_0$ (1,2,3,...) što omogućava da je ukupno naelektrisanje q umnožak elementarnih naelektrisanja e . Međutim, peta koordinata u ovom slučaju nije makroskopska veličina, već mikroskopska (veličine Plankove dužine), i to inverzna trodimenzionalnoj koordinati kroz dimenziju $N=0$. Na osnovu iznetog elektron ima dualnu strukturu; on je istovremeno 3-dimenzionalni "makroskopski" entitet i 5-dimenzionalni "mikroskopski" objekt. Kako je elektron kao 3-dimenzionalni objekt veličine r_e $(_{3D}) = 2,8 \times 10^{-17} \text{ cm}$ tada je on kao 5-dimenzionalni entitet veličine $(1,6/2\pi) \times 10^{-33} \text{ cm}$ (r_e $(_{5D}) = 0,57 \cdot 10^3 \hbar / m_p c$, gde je: m_p -Plankova masa, a c -brzina svetlosti), što znači da 5-D entitet elektrona kretanje po Plankovoj dužini ostvaruje rotacijom oko svoje ose. Priroda njegove strukture, po pitanju mase i naelektrisanja je dualna; imanentno-transcendentna u odnosu na dimenziju $N=0$.

Elektron kao $N=3$ objekat

Elektron kao $N=(-2)_5$ objekat

a)

b)

Slika 6. Model strukture elektrona kao 3-D i $(-2)_5$ -D objekta ($N(3) \times [N(-2)_5]=1$). a) vizuelno predstavljanje elektrona na bazi elektromagnetnih polja, b) vizuelno predstavljanje elektrona na bazi talasnog paketa. Spoj makroskopskih i mikroskopskih entiteta elektrona. Osnova našeg mentalnog sveta $[(2)_5]$ određena je strukturom elektrona. Zbog toga za razumevanje mitologije, kao sastavnog dela naše svesti, neophodno je razumevanje fundamentalnih osnova materije.

Posledica te dualnosti i zakona simetrije molekula C_{60} (struktura poseduje najsavršeniju tačkastu simetriju, koja zbog rasporeda ugljenikovih atoma, ustrojstva π elektronskog oblaka i rotacije sa relativističkim fenomenima

vremena, poprima zakone granične simetrije - Currie-ve simetrijske grupe $\infty/\infty.m$, kao skupa 32 osnovne kristalografske grupe) dovode masu i naelektrisanje molekula u sinergetski odnos (neposredno prožimanje) na makroskopskom planu.

Ovo ukazuje da se 2K-teorija (Kaluza-Klein) o petodimenzionalnoj stvarnosti, kao i Curie-ove granične simetrije (veza između struktura sa tačkastom simetrijom i simetrijom kontinualne sredine) moraju iznova proučavati, jer otvaraju nove mogućnosti za celovitije sagledavanje stvarnosti [8, 9].

Kao što stalno ispitujemo i preispitujemo fizičke objekte u 3-D, tako isto moramo iznova proučavati i preispitivati objekte mentalnog sveta (-2₅)D. Mitologija je jedan od temeljnih sistema mentalnog sveta (našeg nesvesnog). Postavlja se pitanje da li je ona samo tvorevina ljudskog uma ili je realna pojava koja ima veze sa fizičkim svetom? Ako mitologija ima realnu fizičku osnovu onda ona kao sistem mentalnog sveta (-2₅)D prema informacionoj fizici mora biti komplementarna sa fizičkim svetom u 3D. Knjiga Škokljeva na bazi arheoloških činjenica (Lepenski vir), lingvističkih istraživanja (nazivi reka i planina podunavske Srbije) i pisanih dokumenata stare Grčke upravo ukazuje na takvu međuzavisnost. Da bismo bolje razumeli ovu povezanost razmotrimo osnovu informacione matrice našeg bića i informacionu vezu svesnog i nesvesnog u nama.

Gde su u nama pohranjene informacije fizičkog i mentalno-ektivnog doživljenog? Da bi se makar za korak približili odgovorima, moramo iznova razmotriti i bolje razumeti biološke informacione osnove našeg bića.

Biološke informacione osnove našeg bića: DNK (Dezoksiribonukleinska-Kiselina) je sastavljena od tzv. nukleotida. Svaki nukleotid sadrži tri elementa: bazu, ribozu i fosfatnu grupu. Pri tome se mogu pojaviti četiri tipa baza: adenin, timin, guanin i citozin. Nukleotidi su međusobno povezani vodonikovim vezama u specifičnu dvospiralnu strukturu. Sa aspekta strukturne organizacije, ova dvojna spirala je tzv. aperiodični kristal [10]. DNK je jedno rešenje 1-D (N=1) kristalizacije. Termin "aperiodični" označava nepravilni (neperiodični) redosled baza unutar spirale, dok su fosfati i riboze pravilno (periodično) locirani po spoljašnjosti spirale. "Nepravilno" redanje baza unutar spirale određuje svojstva živih bića, što sa informacione tačke gledišta ima smisao strukturalno-informacionog kodnog sistema. Genetski kod je sa aspekta hemije baziran na tripletu baza, što u svim mogućim varijacijama četiri baze daje ukupno $4^3=64$ moguća kodona za kodiranje 20 aminokiselina. **Proteini:** Biohemijski mehanizam sinteze proteina je dobro poznat. Matrična RNK (mRNK) se sintetiše od jednog kraja dvostruke DNK spirale, dok drugi kraj spirale ostaje u jedru, čineći mogućom sintezu drugog lanca DNK. Na taj način, kompletna genetska informacija je sačuvana i ostaje unutar jedra. Od mRNK preko transportne RNK (tRNK) do ribozomske RNK (rRNK) postoji kontinualno prenošenje poruke genetske informacije, dajući kao rezultat proteine, "drugu stranu" genetskog koda. Aminokiseline su u proteinima

organizovane u lance kao 1-D entiteti koji se ispresavijaju i "sklupčaju" u 3-D strukturu. Postoji na hiljade različitih proteina u ćeliji, ali za naša razmatranja bitna su dva: tubulin i klatrin. Ova dva proteina predstavljaju ključ za razumevanje primene informacione fizike, na bazi dimenzija $N=0$ i $N=1$, na biološke sisteme.

Modeli biološke svesti: Svest se može posmatrati kao ekcitrana informaciona matrica koja počinje od: DNK, kao $N=1$ entitet, sa informacionom realizacijom kroz $N=0$ (čini sopstveni informacioni komplement u interakciji protein-voda), preko hijerarhije tri talasne funkcije, koje opisuju informacione procese zakonom Zlatnog preseka; prvi nivo je citoskeletna aktivnost (podsvest), drugi je nivo dinamika neuronskih mreža (svest), a treći je nivo upravljački sistem mozak-telo (samosvest).

Model podsvesti: Mikrotubule su ćelijske cilindrične organele sa spoljašnjim prečnikom cilindra od oko 30 nm i unutrašnjim prečnikom od oko 14 nm [11]. Mikrotubularna parakristalna energetska stanja definisana su strukturom rešetke i dinamikom mikrotubularnog Zlatnog preseka ($[GM^+]^{-2} = N[-2_5]$). Osnovna energetska polja okolo i unutar mikrotubula su definisana istim, $[GM^+]^{-2}$ zakonom. Prema izrazima (3) i (4), komplementarne strukture Zlatnog preseka će interagovati sa mikrotubulama, dajući stanje $N[0]$ sa $D_H^{C(0)}$. Ovaj fenomen je definisan kao pobuđenje molekularne informacije, odnosno informacione matrice podsvesti [2, 14]. Jedna od struktura komplementarnih mikrotubulama je vodeni klaster $(H_2O)_{20}$. Veza između simetrijskih operacija i energetskih stanja (sličnih Hikelovim molekularnim orbitalama-HMO) vodenog klastera $(H_2O)_{20}$ za T_{1g} , T_{2g} , T_{1u} i T_{2u} (energetski-ireducibilne reprezentacije) jesu GM^+ i GM^- . Pošto su kvanti informacije definisani kao $GM^+ - GM^- = 0!$, informaciona dinamika vodenog klastera $(H_2O)_{20}$ u biološkom okruženju je osnova za formiranje kvazi dimenzije $N=0$, odnosno ishodišta biološke svesti. Pošto unutrašnjost mikrotubula postoji kao energetska polje zakona Zlatnog preseka, molekuli vode će se prirodno organizovati u vodene klastere unutar površine tuba ($20H_2O \rightarrow [H_2O]_{20}$) prema zavojnoj simetriji 13 protofilamenata (Sl.7). Unutar vodenih klastera je prazan prostor, pa se za informaciono procesiranje na nivou talasnih funkcija može koristiti kvantno vakuumsko narušenje simetrije. Unutar mikrotubula i vodenih klastera javljaju se struje veoma niskog intenziteta (10-100 nA). Tako se generiše slaba fotoemisija pa se u mikrotubularnim disipativnim strukturama može pojaviti sprezanje elektromagnetnog polja sa narušenjem distribucije rasporeda masa koje čine nukleoni atoma aminokiselina, odnosno gravitacione simetrije. Postoji eksperimentalna potvrda ovakvog uticaja gravitacije na osnovne ćelijske aktivnosti, mada su mehanizmi povezani sa gravitacionim efektima još uvek nepoznati. Takođe, postoje eksperimentalne potvrde da su mikrotubule osetljive na male promene gravitacionog polja [2,

12], pa se centriole mogu smatrati napravama koje upravljaju "harmonijom" elektromagnetnih i gravitacionih dejstava u ćeliji.

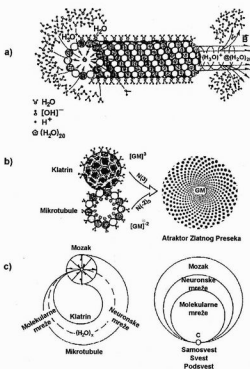
Na kvantnomehantičkom nivou interakcije mikrotubule-vodeni klasteri, unutrašnjost tube (uključujući centriole) daje sprezanje elektromagnetnih i gravitacionih dejstava. Na tom nivou, pod uticajem slabih spoljašnjih elektromagnetnih i/ili gravitacionih polja, dinamika ravnotežnog gravitaciono-elektromagnetnog stanja može menjati stanja podsvesti i određivati njene aktivnosti. Zato se sve ozbiljnije postavlja pitanje koliko su stari Rimljani (a i neke druge civilizacije) bili u pravu kada su planete sunčevog sistema, koje proizvode male promene gravitacionog polja na površini Zemlje, smatrali božanstvima!?

Jedno od veoma interesantnih, najnovijih saznanja do kojih se došlo je da je raspored planeta u sunčevom sistemu određen zakonom zlatnog preseka. Naime ako se rastojanje Zemlje od Sunca uzme kao jedinica (osnovna mera) tada je rastojanje Venere 0,618, a Marsa 1,618. Drugim rečima sve planete su raspoređene po zakonu Fibonačijevih brojeva, koji kao što znamo, generišu zlatni presek (0-površina Sunca, 0!-Merkur, 1-Venera, 2-Zemlja, 3-Mars, 5-Asteroidi, 8-Jupiter, 13-Saturn, 21-Uran, 34-Neptun i 55-Pluton). Kod Plutona slaganje u potpunosti nije tačno mada je zadovoljavajuće. Međutim, ako se uzme u obzir da Pluton može biti i telo koje pripada grupi asteroida koji se kreću po rubu sunčevog sistema tada se dobije tačno rešenje [13]. Ukoliko se pokaže da je i dinamika promene gravitacionog polja, koja nastaje kao rezultat kretanja planeta, određena zakonom zlatnog preseka (deterministički kaos) tada globalna povezanost našeg mentalnog sveta sa fizičkim svetom sunčevog sistema postaje sve izvesnija.

Model svesti: Citoskeletalne rešetke uključuju proteinske polimere mikrotubula, aktina, intermedijarnih vlakana i više od 15 drugih proteina. Glavni neuralni arhitektonski element je mikrotubula, koja interaguje sa klatrinom na sinapsama. Klatrin, kao dualna simetrijska forma vodenog klastera (H_2O)₂₀, interaguje sa mikrotubulama sa spoljašnje strane tube prema zakonima Zlatnog preseka. Ovaj novi fenomen je osnova za međukomunikaciju procesa u unutrašnjosti mikrotubule i informacionih procesa u ćeliji odgovornih za fenomen svesti (Sl. 7). Mikrotubule i njegov organizacioni centar su upravljački sistem molekularne mreže u neuronu. Zbog toga citoskeletalna molekularna mreža kao sub-neuralni faktor neuronskih mreža ima veoma važnu ulogu u integrisanju podsvesti i svesti. Istovremeno delovanje velikog broja mikrotubula-klatrin interakcija na sinapsama i dendritima, sa oscilacijama Zlatnog preseka (molekularne talasne funkcije), i neuronskim mrežama, daju nov kvalitet procesiranju prostorno-vremenskih informacija koje formiraju biološku svest.

Upravljanje kvantno-dinamičkim promenama sistema mikrotubule-vodeni klasteri (H_3O)⁺@(H_2O)₂₀ unutar mikrotubula, koje formiraju u toku embrionalnog razvika mikrotubularnu mrežu tela (akupunkturni sistem), je osnova samosvesti. Spoljašnji sloj mikrotubule je izložen uticaju jona iz

citoplazme, koji utiču na promenu mase i dipolnog momenta subjedinica. Zbog izmene dipolnog momenta i mase subjedinica, mikrotubule osciluju na sledećim elektromagnetnim i akustičkim frekvencijama: $f_{EM}=6 \times 10^{15}$ Hz i $f_{ACOO}=5 \times 10^{10}$ Hz [12]. Unutar tube javljaju se jonske struje veoma niskog intenziteta, koje nastaju kretanjem vodenog klastera $(H_3O)^+ @ (H_2O)_{20}$ od jednog do drugog kraja mikrotubule. Ovo kretanje je po zakonima zavojne simetrije, saglasno minimizaciji energije i konfiguraciji mikrotubularnog protofilamenta. Veoma niske koncentracije jonskog vodenog klastera $(H_3O)^+ @ (H_2O)_{20}$ unutar tube daju gasno stanje materije sa relativnom dielektričnom propustljivošću $\epsilon_r = 1 + 10^{-10}$.

Slika 7. Koncept biološke svesti: a) Oko mikrotubula se nalaze molekuli vode i njeni joni (H_2O , OH^- , H^+ , O^{2-}). Većina molekula vode je u obliku H_2O na spoljašnjoj površini mikrotubula. Pošto unutar mikrotubula postoji energetska polje sa svojstvima Zlatnog preseka, molekuli vode će se spontano organizovati u vodene klustere $(H_2O)_{20}$ jer su oni komplementarni (dualni) mikrotubulama sa strukturno-energetsko-informacione tačke gledišta; b) Poprečni presek interakcije mikrotubula-voda-klatrin. Ovo je mesto koherencije i sinhronizacije dinamičkih aktivnosti molekularnih mreža, neuronskih mreža i mozga, kroz talasne funkcije i Zlatni presek; c) Tri kao jedno: veza između podsvesti, svesti i samosvesti. [2]

Prema relativističkoj relaciji između frekvencija merenih u dva referentna sistema mikrotubula, unutar i izvan, koji se kreću jedan od drugog, možemo napisati da je $f_{in}(MT)=f_{out}(MT) \times K[\epsilon_r]$ [12]. Ovo daje frekventni opseg od 0,2 do 120 Hz za različit broj (od 13 do 91) jonskih klastera $(H_3O)^+ @ (H_2O)_{20}$ unutar mikrotubule dužine oko 500 nm. Ovo ukazuje da moždani talasi (EEG) mogu biti generisani, od oscilatornih procesa mikrotubula i jonskih vodenih klastera, kroz kolektivno kvantno delovanje mnoštva (10^{12}) moždanih neurona. Na bazi takve dinamike jonske gustine unutar mikrotubula svakog neurona, mogu se generisati različita stanja svesti u mozgu (i ostvariti veza između svesnog i nesvesnog), kroz različite pobuđene frekvencije. EEG se može generalno objasniti determinističkim haosom i posebno determinističkom slučajnošću struktura sličnih Kantorovom skupu, čija je Hausdorfova dimenzija za $N=0$ jednaka Zlatnom preseku.

Informacioni procesi na ta tri nivoa (molekularni, ćelijski i mozak-telo) nalaze se u kvantnoj koherenciji (Sl. 7c), dajući pobuđeno informaciono stanje (svest) našeg unutrašnjeg sveta $((-2)_s=(GM^+)^{-2}$ prostorno-vremenske strukture) prema zakonima Zlatnog preseka. Naš unutrašnji 5-dimenzioni (mikro) svet je komplement sa 3-dimenzionim spoljašnjim (makro) svetom, koga smo svesni u svakom budnom trenutku. Međutim i pored velikog napretka u razumevanju bioloških informacionih procesa fenomen spavanja i sanjanja ostaje za sada "nedodirljiv".

Na osnovu istraživanja u oblasti informacione fizike može se reći da: (1) u osnovi stvarnosti i procesa koje mi izučavamo postoji *Infon* sa svojstvom fizičke tačke koja ima delove, ali koju nema smisla deliti; (2) *Infon* ima dva rešenja zlatnog preseka G^+ (1,618033) i G^- (0,618033) sa ustrojstvom $3/2$; (3) G^+ , kao stabilni deo ustrojstva tačke, generiše jedinične prostore svih dimenzija izuzev dimenzije $N=1$; (4) G^- , kao nestabilni deo ustrojstva tačke, generiše jedinični prostor kvazi-dimenzije $N=1$ koji daje *Polje*; (5) Prostor kvazi-dimenzije $N=1$ i *Polje* daju spregnuti entitet *Vreme-Spin* ($s \cdot 1/s=1$) tako što prostor kvazi-dimenzije $N=1$ formira granični krug tačke G^- ; kretanje (rotacija) nestabilne tačke, zbog vrednosti dve jedinične sfere dimenzije $N=1$, ravnopravno je u oba smera (leva i desna); (6) *Polje* formira jedinični torus graničnog kruga, kao rezultat vibracije jediničnog kruga; jedinični torus uspostavlja sa realnim jednodimenzionalnim objektom dimenzije $N=1$ (stringom) preko vibracionih modova rezonantni odnos; na ovaj način se uspostavlja veza između $N=0$ i $N=1$ mada su im prirode potpuno različite; međutim, ovo ukazuje na mogućnost da se dimenzija $N=1$ sa svojim principima nametne u prostorima koji inače svoje ishodište imaju u $N=0$; (7) *Polje* i *vremespin* daju *talas-masu-sinergiju*, pri čemu postoje dve vrste talasa i mase: jedna vrsta talasa i mase potiču od $N=0$ i to su "*čisti talas*" i "*G-masa*", a druga vrsta talasa i mase potiču od $N=1$ i to je *korpuskularno-talasna* priroda stvarnosti koju je opisao početkom ovoga veka Luj de Broj (Louise de Broglie); *sinergija* obezbeđuje sinhronicitet i jedinstvo odnosa delova i celine ova četiri elementa;

(8) sledećih pet elemenata: *energija-informacija-organizacija-upravljanje-scenario* su entiteti koji se prema *Infonu* odnose kao suština-pojava; (9) *Scenario* je završni deo informacione fizike koji je sinergetski vezan sa *Infon-om*. Na osnovu svega možemo reći da je informaciona fizika imanentnost našeg bića, koje opaža, promišlja i poima stvarnost, i interaguje sa njom, a u stalnom je rezonantnom odnosu sa dimenzijom $N=0$. Sa stanovišta dimenzionih informacionih entiteta, DNK predstavlja jedno kvazirešenje 1-D ($N=1$) kao aperioidični kristal [10]. Proteini se javljaju kao druga strana DNK koda, s tim što su aminokiseline proteina organizovane u lance kao kvazi 1-D entiteti "sklupčani" u realnu 3-D strukturu, pa se na taj način informacioni sadržaj iz $N=1$ preslikava u $N=3$. Ovo znači da su proteini rezonantno povezani sa scenarijom iz $N=0$. Voda je važna za život ne samo kao sredina u kojoj se ostvaruju biomolekularni procesi već i zato što su vođeni klasteri $(H_2O)_{20}$ i $(H_2O)_{60}$, sa strukturno-energetsko-informacionog stanovišta komplementarni sa mikrotubulama i klatrinom. Kao što je rečeno unutar mikrotubula postoji energetsko polje sa svojstvima Zlatnog preseka, koji predstavlja osnovni zakon preslikavanja iskonskog (sudbinskog) scenarija iz $N=0$ u naše biće. Zbog toga Njegoševi stihovi:

*"Tu ti sjedi i vode se napij
Sa bistroga toga istočnika;
Ona će ti upravo otkriti
Strašnu sudbu tvoga padenija!"*

kao uostalom i sama *Luča mikrokozma*, predstavljaju osnovu paradigme scenarija koji je utemeljen u nama.

Svest: Na bazi razmatranja bioloških osnova života sa aspekta informacione fizike pokazuje se da u našem biću istovremeno postoje tri glavna informaciona procesa od kojih svaki ima svoj kodni sistem tako da se njihovom kombinacijom može ostvariti velika raznovrsnost informacionih procesa i sadržaja. Međutim, pokazuje se da su ovi informacioni sistemi samo "glatka" dekompozicija informacionog sistema dimenzije $N=0$, čija je jedinična sfera fizička tačka, odnosno *svest po sebi*. Istraživanja ukazuju da je biološka svest, *svest za sebe*, koja se strukturalno-informaciono realizuje u embrionalnom razviću, energetsko-informaciono u toku života jedinke pod uticajem fizičkog okruženja, i čisto informaciono kao "error correcting code" pod uticajem društvenog okruženja. Treći oblik svesti, *svest za druge* realizuje se kao tehnička svest (*Deux ex machina*) u interakciji (stvaralaštvu) našeg bića i prirode.

Mitologija-Religija: Sučeljene istorijske činjenice verovanja o postanju sveta (Pelaški mit, Egipatski mit, Mit o Gilgamešu, Homerski i Orfički mitovi, Olimpijski mit i dr), kao i verovanja nastala na bazi iskaza "osnivača" velikih religija (Mojsije, Buda, Konfučije, Isus i Muhamed) sa našim razumevanjem svesti na bazi koncepta informacione fizike postaju shvatljiva [15, 16, 17].

Pokazuje se da u našem biću postoji, u odnosu na dimenziju $N=0$ čiji su procesi harmonični, imanentno transcendentni informacioni proces na bazi dimenzije $N=1$, koji rezonantno može da generiše različita stanja svesti u našem mentalnom svetu, na osnovu kojih se mogu objasniti ishodišta protivurečnih i antagonističkih procesa u nama i društvu.

Društvo: Akumulirano društveno iskustvo i tekuće društveno okruženje imaju izuzetan značaj za svest pojedinca. Jezik se pokazuje ne samo kao najznačajnije informaciono društveno sredstvo, već i kao moćno oruđe svesti. Monografija koja je sada pred Vama najbolje ukazuje koliko je jezik moćan u otkrivanju naučnih istina. Zbog toga je od izuzetnog značaja koji će jezik (ci) biti prisutni u budućem slobodnom komunikacionom društvu. Jezik će odrediti u prvoj fazi, tehnička rešenja koja se odnose na prepoznavanje govora (davanje naredbi mašinama), u drugoj fazi tehničku svest, kao *svest za druge* (pojedinačna mašinska svest), i u trećoj fazi samu prirodu *svesti po sebi* (neposredna komunikacija Priroda-Čovek-Mašina).

Novi humanizam: Da li je moguć novi humanizam za čoveka? Odgovor, za nas po saznanju ograničena ljudska bića, nije jednoznačan, već je polivalentan: *da, možda* (sa različitim gradacijama) i *ne*. Da li će se novi humanizam za čoveka realizovati zavisi da li su u scenariju fizičke tačke (*svesti po sebi*) postojali potrebni preduslovi za to (ako ne postoje nastajace ciklične prirodne kataklizme), i da li će se u našem biću (kao *svesti za sebe*) ostvariti potrebni i dovoljni uslovi. Potreban uslov je ostvarenje jedinstva dva glavna informaciona procesa "ljudskog" i "božanskog" koji daju karakter našem dvojnomo biću, a dovoljan uslov odrediće karakter *tehničke svesti*, koju naše biće u interakciji sa prirodom stvara. Ako na individualnom planu ljudsko biće bude moglo dalje da postoji, tj. ostvari jedinstvo sa božanskim u nama, tada društvo, kao skup individua, treba da bude uređeno po zakonu zlatnog preseka, tj. po principu minimuma ometanja i maksimuma efikasnosti. Ukoliko ljudsko u nama odredi karakter tehnike ona će biti "silna i slepa", a ukoliko to odredi božansko u nama biće "indiferentna (bezosećajna prema ljudskom u nama) i sveznajuća". Prvo rešenje će nas uništiti (kataklizme izazvane ljudskim aktivnostima: zagađenje okoline, nuklearni rat i. dr), a drugo porobiti. Zato je prioritetan zadatak našeg bića izgrađivanje i stvaranje svesti o neophodnosti ostvarivanja jedinstva ljudskog i božanskog u nama (inženjersvo duha) i stvaranje "estetsko-etičkog" (*lepog i uzvišenog*) egzistirajućeg tehničkog okruženja na Zemlji, odnosno harmoničnog kosmičkog sistema čovek-mašina.

Slučajno ili ne, mnogi kosmički programi nose mitološke nazive: Apolo, Arijana i dr. Kada je u pitanju *mit* i ono što ga čini "mračnim" za svest pojedinca to je da je on duboko utkan u nama i da živi sa nama, kao naše civilizacijsko pamćenje događaja u Prirodi (na kvantno-mehaničkom nivou). On ima šansu da u novoj formi kroz tehniku zaživi kako u svesti pojedinca tako i u kosmičkim prostranstvima. Ako su osnove prirodnih procesa sunčevog sistema (raspored i kretanje planeta) na bazi zlatnog preseka, ako je naša informaciona matrica na molekularnom nivou (DNK, proteini, voda i dr.) sazdana po istom

zakonu i ako smo stvorili novi materijal (molekul C_{60}) čije strukturalno-energetsko-informacione osobine određuje ovaj zakon (na osnovu koga ćemo praviti buduće mašine i uređaje), tada mitološka nit na relaciji Priroda-Čovek-Tehnika postaje sve značajnija. I dok smo znali, na ovaj ili onaj način, da *mit* egzistira u nama, knjiga Škokljeva nam otkriva njegovo ishodište u Prirodi (borba vode i kamena, Panonskog mora i Đerdapa), a savremena kosmička istraživanja ga uvode u Nebo, odakle smo i mislili da je došao.

Reference

1. Koruga, Đ., 100 godina od otkrića elektrona: Elektron, skenirajuća tunelska mikroskopija i molekul C_{60} , *Fullerenes & Nanotubes Review*, Vol. 1, No. 4, p. 75-85, 1997.
2. Koruga, Đ., Informaciona fizika: U potrazi za naučnim osnovama svesti, p. 237-255, u knjizi: SVEST: Naučni izazov 21. veka, Ed. Raković, D. i Koruga, Đ., ECPD-Čigoja štampa, 1996., Beograd
3. Mauldin, R. D. i Williams, S. C. Random recursive contructions: Asymptotic geometric and topological properties, *Tran. Amer. Math. Soc.* 295 (1), p. 325-347, 1986.
4. Naschie, M. S. El., Is quantum space a random Cantor set with a Golden Mean dimension at the core?, *Chaos, Solution and Fractals* 4 (2), p. 177-179, 1994.
5. Koruga, Đ., et, al, Fullerene C_{60} : History, Physics, Nanobiology, Nanotechnology, North-Holland (Elsevier), Amsterdam, 1993.
6. Penrose, R., *Shadow of the Mind*, Oxford University Press, 1994.)
7. Kurepa, M. i Filipović, D., Elektron kakvog ga znamo, SANU: Elektron-sto godina od otkrića, Sveska druga, Beograd, 1997.
8. Appelquist, T., Chodos, A., and Freund, G. o. P., *Modern Kaluza-Klein Theories*, Addison-Wesley Pub. Company, Redwood City, 1987.
9. Koruga, Đ., Elektromagnetna svojstva mikrotubula, p. 25-29, 1998., u "Egzogene i endogene biološke interakcije: Biofizički i biohemijski aspekti", Ed. Raković, D., Koruga, Đ., IHIS-FST Centar, 1998.
10. Schrodinger, E., *What is Life and Matter?*, Cambridge University Press, Cambridge, 1967.
11. Dustin, P., *Microtubules*, Springer-Verlag, Heidelberg, 1984.
12. Koruga, Đ., Neuromolecular Computing, *Nanobiology*, 1, 5-24, 1992.
13. Tomić, A., Planetna rastojanja kao zlatni presek, *Flogiston*, 7, p. 151-168, 1998.
14. Leech, J., and Sloane, N. J. A, Sphere packing and error-correcting codes, *Can. J. Math.*, 16, p. 657-682, 1971.
15. Robinson, H. S. i Wilson, K., *Mitovi i legende svih naroda*, Rad, Beograd 1976.
16. Grevs, K., *Grčki mitovi*, Nolit, Beograd, 1972.
17. Zamarovsky, V., *Junaci antičkih mitova*, Školska knjiga, Zagreb, 1973.
18. Srejić, D. i Babović, Lj., *Umetnost Lepenskog vira*, Izdavački zavod Jugoslavije, Beograd, 1983.
19. Glashow, S., *The Charm of Physics*, Touchstone, New York, 1991., p. 110

GLOSSARY-OBJAŠNJENJE GLAVNIH POJMOVA

Ahejci je ime jednog antičkog grčkog plemena Tesalije i Peloponeza, a Homer ga upotrebljava za sav grčki narod

Amazonke su mitski ratnički ženski narod na Termodontu na Pontu

Ambrozija je hrana za bogove, koja daje besmrtnost. Ime je izvedeno od "ambrotos" tj. besmrtan. Bogovi je takođe upotrebljavaju kao mirišljavu mast, koja skida svu zemaljsku prljavštinu i obezbeđuje večnu mladost i lepotu.

Asfodelska polja su prva oblast zapadno od Tartara, gde duše junaka besciljno lutaju, čekajući da ih pohlepni čamđžija Haron preveze u napukloj barci preko reke Stig (Mlave i Mogile) u Podzemni svet u Had.

Beotija je zemlja u srednjoj Grčkoj.

Brigi su antički narod severno od Boreje u Makedoniji u okolini Prespanskog jezera. Migracijom u Maloj Aziji dobili su naziv Frigi.

Danajci su kod Homera ime za sav grčki narod, kad ga misli u boju pod Trojom, inače potomci kralja Danaja, koji je Belov sin, Egiptov brat, begunac iz Egipta oko 1500 g. p. n. e.

Deliblatska peščara, peskovit predeo u jugoistočnom Balatu, nastala tokom oticanja Panonskog jezera kroz Đerdapsku klisuru, asocira na Asfodelska polja u mitologiji.

Dodona, antički grad u Epiru sa najstarijim Zevsovim proročištem u Heladi.

Đerdap, Đerdapska klisura, dunavska klisura u oblasti južnih Karpata, najveća klisura u Evropi, duga oko 100 km, identifikovana u ovim istraživanjima kao mitološki Tartar.

Dorci, indoevropski narod, jedno od grčkih plemena, migrirali u XI v. p. n. e. sa severa, najpre u Parnasu, a zatim u Ftiji u Tesaliji, pa oko planina Olimpa i oblasti Pinda. Pošto su prešli u Driopidu, konačno se nastanili na Peloponezu.

Enheleji, antički narod Balkana, zapadno od Makedonije, duž sliva reke Drim, od Ohridskog jezera do Bojane.

Ereb je podzemni svet, mračno carstvo Hadovo, gde borave duše pokojnika.

Flegrejsko polje, u prevodu je Požarevačko polje. U mitologiji je u Trakiji, gde je Zevs Gigante munjom poubijao.

Ftija je grad i kraj u južnoj Tesaliji-Eoliji, zemlji Pelazga, gde su u XV v. p. n. e. migrirali Ahejci, a u XI v. p. n. e. Dorci.

- Giganti**, divlje pleme rođeno iz zemlje-domoroci, džinovske snage i veličine, blisko bogovima, ali smrtno. Rodila ih je Geja oplodena kapima krvi iz kastriranih Uranovih genitalija. Kao mesto njihovog rođenja pominje se Flegra (požar) u Trakiji.
- Gigantomahija** je borba giganata sa bogovima u Flegrejskom polju, gde su Giganti bacali ogromne stene i zapaljeno drveće. Njih je Zevs uništio munjom i bacio u Tartar.
- Godomin** je kraj zapadno od Stiga, istočno od Smedereva, u prevodu "Palata jauka". U mitologiji je lokacija "Carstva boga Hada" i "Elisejskih polja" i leži pored Hadovog poseda tj. Stiške Ade.
- Helada** je grad u tesaliji i kraj oko njega u Ftiji. U kasnija vremena služilo je to ime za čitavu grčku zemlju.
- Herini vrtovi** zlatnih jabuka su u zemlji Hiperboreja, Danuna. Oni su u ovim istraživanjima identifikovani u Jabučkom ritu kod Pančeva, koji predstavlja "Vrt bogova". Tu je Hera zasadila zlatne jabuke, koje je od bogova dobila na dar kad se udala za Zevsu. Njih su čuvala Hesperide.
- Heronja** je toponim u Deliblatskoj peščari, posvećen boginji Heri, sestri i zakonitoj ženi vrhovnog boga Zevsu.
- Hesperide** su ćerke Noći koje čuvaju zlatne jabuke u vrtu bogova. Hesperide i zlatne jabuke iz njihovih vrtova pominju se u većem broju mitova.
- Hetiti** su antički narod Male Azije.
- Iliri** su narod zapadnog dela Balkana, doseljeni u XI v. p. n. e.
- Jelisejska (Elisejska) polja** u mitologiji leže pored Hadovog poseda u blizini jezera uspomena.
- Jonjani** su istorijski narod Male Azije, Atike i istočnog Peloponeza, starosedeooci pre dolaska Helena.
- Kaki** su mitološki narod Podunavlja, Hiperboreje, jugoistočno od Beograda, čiji je eponomni heroj Kako, personifikacija ade Čakljan. Njegova sestra Kaka je zagonetna starorimska boginja.
- Kelti** ili Gali su grupa indoevropskih plemena, naseljena od Irske do Dunava. Krajem V i III v. p. n. e. u našim krajevima osnivaju mnoga gradska naselja.
- Kerber** je Hadov pas čuvar ulaza u Podzemlje.
- Lapiti** su narod u Tesaliji blizu gore Olimpa.
- Lelezi** su narod koji je živio u Maloj Aziji, Egejskim ostrvima i Korintskom zalivu.
- Lepenski Vir** je najstarije arheološko nalazište na Balkanu od 7000.-6000. g. p. n. e., na obali Dunava u Đerdapu.
- Lidija** je pokrajina na zapadnoj obali Male Azije. Stanovnici su Lidani.
- Likija** je zemlja u jugozapadnom delu Male Azije. Likijci su saveznici trojanski.
- Luvijci** su narod indoevropskog porekla Male Azije, južno od reke Meandar, nosioci linearnog pisma A.

Makedonci su istorijski narod centralnog dela Balkana, koji je dao dve svetske dinastije Aleksandra Velikog i Ptolomeja.

Mikena, grad u Argolskoj zemlji, prestonica Pelopida Atreja i Agamemnona.

Minijci, staro eolsko pleme, koje se pre Homera iz Tesalije u Beotiju preselilo i tu moćnu državu Minijaca osnovalo, sa glavnim gradom Orhomenom. Minijci potiču iz Podunavlja, nosioci su Dimini kulture i minijske keramike, čuvene riznice, "megarona" riznice, piramida i osnivači su Troje I i Kirene u Libiji. Preneli su paleobalkansku glosologiju na jug Balkana i organizatori su Argonautske ekspedicije.

Minoji su stanovnici rita, po eponimnom heroju Minoa, Zevsovog i Europinog sina, nose naziv svog etnosa. Imali su moćnu pomorsku državu i posebnu visoku kulturu.

Mirmidonci su pleme Ahejaca u tesalskoj Ftiji. Mravi su bili njihov totem.

Mišani ili **Misi** su narod Misije, pokrajine u severozapadnoj Maloj Aziji, susedi trojanskoj državi. Po Homeru Mišani su sa Dunava, a u ovim istraživanjima ustanovljeno je da su poreklom iz Mačve sa prostora Mišar. Njihov totem su bili miševi.

Mosiniki, narod u Maloj Aziji, na Crnom Moru, Trapezuntu na zapadu. Migrirali sa prostora Đerdapa.

Muze su boginje pevanja i poezije.

Nektar je slatko, crvenkasto piće bogova. Ambrozija i nektar najčešće se poistovećuju sa medom i medovinom.

Nimfe su večno lepe i mlade Zevsove ćerke, boginje nalik na vile u našim narodnim pesmama. Stanuju po brdima, u pećinama, u moru, pri izvorima, šumama i rekama. Nimfe su najčešće povezane sa vodom, koja daje život i zbog toga su kasnije smatrane kćerima Okeana ili bogova pojedinih reka.

Panonija je velika nizija u srednjoj Evropi, u slivu Dunava, Save, Drave, Tise i Morave. Nastala je povlačenjem i oticanjem Panonskog mora-jezera kroz Đerdap krajem pliocena. Ona je jedan od najvažnijih žitorodnih reiona u Evropi i sedište mitološkog sistema Olimpijskih bogova.

Pelazgi su prastari stanovnici grčkih zemalja južno od Olimpa.

Pelagonci su istorijski narod jugozapadnog dela Makedonije.

Peonci su istorijski narod severnog dela Makedonije.

Pijerija je zemlja u južnoj Makedoniji, zapadno od Olimpa.

Sparta je grad u Lakedemoniji, prestonica kralja Menelaja.

Stiks ili **Stig** u mitologiji je velika reka u podzemnom svetu. Njome se kunu bogovi i to je njihova najveća zakletva.

Tartar u mitologiji je taman, dubok bezdan ispod podzemnog sveta u kome su zatvoreni Titani.

Titanomahija je borba Titana za vlast. Pošto im je Zevs preoteo vlast bacio ih je u Tartar.

Troja je grad na severozapadnoj obali Male Azije, prestonica trojanske države. Troja je dugotrajno naselje od preistorijskog (3000 g. p. n. e.) doba, koja je gospodarila ulazom u Dardanele. Oslanjajući se na Homerove spevove otkrio je H. Šliman 1868. g. Protiv Troje Grci su vodili čuveni trojanski rat.

INDEKS (REGISTAR IMENA, GEOGRAFSKIH I ETNIČKIH POJMOVA)

Abarije	37
Ada Kale	4, 67, 88, 91, 93, 94, 96, 126, 127, 133, 148
Agamed	50
Agamemnon	42, 59, 60, 63
Aheja	36
Aleksandar	40, 43, 47, 49, 62, 69, 139, 141, 143, 144, 145, 148
Alkevs	124
Alkmena	36, 124
Amazonke	33, 42, 63, 124
Amfitrion	124
Anatema, Antema	94, 115, 127
Apatin, Apata	90, 95, 117, 132
Apejron	108
Apolon	30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 46, 51, 62, 78, 87, 95, 96, 97, 98, 106, 111, 114, 115, 121, 143, 155
Argonauti	35, 42, 51, 53, 117, 143, 151
Arej	43, 90, 91, 94, 97, 111, 116, 124, 125, 126, 127, 131
Aristaj	37
Arg	45, 47, 54, 66, 71
Arga	30, 36, 108
Artemida	30, 33, 36, 37, 38, 43, 47, 60, 63, 87, 97, 106, 111, 115, 155
Asklepije	32, 56
Asop	58, 59
Asfodel	93, 97, 115
Atena	36, 38, 59, 78, 91, 95, 111, 115, 124, 127, 131, 142
Atlant	128, 129, 130, 131
Atlantida	5
Atrej	42, 55, 59, 60
Afrodita	109, 111, 112, 116, 131

Aheron	116, 127
Ahil	32, 39, 58
Ba	116
Balkan	3, 9, 10, 11, 13, 14, 18, 20, 22, 23, 27, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 38, 39, 40, 41...
Basileja	116, 117
Balaton	114, 116
Bat	52
Bah, vidi Dionis	
Batuša	82, 93, 118, 127, 134
Bezdan	108, 113, 117
Bizant	9
Boreja i dalje Busirid (Oziris)	9, 11, 27, 29, 36, 38, 46, 53, 77, 99, 155
Giganlija	95, 128
Čakljan ada	62, 88, 91, 128, 129, 148
Čakor	100
Čerevička ada	88, 90, 132
Čekotina	86
Čokordin	82, 116, 122
Dan, Danu, Danunu	27, 38, 39, 68...
Danaj	27, 55, 56, 59, 60, 111, 124
Danubije, Dunav	3, 4, 10, 11, 13, 14...
Demetra	118, 122
Deliblatska peščara	93, 96, 97, 115, 116
Diomed	124
Dionis	33, 34, 35, 38, 43, 50, 59, 85, 86...
Dos Veliki	97, 116
Dorci	66, 68, 69, 70, 122, 123
Drava	85
Drina	10, 86
Derdap, Đerdapska klisura	5, 10, 11, 13, 14, 16, 17...
Eagar	143
Eak	58
Ejlejtija	30, 111, 115
Elektra	85, 91, 143
Enom	39
Ereb	102, 108, 112, 127
Ergin	50

Erida	131
Erinije, Erino brdo	60, 109, 114, 118
Eritija	91, 93, 94, 96, 126, 133, 148
Eros	107, 108
Eurinoma	46
Euristej	60, 94, 117, 124, 127, 128, 130
Europa	3, 11, 68, 80, 137
Feba	37, 114
Flegija, Flegrajon	32, 98, 148
Fork, Forkij	85, 96, 109, 117, 129, 130
Forkide	129
Forkontumac ada	88, 91, 129, 130
Galeot	37, 38
Geja	99, 108, 109, 110
Gerion	4, 6, 67, 73, 90, 91, 94, 96, 124, 125
Giganti	30, 95, 98, 109, 110, 114
Godomin	86, 116
Graje, vidi Forkide	
Grifon	38
Had	48, 85, 86, 87, 88, 90, 93, 94, 96, 98, 108, 109
Haos	171, 173
Harmonija	68
Haron	93, 115, 116
Heba	9, 85, 111
Helena	35, 43, 44, 56, 61, 62, 63, 67, 69, 72, 106, 123, 131, 139, 143
Hem	9, 10, 11, 29, 44, 99
Hera	30, 51, 95, 96
Herakle	111, 117, 122, 123, 124, 125, 126, 127...
Heronja	130
Hermes	33, 87, 94, 95, 106, 133
Hesperide	86, 96, 111, 117, 122, 129, 130
Hestija, Istija	83, 121
Hefest	95, 111, 116, 120, 121
Hiperborejci	11, 28, 29, 35, 36, 37, 96, 105, 115...
Hiperoha	35, 36
Homolje	67, 87, 88, 99
Hromis	39
Huja ada	88, 91

Ibar	10, 86
Irida	91
Iriški venac	85
Istar	11, 38, 39, 72, 121
Jason	50,51
Kačanička klisura	100
Kadmo	11, 42, 45, 55, 66, 67, 68, 69, 91
Kaka	67, 68, 92, 129
Kako	67, 68, 92
Karataš	99
Karkin	90, 131
Karpati	14, 99, 113
Kej	114
Kelti	38, 66, 72
Kerber	4, 115, 124, 127, 134, 148
Kere	86, 88, 90, 132
Keto	129, 130
Kikno	125
Kladovo	11, 99
Kodro	21
Kokit	93, 115, 116, 122
Kosmaj	100
Krčedin ada	88, 90 131
Kučaj, Kučevo	99
Ladon	130
Laodika	35,36
Latin	37, 151
Leta, Lato	30, 33, 111, 114, 118, 132
Lepenski Vir	5, 14, 16, 98, 149, 169
Lim	86
Menelaj	43, 46, 56, 59, 60, 61, 131
Minija	49, 50, 51, 53, 155
Minijci	49, 50, 51, 52, 53
Minoj	22, 27, 33, 56, 57, 59, 61
Minoji	57
Miroč	98
Mišani, Mizi, Mezija	39, 148
Mlava	87, 93, 95, 116, 122, 133, 134
Mogila	87, 93, 97, 116, 122, 133
Morava	10, 39, 86
Mosiniki	39, 148

Nera, Nerej, Nereide	85, 91, 97, 106, 108, 109, 126, 128, 130
Nes, Nest	4, 47, 90, 112, 132
Nečtinska ada	4, 132
Niks	95
Nišava	86
Norak	67, 73, 90, 94
Olen	36, 37
Okean	11, 43, 85, 87, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 98, 107, 108...
Ostrvo ada, ad	82, 88, 93, 127
Orfej	32, 35, 37, 48, 50, 115, 117, 142, 143
Orlovača	87, 116, 133
Palant	32, 93, 115
Palanta	134
Palič	114, 115
Pan	95, 113
Panonija	95, 105, 113
Pek	38, 88
Pirin	10, 100, 125
Piva	86
Plav	101
Podunavlje	11, 14, 40, 105
Posejdon	9, 32, 43, 46, 59, 80, 90, 106, 109, 110, 118, 122...
Prometej	6, 30
Prokletije	10, 100
Rača	86
Radamant	111, 115
Ratno ostrvo-ada	131
Res	100
Resava	86
Rila	10, 100
Rodopi	10, 44, 80, 100
Sabazije, Šabac	85, 120
Sava	10, 85, 86
Severci	29, 38, 41
Sirina	85
Skila	129
Stefanac ada	88, 91, 128/
Stiga	85, 87, 90, 93, 95, 115, 122, 127, 134

Tamiš, Temiš, Temida	85, 89, 117, 126, 130, 131
Tara	86
Tartar (Đerdap)	56, 95, 97, 98, 99, 107, 108, 19, 113...
Tarhon	39, 68
Taumant, Tumac	91, 109, 129, 130
Teja	34, 51, 59, 94, 114, 116, 117, 125, 126, 141
Tetija	113, 114
Timok	10, 41, 83, 88
Tisa	20, 85
Titani	87, 90, 93, 98, 114, 115, 118, 119
Trakija	43, 44, 53, 90
Tribali	28, 40
Uran	30, 62, 85, 95, 97, 107, 108, 109, 111, 113, 114, 116, 118...
Vitovnica	87, 122
Zabela	115
Zelos	93, 115
Zevs, Zan, Dios,	
Dan u čitavom tekstu	11, 30, 31, 32, ...
Zvezdani Gaj	97

Analogija Pisama

Redni Broj	Vinčansko 4.500 - 3.000 g.p.n.e.	Etrursko 1.800 - 1.000 g.p.n.e.	Venetsko ?	Feničansko 1.200 - 900 g.p.n.e.	Staro Grčko 900 g.p.n.e.	Runo ?	Latinsko 600 g.p.n.e.
1	Δ, A, Δ	Δ	Δ, 9, λ	Δ	Δ, Δ	F	A
2	B, 4	B	Φ	4	B	B	B
3	1	1	1	1	Λ, Λ	X	G
4	Δ	Q	D, #	Δ	Δ, D	Δ	D
5	λ	λ	λ		E, E	M	E
6	λ	λ	λ			U	V
7	I	I	λ, λ	I	I		Z
8	⊞	⊞	⊞, ⊞, ⊞	H, H	H, B		TH, H, DE
9	⊞	⊞	⊞, ⊞	⊞	⊞, ⊞		DH
10	I	I	I, I	Z	λ, I	I	I
11	K	X	X	X	K	<	K
12	J, Λ	J, Λ	1	C, L	L, P	Γ	L
13	M, W	W	W	λ	M, M	M	M
14	Y	Y	Y	λ	N, N	+	N
15	⊞	⊞	⊞	#			ST, ŠT
16	O	O	Φ	O	O	Δ	O
17	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ, Γ	F	P
18	M, W	M	M	W			ŠC
19	Φ	Φ	Φ	Φ	Φ	P	Q
20	q, P, R	4	Δ, O	q	P, R, D	R	R
21	λ, λ, λ	λ	λ, λ		λ, λ, λ	λ	S
22	T, T, M	†	X, †	X, +	T, T	†	T
23	Y, V	Y	Λ	Y	V, Y	Π	U
24	X	X			X, +		H
25	Φ	Φ	Φ, Φ		Φ, Φ	Y.	F
26	Y	Y	Y, Δ				C
1	+	+			VARIJACIJE		Š
2	Y	Y					U
3	Δ	Δ					Š
4	V	V		Y			U
5	Y, †	Y, †		Y			H, CH
6	8	8					B, F
7	>	>					S, K

